

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Гоцур Оксана Іванівна

УДК 070.1“2000/2014”:[316.42:327](477)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ (2000–2014 рр.): ПРОБЛЕМАТИКА,
КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Спеціальність 27.00.04 – теорія та історія журналістики

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Науковий керівник:
Лозинський Мар'ян Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент

Львів – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ГЕОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ	
ЯК ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЧА НАУКОВА	
ПРОБЛЕМА: СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	10
1.1. Історіографія питання	10
1.2. Характеристика джерельної бази	28
1.3. Методологія дослідження.....	42
Висновки до розділу 1.....	53
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ПРО ВІЗІЮ УКРАЇНИ	
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТОНІКИ СВІТУ.....	
2.1. Формування друкованими ЗМІ політичної геостратегії України.....	55
2.2. Українська журналістика у пошуку концептів європейського вектора держави	72
2.3. Критика політичної, економічної та гуманітарної парадигми проросійського вектора геополітичної стратегії України.....	93
2.4. Тема Революції Гідності на сторінках української преси та остаточний вибір геополітичного європейського вектора.....	119
Висновки до розділу 2.....	135
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ	
ГЕОСТРАТЕГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ.....	
3.1. Геостратегічна проблематика сучасної української преси: функціональний аспект.....	137
3.2. Міфотворча концептуалізація геополітичної стратегії України.....	155
3.3. Репрезентація та роз'яснення концептів “Європа” та “Росія” на сторінках української преси.....	171
Висновки до розділу 3.....	181
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	236

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена динамічними змінами на геополітичній мапі сучасного світу, прагненням України віднайти на ній повноправне місце, виконувати належну роль у міжнародних відносинах, з одного боку, а з іншого – нагальною потребою наукового осмислення соціальнокомунікаційної складової у формуванні геополітичної стратегії України. Адже засоби масової інформації не лише активно відображають ці процеси, інформують та аналізують події, які безпосередньо чи опосередковано стосуються геостратегії України, вони формують українську та світову громадську думку, зокрема щодо проблеми вступу України в Європейський Союз, Єдиний економічний простір, Митний союз чи в інші міжнародні структури.

Питання історичної орієнтації України “Схід–Захід” активно дискутували в науковому середовищі, його висвітлювали на сторінках преси ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть. У дискурсі брали участь відомі українські вчені, політичні та громадські діячі (С. Бандера, Ю. Васиян, М. Ганкевич, М. Грушевський, М. Драгоманов, Д. Донцов, М. Костомаров, Ю. Липа, В. Липинський та ін.). Сучасна ж парадигма розуміння проблеми зумовлена зовнішньополітичними та внутрішньополітичними викликами, зокрема революційними подіями 2004–2005 років (Помаранчева революція) та 2013–2014 років (Революція Гідності). Дослідження сучасної української преси, що в ній знаходять своє відображення окреслені вище процеси та події, може посприяти державній розробці Концепції геополітичної стратегії України, удосконаленню та реалізації Доктрини інформаційної безпеки держави. Адже інформаційна безпека України у контексті національної є найвразливішою перед сучасними зовнішніми інформаційними загрозами.

Проблему висвітлення геополітичної стратегії України вже порушували у сучасному пресознавстві: важливий внесок у розуміння процесів взаємодії та співпраці мас-медіа та влади, що є визначальним на шляху до міжнародного визнання держави, зробили у своїх дослідженнях Д. Дуцик, В. Лизанчук,

Ю. Фінклер, В. Шкляр. Заслужують на увагу праці, у яких цю проблему розглянуто крізь призму державної інформаційної безпеки (І. Іванов, В. Іщук, Н. Пелагеша, О. Перепелиця, О. Суська). Але на сьогодні важливо акцентувати увагу на російській інформаційній політиці – головній на сьогодні загрозі інформаційній безпеці України – як одному з чинників появи та обговорення геостратегічної проблематики у пресі, ЗМІ загалом.

Варто наголосити й на тому, що у роботі вперше систематизовано методологічний апарат аналізу геостратегічної проблематики у пресі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кандидатська дисертація “Сучасна українська преса як чинник формування геополітичної стратегії України (2000–2014 рр.): проблематика, концептуально-змістове навантаження” виконана в межах наукової теми кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка “Історичні традиції української преси і сучасність” (державний реєстраційний номер 0112U005142).

Мета дослідження – визначити основні аспекти (проблемні, концептуальні, міфотворчі) вироблення та реалізації геополітичної стратегії на основі аналізу відображення геостратегічної проблематики на сторінках сучасної української преси, а також виокремити основні домінанти, тенденції та чинники відображення геостратегічної проблематики у пресі.

Для досягнення мети передбачено вирішення низки **завдань**:

- 1) виявити основні вектори геостратегічної тематики у наукових працях українських та зарубіжних дослідників, здійснити системний огляд джерельної бази проблематики;
- 2) систематизувати проблемні питання про геополітичну стратегію України у відображенні сучасної української преси;
- 3) визначити головні тенденції відображення у пресі геостратегічного шляху України на кожному історично важливому етапі розвитку держави;
- 4) визначити чинники актуальності геостратегічної тематики у пресі;

- 5) на підставі проаналізованих матеріалів преси виокремити та систематизувати міфи про геополітичну стратегію України та з'ясувати причини й особливості їх функціонування в сучасній українській пресі;
- 6) структурувати концептуальний аспект функціонування геостратегічної тематики в українській пресі у контексті актуалізації концептів “Європа” і “Росія”.

Об'єкт дослідження – геостратегічна тематика на сторінках сучасних українських періодичних видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000” за період 2000–2014 років.

Предмет дослідження – інтерпретовані пресою явища й тенденції суспільно-політичного та гуманітарного характеру, які виникають як результат геостратегічного процесу, формулюють функціонування геостратегічної проблематики в сучасній українській пресі.

На підставі наукових і публіцистичних праць, починаючи з XIX століття і до 2014 року, а також газетних публікацій за 2000–2014 роки про геостратегію України (газети “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000”), що становлять **джерельну базу дослідження**, простежено основні тенденції та роль преси в суспільно-політичних процесах держави на шляху до визначення власної геополітичної орієнтації. До аналізу залучені праці таких учених, публіцистів та політиків, як В. Винниченко, Є. Коновалець, В. Кубійович, І. Лисяк-Рудницький, М. Міхновський, П. Полтава, С. Рудницький, В. Старосольський, І. Франко, М. Хвильовий, а також сучасних дослідників та публіцистів – М. Гнатюка, В. Горбуліна, Я. Дашкевича, І. Дзюби, Я. Ісаєвича, Б. Кушніра, С. Онуфрив, Р. Офіцинського, О. Пахльовської, Г. Перепелиці, В. Петровського, О. Романчука, М. Рябчука та інших. Значення та роль України для геополітики порушували у своїх дослідженнях російські (К. Гаджієв, О. Дугін, А. Ірхін, П. Савицький) та західні вчені (Дж. Армстронг, З. Бжезінський, С. Гангтінгтон, Х. Маккіндер, Т. Снайдер, А. Умланд, Ф. Фукуяма та інші).

Хронологічні межі дослідження – 2000–2014 роки. Вибір нижньої хронологічної межі (2000 рік) зумовлений намаганням побачити та осмислити, як у

новому тисячолітті розвиваються/реалізуються стратегічні напрямки розвитку України у геополітиці, визначені упродовж незалежності держави.

Верхня хронологічна межа (2014 рік) зумовлена змінами геополітичного масштабу, які настали в результаті Революції Гідності та російсько-українського воєнного конфлікту.

Методи дослідження. У дисертації застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. На різних етапах дослідження використано історичний, хронологічний, бібліографічно-описовий, порівняльно-аналітичний методи, метод моделювання, методи класифікації, узагальнення та якісного контент-аналізу. Крім цього, важливу роль відіграло застосування класичних методів дослідження: індукції, дедукції, аналізу та синтезу. Водночас застосовано соціальнокомунікаційний, інформаційний, синергетичний, системний та аксіологічний підходи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше ґрунтовно досліджено відображення в сучасній українській пресі геостратегії України ХХІ століття.

У роботі *вперше*:

- з'ясовано, що редакційна політика видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000” щодо відображення геостратегічної проблеми є кардинально відмінною з позицій таких методологічних засад функціонування преси, як соборність та державність;
- систематизовано проблемні питання про геополітичну стратегію України у відображенні сучасної української преси;
- визначено чинники появи геостратегічної тематики в сучасній українській пресі та ЗМІ загалом (зовнішні та внутрішні чинники та чинник російської інформаційної політики);
- виявлено основні тенденції у відображенні сучасною українською пресою геостратегічного шляху України на кожному історично важливому етапі розвитку держави;

- структуровано концептуальний аспект геостратегічної тематики в українській пресі через актуалізацію концептів “Росія” і “Європа”.

Удосконалено:

- розуміння важливості преси у творенні та реалізації геополітичної стратегії України, визначення власних місця та ролі в сучасних геополітичних процесах;
- розуміння важливості ролі преси у визначенні Україною шляху зовнішньополітичної інтеграції;
- удосконалено сучасні концепції геополітичної орієнтації України.

Набуло подальшого розвитку:

- розуміння міфотворчої ролі преси;
- підтвердження того, що ЗМІ, а преса зокрема, є невід’ємною складовою у виборі та реалізації зовнішньополітичного курсу держави як складової частини її цілісної геополітичної стратегії.

Теоретичне та практичне значення роботи. *Теоретичне значення* одержаних результатів полягає в системній науковій інтерпретації відображення українською пресою геополітичної стратегії України, а також доповненні досліджень у сфері соціальних комунікацій, що спрямовано на краще розуміння тенденцій висвітлення геостратегічного курсу держави в сучасній українській пресі.

Практичне значення одержаних результатів визначено тим, що представлена джерельна база, основні теоретико-концептуальні висновки та твердження можна використати у навчальному процесі під час вивчення історії української журналістики (особливо сучасного аспекту), політичного дискурсу сучасних мас-медіа, політичної журналістики, психології мас-медіа, інформаційних воєн, паблік-рилейшнз, геополітики та міжнародних відносин. Дослідження сучасної української преси, яка відображає геостратегічні процеси та події, може допомогти у державній розробці концепції геополітичної стратегії України, в удосконаленні та реалізації доктрини інформаційної безпеки держави.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію, автореферат й опубліковані статті, в яких викладено головні положення наукової роботи, дисертантка виконала самостійно.

Апробація результатів досліджень. Результати дисертації були основою виступів на наукових конференціях, зокрема на міжнародних наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція “Журналістика – 2008: українське журналістикознавство, освіта, термінологія і стандарти” (м. Київ, 17–18 квітня 2008 р.), Міжнародна наукова конференція “Журналістика 2009: освітні та наукові проблеми у галузі соціальних комунікацій” (м. Київ, 9–10 квітня 2009 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Мас-медіа та демократизація світу” (м. Київ, 16–17 травня 2008 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Журналістика 2009: освітні та наукові проблеми у галузі соціальних комунікацій” (м. Київ, 9–10 квітня 2009 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Соціальні комунікації сучасного світу” (м. Запоріжжя, 22–24 квітня 2010 р.), XV Міжнародна науково-практична конференція “Україна в євроінтеграційних процесах” (м. Київ, 20–21 лютого 2010 р.), Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 80-річчю від дня народження Заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка В. Й. Здоровеги “Сучасна українська журналістика і виклики ХХІ ст.” (м. Львів, 15–16 жовтня 2010 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Сучасна новинна журналістика: тенденції розвитку, форми подання, суспільний резонанс” (м. Львів, 25–27 жовтня 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Стандарти журналістики та професійної освіти в період суспільних трансформацій” (до 60-річчя факультету журналістики Львівського Університету)” (м. Львів, 23–24 квітня 2015 р.), IX Міжнародна науково-практична конференція “Наука і суспільство: проблеми сучасних досліджень” (м. Омськ, 15 травня 2015 р.); на всеукраїнських наукових конференціях: I Всеукраїнська наукова конференція “Регіональні ЗМІ України: історія, стан та перспективи розвитку” (м. Луганськ, 20–21 березня 2008 р.), IV Всеукраїнська наукова конференція “Слобожанщина: літературний вимір” (м. Луганськ, 15 лютого 2008 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція

“Актуальні проблеми регіональної журналістики в Україні” (м. Кам’янець-Подільський, 9–10 жовтня 2008 р.), XI Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Українська періодика: історія і сучасність” (м. Львів, 29–30 листопада 2013 р.), Всеукраїнська журналістичнознавча конференція “Громадянське суспільство і ЗМК: пошуки партнерства” (м. Львів, 24–26 жовтня 2013 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Критерії діагностики та методики розрахунку впливу медіа”, (м. Київ, 10 квітня 2014 р.). Окрім цього, аспекти дослідження обговорено на семінарі “Журналістика XXI века: к правде жизни” всеросійського форуму “Дни философии в Петербурге-2013” (м. Санкт-Петербург, 18 грудня 2014 р.) та на науковому інтернет-симпозіумі “Криза як рушій амбівалентних змін крізь призму медіа” (м. Луцьк, 20–27 лютого 2015 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 23 публікаціях: з них 8 статей надруковано у фахових виданнях, 15 □ у збірниках матеріалів конференцій та інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (перший розділ “Геополітична стратегія України як журналістичнознавча наукова проблема: соціальнокомунікаційний аспект”, другий розділ “Українська преса про візію України в контексті сучасної архітекtonіки світу”, третій розділ “Концептуально-змістове навантаження геостратегічної тематики української преси”), висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації – 239 сторінок, з них 190 сторінок основного тексту. Список використаної літератури становить 517 позицій.

РОЗДІЛ 1
ГЕОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ
ЯК ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВЧА НАУКОВА ПРОБЛЕМА:
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

1.1. Історіографія питання

Постановка проблеми геополітичної стратегії України в науковій сфері зумовлена розпадом потужної упродовж багатьох десятиліть геополітичної структури – Радянського Союзу. Внаслідок перерозподілу сфер впливу у світі Україна, з одного боку, здобула державність і незалежність, а з іншого, зіткнулася з проблемою зовнішньополітичного значення – пошуку стратегічної орієнтації в геополітичному просторі. Геополітичну стратегію України розглядаємо, по-перше, як визначення геополітичного позиціонування держави, по-друге, як вибір геостратегічного вектора державного розвитку в умовах розв’язання проблеми зовнішньоорієнтаційного характеру “Схід чи Захід?”, тобто “Росія чи Європа?”, по-третє, як становлення власної зовнішньої політики в умовах сучасних геополітичних процесів.

Історіографію досліджень проблеми геополітичної стратегії України в пресі можна поділити на такі періоди: 1) кінець XIX – початок XX століть; 2) радянський період досліджень проблеми; 3) дослідження геополітичного позиціонування України в діаспорі; 4) сучасний етап (з 1991 року, тобто від дня проголошення незалежності України й до сьогодні).

У кожному з періодів запропоновано тлумачення ролі та місця України на геополітичній карті світу, що стали основою формування різних геостратегічних концепцій.

Окрім хронологічного поділу історіографії досліджень про геополітичну стратегію України в українській пресі, треба звернути увагу на багатоаспектність студій. З одного боку, це публіцистичні виступи, статті та інші журналістські матеріали, а з іншого, науково-популярні дослідження про зовнішню політику України, її міжнародне становище. І суто науковий аспект історіографії становлять

монографії, підручники, навчальні посібники та наукові статті. Ще один аспект дослідження – журналістикознавчий – це праці з історії української журналістики, які дають системне уявлення та розуміння міжнародного становища України, її геополітичної ролі в контексті загального історичного процесу крізь призму функціонування та розвитку української журналістики як на території держави, так і поза її межами.

Чи не вперше концептуально обґрунтовано проблему геостратегічного визначення України в програмному документі Кирило-Мефодіївського товариства “Закон Божий. Книга буття українського народу” [202]. У цьому документі члени товариства, зокрема М. Гулак, М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко, наголосили на остаточній перебудові Російської імперії з метою утворення Федерації незалежних слов’янських держав.

Представником концепції проросійської орієнтації України був громадський діяч та публіцист М. Драгоманов, який стверджував, що Україна повинна розвиватися у федерації з Росією. Він вважав, що відірвання українського населення від інших країв Росії (політичний сепаратизм) є не лише неприпустимим явищем, але й для інтересів українського народу зовсім непотрібним. У “«Передньому слові» до «Громади» (1878)» виступив проти політичного усамостійнення України та висловився за введення федеративного устрою [125].

Подібні погляди М. Драгоманова читаємо в журналі “Народ” у його працях “Чудацькі думки про українську національну справу” (1891, № 7–24), “Австро-руські спомини (1875 рік і мій об’їзд австрійської Русі)” (1892, № 2–18), “Листи на Наддніпрянську Україну. Додаткові листи” (1893, № 15–22; 1894, № 1, 2). Журналістикознавець І. Михайлин, аналізуючи “Чудацькі думки про українську національну справу”, стверджує, що головна їх думка полягає в тому, що метою для українців повинна бути не Україна, а демократична Росія, адже саме вона задовольнить усі їхні потреби, зокрема й національні; “українці не повинні боротися за своє національне відродження, а прагнути опанувати всесвітню правду, добровільно полишаючи свій національний ґрунт, бо примусове національство є лише перешкодою на цьому шляху” [287].

Свої погляди на національну державотворчу самовизначеність також мав І. Франко. Проблему зовнішньополітичної орієнтації “Схід–Захід?” він не розглядав як протистояння можливості розвитку нації лише в одному з векторів. На цьому наголосив С. Кость у праці “Схід чи Захід (проблема історичної орієнтації)?” [204, с. 263]. Насамперед заслуговує уваги той факт, що І. Франко критично висловлював свої думки щодо “московської плеті” та “польської нагайки”, про що читаємо в статті “Ukraina irredenta”, надрукованій у журналі “Житє і слово”, яка була рецензією на брошуру Ю. Бачинського під однойменною назвою. Він акцентував на впливі російського та польського поневолення в контексті самовизначення та функціонування українського народу у світовому співтоваристві [476]. Доцільно зауважити, що у публіцистиці І. Франка концепт “Європа” полісемантичний: від геополітичної ідентифікації і до культурного поступу [401, с. 16].

Аналізуючи публіцистичні праці М. Грушевського, виявляємо, що він еволюціонував від слов’янської концепції (ідеалом для нього була “федералізація соціалістичних республік Європи”, рівноправними членами якої б мали стати “Українська Радянська Республіка і Російська Советська”), про що читаємо у працях “Вільна Україна” [90], “Звідки пішло українство і до чого воно йде” [91], “Хто такі українці і чого вони хочуть” [93], “Якої ми хочемо автономії та федерації” [94], до прозахідної. У своїй книзі “На порозі нової України. Гадки і мрії” М. Грушевський розробив прозахідну орієнтацію, стверджуючи: “Україна ХІХ в. була відірвана від Заходу, від Європи і обернена лицем на північ, ткнута носом в глухий кут великоруського культурного життя” [92, с.16].

Проросійську орієнтацію України заперечував також М. Ганкевич. У статті “Федерація чи самостійність” він написав, що “федераційна Росія – це безличне фарисейство, за яким криється російський імперіалізм, давня російська захланність і заборчність; це ліберальна маска найбільшого ворога демократії на Сході Європи” [64].

Першим, хто в історії української політичної думки наголосив на смертельній загрозі російського імперіалізму для України, був Д. Донцов. Саме

така головна ідея закладена у рефераті “Сучасне політичне положення нації і наші завдання”, виголошеному на II Всеукраїнському студентському з’їзді в липні 1913 року у Львові [122]. Автор реферату передбачив вихід на історичну арену незалежних держав Центральної та Східної Європи й обґрунтував особливу роль України та української справи в контексті цих геополітичних зрушень, беззаперечно довів загрозу Росії-імперії для європейської демократії та стабільності.

Ще одна заслуга Д. Донцова в тому, що він першим вивів формулу “Росія без України вже не наддержава” [5, с. 48].

Зокрема, 1921 року у Відні вийшла інша ґрунтовна праця Д. Донцова “Підстави нашої політики” [123]. У ній він рішуче висловлює думку про те, що не можна змагатися з Євразією (тобто з Росією) та водночас бачити в ній союзника. Аналізуючи конфлікт “Європа-Росія”, Д. Донцов зробив висновок про те, що Росія царська та Росія більшовицька – це два однакові явища, суть яких – російське месіанство, яке цілеспрямовано воює зі Заходом [123, с. 25–26].

Починаючи з 1914 року, проблему геополітичного позиціювання України з огляду на міжнародний розклад сил і можливих вигідних для української справи сценаріїв активно порушував орган національно-визвольної думки “Вістник Союзу визволення України”, який заснував “Союз визволення України”. Уже в першому номері газети окреслено бачення ролі України в геополітичних масштабах, висловлено сподівання про розуміння країнами Європи важливості здобуття Україною незалежності [71, 120, 294]. Також у цьому періодичному виданні поміщено лист професора університету в Берліні др. Ястрона “Значінне української справи для європейської політики” (1914, Ч. 3–4), у якому акцентовано на важливості географічного положення України в контексті європейських інтересів.

Про те, що “не Схід і не Захід є джерелом України”, читаємо в праці Ю. Липи “Призначення України”, яка 1938 року вийшла друком у Львові. Публіцист висунув ідею “одності будучини” нашого народу, обґрунтував “відвічну вісь української землі і відвічну вісь українського духа”. Ю. Липа протиставив ідеї

великої Росії власну концепцію великої України з опертям нашої держави на чорноморський і середньоморський геополітичні простори [237, с. 238].

Декілька концепцій позиціонування України в тогочасному світоустрої журналіст М. Ливицький розглянув у статті “Проблеми української зовнішньої політики” [246]. У кожній з концепцій Україна мала б бути винятково незалежною державою.

Балто-чорноморську доктрину, що стала основою балто-чорноморської геополітичної орієнтації України, розробляв С. Рудницький, якого ще називають батьком української геополітики. На його думку, до складу “балтійсько-понтійської” федерації мали б входити Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Білорусь та Україна. Така федерація сприяла б виживанню цих держав, стала б бар’єром проти експансії російського імперіалізму в Центральну та Західну Європу [373].

Згодом думки С. Рудницького про те, що географічний чинник завжди визначав геополітичну важливість України, дотримувався В. Кубійович. У дослідженні “Положення українських земель” він наголошував на тому, що положення України на перехресті великих шляхів, які проходили через її територію, приносило їй не раз багато користі, але ще більше лиха. Крім цього, В. Кубійович зробив передбачення, яке впродовж ХХ століття підтвердилося: “Доля і недоля багатьох, коли не всіх європейських великих держав теперішності, залежить від цього, якою стане політична доля України” [350, с. 378].

У міжвоєнний період в еміграції виходять праці, в яких також знайшла підтримку концепція С. Рудницького, таких авторів, як В. Садовський, В. Щербаківський, А. Кримський, Т. Зелінський, В. Тимошенко та ін.

Другий період історіографії досліджень проблеми зовнішньополітичної інтеграції країни пов’язаний із українськими державотворчими процесами 1918–1921 років та утвердженням радянської влади на території України в 1920-х роках. Цей період тривав до розпаду СРСР.

Період “українізації” 20-х років ХХ століття та його наслідки стали причиною творення нового розуміння прозахідної орієнтації України – на “психологічну Європу”, яку запропонував Микола Хвильовий. Виступаючи у своїх

памфлетах проти просвітянщини як символу провінційної обмеженості та проти “малоросійської відсталості”, Микола Хвильовий порушував проблему незалежнення України від РСФСР та обстоював самостійність української духовності [481–483].

Геоцентричну концепцію, як її означив В. Булгаков у дослідженні “Концептуальні засади визначення геополітичних пріоритетів України” [30, с. 5], започаткував В. Винниченко, стверджуючи, що сила українського народу може бути “тільки в нашому народі, в злитті з нашими внутрішніми силами... Коли вони хотітимуть самостійності Української Держави, тоді зовнішні сили повинні будуть серйозно подумати над тим, чи можна задовольнити це хотіння” [47, с. 106].

Суть геоцентричної концепції відображають також погляди М. Міхновського [291], С. Бандери [7–11], П. Полтави [338]. Варто зауважити, що цю концепцію С. Кость назвав “концепцією власних сил” [203].

У праці “Перспективи української революції” С. Бандера доводив, що імперіалізм російського народу – “явище історичного порядку, що міняє свої форми та методи дії, але в своїй істоті залишається незмінним” [9, с. 511]. Тому, на його думку, українцям для творення власної державності потрібно спиратися лише на власні сили та міць.

Свого часу В. Старосольський так висловився про геополітичні орієнтири України: “У старі часи це набувало конкретної форми виразу: «Москва чи Варшава», як існувало в XVII столітті. Зараз це вибір – «Схід чи Захід», з Москвою як синонімом Сходу, чи з Європою як із синонімом Заходу. Яка орієнтація перемаже?” [343, с. 189].

Концепція Ю. Липи знає розширення та глибшого осмислення в публіциста та ідеолога націоналістичного руху 30-х років Я. Стецька, який, зважаючи на чинник психологічної спільності, стверджував, що Україна насамперед повинна зближуватися та співпрацювати з країнами середземноморського простору [439, с. 321].

Прихильником концепції України-Понтиди (самобутньої понтійської цивілізації, яка синтезує культурні й ментальні впливи трипільців, хетів, еллінів,

іранців-скитів, сарматів, кочівників тюрків, варягів-норманців) був також Є. Маланюк, про що читаємо в праці “Начерки культурного процесу” [266].

У статті “Проблема психологічного окциденталізму України” (1965) В. Янів, окреслюючи суттєві відмінності між Україною та Європою і між Україною та Росією, зробив висновок, що в першому випадку ті відмінності є значно менші та малозначущі порівняно з Росією [527]. З огляду на це, автор ствердно підтримує позицію про належність України до Європи.

На думку І. Лисяка-Рудницького, Україна, “розташована між двома світами греко-візантійської й західної культур і законний член їх обох” [241, с. 9], завжди прагнула синтезувати ці дві традиції. Учений наголосив на європейськості країни, але зауважив, що в національно-культурному характері існують сильні “незахідні” елементи, зумовлені релігійним вибором князя Володимира Великого.

Натомість В. Липинський стверджував, що корені візантійського православ'я ближчі до коренів римських, на відміну від “удержавленого синодального православ'я всеросійського” [238, с. 66]. Він уважав, що лише за умов синтезу коренів візантійського православ'я та римських відбудеться українська нація.

Проте категорично проти такого синтезу виступав Ю. Вассиян, який був переконаним, що сила нації полягає саме у протилежному – у “перемозі того культурного дуалізму”, про що читаємо в праці “Простір між Москвою і Візантією” (1972). Вплив на Україну з боку католицького Заходу і візантійського Сходу – саме таку проблему порушив Ю. Вассиян у праці “Простір між Москвою і Візантією” [44].

Історик Я. Дашкевич у статті “Україна на межі між Сходом і Заходом XIV–XVIII ст.” використав поняття “Великого кордону”, який проходив через Україну, стверджуючи, що Україна була на межі Сходу чи Заходу [100, с. 44].

Оскільки зовнішньою політикою СРСР як і будь-якими іншими державними сферами займалася винятково Москва, то це визначало не лише зовнішньополітичну діяльність усіх республік, зокрема Української РСР, а й напрям наукових досліджень і розробок із вказаної проблематики. У цей період виходять праці І. Лещенка [235], Р. Симоненка [399], М. Швагуляка [497], у яких

міжнародна історія подана відповідно до ідеологічної концепції, розробленої на рівні Москви, суть якої полягала у вибілюванні радянської політики, в зображенні Заходу агресивним та капіталістичним, а його послідовником і прислужником – український визвольний рух. Окрім офіційної наукової концепції міжнародної історії України, існувала також проблема, пов'язана з отриманням офіційної інформації та доступом до неї (функціонував особливий доступ до архівних матеріалів). Також у той час була певна інформаційна обмеженість організації досліджень в Україні, адже найповніші архіви та бібліотеки знаходилися на території Росії, зокрема в Москві та Санкт-Петербурзі. Для цього періоду характерний комплекс периферійності [402, с. 326], який вдалося подолати лише наприкінці 80-х років ХХ століття завдяки значним ідеологічним і політичним змінам у СРСР.

У центрі зацікавлення дослідників і публіцистів 1980–1990-х років опинилися культура та національна тожсамість, думки про її стан та належне її місце. У дискурсі домінували нативістичні погляди, хоч і без виразної ворожості щодо чужих взірців. Як приклад може бути виступ О. Гончара на I Конгресі Міжнародної асоціації українців, де можна простежити сліди амбівалентної позиції щодо “європейського проекту української ідентичності” [73]. Отже, з одного боку, О. Гончар наголошував на європейськості української тожсамості, приймаючи її за аксіому, а з іншого, підказував думку, що саме через байдуже ставлення Західної Європи українське входження до “Європейського дому” неможливе. Вищезазначену думку О. Гончара (що їй згодом представники політичного істеблішменту дали афористичне тлумачення “у Європі нас ніхто не чекає”) використано як підґрунтя для формулювання поширеної серед українських інтелектуалів у середині 1990-х років концепції так званого третього шляху, який (усупереч переконанням його прихильників) вів не до творення сильної держави, а до зміцнення та консервації вітчизняних зразків, а також до закритості будь-яких впливів ззовні [68, с. 153–154].

Що стосується діаспорного доробку, то варто звернути увагу на дослідження Ю. Тернопільського 1974 року “Українська преса з перспективи 150-ліття” [449]. У

цьому виданні автор не лише періодизував українську пресу на етнографічних українських землях і простежив динаміку кількісного її зростання, а й подав коротку біографічну довідку й основні віхи праці відомих імен у тогочасній журналістиці, зокрема В. Панейка (редактор “Діла”), М. Славінського (редактор “Южних записок” та “Українського вестника”), а також В. Мудрого, І. Німчука, О. Назарука, В. Охримовича, Ф. Федорціва, С. Барана, М. Грушевського, Д. Донцова та інших.

Перша на Заході спеціальна публікація з історії українсько-російських взаємин вийшла друком у 1992 році, її видав Канадський інститут українських студій. Це тематичний збірник статей та матеріалів “Історичні зустрічі України і Росії”, який підготували П. Потічний, М. Раєфф, Я. Пеленський і Г. Жекулін [331, с. 70]. У праці відображено культурні, релігійні, політичні, економічні, демографічні аспекти українсько-російських відносин від часів Київської Русі до кінця існування СРСР.

Четвертий період історіографії розпочався 1991 року зі здобуттям незалежності України. Ця визначна подія спричиналася до хвилі нових об’єктивно незаангажованих досліджень у сфері міжнародних відносин й української журналістики. Саме тому учені, журналісти та публіцисти на порядок денний ставлять питання про геополітичні зміни на карті світу та роль країни в цих змінах, про можливість введення та реалізації зовнішньої політики держави.

У процесі дослідження геополітичної інтеграції України в період з 1991 року й до сьогодні потрібно насамперед розглядати дослідження, пов’язані з міжнародною історією України.

Проблеми дослідження міжнародної історії порушив Р. Сирота [402]. Аналізуючи праці з цієї проблематики, він зауважив, що з 1991 року роль і місце України в неблоковій інтеграційній системі, яка почала формуватися з розпадом СРСР, вибір державою геополітичних стратегій та власної геополітичної орієнтації, вплив міжнародного чинника на українську політику стає предметом поточної політики, політологічних студій та суспільно-політичних дискусій.

У середині 90-х років відбувається певний прорив у дослідженні розвитку міжнародних відносин: західні вчені відводять провідну роль Україні. Саме тоді закладаються концептуальні основи розуміння нової геополітичної ролі України у світі та її значення для підтримки міжнародної стабільності. На ключовій ролі України в контексті підтримки міжнародної безпеки Європи наголосив американський аналітик польського походження З. Бжезінський, надавши Україні значення важливої фігури на великій шахівниці світопорядку [18].

Різним аспектам українсько-російських відносин у минулому та сучасному присвячена монографія В. Петровського “Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991–2001 рр.)” [331], яка побачила світ 2003 року. У науковому виданні проаналізовано праці істориків, політологів, фахівців із міжнародних питань та національних і регіональних проблем. Він виокремив два періоди в дослідженні російсько-українських взаємин: початок 90-х років ХХ століття та середина 90-х років ХХ століття. Особливо В. Петровський акцентує на першому періоді, коли західні науковці (Я. Пеленський, І. Шевченко, Я. Ісаєвич, Ф. Сисин, О. Субтельний, Р. Шпорлюк, П. Магочі, Г. Грабович, С. Величенко, Б. Кравченко, а також Дж. Армстронг, Г. Торке, М. Раєфф, М. Хаген, М. Хемм, Д. Марплз, Г. Лібер та деякі інші автори) здійснили лише перші кроки до вивчення українсько-російських відносин в історичному та міжнародному контексті. Досліджуючи праці цих, а також інших західних учених, він наголосив, що жоден із політиків чи аналітиків, до якої б школи він не належав, не може заперечити, що Україна не є важливою складовою міжнародної політики.

Російсько-українські відносини стають предметом досліджень у працях П. Штепи “Московство: його походження, зміст, форми й історична тяглість” [512], О. Гриніва “Україна і Росія: партнерство чи протистояння? (Етнополітологічний аналіз)” [87], О. Гнатюк “Прощання з імперією” [68], А. Міхніка “Історична політика: російський варіант” [290], А. Паламара “Деградація. Роздуми над недолею” [312], І. Діяка “Україна–Росія (Історія і сучасність)” [116]. Основна ідея цих праць така: Росія без України перестане бути імперією.

Цікавою з погляду історіографії є праця польської дослідниці Е. Томпсон “Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм” [451]. На прикладі творчості відомих російських представників літератури та літературознавців вона зауважила, що російський націоналізм є захисним й агресивним одночасно, а в самому російському дискурсі помітні комплекс вторинності щодо західноєвропейських імперій та постійне прагнення наздогнати й перегнати Захід.

З метою аналізу розуміння того, як Українську державу на початку ХХ століття сприймали і розглядали у міжнародному контексті, Р. Романюк зробив огляд провідних європейських періодичних видань у монографії “Українська державність в суспільно-політичній думці поч. ХХ ст.” [369]. Він простудіював європейську політичну думку в прикладному аспекті проблеми відродження української державності того часу. Взято до уваги матеріали таких видань, як “Staatsbürger Zeitung”, “Weser Zeitung”, “Deutsche Warschauer Zeitung”, “Silesia”, “Magdebürgische Zeitung”, “Kölnische Volkszeitung” та інших. Також подано аналіз праць про Україну О. Гетча “Росія. Пропедевтика на основі її історії з 1904 до 1912 року” (1913), А. Дж. Тойнбі “Нова Європа. Декілька есе з питань відбудови” (1915).

Методології українських учених про геополітичне становище України проаналізував М. Дністрянський у монографії “Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології” [118].

Заслуговує на увагу наукова праця Л. Іванова “Україна між Сходом і Заходом: українська національна ідея в суспільно-політичній думці 50–60 рр. ХІХ ст.”, в якій зазначену проблему розглянуто в контексті європейського суспільного розвитку взаємозв’язків і взаємовпливів, а також ідейних протистоянь між різними ідеологічними концепціями у діяльності таємних організацій та українських громад того часу [166].

В історико-політичному аспекті період державності України досліджено у працях, зокрема Ю. Алексєєва, С. Кульчицького та А. Слюсаренка [1], В. Чорновола [494], В. Литвина [242–243], Л. Кучми [228], І. Юхновського [525]. У

них наголошено на важливості в геополітичному масштабі становлення української державності.

Базові складники європейської парадигми політичної історії незалежної України за матеріалами західної преси проаналізував Р. Офіцинський у монографії “Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності (на матеріалах періодики Заходу)” [310].

Історіографію проблеми також становлять захищені дисертації, у яких дотично розглянуто процес журнальної та газетної видавничої справи у контексті міжнародного становища України. У цьому аспекті заслуговують на увагу такі дослідження: В. Ковпак “Політична публіцистика в періодичних та серіальних виданнях української еміграції в Канаді (до 1945 року): національно-патріотичні аспекти” [189], В. Гутковський “Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половини ХІХ–1920 р.)” [96], Г. Рудий “Періодика України як об’єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.)” [372], Р. Романюк “Ідея відродження української державності в європейській політичній думці початку ХХ ст. (1900–1918 рр.)” [368].

Сучасні проблеми українського інформаційного простору та політичного дискурсу в контексті державотворчого процесу України стали основою дисертаційних досліджень О. Романчука “Історична публіцистика як складова системи державотворення та самоорганізації громадянського суспільства в Україні” [366], С. Онуфрив “Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі” [305], Р. Офіцинського “Державотворчий процес в Україні 1991–2004 років (на матеріалах періодики Заходу)” [309]. Мовні засоби вираження концепту *Європа*, виокремлені зі загальнокультурного європейського контексту, українських науково-публіцистичних джерел, текстів сучасної преси, є предметом дослідження Я. Приходи в дисертації “Концепт *Європа* в українській публіцистиці: когнітивно-лінгвістичні аспекти” [349].

Варто зазначити, що з 2000 року збільшується кількість дисертаційних досліджень, в яких порушено проблему геополітичного позиціонування України:

О. Горбач “Доктрини зовнішньої політики: історія та сучасний розвиток” (2004), Д. Ключко “Геостратегічна дилема України: теоретико-методологічний аналіз та інституціональні рішення” (2005), Ж. Панченко “Геополітичне позиціонування України в процесах євроінтеграції” (2006), С. Стоєцький “Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір” (2007) та ін.

Українська преса є джерелом висвітлення тієї історичної епохи, в часі якої вона виходить у світ. Суспільно-політичні, громадянські, економічні та культурні події та процеси у внутрішньодержавному та міжнародному контекстах стають предметом уваги періодики. Це відображено у монографіях Н. Кулеши “Українська преса у Німеччині 1919–1945 рр.: формування та функціонування”, І. Крупського “Національно-патріотична журналістика другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст.”, у працях С. Костя “Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування)” та “Преса боротьби й ідеї (західноукраїнська публіцистика першої половини ХХ століття)”. В останній праці зібрано публіцистику М. Грушевського, М. Драгоманова, митрополита Андрея Шептицького, Миколи Хвильового, С. Бандери, Д. Донцова, О. Теліги, Є. Маланюка та інших. Щодо монографії професора С. Костя “Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування)”, то темі нашого дослідження присвячені два окремі підрозділи “Схід чи Захід (проблема історичної орієнтації)?” та “Концепція власних сил”. Сучасний дослідник Т. Балда пише про те, що українські відносини з європейськими державами були в основі публіцистичних виступів таких знаних діаспорних публіцистів, як М. Шлемкевич, І. Лисяк-Рудницький, Р. Рахманний, Б. Кордюк, К. Митрович та інших [6]. Історіографічну цінність становлять дослідження М. Присяжного “Преса української еміграції у Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика. 1945–1953 рр.” та “Візія України у публіцистиці української діаспори” [347].

Польський дослідник А. Кресло проаналізував політику України щодо європейської інтеграції та НАТО у відображенні польської преси протягом 1991–2003 років, а також обґрунтував закономірність і необхідність європейської орієнтації України [208].

Концепції зовнішньополітичних векторів в українській публіцистиці періоду державної незалежності досліджували, аналізували та створювали В. Богайчук, Є. Буравльов, Б. Гаврилишин, В. Горбулін, В. Лупаций, М. Михальченко, О. Рар, Ю. Шмаленко та інші.

У дисертації “Геополітичні пріоритети України в сучасному світі” Ю. Шмаленко стверджує, що Україна має кілька варіантів своєї зовнішньополітичної орієнтації. Перший, оптимальний – неприєднання України до будь-якого блоку, міжнародна співпраця на засадах двосторонніх відносин. Другий – інтеграція із західними країнами, а третій – створити блок із країнами Балтії та деякими державами Центральної Європи (так зване Балто-Чорноморське суспільство або Міжмор’є) [508, с. 51–52].

Натомість Є. Буравльов розглядає концепцію прагматизму. Він вважає, що найбільша політична загроза для України може виникнути, якщо вона не зможе подолати свою ситуацію геополітичного та гео економічного “буфера” між Заходом і Сходом. Для подолання такої ситуації треба терміново виробити виважену, реалістичну та прагматичну політику у відносинах з Росією і Заходом, зокрема з НАТО та ЄС [31].

Політику багатовекторності, яку реалізовував Президент України Л. Кучма, розкритикував В. Богайчук у дослідженні “Проблеми вибору зовнішньополітичних орієнтирів розвитку України у контексті її національної безпеки” [24]. На його думку, творці цієї багатовекторної концепції не спромоглися виробити та визначити зовнішньополітичні пріоритети в ній і не розробили на державному рівні концепцію національних інтересів, пов’язаних з багатовекторністю.

Відомий економіст української діаспори Б. Гаврилишин підтримав прозахідний курс держави. У книзі “До ефективних суспільств: дороговкази в майбутнє” він прогнозує, що Україна лише через 20 років зможе стати членом ЄС

або перебуватиме на фінішній прямій вступу: “Буде ще один важливий фактор, який може вплинути на прискорення чи сповільнення входу України в ЄС. Це взаємини між ЄС та РФ та внутрішня еволюція РФ” [56, с. 242].

На історичних зовнішньополітичних пріоритетах держави, які визначають три головні вектори геостратегії акцентують А. Лотоцький та С. Трохимчук у книзі “Україна в світовому геополітичному просторі”: євразійський, європейський та південно-східний (Балкани, Візантія, Туреччина, країни Сходу). Кожного разу, коли Україна отримувала можливість жити власним життям, вона повинна була визначитися насамперед у цих напрямках: “з ким боротись, кому протистояти, а з ким укладати угоди й налагоджувати союзні відносини” [259, с. 24].

Аналізуючи міжнародне становище України після тринадцяти років незалежності, В. Лупацій у статті “Пошук місії” наголосив на політичній та цивілізаційній невизначеності держави та на шляхах визначення міжнародної місії України [262].

Харківський історик М. Лисенко в науковій статті “Україна у контексті сучасних геополітичних реалій: співтовариство з міжнародними організаціями” поділив “орієнтаційний аспект української геополітичної самоідентифікації” на три напрями: самостійницька орієнтація (не піддаватися впливу ні Сходу, ні Заходу, збереження постійного нейтралітету та позаблоковості, наслідування принципів політики П’ятої Республіки часів де Голя); прозахідна орієнтація (це продовження європейської традиції княжих часів); конфедеративне блокування з Росією (спорідненість історичного, соціально-економічного поступу тощо) [239].

Огляд літератури про проблему геополітичної стратегії України й аналіз історіографії дослідження зі зазначеної проблеми дають змогу констатувати те, що в сучасній науці немає одностайного поділу праці і публіцистичних матеріалів про геополітичне позиціонування України. Одні поділяють джерела відповідно до зовнішньополітичної орієнтації, якої дотримуються автори. Зокрема, вивчаючи концептуальні засади геополітичних пріоритетів України, сучасний український дослідник В. Булгаков у кандидатській дисертації “Концептуальні засади визначення геополітичних пріоритетів України” визначив такі її геополітичні

вектори: слов'янофільський (Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров, С. Гулак, І. Франко, Р. Лашенко, М. Грушевський); чорноморсько-адриатичної федерації українців, чехів, словен, сербів і хорватів (С. Томашівський, С. Шелухін); чорноморсько-балтійської федерації українців, білорусів, поляків і литовців (Ю. Липа, С. Рудницький); західноєвропейський (Нестор, Г. Кониський, М. Драгоманов, Б. Крупницький); східно-західної рівноваги (І. Лисяк-Рудницький, М. Грушевський); геоцентричний вектор (В. Винниченко) [30, с. 5]. Опираючись на таку ж концепцію класифікації, М. Лисенко [239] розмежовує декілька сфер дослідження цієї проблеми. Зокрема стверджує, що аналітичний доробок у розвиток концепції історизму зовнішньої політики України зробили такі вчені української школи міжнародників, як С. Віднянський, О. Гуржій, П. Калениченко, В. Смолій, П. Сохань, В. Копійка, Т. Шинкаренко, Л. Чикаленко та інші.

Подібну класифікацію запропонувала С. Андрущенко (Гринько), яка також виділила такі вектори: слов'янофільський (І. Франко, Р. Лашенко, М. Грушевський); чорноморсько-балканський (С. Томашівський, С. Шелухін); західноєвропейський (М. Драгоманов, Б. Крупницький, Д. Донцов); чорноморсько-балтійський (Ю. Липа, С. Рудницький); східно-європейської рівноваги (І. Лисяк-Рудницький) [3].

Дотримуючись такої ж класифікації, С. Василенко закликає до необхідності усунення дилеми “Схід і Захід”, що може відбутися лише за умови домінуючої геокультурної орієнтації на Захід [40].

Це, на перший погляд, ґрунтовна та повна класифікація концепцій геополітичних векторів України, але вона, на нашу думку, потребує доповнення й уточнення у вищеподаному ряді представників. Адже не взято до уваги погляди на геополітичну дилему таких відомих українських діячів і мислителів нашого минулого, як С. Бандера, Ю. Вассиян, Д. Донцов, В. Липинський, Микола Хвильовий, а також сучасних дослідників – Я. Дашкевича, Я. Ісаєвича, Я. Пеленського, М. Рябчука та інших. Окрім цього, ще одним недоліком вищезазначених класифікацій є те, що в процесі їх розроблення дослідники не розглядали культурний чинник й історичні реалії, в яких жив той чи інший

публіцист, а лише брали до уваги політичний чинник, що й стало головною причиною відсутності з'ясування геополітичних поглядів названих постатей у класифікації В. Булгакова та С. Андрущенко (Гринько). Це помилковий підхід, адже культурний чинник, до якого входить і релігія, і освіта, і культура як така, є важливою підставою в реальній реалізації геополітичної стратегії будь-якої країни.

Науковий огляд сучасних українських концепцій геополітичного позиціонування України зробив С. Лавріненко у статті “Україна в системі сучасних геополітичних координат: огляд вітчизняних концепцій” [230]. Учений проаналізував геополітичні погляди В. Дергачова, М. Дністрянського, Ф. Заставного, Р. Клочка, М. Паламарчука, О. Паламарчука, О. Шаблія та окреслив відмінності в оцінках геополітичного місця України та її впливу на динаміку сучасних світових процесів.

Окрему наукову цінність мають праці, в яких проаналізовано погляди провідних світових науковців щодо геополітичної ролі України. У цьому аспекті цікавими є дослідження С. Ярьоменка “Балто-Чорноморський простір як геополітична стикова зона: теоретичні аспекти” [529], Д. Міхеля “Основні аспекти геополітичного положення України та її зовнішньополітичний вимір” [289], О. Снігира “Україна у геополітичних концепціях Європейського Союзу: динаміка «об’єкт-суб’єкт» відносин” [431], І. Казакуци “Інтеграційні вектори України – теоретичний аспект” [174] та інших.

Цінність у розумінні геополітичних процесів становлять праці таких відомих іноземних учених, як Дені де Ружман (обґрунтував концепт “європейський феномен” у праці “Європа у грі” (1998), Г. Кіссінджер, Е. Кінан (у полемічній праці “Російські історичні міфи” (2001) критикував традиційну російську імперську концепцію слов’янської історії). Окремо звернуто увагу на географічну концепцію у класичній геополітиці, представниками якої є Ф. Ратцель, Р. Челлен, А. Мехен, Г. Маккіндер, Н. Спайкмен. Згідно з цією концепцією, географічне розташування держави впливає та визначає її конфігурацію у міжнародному просторі в усіх аспектах: політичному, економічному та військовому тощо. Г. Маккіндер у праці

“Географічна вісь історії” стверджує, що такою віссю в історії є Євразійський континент – саме він лежить у центрі світу [265].

Україну в геополітичному плані також розглядав А. Тойнбі, який, зокрема у праці “Нова Європа” (1916), наголосив на унікальній ролі українців у побудові власної індивідуальної національності, незважаючи на численні російські закиди на маловартості українців та утиски. Загалом А. Тойнбі у цивілізаційній концепції (виокремив шість цивілізацій: західнохристиянська, православно-руська, китайська, японо-корейська, індійська та ісламська) відвів Україні ключову роль у функціонуванні православно-руської цивілізації, органічне існування якої завершилося розпадом Київської Русі у XII столітті.

Варто зазначити, що основою багатьох українських досліджень про конфігурацію України на геополітичній карті світу є дослідження С. Гангтінтона, який уважав, що державу можна віднести до “роздвоєних країн”, частини якої належать до двох різних світів. І саме цей цивілізаційний розкол може стати підставою нестабільності української держави, а можливо навіть і розколу [480].

Важливими сучасними дослідженнями з геополітики є праці Ф. Фукуями “Кінець історії” (1989) та “Кінець історії і сучасна людина” [478]. Його концепція “кінця історії” була сформована наприкінці 1980-х років у контексті очікувань міжнародної спільноти на розпад СРСР. Згідно з концепцією Ф. Фукуями, тогочасні зміни та процеси в потужних СРСР та КНР свідчать про те, що відбувається закінчення ідеологічної еволюції людства та настає універсалізація цінностей західної ліберальної демократії. Саме Захід, на думку вченого, на сучасному етапі розвитку світу є співтовариством зі своїми авторитетом та мораллю, які переважають над іншими альтернативними системами. Західні цінності глобально поширюються незалежно від згоди та сприйняття іншими акторами міжнародної системи.

З огляду на вищепроаналізовані публіцистичні та наукові матеріали впливає, що сучасні науковці та публіцисти, спираючись на здобутки попередників, намагаються вивести нове бачення геополітичних констант, розв’язати проблему орієнтації України з позицій новітніх геополітичних змін та

всепроникних, невідворотних геостратегічних процесів. Водночас досі залишаються актуальними чотири концепції геополітичної орієнтації України: геоцентрична (опертя на власні сили), яка межує з концепцією нейтральності та позаблоковості або регіонального лідерства; прозахідна; проросійська; концепція багатовекторності; концепція “У Європу разом з Росією”.

□ Спільним у сучасних концепціях є те, що їх автори зважають на факт географічного чинника, який відігравав і відіграє до сьогодні надзвичайно важливу роль у зовнішньоінтеграційних перспективах держави; на економічний чинник – економічні можливості з огляду на наявність природно-енергетичних, інтелектуальних та робочих ресурсів; на чинник сучасних російсько-українських міждержавних відносин.

1.2. Характеристика джерельної бази

У процесі аналізу праць про геополітичну стратегію України потрібно зважати на три чинники: 1) політична ситуація в Україні досліджуваного історичного періоду; 2) загальна міжнародна політична ситуація; 3) дослідження, які вийшли до проголошення незалежності України, про її міжнародну історію та міжнародні відносини.

Джерела, що стосуються нашого дослідження, на сьогодні не мають усталеної класифікації. З одного боку, це створює певні перешкоди для їх опрацювання, а з іншого – дає можливість для нових пошуків. Ми спробуємо запропонувати власну класифікацію джерел за критеріями проблемності та походження.

Джерела дослідження можна поділити на дві групи, зважаючи на те, якою мірою порушена в них зазначена проблема: 1) джерела, в яких безпосередньо порушено питання зовнішньополітичної інтеграції України в ЗМІ; 2) джерела, які побічно висвітлюють вказану проблематику.

Можемо виокремити події, що сприяли активізації уваги та виходу нових численних наукових досліджень про геополітичну орієнтацію України періоду незалежності: розширення ЄС (2004), унаслідок якого його членами стали країни-сусіди України (Польща, Чехія, Румунія), Помаранчева революція, російсько-

українські газові конфлікти 2006, 2007, 2008 і 2009 років, російсько-грузинська війна 2008 року, прийняття Лісабонського договору, тобто Конституції ЄС (2009), підписання “харківських угод” Україною та Росією у 2009 році, Президентські вибори в Україні 2010 року, у результаті яких відбулася кардинальна зміна у розвитку зовнішньополітичного курсу держави (про це свідчив перший закордонний візит новообраного Президента України Віктора Януковича до Російської Федерації). Однак 2013 року простежуємо стрімке зацікавлення української влади інтеграцією в Європейський Союз, ідеться не лише про звичні для громадськості декларації, а реальні кроки: активізація зустрічей з провідними європейськими країнами (Великою Британією, Литовською Республікою, Фінляндською Республікою, Королівством Швеції, Німецькою Федеративною Республікою тощо); обговорення євроінтеграційного поступу України з країнами Вишеградської четвірки. Окрім того, велася активна підготовка до підписання Угоди про асоціацію: призначено уповноваженого України з питань зовнішньополітичних та інтеграційних процесів, виконання першочергових заходів, спрямованих на підписання Угоди (щодо удосконалення виборчого законодавства, щодо реформування судової системи, щодо гуманізації та декриміналізації законодавства тощо), а Верховна Рада України в лютому 2013 року ухвалила Заяву “Про реалізацію євроінтеграційних прагнень України та укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом” (№ 30 від 22 лютого 2013 року). Про всі вищезазначені кроки української влади на шляху до ЄС детально повідомляє періодичний орган Кабінету Міністрів України “Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань” (2013, травень, № 3). Комплексний аналіз зовнішньополітичних інтеграційних процесів проводить Інститут зовнішньої політики України. Цей аналіз Інститут представляє у щорічнику “Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”, який виходить за редакцією Г. Перепелиці.

З початку незалежності Україна намагається активно розвивати свою зовнішню політику, яка є складовою геополітичної стратегії, та налагоджувати міжнародні контакти. Це стає предметом висвітлення в ЗМІ, а також зумовлює

вихід у світ літератури на відповідну тему. Крім того, на державному рівні відбувається затвердження різних законодавчих та нормативно-правових документів, які окреслюють зовнішньополітичну та міжнародну діяльність країни: Постанова ВРУ “Про Основні напрями зовнішньої політики України” 1993 року, Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації від 1997 року, Закон України “Про основи національної безпеки України” 2003 року, Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” 2010 року, Указ Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” 2013 року тощо.

Джерела, які стали основою дослідження й вийшли після 1991 року, тобто після проголошення незалежності України, можна поділити на певні тематичні блоки відповідно до тих аспектів, щодо яких розглянуто проблему геополітичного позиціонування України:

1. Залежність зовнішньополітичного інтеграційного курсу держави від архетипів українського народу та національних рис. Це, зокрема, праця В. Вітковського “Архетипи історії й «молекулярна енергія поступу»” [48]. У ній автор виділив дев’ять архетипів і наклав їх на європейський вектор розвитку України, що дає змогу простежити, як Європа замість того, щоб наближатися, віддаляється. Також у цьому контексті заслуговує уваги думка О. Хоруженка, відповідно до якої правильний вибір української зовнішньополітичної стратегії залежить не лише від загальноцивілізаційного розвитку, а й від особливостей відносин із сусідніми державами, особливо слов’янськими [487].

У статті “Держави, які не спираються на єдність нації – тимчасові”, що опублікована в часописі “Універсум”, Г. Перепелиця зазначає, що Україна завдяки своєму розташуванню на кордоні Європи й Азії перебуває в ситуації “центрової держави” [328].

2. Незахищеність інформаційного простору України як основний чинник появи необ’єктивних матеріалів про зовнішньополітичні події України. Варто згадати праці І. Драча “Що таке інформаційна безпека і як її налагодити?” [126] і

В. Іванова “Інформаційна безпека України: медійний аспект проблеми” [165], опубліковані в журналі “Універсум”.

У контексті інформаційної безпеки країни доцільно звернути увагу на формування громадської думки щодо інтеграційних процесів у державі, що залежить насамперед від правильно здійснюваної інформаційної політики. Росія намагається втягнути Україну в поле власних інтеграційних процесів шляхом ведення відповідної політики в інформаційному просторі України (це явище В. Іщук назвав “парасолька російського інформаційного простору” [170, с. 27]).

Інформаційна небезпека для України полягає в тому, що ринок друкованих ЗМІ заповнюють “українські версії” популярних російських газет і журналів, сторінки яких наповнені російськими/проросійськими матеріалами. На цьому зосередилася Н. Пеллагеша в монографії “Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації” [327] й обґрунтовувала необхідність європеїзації українського соціокультурного простору.

Вплив російської інформаційної політики в Україні, на думку М. Рижкова та І. Поліщука [354], є очевидним і незаперечним. Вони виокремили такі конфліктні точки, визначальні в інформаційному протистоянні держав: газове питання, проблема Чорноморського флоту, мовне питання.

Україна ж не протистоїть цій інформаційній політиці, про що цілком слушно зауважив О. Перепелиця: “Власне, всі постановки питань в українських ЗМІ є російськими, ніхто не має власних” [330, с. 228].

Про рівні геополітичної боротьби (суб’єктивний і об’єктивний) та його роль у національній безпеці України читаємо в праці “Погляд на безпеку України у контексті сучасної геополітики: аспекти державного управління” [335].

У сфері інформаційної безпеки важливе значення мають інтернет-медіа, що є предметом дослідження О. Суської у праці “Право людини на інформацію як базова ознака комунікативних стосунків в інформаційному суспільстві” [441]. Науковець пише про роль інтернет-медіа так: “Говорячи про вплив медіа на світову політику, варто визначити аспекти цього впливу: по-перше, держава, точніше її

політичні інститути, поступово втрачають контроль над змістом інформаційних повідомлень. По-друге, медіа отримують дедалі більше можливостей впливати на громадську думку, мобілізувати її, висвітлюючи глобальні конфлікти в той чи інший спосіб” [441, с. 35].

У сфері інформаційної безпеки постає питання про захист українського інформаційного простору, на чому наголошують В. Лизанчук [236] і А. Москаленко [292].

3. Геополітичне позиціонування України в контексті розв’язання проблеми “Схід-Захід”. Науковці визначають три орієнтації України: проросійську, позаблокову (нейтральну), прозахідну (євроатлантичну) (П. Парипа [315], С. Трохимчук [452]). На культурному аспекті розв’язання цієї дилеми наголосив І. Паславський, який зауважив, що такі визначні культурно-духовні явища XVI століття, як “уніатство та могилянство були продуктом зустрічі із Заходом” [316, с. 38–39]. Також цю проблему порушували у дисертаціях О. Палій (“Національна безпека України у контексті євроатлантичної інтеграції”, 2006), В. Ключко (“Геостратегічна дилема України: теоретико-методологічний аналіз та інституціональні рішення”, 2005), С. Василенко (“Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі”, 2002).

Геополітичні процеси та роль і місце в них України досліджували також російські вчені (К. Гаджієв [58], А. Ірхін [162], О. Дугін [131; 132] та ін.). Зокрема, А. Ірхін вважав, що українська еліта, зважаючи на національні інтереси держави, має активно розробляти та реалізовувати нову інтеграційну стратегію – євразійський вектор розвитку держави. Великий євразійський простір він розглядав як територію, тотожну пострадянському простору, що охоплює прибалтійські країни, які сьогодні інтегровані в європейську модель.

Окрім того, О. Дугін у першому російському підручнику з геополітики “Основи геополітики. Геополітичне майбутнє Росії” розглядав Україну як негативне явище, яке може спричинити збройний конфлікт. Україна як самостійна держава з незрозумілими територіальними амбіціями становить велику небезпеку для всієї Євразії, саме тому Росія повинна працювати на розчинення України в

Євразійському просторі [132, с. 348]. Дослідник К. Гаджієв відводив Росії роль центру тяжіння в пострадянському просторі, який є зоною її життєво важливих національних інтересів. Україна відіграє другорядну роль, відповідно до якої вона повинна бути підпорядкована Росії.

Водночас О. Дугін акцентував на унікальності та винятковості Росії в геополітичному просторі. Зокрема, у дослідженні “Геополітичне майбутнє Росії: багатополлярність і основні стратегічні перспективи в ХХІ ст.” зазначив, що Росія з геополітичного погляду є значно більшою та ширшою, ніж сучасна Російська Федерація, адже до “Євразійської цивілізації”, яка склалася навколо *heartlanda*, з ядром російського народу належать майже всі країни СНД [131, с. 84].

На культурно-релігійному чиннику, який має неабиякий вплив на геополітичне позиціонування України, акцентують такі сучасні російські вчені, як А. Ситніков [403], М. Смірнов [429]. Європейський економічний простір досліджували російські вчені В. Густов [95], О. Смалін [428] та ін.

4. Вплив мас-медіа на геополітику та геополітичне позиціонування України є очевидним. На ньому акцентували В. Шкляр [506], Л. Василик [41], І. Підлуська [333], Н. Ващенко [45], О. Яхно [530], О. Пахльовська [322]. Побічно проблему відображення зовнішньополітичної інтеграції України у мас-медіа порушив В. Шевчук [499].

Мас-медіа також впливають не лише на внутрішню політику держави, а й на міжнародний процес загалом. Такою є тема дослідження І. Слісаренка “Мас-медіа і міжнародні преси”. Він зазначив: “Бажаний ефект в мас-медіа розглядають уже як важливий результат зовнішньої політики і навпаки” [427, с. 19].

Про ідеологічну належність, яка визначає принципи роботи мас-медіа, говорять автори посібника “Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн та спеціальних інформаційних операцій” [442]. Унаслідок ринкових перетворень в інформаційній сфері майже всі ЗМІ представляють або окремі фінансово-політичні групи, або належать іноземним власникам.

Водночас треба згадати захищені дисертації, в яких мас-медіа відведена роль творця громадської думки, що є надзвичайно цінним для нашого дослідження. Це дисертації М. Бутиріної (“Мас-медіа як середовище створення та функціонування стереотипів масової свідомості”) [37], О. Гриценко (“Мас-медіа в процесах динамічних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект)”), А. Матюшиної (“Соціокультурна роль мас-медіа у формуванні громадянського суспільства в Україні: комунікативний дискурс”) [270] тощо. Важливий внесок у розуміння процесів взаємодії та співпраці мас-медіа і влади, що є визначальним на шляху до міжнародного визнання держави, зробив своїми дослідженнями Ю. Фінклер [472; 468].

У цьому контексті звернено увагу на книгу Г. Почепцова “Комунікативні технології двадцятого століття” (2001), яка присвячена дослідженню комунікативного простору та його символічної, візуальної, міфологічної, подієвої та комунікативної організації. Приєднання комунікатора до міфів, згідно з висновками науковця, дає змогу значно збільшити ефективність повідомлень [345, с. 26].

Висновки про те, що більшість українських публіцистів орієнтується на західні цінності, віддаючи перевагу євроінтеграції та водночас акцентуючи на необхідності підтримки відносин з посткомуністичними країнами, зробила у своєму дослідженні О. Левкова [232].

Зовнішньополітичний курс держави та її міжнародне становище стали важливими темами напередодні чергових президентських виборів 2010 року. З огляду на це В. Огризко зазначив, що в ЗМІ свої погляди на теперішню й майбутню інтеграцію почали висловлювати дилетанти в цій справі, які у своїй аргументаційній базі зовсім не послуговуються цифрами та фактами, закликаючи чи то до повернення до “багатовекторності”, чи то до політики “нейтральності”, чи до стратегічного “п’ятикутника” партнерства, або ж до обмеження співпраці з ЄС у межах асоціації чи зони вільної торгівлі [303].

У контексті дослідження звернено увагу на працю професора Нью-Йоркського університету К. Ширкі “Політична сила соціальних медіа: технології,

публічна сфера і політичні зміни” (2011), адже на сучасному етапі розвитку мас-медіа більшість із них мають свої офіційні сторінки в соціальних мережах. Науковець стверджує, що у новому тисячолітті революційні події в різних державах (наприклад, у Білорусі, Філіппінах, Лівії, Єгипті тощо) зумовлюють саме соціальні медіа [505].

Ще одним важливим аспектом у дослідженні впливу мас-медіа на творення геополітичного позиціонування держави та його відображення є міфотворчість. Цей аспект розглядатимемо в останньому розділі дисертації. Звернемо увагу на праці науковців-психологів, які пояснюють природу впливу міфів і стереотипів на людину (Д. Майєрс (“Соціальна психологія”, 2002), Л. Орбан-Лембрик (“Прикладна соціальна психологія”, 2006), О. Волянська, та А. Ніколаєвська (“Соціальна психологія”, 2007), В. Татенко (“Соціальна психологія впливу”, 2008), С. Онуфрив (“Політичний медіадискурс”, 2012)). Окрім того, з метою розгляду сучасного міфотворчого дискурсу про геостратегічний шлях України опрацьовано праці В. Кравченко [206], Р. Зобова і В. Келасьєва [157], В. Жежерун та Н. Замятіної [145], В. Золотарьова [161], М. Лукінюка [261]. Про те, коли міфи не спрацьовують і не виконують ролі впливу, читаємо в науковій статті Ю. Шайгородського “Політична міфотворчість як виборча технологія” [496]. Цінною для написання дисертації стала праця Л. Павлюк “Знак, символ, міф у масовій комунікації” [311], у якій ґрунтовно проаналізовано багатоаспектність міфу в сучасних комунікаціях.

5. Росія як один із найвпливовіших чинників впливу на Україну у процесі реалізації зовнішньополітичного інтеграційного курсу. Цьому аспекту проблеми присвячено праці Н. Гордіюк [80], І. Кульбіді [215], М. Малека [267], А. Свящук [383], а також колективна монографія А. Єрмолаєва, Б. Парахонського, Г. Яворської, О. Резнікової “Європейський проект та Україна” [138], у якій порушено такі важливі питання, як еволюція європейського проекту та його інститутів, розвиток європейської економічної інтеграції, зовнішня та безпекова політика ЄС, Україна в процесах європейської інтеграції, її проблеми та перспективи на цьому шляху.

Про “російський чинник” можна вести мову й у контексті Єдиного економічного простору, платформою створення для якого є євразійська концепція. В основі цієї концепції – намагання Росії відродити ідею “Третього Риму”, про що російський учений А. Панарін написав розділ “Чи можна відродити ідею “Третього Риму” у підручнику “Політологія” [315]. Згідно з його баченням, Росія може заслуговувати на цей статус, адже є не просто звичайною етнічною “державою росіян”, а особливою цивілізацією, яка володіє суперенергетичним потенціалом.

Загалом щодо аналізу концепції Євразії у контексті розгляду теми дисертації ми зверталися до праць “євразійців” (так себе називали представники російської політологічної та культурної думки, які розглядали Євразію як важливий континент з геополітичного погляду): Б. Єрасова (“Культура, релігія і цивілізація на Сході (нариси загальної теорії)”), І. Булгакова (“Шляхи Росії”), Г. Вернадського (“Досвід історії Євразії з половини VI століття до теперішнього часу”), М. Трубецького (“Європа і людство”), В. Соловйова, М. Бердяєва та інших. Вони обґрунтовували окремішність і монолітність у культурно-цивілізаційному розумінні континенту Євразія, в якому Росії відводили ключову роль.

Сучасними прихильниками євразійської концепції (так званими неоевразійцями) є, зокрема, також вищезгаданий А. Малер. У праці “Росія–Євразія чи Росія–Недоевропа?”, обґрунтовуючи міф “Європа”, А. Малер стверджує, що “Росія – це православно-євразійська цивілізація, північна, євразійська Візантія” [268], а Європу відносно Росії можна розглядати або як Захід (зона романо-германської цивілізації), або як Захід Євразії, але в такому разі Росія є наполовину Європою, лише Східною.

Щодо ідеї “Третього Риму” в сучасній геополітиці, цікавою є праця В. Белінського “Відкриття Великоросії” (2004). У ній він підтримав поширену та активно пропаговану думку про те, що Росія як імперія без України не існуватиме. Зокрема, писав: “Російська історична наука, і, звичайно, радянська, натхненно навювала всім думку про велике призначення Москви, про її історичну місію щодо “збирання землі російської”, про “найбільше благо для підкорених народів, зібраних у землі російські. Росіяни до такої міри повірили в цю брехню, що і

сьогодні, на початку XXI століття, марять про інтеграцію суверенних держав, про власні геополітичні інтереси” [14, с. 111].

У контексті впливу так званого “російського чинника” на геополітичне позиціонування України варто дискутувати й про функціонування та діяльність на території України Української Православної Церкви Московського Патріархату. Розглядаючи концепцію Православної Церкви, Є. Сверстюк констатував, що для українців Українська Православна Церква протягом віків була колискою духовності, однак інша ситуація в росіян. Російська Православна Церква несе в собі багатовікову спадщину вірного служіння царям. “Російська Православна Церква в Україні – це наша реальність. Вона має підтримку держави, яка ніяк не хоче відокремлюватись від церкви і прагне вести її то силою, то миром до природного відмирання” [382, с. 159–160].

Російський історик П. Савицький зазначав: “Російська Церква є центром тяготіння всього потенційно-православного світу... Історію Росії треба розуміти як історію народження, становлення і розвитку Православної Російської Церкви” [380, с. 51].

6. Перспективи та проблеми вступу України в ЄС розглядали С. Федуняк [464], О. Гончаренко [74], І. Тодоров [450], О. Чумаченко [495], Ю. Шелавнікова [500], С. Фомін [475], Т. Сидорук [388] та інші. У ключі співпраці України з Європейським Союзом відносно цілісної сучасної системи міжнародних відносин М. Фесенко розглядає проблему адаптації України до умов формування нового світового порядку та акцентує на тому, що Україна, ставши незалежною, спричинилася до трансформаційних процесів у Росії, що сприятиме її перетворенню на європейську демократичну державу [466].

Натомість Д. Десмонд у книзі “Дедалі міцніший союз: курс європейської інтеграції” розглянув перспективи вступу України в ЄС і зауважив, що різні за розміром країни на крайньому сході Європи (від Молдови до України) є потенційними членами для вступу в ЄС [109, с. 177].

Орієнталістська роздвоєність України з погляду її становлення до 2009 року є предметом обговорення та аналізу А. Мельника в науковій праці “Європейський

вектор українського розвитку: фактори стимулювання та стримування”. Ця роздвоєність, на його думку, свідчить про те, що неможливо реалізовувати, з одного боку, євроатлантичну геостратегію, а з іншого – євразійську [272, с. 66].

У навчальному посібнику “Європейська інтеграція” (2011), розкрито основні положення регіональної економічної інтеграції, історичні етапи європейської інтеграції, галузеву політику Європейського Союзу, відносини між Україною та ЄС [135].

Національний інститут стратегічних досліджень з нагоди 20-річчя незалежності України у 2011 році провів конференцію “Незалежність України в глобалізованому світі: вектори XXI століття”, на якій зовнішньополітичній ситуації України було приділено чимало уваги. Це питання порушували В. Фесенко [465–466], А. Коен [193], В. Копійка [198], П. Рудяков [374].

Загалом треба наголосити, що Національний інститут стратегічних досліджень робить значний внесок у висвітлення тенденцій, окреслення проблем на шляху інтеграційних процесів держави. Зокрема, у нашому дослідженні детально розглянуто одну із щорічних аналітичних доповідей інституту “Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості” за 2010 рік [168], збірник аналітичних доповідей “Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні” [169], а також працю “Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики” [136], що є збірником, який містить аналітичну доповідь та експертні оцінки, виголошені на “круглому столі” “Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики”, проведеному в Національному інституті стратегічних досліджень. Запрошені експерти зупинилися на питаннях зовнішньополітичного дискурсу України, актуальності європейського вибору та проблемах підвищення ефективності практичних заходів у сфері євроінтеграційної політики України.

Проблеми вступу України в ЄС розглядає публіцист М. Рябчук у книзі “Четверта свобода”: вільний рух людей між Україною та Європейським Союзом – проблеми і перспективи” [376].

Окрім численних навчальних посібників, підручників, монографій та довідкової літератури, для написання дисертації ми використовували матеріали друкованих періодичних видань. Зокрема, матеріали суспільно-політичного часопису “Універсум”, для якого зовнішньополітична стратегія України, її геополітичне позиціювання завжди є важливою темою. На сторінках цього часопису окреслене питання порушували С. Головатий [70], М. Дністрянський [118], О. Палій [313], В. Чивокуня [493], О. Хоруженко [487] та інші; українські політики А. Бутейко [36], Ю. Костенко [201], Б. Тарасюк [447] та інші. У журналі “Універсум” також знаходимо журналістські матеріали з іншої української преси (наприклад, з газети “День” [390]) та електронних інформаційних ресурсів (“Українська правда” [225]). У контексті досліджуваної теми “Універсум” співпрацює і з іншими поважними українськими виданнями. Наприклад, журналісти С. Грабовський (заступник головного редактора “Сучасність”) та В. Полохало (шеф-редактор журналу “Політична думка”) обговорювали зовнішньополітичні проблеми України з позиції стану, динаміки та процесів російсько-українських відносин у № 11–12 “Універсуму” (2003) [84; 332].

Основу нашого дослідження становлять публікації про геополітичну стратегію України в газетах, які виходять на території України, – “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “День” та “2000” за 2000–2014 роки.

Газета “Дзеркало тижня” позиціонує себе як щотижневє всеукраїнське видання. Український суспільно-політичний тижневик заснований 1994 року під назвою “Зеркало недели”. Газета виходила спочатку російською мовою, але з 2002 року виходить двома мовами: російською й українською. Починаючи з 2001 року на власній веб-сторінці видання публікує провідні статті також англійською мовою.

Періодичне видання належить до якісних видань, яке читає (за деякими підрахунками) лише 5 % національної аудиторії, що свідчить про обмежений інформаційний вплив [102, с. 36].

Певні зміни в історію газети “Дзеркало тижня” вносить 2011 рік, внаслідок яких відбувається перезаснування українського видання під назвою “Дзеркало

тижня. Україна”. До нового видання переходить працювати майже вся редакція “Дзеркала тижня”, а його головним редактором стає Ю. Мостова. Отже, газета “Дзеркало тижня. Україна” вийшла у світ 15 січня 2011 року.

Взагалі ідейна позиція газети пройшла певну еволюцію: від заснування, коли добрі стосунки головного редактора з тодішнім Президентом України Л. Кучмою впливали на інформаційну політику видання, до вбивства журналіста Г. Гонгадзе, що знаменувало утвердження нової міцної ідейної позиції “Дзеркала тижня”.

На два роки пізніше від газети “Дзеркало тижня”, у 1996 році, засновано газету “День”. Принцип роботи видання полягає в тому, що на його сторінках подають політичну, економічну інформацію та різнопланові дослідження.

Спочатку газета “День” виходила лише українською мовою, згодом, з початку 1997 року, – російською. Ще через рік, 25 січня 1998 року, з’явився англomовний тижневий дайджест “The Day”.

Газета “День” 1999 року перша в Україні стала членом міжнародної газетної асоціації “Синдикат”, яка об’єднує такі відомі світові видання, як “Le Figaro” (Франція), “Le Monde” (Франція), “Der Standard” (Австрія), “Die Welt” (Німеччина), “Handelsblatt” (Німеччина), “Guardian” (Англія), “Corriere della Sera” (Італія) та інші. Варто зауважити, що до сьогодні з українських видань туди ще входить лише “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”).

Доцільно наголосити на високому рівні довіри читачів до публікованих матеріалів “Дзеркала тижня” та “Дня”. Цієї довіри було досягнуто завдяки високому фаховому й інтелектуальному рівню журналістів. Вказані видання вирізняються впливовістю, адже їх цитують відомі світові політики, а також ЗМІ, окрім того, на їх шпальтах публікуються українські та іноземні представники влади, політичної, фінансової, наукової та культурної сфер тощо.

Уже багатолітніми журналістами-міжнародниками газети “День”, які також аналізують геостратегічні проблеми України, є М. Сірук, Ю. Райхель, В. Зам’ятін. Також на високому рівні на вказану проблематику в газеті “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) пишуть Т. Силіна, Г. Яворська, В. Філіпчук. У зазначених газетах найчастіше окреслену проблему розкривають як українські

політики (наприклад, К. Грищенко, Ю. Щербак, О. Сушко), так і іноземні (зокрема В. Гавел, М. Емерсон, Й. Прессо, А. Умланд, Дж. Шерр та ін.).

Хоча “День” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) вважають якісними виданнями, однак, на думку С. Демченка, справжньої якісної преси у нас ще немає, адже у вказаних виданнях немає конструктивного аналізу недоліків суспільства, а збільшується кількість матеріалів “катастрофічного” та соціально-розважального змісту [102, с. 39].

Ще одним виданням, матеріали якого стали основою дисертації, є суспільно-політичний тижневик “2000”. У хронологічному плані ця газета порівняно із газетами “Дзеркало тижня” і “День” заснована дещо пізніше – лише 1999 року. Специфіка тижневика полягає в тому, що він виходить в одній двомовній версії, зазвичай матеріали часопису є російськомовними, рідше – україномовними. Питання зовнішньополітичної стратегії України “2000” найчастіше порушено в таких рубриках, як “Аспекти”, “Форум”, “Свобода слова”.

Видання звинувачують, по-перше, у безпринципності (за гроші можна замовити неправдивий матеріал), по-друге, в наявності прихованих фінансових потоків (адже газета, зважаючи на її поліграфічні характеристики та наявну цінову політику, в економічному плані далеко не самоокупна), по-третє, видання у фінансовому плані має підтримку з Росії, а в ідейному є її рупором на території України [59].

Також потрібно акцентувати на тому, що видання “2000” розширило аспект своєї видавничої роботи. У 2013 році внаслідок переговорів Американської Ради з міжнародних відносин (Council on Foreign Relations) і редакційної колегії авторитетного світового зовнішньополітичного видання “Foreign Affairs” (до речі, виходить з 1922 року) та групи Tribune Media Services щотижневик “2000” отримав ексклюзивне право на публікацію в Україні кращих матеріалів журналу. Керівником спільного проекту “Foreign Affairs Chronicles” (“Хроніки міжнародних відносин”) став С. Кічігін, головний редактор щотижневика. Усього у 2013 році вийшов один спарений номер журналу (№ 1–2), у 2014 році побачило світ уже чотири номери журналу.

На міжнародну тематику пишуть М. Михайленко, С. Лозунько, С. Єсаулов, Н. Кічігіна, С. Кічігін, І. Джабраїлов, А. Попов.

В аналітичній доповіді 2006 року “Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин” було заявлено, що на позиціонування України в системі міжнародних відносин впливають: 1) дослідження стану системи міжнародних відносин; 2) визначення співвідношення між системою зовнішньополітичних завдань України та міжнародним середовищем, в якому відбувається реалізація таких завдань; 3) здатність України концентрувати ресурси для послідовної реалізації визначеної зовнішньополітичної стратегії [455, с. 12]. Саме на ці головні позиції найчастіше опираються журналісти, оглядачі газет “День”, “Дзеркало тижня”, “2000”.

Протиставлення європейського вектора розвитку країни російському, на думку Р. Філоненка, є головною причиною для його активної популяризації всередині країни [471]. Саме цей чинник, на наше переконання, є певним подразником в українському суспільстві, що зумовлює активне обговорення зовнішньополітичної стратегії у вузькому значенні “Схід чи Захід?” у ЗМІ.

1.3. Методологія дослідження

Систему методології нашого дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а також окремі прийоми та засоби. Саме складність проблематики дослідження зумовила систему методології. Методологія, за визначенням В. Іванова, – це “наукова теорія, яка слугує основою для проведення конкретного дослідження. При цьому маються на увазі не якісь вузькі положення, а теорії середнього рівня, які презентують достатньо узагальнені погляди на об’єкт дослідження в цілому, зв’язки у цьому об’єкті та закономірності його функціонування” [164, с. 7]. Методологію потрібно використовувати комплексно, вважає М. Хилько, від філософських до загальнонаукових, спеціальних міждисциплінарних методів, адже лише так можливо дослідити всі аспекти предмета чи явища [484, с. 12]. Вибір того чи іншого методу дослідження, принципу й підходу детерміновано виконанням певного завдання на кожному етапі нашого дослідження.

Розкриття специфіки досліджуваної проблематики стало можливим завдяки загальним принципам наукового пізнання: системності, конкретності, об'єктивності, історизму. Ці принципи становлять основу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зі загальнонаукових застосували: дедуктивний, індуктивний, аналізу та синтезу, узагальнення та моделювання. Також у дослідженні використано такі методи, як бібліографічно-описовий, моделювання, історичний метод, а також порівняльно-аналітичний, структурно-функціональний.

Бібліографічно-описовий метод використовували на початковій стадії наукового дослідження з метою детального вивчення проблеми відображення геостратегічної проблематики у пресі, щоб зрозуміти, наскільки це питання є невивченим та актуальним для наукової теорії та практики. Бібліографічна інформація, на переконання Л. Кульчицької, виконуючи особливу функціональну роль документальної форми існування, концентрує, зберігає та передає необхідну інформацію без обмежень у часі й просторі [218, с. 339]. М. Романюк вважає, що саме бібліографічно-описовий метод є важливим для нагромадження фактологічного матеріалу [367, с. 32], що є цінним для наукового дослідження. Цей метод дав змогу розглянути джерела та концепції політологічного, інформаційного, історичного та журналістичнознавчого характеру, в яких досліджено геополітичне позиціонування України.

Метод **моделювання** є досить ефективним засобом прогнозування впливу зовнішніх чинників на явище, яке вивчають, та прийняття конкретних рішень. Конструюючи моделі, необхідно завжди пам'ятати, за словами О. Колесникова, “що якою би доброю не була модель, вона лише приблизно відображає досліджуваний об'єкт, збільшує і спрощує його” [194, с. 23], бо інакше неминучі прорахунки. На тому, що метод моделювання є важливим, наголошував В. Здоровега у праці “У майстерні публіциста. Проблеми теорії, психології, публіцистичної майстерності” [156]. Цей метод дав змогу розглянути й окреслити основні аспекти відображення зовнішньополітичної проблематики у пресі, виокремити чинники появи цієї проблематики за певними параметрами. Крім того,

аналіз газетних публікацій дав змогу за вже відомими схемами дослідити концептуальне навантаження міфів про ЄС/ЄП/Росію/Митний союз.

Історичний метод передбачає вивчення розвитку об'єктів дослідження в хронологічній послідовності, що охоплює культурні, політичні та економічні процеси та явища, тобто всі сфери життя суспільства. Якщо взяти за основу визначення О. Бикова, то мета історичного методу – подання розвитку журналістики в історичній ретроспективі [38]. Саме завдяки цьому методу можна побачити динаміку розвитку засобу масової інформації за певний, чітко окреслений проміжок часу в конкретній парадигмі. Загалом історичний метод, за словами О. Кустовської, дає змогу простежити формування й існування явищ, подій, процесів у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, усіх закономірностей та суперечностей [227, с. 88]. Застосування цього методу в нашому дослідженні допомогло простежити в тісному взаємозв'язку, з одного боку, процес розвитку зовнішньої політики України в європейському чи російському напрямках як шлях вирішення проблеми геопозиціонування держави, а з іншого, показати, як саме преса відображає весь цей процес на своїх сторінках.

Порівняльно-аналітичний метод. Зазвичай порівняльний аналіз, на чому акцентує О. Долженников, активно застосовують у процесі політологічного дослідження. Але для журналістикознавчих студій він також має важливе значення [121]. Порівняльно-аналітичний метод у нашому дослідженні відіграє важливу роль, адже саме завдяки цьому методу можна з'ясувати, як саме відображає преса проблему геополітичної стратегії України у трьох виданнях, різних за ідеологічним баченням. Саме порівняльний зріз аналізу газетних матеріалів допоміг означити основні концептуальні тенденції у висвітленні досліджуваної проблематики.

Хронологічний метод дає змогу розглядати явища й об'єкти в їхній динаміці, у часовій послідовності [363, с. 19]. Хронологічні межі нашого дисертаційного дослідження (2000–2014 роки) охоплюють новий етап розвитку держави у другому тисячолітті, означений важливими з державотворчого та

геополітичного погляду подіями: революцією 2004–2005 років (так звана Помаранчева революція) та Революцією Гідності 2013–2014 років. Аналіз публікацій про геополітичну стратегію України проведено хронологічно, що уможливило простежити у досліджуваній пресі коливання та зміни парадигми проблеми.

Ілюстративний метод застосовано з метою обґрунтування ідей за допомогою цитат, витягів зі статей, періодики, монографій, підручників й іншої навчальної та науково-популярної літератури тощо. Адже будь-яка ідея має право на функціонування в науковому просторі тоді, коли є змога її обґрунтувати та проілюструвати.

Завдяки **описовому методу** тлумачено головні риси й особливості функціонування визначених комунікативних методів у просторі масової політичної комунікації. Описовий метод реалізуємо шляхом застосування описового підходу, на чому акцентують В. Різун і Т. Скотникова [361]. Використання цього методу дало змогу означити та виокремити сутнісні ознаки й характеристики відображення в пресі того чи іншого явища чи події, що становлять ту чи іншу геополітичну стратегію країни.

Метод **класифікації**, який також застосовано в дисертації, необхідний для того, щоб з'ясувати зв'язки та закономірності розвитку досліджуваних об'єктів [360, с. 6]. Цей метод, зважаючи на певні ознаки та критерії, має на меті виявити й окреслити окремі загальні ознаки, характеристики чи закономірності в неоднорідних явищах, процесах дійсності. Аналіз, співставлення цих ознак, характеристик і закономірностей дає змогу виокремити можливі причинно-наслідкові зв'язки між різнорідними фактами, які становлять систему дослідження. Метод класифікації допоміг виокремити періоди історіографії запропонованої проблематики та згрупувати джерельну базу дослідження. Аналіз поглядів українських публіцистів, державних діячів і науковців дав змогу окреслити спільні/відмінні загальні ознаки, внаслідок чого зроблено класифікацію концепцій бачення геостратегічної проблеми. Також аналіз відображення геостратегії України в газетах “День”, “Дзеркало тижня” та “2000” сприяв виокремленню чинників

появи геостратегічної проблематики в пресі та міфів, які поширює преса у зв'язку з цим. Розглядаючи функціонування у пресі концептів “Європа” та “Росія”, за допомогою методу класифікації вдалося виявити та окреслити тематичні бінарні опозиції, тематичні лінії та змістово-ідеологемне навантаження концептів.

Також застосували **індуктивний і дедуктивний методи** дослідження. Індукцію розглядають як перехід від часткового до загального, коли часткове дає змогу зрозуміти загальне. Індуктивні узагальнення, за словами О. Кустовської, завжди мають проблемний (імовірнісний) характер, їх зазвичай розглядають як емпіричні закони та дослідні істини [227, с. 83]. Дедукція, за словами О. Колесникова, це процес “виведення деякого заключного твердження з одного або декількох вихідних тверджень, на основі певних закономірностей” [194, с. 52]. Зважаючи на діалектичну природу індукції та дедукції, ці два методи не застосовують у науковому дослідженні незалежно один від одного.

Сутність **аналізу** як методу дослідження в тому, що предмет дослідження розчленовують на складові і кожен із цих частин досліджують окремо. Водночас треба мати на увазі те, що аналіз – це не просто розклад предмета на складові частини. Як вважає О. Колесников, таке розкладання дає можливість дослідникові “проникнути в сутність отриманих у результаті розкладання частин, елементів, сторін єдиного цілого, виявити в них головне, основне, істотне, розкрити об’єктивно існуючі зв’язки між ними, що дуже важко або неможливо зробити без їхнього виділення” [194, с. 43]. Аналіз як метод не зробить дослідження повним і цілісним без **синтезу**, який дає змогу об’єднати елементи (частини) об’єкта, що був розчленований у процесі аналізу, налагоджуючи зв’язки між частинами та даючи можливість пізнати об’єкт дослідження як єдине ціле. У процесі синтезування розкривається місце та роль кожного елемента в системі єдиного цілого, пізнається їхній прояв у предметі як єдність різноманітного [194, с. 44]. Метод аналізу в дисертації використано на етапі роботи з матеріалами сучасних українських видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000”, у яких порушено проблему геополітичної стратегії України. Саме аналіз цих матеріалів дав змогу окреслити спільне й відмінне в розгляді періодичних видань тих чи інших

історичних подій та явищ, а синтез – визначити, в чому виявляється ця спільність і відмінність.

Відповідні висновки у дисертації зроблено за допомогою методу **узагальнення**, який передбачає перехід від одиничного поняття до загального, від одиничних суджень до загальних.

Також у дисертації використано такі підходи, як соціальнокомунікаційний, системний, аксіологічний, синергетичний та інформаційний.

Соціальнокомунікаційний підхід є, за словами В. Різуна, основним методологічним підходом до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій [362]. Соціальнокомунікаційний підхід дав змогу аналізувати досліджувані сучасні періодичні видання як специфічне соціальне явище, виразника поглядів на одну з найважливіших проблем на сучасному етапі розвитку держави – визначення свого геополітичного позиціювання, вибору вектора свого геостратегічного розвитку. Лише застосовуючи цей підхід можна простежити єдність цього соціального явища з аудиторією та соціумом загалом. Функціонування геостратегічної проблематики у пресі розглянуто в суспільно-політичному контексті. Аналіз проблематики (виокремлення основних ідейно-концептуальних засад, чинників функціонування цієї тематики в пресі, міфотворчий аспект, змістово-концептуальні моделі) допоміг визначити залежність того чи іншого досліджуваного видання від їх ідеологічної суті.

Відповідно до **синергетичного підходу** розвиток потрібно розглядати як послідовність тривалих періодів, які відповідають стабільним станам системи, вони перериваються короткими періодами хаотичної поведінки (“біфуркаціями”), після чого відбувається перехід до наступного стійкого стану (“атрактора”), вибір якого визначається зазвичай флуктуаціями в точці біфуркації [43]. З позицій синергетичного підходу традиційними детерміністськими методами неможливо вивчати розвиток складноорганізованих систем. Можливості застосування синергетичного підходу в друкованих ЗМІ проаналізувала дослідниця А. Шіліна в праці “Синергетика і друкована журналістика: міждисциплінарна комунікація” [504]. Вона зробила висновок, що “відкрита адаптивна методологія

синергетики може виступати для друкованої журналістики гарантом переважання наукових цінностей і новацій суміжних наук” [504, с. 197]. У нашому дослідженні синергетичний підхід дав змогу розглянути геостратегічну проблематику в українській пресі у загальному історичному контексті, який по-особливому вплинув на сучасну інтерпретацію геополітичного позиціонування країни у пресі.

Застосовуючи **інформаційний підхід**, вдалося розглянути кожен елемент нашого буття, який відображає носія певної інформації, що стосувалася суб’єктів (автори газетних статей, публіцисти, політичні та громадські діячі) та об’єктів (засоби соціальної комунікації, міжнародні інституції – Європейський Союз, Єдиний економічний простір, Митий союз). Суть цього методу полягає у тому, що, вивчаючи будь-який об’єкт, процес чи явище у суспільстві, виокремлюють інформаційні аспекти, які характерні саме для цього об’єкта, процесу чи явищ. Основу та суть інформаційного підходу становить базовий принцип інформаційності, згідно з яким: 1) кожне досліджуване явище/процес/об’єкт володіє інформаційною основою; 2) з огляду на це інформація є базовою універсальною категорією; 3) інформація є носієм смислу всіх процесів, які відбуваються у суспільстві/природі; 4) взаємозв’язки, які існують у суспільстві/природі завжди мають інформаційний характер.

Системний підхід у загальнонауковій методології, за визначенням Г. Цехмістрової, полягає в “комплексному дослідженні великих і складних об’єктів (систем), у дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин” [488, с. 12]. Орієнтація на системний підхід найбільш виправдана тоді, коли досліджують сутність явища чи процесу. Зокрема, О. Романчук наголошує на актуальності цього підходу в журналістиці для аналізу процесів і явищ у посттоталітарному, постколоніальному, постгеноцидному українському суспільстві з метою визначення істинних витоків кризових ситуацій в ньому [366, с. 8]. Системний підхід, за словами О. Кустовської, містить “принципово нову головну установку, спрямовану в своїй основі на виявлення конкретних механізмів цілісності об’єкта і, при нагоді, повної типології його зв’язків” [227, с. 7]. Системний підхід дав змогу розглянути сутність

функціонування предмета нашого дослідження в загальному історико-політичному та комунікативному контекстах.

Аксіологічний підхід, що ґрунтується на розумінні цінностей, дає можливість з'ясувати якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості й певного суспільства, а також ідеї та “спонукання у вигляді норми та ідеалу” [488, с. 12]. Аксіологічному осмисленню підлягають матеріальні та духовні цінності. Цінність інформації, яку пропонує та якою оперує преса, визначається, за словами Т. Кузнецової, з трьох позицій: суб'єкта, який викривлює інформацію, внутрішнього змісту інформації, мети, якої можна досягнути за допомогою інформації [212, с. 28]. Для кожного реципієнта цінність однієї інформації буде різною з огляду на наявність у кожного з них власних світоглядних принципів, ціннісних орієнтирів, інтересів, життєвого досвіду, рівня знань тощо. Цей підхід ми використали у процесі виокремлення основних концептів газетних текстів на зовнішньоінтеграційну проблематику. Також застосування такого підходу дало змогу констатувати циркуляцію текстів з інформацією, сповненою негативним навантаженням. Це важливо з огляду на те, що серед сучасних дослідників ефектів медіавпливу поширена думка, що тиражована негативна інформація здатна не лише активізувати у свідомості реципієнта коло винятково негативних проблем, але й зумовлювати відчуття тривоги, страху, невпевненості [212, с. 36]. Такий стан речей є особливо небезпечним у кризовій ситуації українського суспільства (сучасні революційні події та російсько-українська війна).

Також під час написання дисертації ми використали **метод контент-аналізу**. Наукова доцільність використання цього методу зумовлена тим, що цей метод дає змогу отримати та відповідно проаналізувати факти у їхній сукупності.

За допомогою цього методу, вважає В. Різун і Т. Скотникова, “можна:

- проводити порівняльний аналіз, якщо розглядати тексти, створені різними джерелами;
- аналізувати динаміку певного явища, якщо розглядати упорядкований в часі набір текстів одного джерела” [360, с. 34].

Реалізація контент-аналізу відбувається поетапно. У статті “Застосування методу контент-аналізу в журналістичнознавчих дослідженнях” М. Хилько означає ці етапи так: 1) формулювання мети та завдань дослідження, визначення об’єкта та предмета, аналіз наявних гіпотез з цієї проблематики; 2) визначення вибірки; 3) вичленовування автономних змістовних частин тексту (символів-згадувань), що містять у собі властивості сенсу всього тексту; 4) обрання адекватного принципу підрахунку символів-згадувань, визначення зіставної за обсягом мінімальної одиниці тексту, достатньої для фіксації в ній наявності або відсутності символів-згадувань; 5) створення придатної для завдань цієї роботи матриці дослідження, найчастіше у вигляді таблиці або комп’ютерної бази даних; 6) підрахунок кількості символів-згадувань і підсумовування супутньої отриманої інформації, що цікавить дослідника, в усьому аналізованому масиві інформації; 7) узагальнення, структуризація, класифікація та групування отриманих даних, встановлення взаємозв’язків між символами-згадуваннями та їхніми характеристиками, формулювання висновків [485, с. 34].

Для розкриття теми дослідження ми використали велику кількість газетних публікацій газет “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000”. Проте акцент було зроблено не на вимірюванні частоти вживання певних категорій чи на їх обсязі. Це виправдано тим, що передусім нас цікавив текстовий матеріал, його вивчення в тому контексті, який характеризують певні виокремлені категорії.

Що стосується вибірки, то у межах дослідження використано суцільну вибірку текстів, а основним її обмежувачем є хронологічні рамки дослідження – 2000–2014 роки. Тобто, до уваги беремо тексти: а) в яких порушено проблему геополітичної стратегії України; б) які вийшли в окреслений період.

На третьому етапі ми спочатку визначили концептуальні категорії, виокремили головні концепти й ідеї геостратегічної проблематики в газетних публікаціях, які потім багаторівнево категоризували. Багаторівнева категоризація газетних текстів на геостратегічну тематику за 2000–2014 роки дала змогу виокремити певні підкатегорії (ключові слова) (категорія *зовнішньополітична інтеграція* (підкатегорії: Європейський Союз, Єдиний економічний простір,

Митний союз); категорія *орієнтація* (підкатегорії: Схід, Захід); категорія *культура* (підкатегорії: мова, слово, книга), категорія *релігія* (підкатегорії: церква, православ'я, католицизм, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Греко-Католицька Церква); категорія *внутрішня політика* (підкатегорії: вибори, президент, парламент); категорія *зовнішня політика* (підкатегорії: міжнародні відносини, міждержавні відносини, асоційоване членство), категорія *історія* (підкатегорії: Помаранчева революція, Євромайдан, Революція Гідності), категорія *економіка* (підкатегорії: стабільність, бідність, процвітання, м'ясо-молочна війна, газова війна, продовольча війна), категорія *Європа* (підкатегорії: повернення, входження, наближення, зближення, важливості, партнерство); категорія *Росія* (підкатегорії: повернення, конфліктність, “три братні народи”), категорія *геополітика* (підкатегорії: стратегія, позиціювання, російсько-грузинська війна, російсько-українська війна, анексія), категорія *преса* (підкатегорії: текст, публікація, газета, редакційна політика, журналіст, оглядач), категорія *інформація* (підкатегорії: тематика, чинник, міф, інформаційний простір, інформаційна війна, інформаційна безпека).

У взаємозв'язку з об'єктом дослідження є одиниці аналізу тексту. Тобто під одиницями аналізу потрібно розуміти певні сегменти тексту, в яких наявні категорії та підкатегорії дослідження. Отже, одиницями аналізу нашого дослідження є матеріали газет “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000” за період 2000–2014 років.

Зважаючи на багатоаспектність і міждисциплінарність постановки геостратегічної проблематики у газетних текстах, одиниці аналізу важко формалізувати. Це зумовило виокремлення одиниці рахунку, суть якої – поява категорії чи ознаки категорії у тексті. Фіксацію та підрахунок частоти згадування категорій і підкатегорій робили за тематичністю (наприклад, якщо публікація присвячена проблемі зовнішньополітичної інтеграції та її підкатегоріями є Європейський Союз, Єдиний економічний простір, Митний союз, то цю статтю вважаємо як одне згадування категорії зовнішньополітична інтеграція).

Застосування саме такого підходу до фіксації та підрахунку частоти згадування категорій і підкатегорій дало змогу: а) виявити та порівняти інтенсивність згадування категорії в межах конкретного часу; б) виокремити головні аспекти функціонування геостратегічної проблематики в сучасній пресі (концепції, ідеї, концепти). Це дало підстави зробити висновки про чинники появи геостратегічної тематики у пресі, які зумовлюють створення/поширення міфів про ЄС/ЄЕП/Митний союз, сутність концептів “Європа”, “Росія” у пресі з огляду історичної парадигми.

Перевірку істинності результатів нашого дослідження здійснено за допомогою методу **методологічної верифікації**. Цей метод, який має надзвичайну актуальність у журналістичнознавчих дослідженнях, запропонував використовувати П. Іванишин. На його думку, метод методологічної верифікації стосується передусім метакритичної сфери і суть його полягає “у звірванні відповідності проголошених методологічних постулатів постулатам справжньої методологічної бази, котра впливає з емпіричного текстуального матеріалу” [163, с. 59]. В історії української преси виокремлено ідейно-концептуальні засади її функціонування, які лягли в основу аналізу газетних матеріалів видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і тижневика “2000” на геостратегічну проблематику. Маємо на увазі ідейно-концептуальні засади, які С. Кость визначив так: ідея призначення України, концепція власних сил, Схід чи Захід (проблема історичної орієнтації).

Сучасний інформаційний простір незалежної України до сьогодні залишається незахищеним та вразливим щодо проникнення російської ідеологічної риторики. Крім того, варто брати до уваги також той факт, що політичний істеблішмент легко та відкрито використовує вказану риторику у власних, зовсім недержавницьких цілях. Ці два чинники знаходять фінансову та ідейну підтримку у Російській Федерації. Отже, споконвічне бажання українського народу будувати власну державу, визначати її внутрішнє та зовнішнє життя (ролі в геополітичному просторі, власної стратегії та інтеграції) й у XXI столітті наражається на агресію ззовні, що втім відбувалося упродовж цілої української історії державотворення.

Цей факт підтверджує аналіз вищезазначених періодичних видань. Це дає підстави зробити такий висновок: ідейно-концептуальні засади з позицій методологічних засад преси державності та соборності газет “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) та “2000” мають кардинальні розбіжності. Якщо перші два видання відповідають методологічним принципам державності та соборності, то цього не можна сказати про тижневик “2000”, який ідею призначення України, концепцію власних державницьких сил та проблему історичної орієнтації (Схід чи Захід?) розглядає лише у проросійському фарватері.

Використання вищезазначеної системи методів у науковому дослідженні забезпечують **валідність, надійність, однозначність і точність.**

У написанні дисертації застосовано принципи всебічності та конкретності. Необхідність застосування **принципів всебічності та конкретності** М. Хилько обґрунтовує тим, що журналістика, її суб’єкти й об’єкти, ЗМІ й масова інформація є невід’ємною складовою життя [484, с. 10].

Висновки до розділу 1

Геополітична стратегія України як наукова проблема чітко окреслена в українській пресі після здобуття Україною незалежності, що пов’язане насамперед зі зміною ідеологічних підходів до розуміння й аналізу історичних процесів і явищ. Ця проблема, актуальна для України віддавна, поставала як орієнтація на Захід (Європу) чи Схід (Росію), яку потрібно розглядати як в історичній площині, так і політичній та культурній. Саме з таких позицій постає проблема орієнтації з кінця XIX століття в українській пресі. Варто зауважити, що історична орієнтація України в публіцистиці сконцептуалізовувалася відповідно до тих світоглядних засад, які зумовлювали тогочасні історичні процеси та явища, тобто історичне тло. Відсутність традицій української державності спричинила різне бачення вирішення орієнтаційного питання “Схід–Захід?”, яке сучасні науковці класифікують на такі геополітичні вектори: слов’янофільський, чорноморсько-адриатичної федерації українців, чехів, словен, сербів і хорватів; чорноморсько-балтійської федерації українців, білорусів, поляків і литовців; західноєвропейський; східно-західної рівноваги; геоцентричний вектор. У контексті історичного процесу проблема

історичної орієнтації концептуалізується в 1905 році (внаслідок Лютневої революції у Російській імперії постає питання українського державотворення з позицій федералістських чи автономних), а викристалізовується у період національно-визвольних змагань 1917–1921 років, коли формуються нові суб'єкти на геополітичній карті світу – Українська Народна Республіка, а згодом Західно-Українська Народна Республіка, вперше на державному рівні намагаються налагодити міждержавні зв'язки з країнами світу, а особливо з країнами Антанти, зокрема Францією та Англією, на які покладали особливі сподівання у побудові самостійної Української держави. Українське питання у цей період відіграє визначну роль у світовому контексті. Ці процеси активно обговорюють публіцисти С. Бандера, В. Винниченко, М. Ганкевич, М. Грушевський, Д. Донцов та інші.

Сучасна історіографія, охоплюючи велику джерельну базу та використовуючи широкий методологічний апарат, розглядає орієнтаційне питання з позицій геополітики, проблеми якої активно порушують українські ЗМІ, а газети “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000” зокрема. Джерельній базі проблематики характерна багатоаспектність (від контексту міжнародних відносин до інформаційної безпеки).

РОЗДІЛ 2

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ПРО ВІЗІЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТОНІКИ СВІТУ

2.1. Формування друкованими ЗМІ політичної геостратегії України

Медіариторика “Україна–Європа” виникає в інформаційному просторі України з набуттям незалежності. Європейський Союз на той час став одним із потужних світових лідерів XXI століття. Україна, усвідомлюючи себе невід’ємною частиною європейського простору, задекларувала намір стати повноправним членом ЄС ще 1994 року. Цього ж року в Люксембурзі було підписано, а 1998 року ратифіковано всіма членами ЄС Угоду про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною. Згодом, ще через рік, у грудні 1999 року, Європейська Рада (найвищий орган ЄС) затвердила Спільну стратегію ЄС щодо України. У цьому документі, розрахованому на чотири роки, було задекларовано засади співпраці з державою, яка на той час не була безпосереднім претендентом на вступ до Союзу. Про те, що стратегічною метою зовнішньополітичного курсу України є курс на приєднання до ЄС, офіційно на міжнародному рівні оголосив Президент України Л. Кучма 1997 року на першому саміті Україна–ЄС.

Україна стала активним учасником геополітичних інтеграційних процесів, що відіграло важливу роль у становленні й розвитку системи міжнародних відносин, зокрема й у подальшому розвитку європейських структур.

У цілому загальний інтеграційний шлях України в європейські структури О. Яхно поділяє на три етапи: 1) оптимістичний етап (1992–1995) – країна приєдналася до ОБСЄ, Ради Європи, підписала угоду про партнерство та співробітництво з ЄС і Хартію про особливе партнерство з НАТО, а також відкрила свої представництва в інших європейських структурах; 2) песимістичний (1996–2004) – активний розвиток політики “багатовекторності”; 3) прагматичний (з кінця 2004 року) – проголошення національним пріоритетом руху країни до членства в ЄС [530, с. 7]. Цю поетапну класифікацію О. Яхно можна застосувати

до газетних публікацій на інтеграційну проблематику як моделювання їхніх ідейних аспектів.

Засоби масової інформації, преса зокрема, відображали/відображають процес входження України у світове співтовариство та її адаптацію в ньому. Конфігурація міжнародної системи за участі України та роль держави у цій системі з 1991 року стають чи не головним предметом обговорення для української преси. З одного боку, стереотипи та міфи, залишені у спадок від багаторічної тоталітарної системи, а з іншого – демократичні процеси всередині держави, які дали змогу ЗМІ повному поглянути на Україну на геополітичній карті.

В українській пресі активно концептуалізується “Україна–Європа” як парадигма європейськості української держави. Те, що в медіариторичі концепт “Україна” часто постає у контексті концепту “Європа”, зауважує Л. Василик у статті “Парадигма Україна–Європа в публіцистиці сучасних літературно-художніх видань” [41, с. 22–30]. Аналізуючи відображення проблеми європейської інтеграції України в українській пресі, можемо зауважити, що парадигма концепту “Україна–Європа” трансформується через мас-медіа у свідомості українця на гносеологічному рівні, що сприяє розумінню зовнішньополітичних процесів у контексті розвитку внутрішньодержавних, і навпаки – у контексті розвитку чинника ззовні, спричиненого світовими процесами (глобалізація, інтеграція, політичними та соціально-економічними процесами), який визначає внутрішню державну політику.

Журналістика, сприяючи процесу інтеграції України в європейські структури, насамперед покликана виконувати таку мету: створити атмосферу взаєморозуміння та толерантності між людьми, різними групами та країнами, а також формувати в суспільстві прагнення до демократичної, соціальної та культурної єдності. Саме тому українські засоби масової інформації є частиною структури інтеграційного процесу України до Європи. За словами Н. Ващенко, ЗМІ стають не просто передавачами інформації, а й активними учасниками, складниками реалізації внутрішнього та зовнішнього курсу держави [45]. Позитивне або негативне сприйняття Європейського Союзу українцями залежить

не лише від успішного розвитку двосторонніх відносин, а й від об'єктивного висвітлення українськими медіа цих відносин і суті намагань України стати членом Союзу. У цьому контексті роль українських друкованих ЗМІ була, є і буде (доти, доки Україна не стане членом ЄС) надзвичайно важливою.

У цьому розділі дослідження розглянемо дискурс стратегії європейської інтеграції України на сторінках періодичних видань, який має такі характерні ознаки: тяглість, ідейно-концептуальна окресленість, сталість проблематики. Тяглість полягає у тому, що євроінтеграційна тематика завжди займає належне постійне місце в друкованому виданні, тому весь шлях розвитку та трансформації ЄС, процес руху України до нього можна простежити саме за газетними матеріалами.

Ідейно-концептуальна окресленість – це ідейна спрямованість періодичного видання щодо євроінтеграційної тематики. Такі публікації пропонують читачеві “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “День”, газета “2000” крізь призму власного світоглядного ставлення до питання зовнішньополітичної інтеграції країни.

Євроінтеграційна проблематика представлена темами, які умовно можна окреслити як “Політичні проблеми вступу України в ЄС”, “Економічні проблеми вступу в ЄС”, “Керівництво ЄС та України”, “Перспективи розвитку ЄС”, “Сучасна та майбутня роль України для ЄС/ в ЄС”.

Візія Європи в українській журналістиці, зважаючи на історичні обставини ХХ століття, була неоднаковою. Зокрема, можна простежити, що друга половина ХХ століття характеризується тим, що внаслідок функціонування тоталітаризму європейська проблематика у пресі була наповнена фальшивим змістом, а концепт “Європа” асоціювався з негативними явищами та процесами. Поступову зміну пресового наповнення цього медіаконцепту можна зауважити лише зі середини 1990-х років. Це час, коли Україна, завдяки здобуттю незалежності, вступає у відкритий діалог з Європою. Остаточний прорив у медіариторичці відбувається лише з 2000-го року. У цьому контексті такими знаковими історично вагомими будуть дві внутрішньодержавні події: суспільно-політичні зрушення 2004–2005

років (Помаранчева революція) та 2013–2014 років (Революція Гідності). Особливо наповненим євроторикою український інформаційний потік був напередодні Вільнюського саміту в листопаді 2013 року, коли планувалося підписати Угоди про асоціацію з ЄС.

Зовнішньополітична проєвропейська стратегія України, тобто пошук країною оптимальної моделі тісного співробітництва в економічному, політичному та культурному планах, упродовж 2000–2014 років була чи не головною темою в таких провідних всеукраїнських періодичних виданнях, як “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000”. Висвітлення цієї проблематики у пресі характеризується висхідною прямою в хронологічному плані: від 2000 року можна зауважити із року в рік поступову активність подання матеріалів на зазначену проблематику в номерах будь-якого вказаного періодичного видання (Додатки А, Б).

Бачення та сприймання України Європейським Союзом 2000 року було неоднозначним. Про такі підстави дають змогу стверджувати проаналізовані газетні матеріали. Зокрема, в газеті “День” читаємо, що ЄС втратив інтерес до нашої держави, адже, по-перше, до країн, які ЄС у майбутньому планувало запросити до свого складу, входили економічно слабші країни від України (наприклад, Словаччина, Болгарія); по-друге, Україна на той час не брала участі в жодному з тодішніх європейських проєктів; по-третє, ЄС не сприймала прихильно членства України в СНД; по-четверте, Україна не змогла переконати Європу у своїй геостратегічній унікальній важливості [355]. Водночас Україна не змогла зробити активних кроків до Євросоюзу, зважаючи на дві причини: блокаду економічних реформ і нерозуміння українськими політиками необхідності проведення цих реформ. Така політична реальність держави не була привабливою для Європи.

Тодішні соціологічні дослідження назвали цей період відносин України з ЄС періодом стагнації. Зокрема, Український центр економічних і політичних досліджень напередодні саміту Україна–ЄС, який мав відбутися 15 вересня 2000 року в Парижі, оприлюднив результати опитування, відповідно до якого 63 %

українських експертів вважають, що на той час Україна та ЄС переживали у своїх відносинах період стагнації. Про це читаємо у статті одного з провідних журналістів-оглядачів міжнародної політики газети “День” В. Зам’ятіна [151].

Саміт Україна–ЄС у Парижі був для України шансом змінити ситуацію, що склалася, і звернути увагу Європи на себе. Однак цей важливий захід характеризувався тим, що про Україну вкотре було сказано багато гарних слів. Зважаючи на це, В. Зам’ятін зробив цілком слушне зауваження: “Проте, чи стала Україна бодай на міліметр ближчою до ЄС – залишається великим питанням” [151]. За таких умов питання будь-якої реальної співпраці з ЄС залишалося відкритим. Тогочасний політичний істеблішмент активно не намагався внести зміни в ситуацію, що склалася.

Міністерство закордонних справ України є тією внутрішньодержавною інституцією, яка покликана реалізовувати певну зовнішню політику, пропоновану Президентом держави. Упродовж 2000–2014 років керівники Міністерства закордонних справ України з різною інтенсивністю лобіювали інтереси України в ЄС. Зокрема, оцінюючи та аналізуючи роботу Міністра закордонних справ України Б. Тарасюка, періодичні видання 2000 року стверджували, що, відвідуючи різні європейські інституції, посадовець завжди домагався від лідерів ЄС прихильнішого ставлення для України [106]. У політичному плані потрібно зазначити, що загалом робота українських міністрів закордонних справ була чи не єдиним джерелом творення позитивного іміджу держави в європейському просторі. Такий стан речей зумовлювали дві важливі причини: по-перше, відсутність цілеспрямованої чіткої державної інформаційної політики щодо створення позитивного образу України у світі, а, по-друге, відсутність цілісної позиції у політикумі щодо бачення конфігурації держави в міжнародному плані.

У цей період Європейський Союз активно веде роботу щодо залучення у свою структуру нових членів, серед яких були пострадянські держави разом з країнами Прибалтики (Литвою, Латвією, Естонією), а також держави-сусіди України. Цю проблематику починають розробляти у мас-медіа з позицій порівняння цих держав, які також мали радянське минуле, з Україною. Таким

прикладом є інтерв'ю газеті “День” секретаря Ради національної безпеки та оборони України Є. Марчука. Політик пояснював, чи потрібно Україні брати приклад з найближчих сусідів: Угорщини, Польщі та Чехії, які отримали запрошення від ЄС стати його членами. Адже євроінтеграція стала для України справжньою концептуальною проблемою, що, на його думку, є незрозумілим: “Тому що заперечувати необхідність політичної інтеграції України в Європу можуть люди або тільки зовсім дрімучі, або відверті вороги української державності. Адже протидія такій інтеграції – це протидія руху до європейських стандартів рівня життя населення” [167].

Варто зауважити, що критика курсу держави на європейську інтеграцію була поширеною на початку 2000 років. Такий стан зумовили нечітка позиція та політична непослідовність Президента України Л. Кучми і його найближчого політичного кола щодо визначення стратегії держави в геополітичному плані.

Якщо на саміті Україна–ЄС у Парижі було висловлено зацікавленість у подальшій співпраці з Україною, то Україна таку зацікавленість й ініціативу не вивляла. Оглядач міжнародної політики газети “День” В. Зам’ятін помітив це та вказав на недоліки ведення такої політики – від слів перейти до конкретних кроків: “Не на словах, як це досі було завжди, але на практиці. Тобто – лібералізація торгівлі, створення рівних умов для всіх інвесторів, а не «виторфовування» ними якихось привілеїв, вироблення якихось зрозумілих правил гри, які б не змінювалися щодня – перш за все в податковому законодавстві” [150].

Отже, реальні кроки держави до ЄС і сама політика Євросоюзу щодо України свідчили про те, що Україна ще довго наблизатиметься до Європи. Про це, зокрема, написав В. Боднар у статті “Про деякі проблеми інтеграції України в Європу”. Він пов’язав це із внутрішньополітичними чинниками (маніпуляція статистичними даними та реальними економічними даними для міжнародних структур) і зовнішніми (зовнішньополітичний тиск, який використовує Росія, будучи агресивною та ядерною державою щодо України). На його думку, проблема України на зовнішньополітичній арені полягає у відсутності правильного

інформування міжнародної спільноти “про зовнішньополітичну позицію України за кордоном, про її погляди на внутрішні проблеми” [28].

На початку XXI століття ЄС не мало одностайної чіткої та відкритої позиції до України. Про це наголосив президент фонду “Європа XXI” Д. Кублицький у статті “Чи є Україна «неперспективною» для Євросоюзу?” [211]. На підставі аналізу дослідження “Європа з тридцятьма державами-членами й більше” (дослідження проводили міністерства закордонних справ Німеччини та Франції) констатує, що ЄС не має одностайної, чіткої та відкритої позиції щодо України. У висновках цього дослідження заперечено перспективу членства України в ЄС на підставі так званої “політичної недоцільності”: структурам ЄС рекомендовано не брати на себе зобов’язання щодо членства України в Євросоюзі, щоб не викликати в Росії відчуття ізоляції. Подібна до української перспектива відведена й Білорусі. Щодо перспектив власне Росії, то в документі зазначено, що її членство підірвало б Європейський Союз. Варто зауважити, що про результати цього дослідження відверто та відкрито говорила лише Німеччина в особі Міністра закордонних справ ФРН Й. Фішера. У Франції на офіційному рівні відмовлялися від будь-яких коментарів. У цій ситуації керівництво України було незадоволене тим, що відповідне обговорення цього документа відбувалося у вузькому колі, а не публічно. Це, на думку газети “День”, свідчило про те, що на Заході дали зрозуміти – очевидно, погляд Москви не заважатиме українському шляху до Європи, але потрібно, щоб цей шлях справді розпочався [153].

З огляду на таке розуміння проблеми Д. Кублицький дає поради, які мають у перспективі посприяти Україні на євроінтеграційному шляху: 1. “В Україні політика інтеграції до Євросоюзу повинна стати пріоритетом для всіх без винятку урядових структур...”; 2. “Вкрай необхідним кроком мусить стати вихід України з СНД”; 3. Лобіювання власних інтересів у ЄС; 4. Проведення широкомасштабної проукраїнської інформаційної кампанії в Європі [211].

Водночас В. Зам’ятін зауважував, що серед членів ЄС немає однозначного ставлення до України [152]. Адже ніхто з євровичовників не може доступно пояснити, у чому відмінність між нереформованою, неринковою і

недемократичною Україною та “процвітаючою” Румунією, яка в той час була кандидатом на членство в ЄС. Окрім того, у нещире ставлення ЄС до України змушує повірити візова політика. Польща – єдина країна, яка не бажала на той час і не бажає сьогодні фактичної міжнародної ізоляції України, але й у цій країні на той час дедалі менше починали вірити в Україну. Ніхто не міг ствердно сказати, чи то ЄС потрібен більше Україні, чи навпаки і яким взагалі стане ЄС після “першої хвилі розширення” у XXI столітті [152].

Лише згодом європейські політики зрозуміють помилковість ведення упередженої політики ЄС відносно України. На сторінках “Дзеркала тижня” німецький політолог А. Умланд у 2009 році стверджуватиме, що більшість східноєвропейських країн, тодішніх членів ЄС, без чітких перспектив членства нагадували би Білорусь чи Грузію. Він критикуватиме той факт, що ЄС не надав перспектив членства Україні, адже цим спричинився до утворення нового західноєвропейського ізоляціонізму: Україна опиняється у такій собі “старій Європі”, в ситуації, яка нагадує стан регіону в довоєнний період. Така закритість ЄС призвела до того, що Україна опинилася в геополітичному вакуумі. “Не маючи чіткого довгострокового бачення свого майбутнього, Україна стає полем битви в культурно-політичній війні між прозахідними і проросійськими державними та недержавними організаціями, які борються за майбутнє цієї ключової, але дотепер неконсолідованої європейської демократії... Надання можливості майбутньої інтеграції країні в європейські структури переформатувало б політичний дискурс і реструктуризувало б партійні конфлікти”, – стверджує політолог [459]. Потрібно додати, що геополітичний вакуум на відкриті двері змінився з Революцією Гідності та військовим конфліктом з Росією.

Науково обґрунтовуючи невизначене ставлення ЄС до України, прийняття її в ЄС, Д. Ключко стверджує, що одна з причин такого ставлення полягала в тому, що розширення ЄС завдяки десятьом новим членам збільшило геопозиційне напруження та послабило геополітичну динаміку ЄС, унаслідок чого ставлення до сучасної України (з урахуванням усіх її соціально-економічних і політичних параметрів та низки нерозв’язаних проблем) як до потенційного члена

Європейського співтовариства було на той час щонайменше обережним [184, с. 16].

Важливим акцентом у відображенні преси євроінтеграційних процесів є окреслення сутнісних характеристик Європи, яку потрібно, за словами В. Гавела, розглядати в духовному, технічному, економічному та фінансовому аспектах [55]. Основний комплекс європейських цінностей складається з “поваги до унікальної людської особистості і людських прав, свободи і гідності; принципу солідарності; влади закону і принципу рівності перед законом; захисту меншин; демократичних інститутів; політичного плюралізму; зміцнення громадянського суспільства” [55]. На переконання головного скептика Європейського Союзу В. Гавела, основне завдання існування Європи полягає у тому, “щоб продемонструвати, що небезпеки, породжувані цивілізацією, можна подолати” [55].

Єврориторика мас-медіа 2001 року порівняно з 2000 роком, як свідчить аналіз преси, дещо концептуально змінюється. Відбувається перехід від повної констатації факту існування Європейського Союзу як структури економічно сильної, що може бути цікавим для розвитку України, до осмислення ідейних засад існування простору євроструктури та можливості/неможливості, належності/неналежності залучення України в цей простір. Окрім того, автори матеріалів починають розробляти сценарії розвитку України у разі її прийняття у ЄС, який за своєю суттю зазвичай має негативні наслідки для держави. Прикладом може бути стаття В. Дергачова “«Великий стрибок у Європу». На яких правах?”, автор якої також проаналізував різні рівні інтеграції, на яких перебувають дві частини Європи: Східна та Західна Європа в соціально-економічному плані [104]. Саме тому, зважаючи на внутрішні економічні проблеми України, її вступ у Європу виглядатиме як “нерівний шлюб”. А Східна Європа щоразу більше віддаляється від Заходу за рівнем і якістю життя, розвитком економіки, освіти й науки. Саме тому Чехія, Угорщина та Польща у разі набуття членства в ЄС займатимуть положення маргіналів. Україна ж у такому разі займе місце “європейської Чукотки”, що розвіє міфи про дешеву робочу силу тощо. “При прийнятті до Європейського Союзу, – зазначено у статті, – Україну автоматично

буде віднесено до бідних країн з найнижчими макроекономічними показниками, проблемних районів з кризовою промисловістю та сільським господарством і відсутністю сучасної транспортної інфраструктури” [104]. Тому Україні, вважає автор статті, потрібно подумати про те, на яких засадах і з чим гідно увійти “до Європейського дому”.

Думку про боязнь ЄС перед конкуренцією з Україною також висловлює А. Коваленко, науковий співробітник Ради з вивчення продуктивних сил України НАН України, у статті “Україна: глухий кут у кінці євротунелю” [186]. Зокрема, він написав: “Європейський Союз – співтовариство держав, об’єднаних для спільної протидії жорсткій світовій конкуренції. І воно не зацікавлене у присутності українських товарів на своєму ринку” [186]. Оскільки, за словами автора, Україна, зважаючи на внутрішні проблеми та сучасний характер діяльності ЄС зможе стати членом цієї євроструктури лише через 10–15 років, то, щоб намарне час не втрачати, їй потрібно активно інтегруватися в СНД. Саме у цій організації Росія відіграє важливу роль [186]. Водночас Україні потрібно звільнитися від обмежених зовнішньополітичних формул останніх років й орієнтуватися передусім на історично, культурно й економічно близьких партнерів. Стаття підводить читачів до думки, що таким історично, культурно й економічно близьким партнером є Росія.

Вищезазначена стаття свідчить про те, що об’єктивність для видання “Дзеркало тижня” є тим параметром якісної журналістики, який дає змогу подавати на газетних сторінках дві концептуально протилежні думки. Однак доцільно зауважити, що на той час і приблизно до 2013 року (коли на офіційному державному рівні було заявлено про підтримку євроінтеграційного курсу держави, що мало стати основою підписання Угоди про асоціацію з ЄС) у суспільстві активно циркулювали думки про паритетність стратегічного курсу до Росії, що стало предметом обговорення багатьох журналістських матеріалів.

Також науковці зазначають, що насправді є низка причин, зважаючи на які Україну не хочуть бачити в ЄС. Причини глибинно-цивілізаційного характеру, як їх назвав Ю. Щербак 2007 року у газеті “День”, – “це – різниця між візантійсько-

московським православним, ворожим до католицько-протестантської Європи обширом, до якого належала і все ще належить Україна; це – катастрофічна відмінність між «цінностями» сьогоденної пострадянської України – совково-авторитарною, корупційною ментальністю правлячого класу – та законослухняністю європейців, їхнім бажанням жити в надійному, захищеному законом і традицією правовому полі... Існує ще одна, найбільш приховувана причина відкидання України до просторів колишнього СРСР – це панічна боязнь Німеччини і ряду інших «стовпів» ЄС погіршити стосунки з Росією у разі приєднання України до Європейського Союзу” [519].

У науковому дослідженні “Україна у контексті сучасних геополітичних реалій: співробітництво з міжнародними організаціями” М. Лисенко виокремив три позиції у ставленні ЄС до України. По-перше, ЄС розглядає Україну як потенційного конкурента, по-друге, європейці сприймають Україну як велику державу, ознаками якої є нестабільна кримінальна обстановка, адміністративна корупція, низька правосвідомість громадян, які потерпають від безробіття. По-третє, можливість загострення відносин з Росією в разі зближення ЄС з Україною [239, с. 56]. А метою ЄС є забезпечити його країнам-учасникам економічне зростання та зайнятість населення, сприяти їхньому культурному розвитку, удосконалювати структури власної організації, а також підтримувати політичну стабільність і мир на континенті.

Радник Президента України А. Гальчинський у 2002 році зауважив, що із європейських процесів інтеграції залишилися вилученими Україна, Білорусь і Росія, незважаючи на те, що Україна, на відміну від сусідів, постійно декларувала намір інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури й демонструвала незалежний зовнішньополітичний курс. “Очевидним є, по-перше, відповідність цього курсу внутрішньому стану України, характерові політичного режиму, а по-друге, брак передумов його реалізації”, – резюмував А. Гальчинський [62].

Тодішнє повільне сприймання Європейським Союзом України газета “2000” вважає невиправданим і таким, що сприяє пошуку Україною альтернативного шляху виходу з так званої “сірої зони” [179], а також пропонує Україні йти в

Європу необов'язково через інтеграцію в євроструктури, а насамперед через співпрацю з певних конкретних проблемних питань (екологічних, розвиток ринку праці, освітніх тощо). Україну, на думку газети, запросять до Європи лише за однієї умови: якщо держава вирішить ключові проблеми свого економічного та геополітичного буття [179].

Натомість науковці вважають, що “копенгагенські критерії”, внутрішні та зовнішні проблеми України не є тими головними причинами, які заважають їй стати членом ЄС. Адже, по-перше, жодна з центральноєвропейських і балтійських країн-членів ЄС не виконала цих критеріїв у повному обсязі, а по-друге, входження будь-якої країни в ЄС залежить від бажання та можливостей ЄС [475, с. 8].

Аналіз газетних публікацій за 2000–2002 роки свідчить про негативне сприйняття України Європою. Постановку проблеми саме у такому контексті зумовлювали, головню, два чинники: внутрішньополітичні реалії (зокрема, “ущільнення прав ЗМІ” [388, с. 184], вбивство Г. Гонгадзе та інших журналістів, використання адмінресурсу на парламентських виборах 2002 року) та зовнішньополітичний чинник (зокрема, за словами Т. Сидорук, “упродовж 2001 року спостерігалася щоразу більша орієнтація зовнішньої політики України на Росію, а її євроінтеграційний напрям характеризувався відвертою стагнацією” [388, с. 184]).

Євроінтеграційний курс України 2003 року, за словами О. Пахльовської, ввійшов у кризу, а розуміння України Європою і Європи Україною набуло низку негативних рис [322, с. 72]. Щоправда, Європа отримала від нашої держави лише один “переконливий” політичний сигнал – перманентної політичної та культурної ентропії. Для України на початку незалежності “ЄС був кораблем, до якого прагнула Україна”, а сьогодні “на західних кордонах України чується зловісний скрегіт нової «залізної завіси»” [322, с. 78]. Парадигма українсько-європейських відносин перевантажена взаємним нерозумінням, несприйняттям, неприйняттям, роздратуванням України та втомою Європи. Політичний лексикон європейських чиновників, зазначив Т. Сидорук, характеризувався появою формулювань “втома

від України”, що “означало розчарування, або навіть роздратування її інтеграційними діями” [388, с. 185].

Найбільше розширення ЄС відбулося у травні 2004 року, коли його членами стало десять країн: Кіпр, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія. Більшість із цих країн – колишні члени СРСР. Майже через десятиліття після цієї важливої події “Дзеркало тижня. Україна” напише: “Мирною геополітичною революцією у Балто-Чорноморському регіоні створено історичний прецедент, коли хвиля розширення Євросоюзу перетнула не лише колишні кордони СРСР, а й певні внутрішньоконтинентальні цивілізаційні межі. До складу ЄС входять п’ять країн (Польща, Словаччина, Чехія, Болгарія, Словенія, плюс Хорватія (з 1 червня 2013 року)) із населенням переважно слов’янського походження та чотири держави (Греція, Кіпр, Болгарія, Румунія), в яких найпоширенішою релігійною конфесією є православ’я” [79].

Об’єктивний вплив розширення ЄС на Україну висловила М. Соколова на сторінках “Дня” у матеріалі “Розширення ЄС: плюси та мінуси для України” [432]. Розширення ЄС створить певне геополітичне напруження, адже загострить боротьбу за Україну між Євросоюзом і Росією (передвісником цієї боротьби авторка вважає російсько-український конфлікт навколо о. Тузли). Крім того, зважаючи на те, що членами ЄС стануть сусіди України, відбудеться значне скорочення зовнішніх торговельно-економічних українських зв’язків. М. Соколова прогнозує, що позитивною стороною це розширення для України обернеться не раніше 2006–2007 років.

Тема про наслідки розширення ЄС 2004 року для сучасної геополітики стала у періодичних виданнях головною в обговоренні. Зокрема, С. Фомін стверджував, що це спричинить утворення двох зон: основного ядра зі “старих” розвинених членів і зони “периферійних” країн, адже центральноєвропейські країни в ЄС є слабкорозвинутими [475, с. 9].

Ще однією важливою подією в геополітичному плані було те, що Європейська комісія також цього року оприлюднила стратегію “Європейська політика сусідства”. Вона мала на меті розділити зі сусідніми країнами всі ті

здобутки, які має ЄС щодо зміцнення стабільності, безпеки та добробуту, а також запобігти появі ліній поділу між розширеним ЄС і його сусідами, запропонувавши їм натомість можливість участі в різних європейських проектах через тісну політичну, економічну, безпекову та культурну співпрацю. Водночас в угоді не було зазначено про перспективу членства України в Євросоюзі. З огляду на це М. Емерсон (Центр європейських політичних досліджень, Брюссель) в інтерв'ю журналістові “Дня” М. Сіруку зауважив, що це пов'язано з двома проблемами ЄС: Конституцією та адаптацією власних інституцій після розширення. Також західний політик прогнозував, що нова хвиля розширення можлива лише у 2015 році [413].

Запровадження Євросоюзом “Європейської політики сусідства” отримало неоднозначні відгуки в українських наукових колах. Констатація її позитивних аспектів для України у реалізації євроінтеграційного курсу межувала із констатацією причин виникнення саме такого формату співпраці. Головною причиною запровадження “Європейської політики сусідства”, вважає О. Снігир, стало “виявлення передусім відсутності єдиної консолідованої позиції всередині ЄС щодо процесів майбутніх розширень і місця в ньому пострадянських країн, й України зокрема” [136, с. 43].

У відносинах між Україною та ЄС у цей період простежено кризу, яку проаналізувала Г. Яворська в статті “Про перспективи «статусу сусідства» у відносинах України з ЄС, або Чи варто відмовлятися від синиці в руках, коли годі летіти за журавлем”. Авторка констатувала, що ця криза пов'язана з процесами розширення ЄС і тим, як сприймає Захід українські внутрішньополітичні процеси. ЄС запропонував Молдові, Білорусі й Україні “статус сусідства”, засвідчивши свої намагання поширити добробут, а не зводити своєрідну стіну навколо Європи. Україна ж не сприймає цього статусу, по-перше, через те, що значення “сусідство” не вживається в дипломатичному дискурсі. Це зумовлює думку про несерйозність цього статусу, а по-друге, згадка України поряд з Молдовою та Білоруссю не вселяє оптимізму [526].

Аналізуючи політичні події в країнах східно- та центральноєвропейського регіону, які стали членами ЄС у 2004 році, зокрема, Угорщини, Польщі, Чехії,

Литви, журналіст газети “2000” М. Михайленко наводив декілька цікавих тез [285]. Перше – наслідком інтеграції для країн цього регіону є втрата суверенітету та “захворювання” на спільні недуги. Друге – всі країни Центральної Європи слабкі політично й економічно (втрата великої промисловості внаслідок інтеграції в ЄС, високий рівень безробіття). Третє – жодна з цих країн не має консолідованої еліти, тому, здобувши незалежність унаслідок розпаду СРСР і прагнучи до вступу в ЄС, упродовж 15 років проводила несамостійну зовнішню політику, а “добровільно-примусово” слідувала рекомендаціям зовні. З огляду на ці тези можна зробити висновок, що метою автора статті є не просто поінформувати про суспільно-політичні й економічні процеси в країнах, які стали членами євроструктури у 2004 році, а насамперед акцентувати на позитивних сторонах для України в її невступі до ЄС та пояснити це українському суспільству.

Зокрема, М. Михайленко є автором численних матеріалів газети “2000”, в яких концептуально порушено питання європейської інтеграції України. Особливо вирізняються такі публікації, як “Кінець європейської інтеграції” [282], “Європа, Україна, Росія: одруження відбудеться в Києві” [280], “Європа переходить в наступ” [277], “Альтернатива Є: останній шанс для української державності” [274], “Чи йдемо ми у Європу” [279], “На шляху до EuRussia: поглинання України, протекторат ЄС і кінець нещасливого суверенітету” [283]. Авторське бачення, розуміння та сприймання Європейського Союзу є водночас цікавим і вузькоаспектним. У своїх статтях автор завжди акцентував на політичних, соціально-економічних проблемах провідних європейських країн, які впливають на реалізацію зовнішньої політики ЄС (йдеться передусім про Німеччину та Францію), не надаючи уваги культурним і духовним цінностям, цивілізаційним особливостям розвитку.

Також основні думки його публікацій такі:

□ Європейський Союз ніколи не допустить членства України з огляду на важливість для нього добрих відносин з Росією, для якої Україна є зоною її власних інтересів (стаття “Європа, Україна, Росія: одруження відбудеться в

Києві” [280]), крім цього, ЄС є “молодшим братом Америки” (публікація “Європа переходить в наступ” [277]);

□ для України вступ до ЄС не повинен бути актуальним, адже “...ЄС на цей момент вичерпав свої можливості для розширення. Внутрішні причини загальновідомі – тотальна корупція, низький рівень життя (вищий у деяких кандидатів – країнах Балкан, порівняно з Болгарією, але дуже відстає від країн Вишеградської зони і країн Прибалтики), зношення інфраструктури, дефіцит державного мислення і відсутність у політичної еліти бажання розвивати конкурентоспроможність України” (стаття “Альтернатива Є: останній шанс для української державності” [274]).

Водночас зазначений євроскептицизм спростував той факт, що процес розширення ЄС і його намагання у 2013 році залучити Україну у формі підписання Угоди про асоціацію свідчить про те, як пише “Дзеркало тижня. Україна”, що Європа не відмирає, а Європейський Союз не вичерпує себе, а навпаки, набуває ще більшої геополітичної вагомості [79].

Подібні думки про євроінтеграційні перспективи України на сторінках газети “2000” висловив також С. Лозунько. Зокрема, у статті “Парламентська діагностика української євроінтеграції” журналіст піддав сумніву тезу про те, що ЄС хоче бачити Україну своїм членом, адже вже зараз прагне нав’язати Україні прийняття на власну територію екологічно небезпечних об’єктів з країн ЄС, а також виробити та запровадити жорсткий візовий режим з Україною, не відкидав можливості побудови на своїх кордонах стіни, аналогічно до ізраїльської [255].

Через рік після розширення ЄС у “Дзеркалі тижня” з’явилася стаття “Європейська криза: Українські рефлексії” [127]. Її автори, Г. Друзенко, Т. Качка, В. Посельський, критикують чинне керівництво держави (в той період Президентом України був В. Ющенко, політику якого вважали прозахідною), яке зволікає з ухвалою Національної стратегії європейської інтеграції України. Водночас ЄС, перетворившись на “незіграну збірну команду з 25”, не визначився щодо майбутнього свого розширення. Внаслідок нових економічних і політичних перетворень, спричинених найбільшим розширенням у 2004 році, і не зважаючи на

симпатію ЄС до України, європейська організація не може запропонувати для неї бажаного членства, оскільки “вступ України до ЄС занапастить Союз, зруйнувавши вщент його сільськогосподарську політику, його структурні фонди, свободу руху осіб – усе те, чим Євросоюз заслужено пишається” [127]. Однак, попри це, автори закликають Україну докладати максимум зусиль (реалізувати відповідні реформи в економічній і судочинній сферах тощо), щоб Брюссель визнав за нею європейську перспективу.

Натомість Д. Десмонд у книзі “Дедалі міцніший союз: курс європейської інтеграції” зауважує, що різні за розміром країни на крайньому сході Європи – від Молдови до України – потенційні члени для вступу в ЄС [109, с. 177].

Україна від 2000 року до третіх виборів Президента України, зважаючи на внутрішні дестабілізаційні процеси, залишалася осторонь будь-яких дискусій про поглиблення економічної співпраці з ЄС.

Європейська політика сусідства зазнала певних змін лише після обрання Президентом України В. Ющенка: 21 лютого 2005 року до Плану дій Україна–ЄС було додано та схвалено 11 доповнень, з метою посприяти Україні отримати статус країни з ринковою економікою, що мало посприяти вступу у Світову організацію торгівлі. Хоча, за словами М. Рябчука, Європейська політика сусідства стала найбільшим розчаруванням для українців, адже ЄС відмовився внести в документ навіть після Помаранчевої революції будь-яку згадку про можливе членство України в ЄС [376, с. 40].

Якщо узагальнити проаналізовані публікації за 2000–2004 роки газет “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000”, то можна зробити такі висновки:

□ інформаційний потік в орієнтаційному контексті “Україна–ЄС” пропонує два погляди: “євроскептичний” і “єврооптимістичний”; запропонована Україні Європейська політика сусідства, а також вступ до ЄС у 2004 році десяти нових країн-членів (вісім з яких пострадянські країни), детермінували активне обговорення у пресі важливості/неважливості, бажаності/небажаності вступу України до європейської структури.

2.2. Українська журналістика у пошуку концептів європейського вектора держави

Кардинальна зміна акцентів у зовнішньополітичній діяльності України (чітка декларація та проведення важливої державотворчої роботи на шляху європейської інтеграції) відбувалися наприкінці 2004 року. Треті президентські вибори, які проходили з масовими порушеннями у листопаді 2004 року (Європейський Союз оцінив тодішні президентські вибори України як такі, що не відповідають міжнародним стандартам демократичних виборів), реалізація будь-яких демократичних перетворень у державі та здійснення владою непопулярних і незрозумілих кроків у соціальній сфері, а також в економічній, політичній, гуманітарній, у сфері свободи слова спричинилися до довготривалих масових акцій протесту, які увійшли в історію як Помаранчева революція. З метою сприяння проведенню переговорів щодо врегулювання тривалої політичної кризи Україну тричі відвідував Високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Х. Солана, який неодноразово висловлював у пресі думку щодо ролі України в цивілізаційному просторі [153; 389–390; 428; 432].

Уся передвиборча кампанія 2004–2005 років ґрунтувалася на протистоянні можливої проросійської чи прозахідної моделі розвитку України, які для громадськості уособлювали відповідні політичні сили, що згодом отримали назву “біло-блакитні” та “помаранчеві”. Саме з перемогою “помаранчевих” пов’язували сподівання на поглиблення співпраці з ЄС у найближчій перспективі.

Помаранчева революція (кінець 2004 – початок 2005 років) спричинилася до зростання демократії всередині України та прозахідних настроїв серед громадськості. У геополітичному плані відбулося визначення цивілізаційних позицій держави. Зокрема, газета “День” стверджувала, що у 2005 році ідея європейської інтеграції України отримала більшу підтримку української громадської думки 73 % [139]. Європа після Майдану також усвідомила, що в нашій державі можливі економічні, політичні та соціальні перетворення на демократичних засадах. Також Україну для себе відкрили багато країн світу, адже Помаранчева революція була провідною темою в усіх закордонних засобах масової

інформації. До цієї історично значущої події, як пише газета “День”, “реально в бік Європи наша країна просувалася зусиллями окремих політиків і ЗМІ, а також музикантів, співаків, спортсменів, письменників, вчених, художників тощо” [430]. Окрім цього, Помаранчева революція, за словами М. Рябчука, створила для України добру можливість перейти від “віртуальної інтеграції” до реальної [372]. На державному рівні також стало загальнозрозумілим, що членство в ЄС не дає лише права та переваги, але й вимагає сповідання й дотримання його цінностей та норм.

Отже, після Помаранчевої революції очікування України у сфері євроінтеграції набули “нового звучання” [263, с. 292].

Газети “День”, “Дзеркало тижня”, “2000” на своїх сторінках не лише висвітлювали події, пов’язані з Помаранчевою революцією, а й намагалися проаналізувати/спрогнозувати/дати оцінку важливості фактам у контексті можливості та доцільності вступу в європейську структуру.

Про значення Помаранчевої революції у просуванні до Європейського співтовариства пише в синдикат-проекті газети “День” прем’єр-міністр Швеції Й. Прессо. На його думку, Помаранчева революція в Україні була подією історичного значення й історичним шансом для України. Цінності демократії та процвітання, проповідувані на Майдані, та їх виконання є важливими для Європи, адже саме ЄС є унікальною формою кооперації демократичних, незалежних держав. Це гарантія миру та суспільства спільних цінностей [341].

У нових реаліях, історично зумовлених революційними подіями, розглянув у газеті “День” відносини України та Європейського Союзу О. Андрійчук, яка критично оцінила очікування української політичної та громадської думки від ЄС задовольнити євроінтеграційні прагнення України: “ЄУ – це не благодійний фонд, що роздає допомогу і навіть не союз друзів. Це філігранна система суспільно-економічних відносин між державами-членами, що передбачає лише обопільну вигоду” [2]. Щодо України, то публіциста турбує те, що “українці переважно вважають, що місце в ЄУ треба заслужити, а не вибороти” і в багатьох аспектах не розуміють, яка відповідальність лягає на їх плечі” [2]. Він вважає, що ЄС опинився

перед певною дилемою: визнання України потенційним членом ЄС означало б нагородження її за брак реформ, що навряд чи бажано. А протилежний крок позбавляв би українську націю як націю європейську її законного права на участь у європейському проекті.

Для російської влади післяпомаранчева Україна стала певною несподіванкою, саме тому міждержавні відносини стали більш прагматичними. Мабуть, варто погодитися зі словами російського правозахисника С. Ковальова про те, що українська революція налякала російську владу, підштовхнула її до твердіших кроків у напрямі будівництва особливої форми тоталітаризму, якої не існувало раніше на пострадянських просторах [147]. Зміна внутрішньополітичної ситуації України вплинула на політику Росії у двох напрямках: внутрішньому та зовнішньому.

Підсумовуючи діяльність влади за 2005 рік у наближенні України до ЄС, журналіст газети “День” С. Солодкий виокремив конкретні практично важливі кроки [431]. По-перше, вдалося підписати меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці між Україною та Європейським Союзом в енергетичній галузі, що стало важливою подією, зважаючи на газовий конфлікт між Україною та Росією, який виник наприкінці 2005 – на початку 2006 року. По-друге, сторони також уклали угоду про співпрацю в галузі цивільної авіації, яка дозволяє європейським авіалініям здійснювати рейси між будь-якими країнами ЄС та Україною. По-третє, укладено угоду про співпрацю в межах Європейської програми супутникової радіонавігації “Галілео”. Ці події, вважає автор, є важливими кроками у наближенні до ЄС.

Після Помаранчевої революції ЄС все-таки не прирівняв Україну до Албанії чи Боснії і Герцеговини та наполіг на співпраці винятково в межах Європейської політики сусідства. Так Євросоюз відмовився визнати перспективу членства для двох колишніх республік – України та Молдови [23, с. 14]. Окрім того, до історично важливого Вільнюського саміту (третій саміт Східного партнерства, що відбувався в Литві) 2013 року, коли українська влада мала можливість підписати Угоду про асоціацію з ЄС, ця європейська структура також зробила такі значні

кроки: надала Україні статус країни з ринковою економікою (2005), залучила до політики Східного партнерства (2009), парафувала Поглиблену та всеохоплюючу угоду про Зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (2012).

Розглядаючи зовнішньополітичне становище України після Помаранчевої революції, О. Богомолів і Г. Яворська у статті “Уроки прагматизму” [26] зазначають, що революційні події вплинули не лише на зміну зовнішньополітичного становища держави, а в цілому на загальний розподіл сил у Європі та світі. Запропонована в цей період Європейська політика сусідства, хоча й не давала чітких перспектив вступу України в ЄС, але могла стати чинником формування принципово нової зовнішньої політики держави – дати змогу виступити Україні в ролі ключового партнера та союзника ЄС у пострадянському просторі.

Звичайно, не всі публіцисти на сторінках газети “День” позитивно оцінювали прагнення України вступити в ЄС. Зокрема, С. Єсаулов [143] скептично поставився до можливості розвитку реальних подій у цьому напрямі. На його думку, Європа й так ледве “проковтнула” Польщу, Литву й Естонію з їхніми економічними проблемами, що й відобразилося на становищі Європейського Союзу. Саме тому ЄС не потрібна друга Польща. Для подальшого підтвердження свого скептицизму він наводив два аргументи. Перший аргумент ґрунтується на фінансово-економічних принципах: “Гіпотетичне приєднання України до ЄС матиме негативні наслідки для економічної ситуації у Євросоюзі: порушить зону обігу євро через наплив дешевої робочої сили” [143]. По-друге, автор стверджує, що “вступ в ЄС Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини, Латвії, Литви, Естонії – країн колишнього соцтабору – це відповідає популярній у Західній Європі теорії відновлення історичної справедливості, порушеної післявоєнним устроєм. Натомість Україна, навіть після Помаранчевої революції, схоже, на жаль, не вписується у цю теорію” [143].

Вищезазначена думка також є провідною в його іншій публікації на сторінках газети “2000”. С. Єсаулов у статті “Чому ЄС не поспішає з інтеграцією України” наголосив на утопічності декларації щодо євроінтеграції України [142].

Таке дещо упереджене твердження автор обґрунтував аргументами, висловленими в газеті “День”, а також до них додав ще деякі: Україна залишається в зоні впливу Росії, що негативно відображається у свідомості консервативних політиків Західної Європи; у разі приєднання України до ЄС відбудеться черговий перерозподіл портфелів у Європарламенті, що зовсім не потрібно старим членам ЄС. Окрім цього С. Єсаулов категорично висловився проти приєднання України до Євросоюзу та запропонував розвиватися за взірцем Норвегії, Швейцарії чи Ісландії, бо саме така геополітична модель для України буде найвигіднішою [142].

Про можливість позаструктурного перебування України пише також А. Окара [299] (на той час працівник Російської академії державної служби при Президентові Російської Федерації). Помаранчева революція, вважав він, вихлюпнула безліч енергії, яка витає у повітрі та яку треба з користю використати для України, адже лише це дасть змогу “кататися на хвилях історії”. Україну після Майдану називав “проектом «Україна»”, який треба розвивати, створити під нього національну ідею та стратегію розвитку. Стверджував: “Чомусь дехто вірить, що «справжній світ» – він тільки на Заході, у Європі та США, що саме туди треба спрямовувати всі свої помисли й якомога швидше інтегруватися, якщо раптом пощастить і не проженуть” [299]. Україна після Помаранчевої революції “сама собі буде правда”, тобто самотужки може розвиватися у світі, не спираючись і не зважаючи на Захід [299]. Зрозуміло, що підтекстом статті є бажання автора, з одного боку, розкритикувати ЄС, а з іншого, – звернути увагу читача на перманентну можливість розвитку держави у проросійському напрямі.

Ще на початках свого президенства В. Ющенко заявив про намір України подати заявку на членство в ЄС у найближчій перспективі, щоб не втрачати часу на стратегічному шляху європейської інтеграції. Питання про терміни та наслідки подання заявки аналізують О. Сушко й В. Філіпчук на сторінках газети “Дзеркало тижня”. Зокрема, вони зазначили, що подання заявки “Україною на членство найвпливовіші лідери Європейського Союзу сприймуть без ентузіазму” [438]. Однак, не зважаючи на те, Україні потрібно спиратися на досвід країн Центрально-Східної Європи й Хорватії. Беручи до уваги цей досвід, Україна може подати

заявку на членство або одночасно з підписанням Плану дій, запропонованим ЄС у межах “Європейської політики сусідства”, або упродовж кількох місяців після початку реалізації цього документа.

Сьогодні можемо зауважити, що Президент України власну риторичку не зміг реалізувати. Якщо з 2000 року медіариторика зовнішньополітичної орієнтації України була слабкою, що повністю збіглося з несміливими та ненаполегливими кроками державних чиновників на євроінтеграційному шляху, то з 2004 року ця медіариторика виявилася сильнішою у висловленні позицій та очікувань, аніж реальна робота української сторони в проєвропейському напрямі. Тому можна констатувати, що медіа одноосібно взяли на себе активну просвітницьку роль у державі, формуючи громадську думку з досліджуваного нами питання.

Євросоюз, на думку М. Рябчука, після Помаранчевої революції виявився байдужим до європейських прагнень України, що вважалося нормою за часів Л. Кучми. З одного боку, це було зумовлено внутрішніми проблемами, а з іншого – панівними на Заході москвоцентричними (антиукраїнськими) упередженнями [372].

Подібною до вищеподаної є позиція науковця С. Федуняка, який, аналізуючи стан українсько-європейських відносин 2005 року, наголосив, що Україна не була й не є важливим економічним партнером Європейського Союзу, адже вже на початках української незалежності політика цієї організації зводилася до позбавлення України ядерної зброї та ядерної енергетики без надання відповідних гарантій безпеки [459, с. 192–193].

Також співпрацю Європи з Україною критично оцінила В. Солнцева у статті “Путеводитель” [429]. На її думку, Україну з Європою об’єднує лише той факт, що близько 6 мільйонів наших громадян працюють на різних роботах у ЄС, і те, що ЄС є лідером серед українських торговельних партнерів. Роль України в Європі – це лише транзит російського газу. Загалом вступ України в ЄС для середньостатистичного українця може означати або позитивний економічний розвиток (його праця та товар цінуються, користуються попитом на європейському

ринку), або навпаки (європейські підприємства стають причиною закриття українських).

Оскільки змінилася Росія (тобто стала не тією, що за часів СРСР), то Україна не має причин, вважає І. Джабраїлов, боятися та через це не вступати в ЄС. У статті “Аргументація. Нефілософський підхід” він обґрунтовував тезу про не вигідність вступу України до ЄС. Адже, по-перше, Україна, вступивши в ЄС, “втратить частину своєї державності й незалежності (деякі державні функції відійдуть Єврокомісії, Європарламенту, Європейському центральному банку)”. По-друге, повноцінного функціонування “чотирьох свобод” (вільного товарообігу, послуг, капіталу і робочої сили) можна досягти й у разі асоціативного членства в ЄС. А розвиток демократії можливий без ЄС, як це трапилося в Норвегії та Швейцарії. Це по-третє. Та й узагалі вступ в ЄС “не гарантує швидкого розвитку нашої країни” [109].

Коли у 2006 році Україна з Польщею виграла конкурс на проведення футбольного турніру “Євро-2012”, то в пресі активно акцентували на тому, що це шанс для України зробити певні позитивні зміни для вступу в ЄС. Зокрема, газета “День” через декілька років, обговорюючи проблеми геополітичної стратегії України, писала: “От коли нам дали Євро-2012, то потрібно зазначити, що насправді це була прихована допомога Україні в тому, щоб наблизити її до Євросоюзу” [365]. Литовський парламентарій В. Гедвілас 2009 року висловив думку, що Євро-2012 для України дає можливість політичної та суспільної консолідації, залучення інвестицій та завоювання довіри з боку ЄС [402].

Водночас, український політолог О. Гончаренко 2006 рік, тобто рік після Помаранчевої революції, вважає роком розчарувань, втрачених можливостей та втраченого кредиту довіри за кордоном, адже Захід продовжує надалі вести подвійну політику щодо України, внаслідок чого відбувається “свідома здача Заходом України у сферу впливу Росії” [73, с. 4]. Іншу причину вбачав у цьому оглядач міжнародних подій газети “День” М. Сірук – це початок головування в ЄС німецького канцлера А. Меркель. Саме тому Україна почала змінювати свою “тактику зі завоювання прихильності Євросоюзу. Якщо раніше акцент робили на

отриманні сигналів з боку Брюсселя або отриманні членства в ЄС, то тепер Київ почав говорити про необхідність отримання з боку європейської спільноти чітких стратегічних цілей” [399]. Таку зміну риторики з боку України можна пояснити тим, що Німеччину вважають впливовою та потужною країною в ЄС, політика якої визначає напрями діяльності та функціонування євроструктури.

Думка європейців щодо можливого членства України в євроні хоча й не має визначального значення під час ухвалення позитивного рішення, але свідчить про рівень сприйняття держави. Зважаючи на це, газета “2000” опублікувала соціологічне дослідження в межах соціологічної програми Єврокомісії “Євробарометр”, яке було проведено 2007 року у 27 країнах Євросоюзу. Згідно з його результатами, 10 % жителів цих країн вважали, що Україна може вступити в організацію у найближчому часі [336]. Окрім сусідніх країн, наприклад, Польщі, за європейську перспективу членства держави висловилися також данці, шведи, ірландці та люксембуржці.

Новий етап в утвердженні Євросоюзу знаменувала подія, яка відбулася 19 жовтня 2007 року. Керівники держав та урядів країн-членів ЄС підписали Лісабонський договір, який після ратифікації набув чинності 1 грудня 2009 року. Він завершив 20-річний перехідний період інституційної адаптації ЄС до викликів XXI століття. Також цього року Європа завершила процес свого розширення шляхом прийняття двох членів (Румунії та Болгарії). Експерти, політики та журналісти стверджують однозначно: наступна хвиля розширення стане можливою лише після подолання інституційної та конституційної кризи в Європейському Союзі [139].

Зважаючи на невизначеність, уже в той час деякі політики та журналісти висловлювали думку, що Україна інтегруватиметься в Європейський Союз за іншими правилами, ніж країни Центрально-Східної Європи та Балтії. Таке твердження, зокрема, висловив заступник голови Секретаріату Президента України В. Чалий, яке з метою аналізу коментує газета “День” за допомогою західних експертів: М. Емерсона (Центр європейських політичних досліджень, Брюссель), А. Мошеса (Фінський інститут міжнародних відносин) й А. Гурської (Інститут

східних досліджень, Варшава). Перший експерт вважає, що ні ЄС, ні Україна не є готовими до членства України в ЄС. І цього точно не трапиться до 2012 року. Україні ж потрібно виконувати вимоги, надані ЄС, для вступу в цю структуру. З тезою В. Чалого погодилися А. Гурська та А. Мошес, який прогнозував, що процес вступу в ЄС завершиться щонайменше через 20 років [419].

Однією з проблем, яка пов'язана з важким шляхом України до Євросоюзу, є насадження у свідомості українців полярного сприйняття бачення України в контексті орієнтації Росія–Європа. На цьому акцентував Голова Постійного представництва України при Європейському Союзі Р. Шпек, який в інтерв'ю газеті “День” стверджував, що євроінтеграційний шлях України не є втечею від Росії, адже між двома країнами немає певних антагонізмів, “А якщо ми будемо один з одним боротися, то вступу в ЄС не буде ні в 2020, ні в 2050 році” [418]. Для реалізації цього шляху потрібно не лише поділяти європейські цінності та відповідати критеріям ЄС, а й спільно реалізовувати щоденну працю в цьому напрямі.

Отже, можна зробити висновок про те, що періодичні видання друкували матеріали, в яких висловлено певні прогнози можливих дат вступу України до європейського співтовариства. Що стосується прогнозів про вступ України в ЄС, то в українській пресі досліджуваного періоду можна прочитати багато його варіантів, які охоплюють як хронологічні межі, так і проблемно-концептуальні. Зокрема, заслуговує уваги думка оглядача міжнародних подій у “Дзеркалі тижня” Т. Силіної: “Років з десять тому один відомий український дипломат з гіркотою сказав мені: «Європа всерйоз зверне на нас увагу лише тоді, коли тут трапиться друга Югославія...»” [386].

Ще однією темою в тогочасному дискурсі був пошук відповіді на запитання про те, чому українське керівництво, прийшовши до влади внаслідок Помаранчевої революції, незважаючи на суспільні очікування та власну риторичку, не подало заявки України на членство в ЄС. Одні публікації у періодиці виправдовували такі дії керівництва, а інші засуджували. Газета “День” з позицій аналізу двох років президентства В. Ющенка друкує статтю “Процес наближення до ЄС залежить від

України”, автор якої, Н. Браун, підтримувала дії керівництва держави, вчинені після Помаранчевої революції, коли не було подано заявку України на членство в ЄС. Коли б це відбулося, то країна б отримала безпрецедентну в історії ЄС відмову. Аргументуючи своє переконання, Н. Браун наголосив на несприятливому розвитку внутрішньої політичної та економічної ситуації в Україні, відсутності стабільності та демократії, а також на політичній (особливо структурно-політичній) й економічній ситуації в ЄС [29].

Доречно зазначити, що європейські політики через власні виступи в пресі також намагалися пояснити (заодно й застерегти українську владу від небажаних кроків), чому членство України в ЄС не може стояти на порядку денному в європейському співтоваристві лише зважаючи на те, що у країні відбулася Помаранчева революція. Порушуючи це питання на 10-му саміті Україна–ЄС 2007 року в Гельсінкі, Голова Європейської комісії Ж. Баррозу чітко пояснив, чому питання про членство України не стоїть на порядку денному ЄС: “На це питання є дві відповіді – Україна не готова і ми не готові. Україна ще повинна впровадити реформи, і сьогодні в ЄС країни-члени не готові взяти на себе відповідальність за ще одного члена” [408].

Зі статті О. Кондратюк у газеті “День” “І все ж... Європа й демократія!” можна дізнатися про переваги та недоліки після вступу в ЄС. Перевагами є економічне зростання, вільне пересування країнами ЄС, почуття солідарності, а головним недоліком – нестабільність працевлаштування. Такими враженням ділилася польський і литовський послы в Україні під час Днів Європи в Києві [195].

Аналізуючи зовнішню політику України 2007 року, І. Тодоров наголосив, що значного прогресу в розвитку євроінтеграційного курсу не відбулося, адже Кабінет Міністрів України затвердив лише розпорядження про заходи щодо виконання у 2007 році Плану дій “Україна–ЄС” [445, с. 23].

Помаранчева революція стала певним індикатором можливих демократичних перетворень на постарадянському просторі у XXI столітті, внісши деякою мірою зміни в геополітику. Напрацювання Президента України В. Ющенка та його уряду (незалежно від зміни його керівника) в напрямі наближення до ЄС, а також

російсько-грузинський конфлікт змушував Європейський Союз звернути увагу на Україну вже з практичного боку. Тому ЄС підтримав ініціативу “Східне партнерство”, з якою 23 травня 2008 року виступили Польща та Швеція. Європейська комісія 3 грудня 2008 року представила у Брюсселі проект “Східного партнерства” – нового формату співпраці Євросоюзу з Україною, Молдовою, Грузією, Азербайджаном, Вірменією та Білоруссю. Проект було затверджено 20 березня 2009 року. Головна ідея “Східного партнерства”, на думку О. Чумаченко, полягала у посиленні демократизації у країнах Східної Європи та Південного Кавказу [490, с. 200].

Реакція членів Європейського Союзу й України на окреслену ініціативу не була одностайною. Тодішній міністр закордонних справ Швеції К. Більдт, маючи на увазі країни південно-східної Європи (Західні Балкани, Україну та Туреччину), в інтерв'ю газеті “День” висловив думку про те, що Європейський Союз, зачиняючи двері перед тими, хто хоче увійти до нього, та тими, хто може це зробити, стане Європою, яка зменшить шанси власного майбутнього успішного розвитку [22]. К. Більдт розкритикував ЄС за ініціативу “Східного партнерства”, яка свідчить про те, що ЄС веде таку лінію політики відносно України, як і щодо Туреччини, яка вже не одне десятиліття виконує всі вимоги та кроки з метою вступу в євроструктуру [22].

За визначенням французького політика та есеїста Ж.-Л. Бурланжа, політика “Східного партнерства” – це політика сусідства, яка є важливим кроком для формування міцного юридичного зв'язку між ЄС та країною, яка не є членом цієї європейської структури [420]. У коментарі газеті “День” він стверджує, що такі проекти повинні існувати для того, щоби будь-які країни не могли вступати в ЄС, адже за інших умов ця європейська структура “перетвориться на щось подібне до ОБСЄ і втратить свій первісний сенс” [420].

Можна зрозуміти, що ініціативу “Східне партнерство” деякі політики намагалися представити українському суспільству як альтернативу ЄС. Про те, що ініціатива “Східне партнерство” не є альтернативою членства в ЄС, намагається пояснити українцям в газеті “День” британський політик К. Флінт. Згідно з її

позицією, висловленою в інтерв'ю “Британський меседж Керолайн Флінт: «Зі стабільними та прозорими демократіями, заснованими на верховенстві права, легше працювати»” [403], ця ініціатива є кроком до поглибленої інтеграції з ЄС шляхом проведення реформ і дотримання всіх необхідних умов для членства в цій структурі.

Український провладний політик розглядав “Східне партнерство” в контексті позитивних сигналів на шляху євроінтеграції. Поява “Східного партнерства”, за словами заступника голови Секретаріату Президента України А. Гончарука, – це результат складного компромісу, в якому взяті до уваги позиції всіх держав – членів ЄС, серед них і держав-скептиків процесу розширення ЄС, а також східноєвропейських країн-партнерів, таких як Білорусь, Вірменія та Азербайджан [74]. Її мету політик визначив так: “Головною метою «Східного партнерства» є створення необхідних умов для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС і зацікавленими країнами-партнерами (Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Молдова, Грузія)” [74].

Загалом автори публікацій намагалися пояснити суспільству, що таке “Східне партнерство”. Зокрема, М. Сірук висловився: “«Східне партнерство» передбачає детальний план встановлення зон вільної торгівлі й об’єднання їх до Економічної спільноти сусідів, а також полегшення візового режиму із відповідними державами та надання додаткового фінансування” [401].

Директор Європейської академії Е. Д. Штратеншульте, аналізуючи українсько-європейські відносини у статті “Просто робіть це. Реформи в Україні потрібні не задля того, щоб сподобатися ЄС...”, охарактеризував так ці відносини: “Обидві сторони визнають важливість одна одної, але не розуміють і не довіряють одна одній... Обидві сторони з підозрою ставляться одна до одної. Україна не вірить у можливість унаслідок Політики сусідства й Східного партнерства стати членом ЄС, а ЄС не вірить у те, що в українській політиці існує готовність і здатність узяти на свої плечі ті зусилля щодо реформи, які були узгоджені на папері” [508]. Україна, на його думку, не повинна відвертатися від можливості

наблизитися до ЄС через Програму Східного партнерства, оскільки це може призвести до ставлення ЄС до України як до держав третього світу.

Про досвід Польщі на євроінтеграційному шляху написано у статті “Дзеркала тижня” “Східне партнерство – додатковий шанс наближення з ЄС” [290]. Автор статті, посол України у Республіці Польща О. Моцик, аналізуючи євроінтеграційний досвід Польщі, його концептуальну та практичну підтримку з боку держави, акцентував на головних проблемах України на цьому шляху. Він зазначив, що прагнення України стати членом ЄС досі не знаходить повного розуміння та підтримки у багатьох східних і західноєвропейських країнах. Причиною цього є, головню, егоїзм, побоювання конкуренції в економіці, страх перед дешевою робочою силою та дотримання власних національних інтересів. Польща, за його словами, ставши рівноправним членом у 2004 році, всебічно сприяє реалізації української євроінтеграційної стратегії. Практично це виявляється у тому, що Польща разом із Швецією запропонувала ініціативу “Східне партнерство”, яку стара Європа назвала “спробою Польщі контрабандним шляхом забезпечити Україні членство в ЄС”. Ця ініціатива не гарантує членства Україні в ЄС. Проте, за словами О. Моцика, вона не перешкоджатиме, а наблизатиме Україну до ЄС [290].

Окрім Польщі та Швеції, підтримку євроінтеграційним прагненням України висловлювала Велика Британія. Про це свідчить міністр у справах Європи Міністерства закордонних справ Великої Британії Дж. Мерфі в інтерв'ю газеті “День”. Політик стверджує, що вступ України в ЄС і НАТО відповідає британським стратегічним інтересам. З огляду на це журналіст “Дня” А. Попкова зробила висновок, що Велика Британія значно активніше підтримує Україну на шляху в європейські й атлантичні структури, ніж інші країни-старожили Європи [334].

У ставленні та поглядах українців про членство України в ЄС відбулися кардинальні зміни станом на 2008 рік. Про це читаємо в статті “Як Захід завоював Україну”, яку газета “День” передрукувала з американського видання “Newsweek”. Автори публікації вважають, що цьому процесу посприяли два чинники. Перший –

це прихід до влади після Помаранчевої революції прозахідних партій, політиків, які “доклали максимум зусиль, аби сформувати панукраїнську самосвідомість” [269]. Другий чинник – “силова політика Кремля”, яка сприяє укріпленню прозахідної орієнтації України. На думку авторів, мине не один десяток років, перш ніж Україна отримає реальний шанс стати членом Євросоюзу, оскільки “... вона далека навіть від початку формальних переговорів щодо питання вступу” [269].

Підписання Лісабонського договору 19 жовтня 2007 року та його ратифікації у 2009 році за оцінкою “Дзеркала тижня” фактично надав Євросоюзу статус повноцінного міжнародного суб’єкта [78]. Постало нове питання: як відбуватиметься за таких умов євроінтеграційний процес України.

З Лісабонським договором газети “День”, “Дзеркало тижня” та “2000” також пов’язували певні очікування в контексті реалізації євроінтеграції України. Зокрема, В. Посельський у статті “Європейський Союз після ратифікації Лісабонського договору” зазначив, що з набуттям чинності Лісабонського договору 2010 року Євросоюз нарешті завершить 20-річний перехідний період інституційної адаптації до викликів об’єднаної Європи XXI століття [337]. З огляду на це перед Україною, на його думку, відкриваються три шляхи моделей інтеграції до Євросоюзу: “балкансько-турецька”, “норвезька” та “швейцарська”. Відповідно до першої моделі Україну через масштабні внутрішні перетворення в ЄС чекає процедура тривалого інституційного приєднання. “Норвезька” модель інтеграції – це пошук багатостороннього формату асоціації з ЄС, за якою працюють Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн. Поглиблення двосторонньої асоціації України з Євросоюзом за прикладом відносин ЄС–Швейцарія становлять суть “швейцарської” моделі інтеграції.

Те, що в жовтні 2009 року Президент Польщі Л. Качинський підписав Лісабонський договір, а Чехія була останньою державою для реалізації цього процесу, свідчило, що крок за кроком континент рухається до десуверенізації національних європейських держав на користь утворення єдиної європейської держави-суверена [19].

Питання про членство України в ЄС на порядку денному було й у 2009 році, в останній рік президентства В. Ющенка, з яким, як ми вже зазначали, суспільство найбільше пов'язувало сподівання щодо вирішення зовнішньополітичного питання. Але сподівання не виправдали себе. Д. Марчук у газеті “День” стверджує, що Україна не зможе найближчим часом отримати членство в цій структурі, зважаючи на декілька чинників. Про них він писав так: “Існує ряд моментів, через які не бачити Україні ще довго себе як повноправного члена Європейського Союзу. По-перше, постійна політична криза. По-друге, відсутність розуміння процесів європейської інтеграції з боку частини, а може й більшості політичної еліти та суспільства. По-третє, Україна – як політичний клас, так і суспільство – не зробила однозначний вибір між так званими європейським шляхом і шляхом російським” [265]. Водночас європейські політики вважають, що Україна може стати проблемою для ЄС, якщо наблизиться до нього. Головною причиною цього є можливість неоднозначної реакції з боку Росії. У них є також добре розуміння того, що, відвертаючись від України, європейські політики цим наближують її до Росії, яка в разі отримання політичного контролю над Україною зміцнить свої позиції в Європі.

Однак найважливішим чинником, який визначально впливає на ці стратегічні інтеграційні перспективи, за словами Д. Марчука, є те, що багато європейських політиків мають відчуття, що Україна може стати проблемою, якщо щільно наблизиться до ЄС [265]. Причиною цього є географічне положення держави, що є найближчим буфером між Євросоюзом і Росією. Можливе членство України в ЄС невідомо яку реакцію спричинить з боку Росії. Як зазначив автор, в ЄС розуміють, що дозвіл Росії, отримати політичний контроль над Україною, зміцнить позиції Росії в Європі.

Експерт Брюссельського центру європейських політичних досліджень М. Емерсон, який багато років відстежує інтеграційні процеси в Україні, в інтерв'ю газеті “День” відверто висловився про перспективи членства України в ЄС. Зокрема, він зробив такі прогнози: “Якщо Україна і стане членом ЄС, то вона буде 37-м членом Євросоюзу. Зараз у нас 27 країн-членів ЄС. Але на черзі перебуває

шість країн. Окрім цього, не можна виключати Ісландію, Туреччину, а також Молдову. Можливо, навіть Молдова стане 36 країною-членом ЄС, а Україна, можливо, – 37” [413]. Причиною цього є те повномасштабне розширення у 2004 році, внаслідок якого з 15 членів ЄС розширився до 27. На нашу думку, стриманість ЄС щодо перспектив членства України не потрібно вважати небажанням цієї структури бачити нашу Україну своїм членом. Потрібно й Україні, і ЄС працювати над вирішенням цієї проблеми.

Цікавою та актуальною є стаття экс-президента Варшави М. Сенціцького “Як ми втратили Україну”, яку газета “День” передрукувала з польського видання “Gazeta Wyborcza” [379]. Головна ідея статті – Європа втратила для себе Україну, адже цьому сприяли непродумані кроки євроструктури щодо держави: відмова надати Україні перспективу членства в ЄС; запровадження Шенгенської зони; нейтральна позиція Європи в українсько-російському газовому конфлікті; блокування ЄС можливості отримання Україною у 2008 році кредиту від МВФ, який би значно послабив фінансову кризу в державі; ймовірна участь України в зоні вільної торгівлі з ЄС вимагає вилучення продукції сільського господарства України з вільної торгівлі, що є шкідливим для української економіки. З огляду на такі проблеми М. Сенціцький стверджує, що прозахідне спрямування для майбутніх президентських і парламентських виборів в Україні стане тягарем, а не козирем, унаслідок чого держава може переорієнтуватися з Європи до Росії. Так усі здобуті демократичні свободи (свобода слова та політичний плюралізм) під час Помаранчевої революції можуть опинитися під загрозою.

Міжнародна дискусія між українськими та європейськими політиками щодо проблем і перспектив інтеграції України в євроструктуру відбулася 25–27 лютого 2009 року на третьому форумі “Україна–Європа”. Зважаючи на це, міжнародний оглядач газети “День” М. Сірук зазначив, що дискусія на форумі ще раз підтвердила те, наскільки важливими та взаємопов’язаними є сторони між собою, а також зростає розуміння необхідності інтеграції України в ЄС [402].

В інтерв’ю “Дзеркалу тижня” экс-міністр оборони України А. Гриценко у 2009 році висловив тверде переконання, що вступ України в ЄС “дорівнює нулю”:

“Слабкі і роз’єднані ми не потрібні нікому. Нам потрібно консолідувати країну, підвищити життєві стандарти і стати сильними” [46]. Так політик акцентував на політичному чиннику, який впливає на реалізацію євроінтеграції.

Міжнародний оглядач “Дзеркала тижня” В. Філіпчук критикував ЄС за те, що він не має одностайного погляду на вступ України в ЄС, за те, що ЄС постійно відкладає “українське питання” з порядку денного, мотивуючи такі дії важливими справами [465]. Він зазначив, що найімовірніше в Євросоюзі ніколи не настане час, коли він розв’яже всі свої питання та проблеми й візьметься за Україну. Саме тому схвалює наполегливість Туреччини на шляху до євроінтеграції. На переконання оглядача, заявку на вступ до ЄС Україні потрібно було подавати у лютому 2005 року, а не зчиняти низку політичних та корупційних скандалів і цим показувати нездатність виконувати власні зобов’язання. Тепер лише за умови наведення порядку в країні та реалізації реформ можна повернути довіру ЄС до України, що сприятиме позитивній відповіді на заявку України. “Євроінтеграція для України – це питання виживання, модного внутрішнього розвитку, способу модернізації суспільства. Для Євросоюзу – це питання виконання своєї історичної місії об’єднання Європи” [465].

Невиправдані соціально-економічні, політичні та міжнародні очікування, які українське суспільство пов’язувало з командою “помаранчевих”, політико-інституційна та світова економічна криза стали чи не головною причиною приходу до влади конкурента В. Ющенка у 2005 році – В. Януковича. Саме з цим іменем асоціювали кардинальну зміну зовнішньої стратегічної політики – реалізацію вектора на Росію [452]. Однак ці очікування не виправдали себе, оскільки, як слушно зауважив Г. Перепелиця, влада в зовнішньополітичному плані з 2010 року почала використовувати “принцип прагматизму та економізації зовнішньої політики”, який у європейському напрямку спрямувала на досягнення конкретних короткотривалих кроків (Зона вільної торгівлі, базвізовий режим), а в російському напрямку “конфронтаційні відносини змінилися на досить стабільні. Нам вдалося зняти конфронтаційну складову з РФ, що заважало розвивати економічні стосунки з Росією і зближуватися з ЄС, бо це дратувало Європу, особливо Німеччину і

Францію” [158]. Зокрема, про незмінний курс держави щодо ЄС зазначила оглядач міжнародних подій “Дзеркала тижня” Т. Силіна з огляду на візит В. Януковича восени 2010 року до Брюсселя. Також вона проаналізувала можливість підписання Угоди про асоціацію з ЄС за президенства В. Януковича. Застерігала, що під час підписання цієї угоди чи угоди про створення зони вільної торгівлі з ЄС Президентіві України потрібно зважати на національні інтереси, навіть ціною погіршення відносин із Євросоюзом. Адже Зона вільної торгівлі призведе до закриття безлічі українських підприємств, скорочення десятків тисяч робочих місць, зростання цін на товари широкого вжитку та продукти харчування. “Навіть якщо на переговорах щодо зони вільної торгівлі буде здано всі українські позиції, а всі умови ЄС беззастережно прийнято, і Україна навіть не відчинить, а розчахне навстіж вітчизняні ринки, навіть у такому разі перспектива членства в ЄС для неї буде закрита”, – вважає авторка [391]. Доки в Україні не дотримуються “чотирьох свобод”, базових у ЄС (“демократія”, “свобода слова”, “права людини”, “загальноєвропейські цінності”), доти Україну не покличуть в ЄС.

Одним із кроків інтеграції до європейського економічного простору та принципів, зреалізованих за керівництва В. Януковича, стало приєднання України до зони вільної торгівлі. Парафування поглибленої та всеохоплюючої угоди про зону вільної торгівлі відбулося у 2012 році. Преса з особливою активністю висвітлювала економічний аспект європейської інтеграції. Наприклад, Д. Прихно в газеті “2000” зазначив, що лише економічне зростання України дасть змогу диктувати свої вимоги або на рівних спілкуватися з ЄС [343], інакше Україну приймуть у ЄС як джерело дешевої робочої сили та білої раси. Польща, на його думку, активно підтримує Україну на інтеграційному шляху лише з тією метою, щоб багато української власності було повернено польському населенню, втраченої в 30–40-х роках ХХ століття. Зокрема, автор написав: “Львівські, рівненські, івано-франківські, луцькі землі відійдуть польським панам, тернопільські – польським та румунським, ужгородські – чеським, словацьким та угорським, чернівецькі землі – румунським панам”, що начебто трапилося з країнами Балтії [343].

Оцінюючи сто днів перебування на посаді Президента України В. Януковича, експерт Центру європейської політики А. Пол в інтерв'ю газеті “2000” заявила, що багато країн ЄС намагаються гальмувати процеси інтеграції України в ЄС, оскільки проблема Євросоюзу полягає в тому, що він хоче, аби Україна була з ЄС, але не в ЄС [180]. Обговорюючи зовнішню політику держави, вона наголосила, що українська влада в багатьох моментах стала діяти по-російськи, а те, як було продовжено перебування Чорноморського флоту РФ на території України, хоча і є справою України, але насправді незрозумілою та загрозовою для держави.

У 2010 році С. Грабовський у статті “Українське питання та Європа. Теорія та практика” констатував, що Україна не скористалася тим проукраїнським інтелектуальним лобі (Л. Лоутон, М. Вебер, Р. Сетон-Уотсон, Є. Гедройц, З. Бжезинський, Е. Блан, А. Глюксманн, А. Безансон), яке відстоювало її інтереси на європейській арені упродовж останніх ста років [84]. Отже, українська проблематика була невід'ємною частиною європейського інтелектуального простору, “і якихось серйозних заперечень європейськості України не було, навпаки, авторитетні науковці та журналісти обстоювали цю європейськість, тобто гомогенність українського колективного «Я» стосовно європейських підвалин життя” [84]. На його переконання, той факт, що Україна не входить до такої провідної європейської організації, як ЄС, є стратегічно програшним для обох сторін: “Як уже не раз бувало в історії – і це при тому, що знані інтелектуали попереджали, що без розв'язання українського питання і без входження України до Європи спокою не буде нікому, а то зайві проблеми виникатимуть практично в усіх” [84]. А для досягнення зближення України і ЄС потрібні не лише праця українського суспільства, але й підтримка членів ЄС.

Підсумовуючи діяльність Президента України В. Януковича у контексті реалізації зовнішньої політики за період квітень–липень 2010 року, Міністр закордонних справ України К. Грищенко у статті “Поза межами шахівниці: прагматичний порядок української зовнішньої політики” зазначив, що теперішня влада відносно членства в ЄС виходить з такої позиції: Україна є європейською державою та має повне право стати членом ЄС, але за умов готовності України до

цього членства [87]. Він прогнозував, що, зважаючи на політичні й економічні процеси у світі, Україна зможе реально розвивати відносини з ЄС у близькому майбутньому у межах Угоди про асоціацію, включно із Зоною вільної торгівлі та безвізового режиму [87].

У ґрунтовній статті “Україна як загальноєвропейський чинник”, опублікованій у січні 2011 року в “Дзеркалі тижня. Україна”, К. Грищенко окреслив двовекторну політику В. Януковича – “європейська інтеграція” України, з одного боку, та її “стратегічне партнерство з Росією”, з іншого, що вводить таку політику у “пан’європейський” контекст. Потрібно зауважити, що можливість утворення Пан’європейського союзу (утворення Великої Європи, до якої мали б входити ЄС та Росія) розпочали обговорювати одразу після розпаду Радянського Союзу [88].

Вказане геополітичне позиціонування держави в межах “пан’європейськості” згодом позитивно оцінить В. Шнайдер-Детерс у статті “Європейська функція України, або Як Україна може стати «загальноєвропейським чинником»”. Автор акцентував, що про інтеграційний курс держави не можна говорити в абсолюті, незважаючи на європейський і російський чинники. Ці чинники як два дуали борються між собою за впливи на зовнішню та внутрішню політику України. Але водночас сама Україна “відіграє ключову роль у відносинах між Європейським Союзом і Російською Федерацією” [504].

Напередодні чергового саміту ЄС–Україна, який відбувся 22 листопада 2010 року, А. Умланд у газеті “День” подав статтю “Європа дає неправильний сигнал Україні” [454], у якій стверджує, що перед ЄС стоїть дилема: або підтримати міжнародні інституції, які критикують занепад демократії в Україні, тобто зажадати від України повернення демократичних цінностей, що може підштовхнути Україну до Москви; або ЄС може й далі повторювати нешкідливі політичні трюїзми, які, як і раніше, не матимуть практичних наслідків для України. З огляду на таку дилему “ЄС на саміті має виконати складне завдання – з одного боку, не відвернути від себе Україну, а з іншого – дати керівництву країни зрозуміти, що його політичний курс повинен змінюватися докорінно” [454].

Ще однією ідейно-концептуальною засадою публікацій на проєвропейську проблематику є національна ідея як основа збереження соборної українськості в процесі вибору інтеграційного вектора на європейську спільноту. Така ідея лежить в основі статті С. Вовканича “Якби ми вчилися соборності...” [49]. У ній автор акцентує на декількох важливих світоглядно-філософських аспектах, що є в основі інтеграційного вибору України. По-перше, це “не регіонально-ринкова ціна, а загальнонаціональна цінність у вимірі загальнолюдських вартостей” [49]. Другий аспект акумулює чотири важливі інтегративні рівні життя української людини та нації, “тобто їхнє життя «на межі»: ідентифікації, культурно-інтелектуального медіаторства й цивілізаційного поступу” [49]. Суть третього аспекту полягає в розумінні соборності як “антиідеї імперському розпорошенню сил і ресурсів корінного народу, розмиванню його національної свідомості, ідентичності та об’єднавчого потенціалу”. Загалом стаття підводить до розуміння того, що вибір європейського вектора України є логічним її поверненням до Європи – процесом природним, адекватним історичній справедливості.

Незважаючи на зміну політичних режимів в Україні упродовж 2000–2012 років, які по-різному визначали та реалізовували парадигму зовнішньої політики в Україні, газети “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) та “2000” і надалі в критичному плані оцінювали інтеграційні проекти для України у виборі чіткого вектора: Схід (Росія) або Захід (Європа). Причини існування таких явищ – як у внутрішньодержавних поглядах на геополітичне позиціонування держави, так і в політиці Російської Федерації та ЄС відносно України, яку голова Єврокомісії Р. Проді у 2012 році окреслив як суперництво [302].

Попри те, що в медіариторичці циклювали чіткі дилемні домінанти в ключі “Україна – це Європа чи Росія”, у засобах масової інформації обговорюють також тему геополітичного позиціонування України як самостійного політичного гравця. Зокрема, про це читаємо в статті професора Ізмірського університету (Туреччина) Н. Таракчі “Стати самостійним політичним гравцем – іншого не дано” [440]. Беручи за основу турецький досвід, проводячи спільні паралелі з українськими реаліями, професор обґрунтував стратегію самостійного геополітичного

позиціювання України, без інтеграції чи то в російський, чи то європейський простори. Зауважив, що така зовнішня політика була б найкращою для всіх потужних світових гравців: “В цьому зацікавлені всі країни Причорномор’я і Східної Європи, зокрема, і Росія у сучасних умовах не здатна надовго утримати Україну у сфері свого впливу, не створюючи загрози розпаду української держави і різкого загострення конфліктів, які наявні в регіоні” [440].

На підставі вищезазначеного можемо підсумувати:

- відображення проблеми європейської інтеграції до і після Помаранчевої революції в українських періодичних виданнях мало не лише інформативний характер, а й певною мірою прогностичний та аналітичний (наскільки Україна готова до вступу в ЄС);

- преса здійснює пошук концептів для означення європейського вектора розвитку держави як необхідного чинника для її повноцінного цивілізаційного функціонування;

- преса намагається відобразити всі негативні та позитивні характеристики від вступу України в Європейський Союз.

2.3. Критика політичної, економічної та гуманітарної парадигми проросійського вектора геополітичної стратегії України

У серпні 2001 року минуло перше десятиліття української незалежності, в якому Україна та Росія функціонують як окремі незалежні самостійні держави, кожна з яких має окрему політику, економіку, культуру, науку тощо. З цієї нагоди у “Дзеркалі тижня” вийшла стаття О. Гавриша “Україна–Росія: десять років потому” [56], у якій автор подав порівняльний аналіз розвитку України та Росії, а також їхніх відносин. О. Гавриш зазначив, що, крім позитивних тенденцій у співробітництві в різних сферах, між державами наявні проблеми у сфері енергетичного співробітництва, що загрожує енергетичній безпеці України, а також у торгово-економічній сфері. Розглядаючи перспективи розвитку українсько-російських відносин, автор наголосив, що ці відносини у майбутньому будуть прагматичнішими, особливо в економічній сфері. Політичної та економічної співпраці, отже й інтеграції, між державами неможливо досягнути,

зважаючи на відсутність в Україні необхідної для цього нормативно-правової та законодавчої бази.

На рік раніше “Дзеркало тижня” зазначало, що відносини України з Росією мають такий стратегічний характер, який унеможлиблює ознаки партнерства, що зумовлене політикою обох країн [105]. Росія – активний геополітичний актор, який намагається зберегти позицію самостійного центру сили, геополітичної альтернативи Заходу. Діяльність Росії скерована на те, щоб не допустити перетворення України на союзника її геополітичних опонентів – ЄС і НАТО.

У серпні–жовтні 2000 року на сторінках газети “День” тривала дискусія на тему українсько-російських відносин. Тоді з’явилися стаття І. Кірюшина “Україна–Росія: дефіцит взаєморозуміння як найбільша помилка” (“День”, № 157) та стаття В. Войтенка “Немає науки – від історії” (“День”, № 157). Під час цієї дискусії О. Дацюк у публікації “Про класичну «установку безвиході» або До чого веде ідеологія капітулянтства” [97] критикує І. Кірюшіна та В. Войтенка, які виступили за надання російсько-українським відносинам діагнозу “патологія «спільної долі»”. Стверджує, що Україна насправді розуміє своє місце у світі, а російсько-українські відносини не мають дефіциту взаєморозуміння. Ці відносини О. Кендюхов напередодні Вільнюського саміту означив так: “Росія бачить Україну в сфері свого економічного і політичного впливу” [97].

Загалом публікації газет “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “2000” на тему російсько-українських відносин можна диференціювати відповідно до порушених проблем на такі парадигми:

- політико-ідеологічна парадигма відносин;
- економічна парадигма розвитку українсько-російських відносин (газові конфлікти; м’ясо-молочний і торговельний конфлікти);
- парадигма гуманітарних проблем як індикатор міждержавних відносин: мовна проблематика (статус російської мови в Україні; статус російськомовного населення в Україні); церковна проблематика (становлення, становище та значення Української Православної Церкви Московського Патріархату в Україні; вплив

УПЦ МП на створення Української Помісної Православної Церкви та на українську політику загалом).

Політико-ідеологічна парадигма російсько-українських відносин.

Підсумовуючи російсько-українські відносини за період незалежності України до 2002 року, політолог О. Дергачов у статті “За завісою” стверджує, що Росія швидше від України досягла внутрішньої стабільності та сформувала свої національні інтереси, а “Україна тільки наближається до цього рубежу свого розвитку...” [104]. Тому якщо Росія має відповідну чітко виражену політику щодо України, то Україна свого бачення українсько-російських відносин не має. Російський вплив на Україну ґрунтується, на думку автора, вже не стільки на питанні спільного гуманітарного простору (мова, культура тощо) та національних традиціях, скільки на бізнес-інтересах правлячих кіл держави. Тому до 2003 року простежено економічну та політичну залежність України від Росії. Цей чинник є головним, бо гальмує та перешкоджає процесу інтеграції України в ЄС. Прогнозуючи якість зовнішньополітичних відносин України на наступний рік, О. Дергачов стверджує, що прориву відносин в європейському або будь-якому іншому напрямі не відбудеться, крім російського. А те, хто є стратегічним партнером України, визначить наступний період розвитку держави, який у політичному плані буде відповідальним і насиченим [104].

В ідеологічному плані газети “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000” обговорювали дві (пропаговані на політичному рівні російською владою) концепції – “Русский мир” та “Третій Рим”. Ці ідеологічні концепції роблять акцент на розширенні Росії насамперед завдяки чужим, географічно близько розташованим територіям. Варто наголосити, що такий підхід до розуміння та реалізації геополітичного впливу критикували українські публіцисти. Зокрема, Ю. Саєнко у статті “Якою ми бачимо Росію” з цього приводу написав: “Росія звикла рости за рахунок чужих просторів і присвоєння духовно-інтелектуального та соціокультурного потенціалу підкорених народів. Особливо українського” [374, с. 395].

Розмірковуючи над концепцією “Русского мира”, А. Окара зауважив, що ця концепція перетворилася на геополітичну та геокультурну доктрину, її використовують як політтехнологію, яка розвиває панславістський концепт “триєдиної руської нації” [27]. Суверенізація колишніх союзних радянських республік – це лише перший етап вмирання “Третього Риму”, ідеологи якого переконували людство в його вічності. Саме на цьому акцентував В. Белінський, автор роману-дослідження “Открытие Великороссии”: “Російська історична наука і звичайно радянська натхненно навіювали всім думку про велике призначення, про її історичну місію із збирання землі, про величезне благо для підкорених народів зібраних в землі руські. Росіяни до такої міри повірили в цю брехню, що і сьогодні, на початку XXI століття, марять про інтеграцію суверенних держав, про власні, вельми підтоптані геополітичні інтереси” [14, с. 11].

Один із шляхів реанімації ідеї “Третього Риму” у 2003 році здійснила Російська Федерація, яка запропонувала Україні разом з Білоруссю та Казахстаном приєднатися до її Єдиного економічного простору. Єдиний економічний простір, на переконання деяких дослідників, був першим етапом у побудові Євразійського Союзу [132], який мав на меті насамперед “відновити статус Росії як великої наддержави” [321, с. 115] та вкотре акцентувати на своїй геополітичній спадкоємності всіх існуючих історичних, політичних і соціальних форм, “які утворилися навколо територіального ядра Руської рівнини – від Київської Русі, через Золоту Орду, Московське царство, Російську імперію і Радянський Союз” [120, с. 81]. Окрім того, можна припустити, що Євразійський Союз мав стати оновленням концепції “Русского мира” в усіх аспектах розвитку: геополітичному, економічному та соціально-культурному. Про необхідність цього стверджував російський геополітик А. Ненкlesa [297]. Доцільно наголосити, що зазначений геополітичний проект став результатом активізації неоімперської та неоколоніальної зовнішньої політики, яку почав реалізовувати В. Путін після свого повернення у 2012 році на посаду Президента Російської Федерації. Саме фундаментом для побудови Євразійського Союзу став Єдиний економічний простір (спочатку перетворюючись в Європейський економічний простір, який

кінцево трансформується в Євразійський Союз). До інтеграційного утворення, яке мало б сформуватися впродовж 2020–2025 років, входили б такі країни: Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Вірменія, Молдова, а також обов'язково Україна.

Підписання Договору про створення Єдиного економічного простору в межах “четвірки” (України, Росії, Білорусі та Казахстану) планувалося 18 жовтня 2003 року на Ялтинському саміті глав держав – учасників СНД. Керівники делегацій вищезазначених країн дещо раніше, 15 серпня, підтримали проект угоди про формування єдиного економічного простору та концепції створення Єдиного економічного простору. Від України його підписав перший віце-прем'єр М. Азаров (голова української делегації).

Головною метою інтеграції в Єдиний економічний простір мало стати досягнення “чотирьох свобод”: вільного переміщення капіталу, вільного переміщення товарів, вільного переміщення трудових ресурсів і послуг, уніфікація ставок митного тарифу. Кінцевий етап економічного співробітництва – запровадження на території Єдиного економічного простору єдиної валюти. Варто зазначити, що для кожної зі сторін-учасниць цей простір вигідний по-своєму. Зокрема для Росії найважливішою є свобода переміщення капіталу (великий російський бізнес повністю опанував би простір СНД, де все коштує не більше чверті справжньої ціни). Казахстан зацікавлений в інтеграції, з огляду на тісний взаємозв'язок з ринками Співдружності. Відомо, що 80 % товарів і послуг, що вивозяться з України, можуть збуватися лише на ринку СНД, а вступ нашої країни в Єдиний економічний простір може спростити та збільшити її експортні можливості [486, с. 329]. Особливої уваги заслуговує “газове питання”, завдяки якому Росія диктуватиме умови іншим партнерам.

Детальну історію створення Єдиного економічного простору подав В. Курнатовський у статті “Хорошковський проти СЕП: політична агонія напередодні відставки” [223]. У ній акцентовано на тих учинках, які зробила Росія, щоб подолати опір і привабити Україну вступити в цю структуру. Зазначено, що, оскільки цей вступ суперечив законам України, Конституції зокрема, Москва,

підтримуючи позицію української держави, ввела в Договір про створення Єдиного економічного простору статтю про поетапне входження. Журналіст газети “2000” І. Джабраїлов назвав це “київською формулою” [110]. В. Курнатовський не підтримав позиції про те, що курс на Єдиний економічний простір суперечить курсу в ЄС, адже ЄС взагалі не дає ніяких сигналів для держави [223].

Деякі російські політики відкрито висловлювали своє негативне ставлення до Єдиного економічного простору. Зокрема, таку позицію мав міністр економіки Російської Федерації В. Хорошковський. Така “інша” риторика від загальноприйнятої, за словами “2000”, зумовлена особистими амбіціями, висловленими напередодні його відставки з посади міністра економіки [223].

Варто зауважити, що українське керівництво за Президента Л. Кучми сприйняло позитивно Єдиний економічний простір і як наслідок – угоду про його утворення ратифікували в парламентах у Києві та в Москві (19 квітня 2004 року). Однак реальної реалізації із залученням України угода не отримала. Згодом Російська Федерація спробувала залучити Україну до співпраці у форматі Митного союзу. Щодо цього, то П. Гайдуцький на сторінках “Дзеркала тижня. Україна” зауважив, що українська влада чинить певною мірою непослідовно: з одного боку, заявляє про готовність підписати Угоду про асоціацію, а з іншого – веде переговори про співпрацю з Митним союзом [60]. Роблячи розрахунки та наводячи економічні показники України на ринку СНД, зокрема на російському, П. Гайдуцький підсумував, що “Митний союз вигідний насамперед Росії” (додав, що “входження України до інтеграційних утворень з Росією вигідне насамперед і в найбільшому ступені останній; воно перебиває європейські перспективи України”), адже є її геополітичним проектом [60].

Також про історію становлення Єдиного економічного простору дізнаємося з матеріалу І. Джабраїлова “СЄП: інтеграція не мета, а інструмент” [110]. Автор зауважив, що не треба Єдиний економічний простір сприймати як організацію геополітичного значення, куди потрібно інтегруватися. Стратегічною метою для України в контексті Єдиного економічного простору є насамперед можливість здійснити економічний стрибок. Тому інтеграцію в ЄС не потрібно протиставляти

Єдиному економічному простору, адже ЄС ніяких серйозних намірів щодо України не має.

Після Помаранчевої революції Росії та російським інтеграторам в Україні стало зрозуміло, що Єдиний економічний простір перестає бути актуальним для України, яка проголосила курс на ЄС. Зрозуміло, що наявність України у двох економічних просторах: ЄП і ЄС – просто неможлива. Суперечність Союзу і Єдиного економічного простору обґрунтовує В. Ковтиха у статті “Рух на місці”: “Коли сьогодні чиновники говорять про те, що треба іти далі, ніж зона вільної торгівлі в межах ЄП, то далі Митний союз. Другий момент – адаптувати українське законодавство одночасно до тих норм, які існують на пострадянському ЄПівському просторі, і до Європейських норм практично неможливо. Адже, наприклад, російське економічне законодавство й торгівельна база багато в чому протилежні законодавству Європейському” [190]. Про неможливість поєднати членство в обох організаціях говорить також директор Програми Росії та Євразії британського Королівського інституту міжнародних відносин Дж. Шерр в інтерв’ю газеті “День” [187].

У статті “Путін підтримує європейський вибір України” С. Смірнов намагається переконати читачів, що для геополітичної інтеграції України ЄП не може суперечити ЄС, оскільки ЄП є одним із варіантів євроінтеграційного шляху країни [425]. З метою підтвердження цієї тези автор покликається на Президента Росії В. Путіна, який стверджує, що ЄП не суперечить ЄС з огляду на однакові засадничі принципи свого функціонування: забезпечення високого європейського рівня життя населення, економічного розквіту та розвиток демократичних інститутів. Створення зони вільної торгівлі, що передбачає у своїй діяльності ЄП, дасть змогу позитивно замкнути трикутник Україна–Росія–ЄС.

Саме від економічної та промислової могутності Росії залежить, наскільки швидко Україна досягне європейських стандартів [87], а підтримання з нею тісних відносин співробітництва є найпрагматичнішим кроком для України. Це свідчить насамперед про певний російський чинник євроінтеграції України, який зауважує П. Кост у статті “Російський фактор євроінтеграції України” [199]. Російський

чинник охоплює три сфери (газову, торговельну й інформаційну), і вплив його надзвичайно суттєвий. Саме в цих сферах Росія є могутньою та впливовою для України: “Вплив цього чинника від часу незалежності України має синусоїдний вигляд. Після підписання українсько-російських угод 1997 року він поступово втрачав значення, а з 2004 року цей процес набрав обертів” [199].

Якщо офіційна російська позиція щодо Єдиного економічного простору була обґрунтована насамперед економічними цілями, а політичні розуміли самі собою, то про приховану його суть можна було лише здогадуватися. У цьому контексті цікавим є дослідження працівника Інституту євроатлантичного співробітництва Є. Жеребецького “Завелика РФ” [145]. Він зазначив, що не варто вважати, що ЄЕП для України матиме лише економічні та політичні наслідки. Оскільки Росія є країною з демографічними проблемами, зокрема, вимирає титульна нація, внаслідок чого зростає питома вага азійських народів, то ЄЕП покликаний стимулювати міграційні потоки з України на суміжні з Китаєм території Далекого Сходу. Ця негативна демографічна ситуація у подальшому може стати головною причиною втрати контролю Москви над погано заселеними та зовсім незаселеними регіонами. Також Росія має проблему нерівномірного розподілу власних людських ресурсів по регіонах: територія Росії за Уралом перетворилася на зону суцільного відтоку населення. З огляду на ці проблеми, Є. Жеребецький виокремив такі завдання ЄЕП: по-перше, політичне завдання – реставрація Російської імперії; по-друге, економічне завдання – російська приватизація українських нафтогазових трубопроводів, усієї енергетичної системи країни та приватизація української землі.

Аналіз матеріалів тижневика “2000” за 2004–2006 роки виявив, що у газеті подано матеріали, головна мета яких – пояснити всі позитивні сторони Єдиного економічного простору як структури та вигідність участі України в ній у ролі члена. Саме про це читаємо у статтях М. Михайленка “Яка національна ідея нам потрібна” [277] та В. Єлецкого “Маркери українського вибору” [132]. М. Михайленко акцентував на історично зумовлених і вигідних умовах вибору розвитку шляхом, спільним з Росією та Білоруссю. Про те, що вибір Україною

східноцивілізаційного розвитку є безумовним, пояснив В. Єлєцький, оскільки “українці цікавляться російськими новинами майже так само жваво, як своїми, дивляться російські кінофільми, зачитуються російськими книгами і українськими версіями російських газет, російську музику слухають набагато охочіше, ніж західноєвропейську” [132].

Окрім цього, автор численних публікацій у газеті “2000” М. Михайленко категорично виступає проти вступу України в Євросоюз і вбачає в Росії (як підвалини ЄЄП) рятівника від цього: “Маю надію, що всі ми будемо жити в Союзі, де знають, що Дніпро котить свої хвилі територією трьох, а не однієї країни” [271].

Варто наголосити, що М. Михайленко публікувався й у газеті “День”. Привертає увагу його стаття “Україна: за і проти євразійства” [282]. Порівнюючи й аналізуючи принципи діяльності ЄС та ЄАЕС (казахстано-російський проект), автор виокремив переваги, які матиме Україна, якщо братиме участь в ЄАЕС. Зокрема, ствердив, що ЄАЕС є альтернативою “сірій зоні”, до якої можна було віднести у 2002 році Україну, Болгарію, Румунію й “усі інші країни (євроасоціати) та країни-симпатки ЄС” [282].

Унаслідок парламентських виборів 2006 року більшість у Верховній Раді України здобула Партія регіонів, що дало їй змогу не лише сформувати коаліцію, а й очолити уряд України В. Януковичу. Із його іменем деякі політичні оглядачі пов’язували зміну або певне корегування зовнішньополітичного курсу держави, адже, з одного боку, відповідно до ст. 106 Конституції України зовнішню політику держави визначає Президент України, а з іншого – Конституція також залишає право за Верховною Радою України визначати основи зовнішньої і внутрішньої політики держави. У статті “Туманні обрії зовнішньої політики уряду Януковича” О. Сушко, прогножуючи, як зміниться зовнішньополітичний курс держави за час приходу до уряду команди В. Януковича, припускає, що країна послабить європейські амбіції, адже до команди входить винятково проросійське лобі: М. Азаров, А. Орел, В. Макуха, які були свого часу прибічниками ЄЄП [439].

У 2006 році Україна отримала пропозицію від Росії стати членом ЄврАзЕС. Журналіст газети “2000” Н. Любченко, з огляду на таку подію, опублікував статтю

“Якщо ЄП неможливий, то Україні краще потурбуватися про себе” [259]. Публікація розпочинається поясненням про те, що таке ЄвразЕС: “Євразійське економічне співтовариство – міжнародна економічна організація наділена функціями, пов’язаними з формуванням загальних зовнішніх митних кордонів країн, що входять у нього (Білорусь, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Україна), виробленням єдиної зовнішньоекономічної політики, тарифів і цін, та іншими складовими функціонування загального ринку” [259]. Надалі автор намагається простежити, які пріоритети має ця структура в економічній, енергетичній, трудовій сферах. Н. Любченко розглядав ЄвразЕС як повноцінну альтернативу ЄС, якою не зміг стати несприйнятий українським суспільством ЄП.

У “Дзеркалі тижня” директор економічних програм Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова В. Сиденко також намагається пояснити читачам сутність ЄвразЕС. У статті “Ще раз про відносини України з ЄвразЕС” [382] він акцентував на тому, що про економічні вигоди для України в разі співпраці з цією структурою говорити важко, бо з погляду короткотермінової й навіть середньотермінової перспективи для України відкривається низка виграшних можливостей, але не гарантованих ефектів. Окрім цього, варто зважати на домінуючу роль Росії у цій структурі. Однак, враховуючи глобалізаційні економічні процеси та прагнення України вступити в ЄС, ЄвразЕС може стати тією структурою, в діяльності якої Україна зможе досягнути значних економічних успіхів, які лише сприятимуть її вступові в бажану ЄС.

Своє визначення і розуміння ЄП та ЄС пропонує читачам публіцистка О. Пахльовська на сторінках “Дзеркала тижня. Україна” (стаття “Бермуди Євразії в дискурсі чуми” [315], що згодом увійшла в книгу “Ave, Європа!”). За словами авторки, стаття була закінчена після другого туру виборів на пост Президента України, що відбувалися 2004 року. О. Пахльовська зазначила: “ЄС – єдиний простір взаємоповаги і гордості: радіус демократії розширився на великий ареал радянської окупації. Перемогла людина, її воля до свободи й осмисленого життя”; а “ЄП – єдиний простір страху й приниження: демократія в пострадянському

ареалі скоротилася на Росію та Білорусь, а тепер ризикує скоротитися на Україну. Перемагає влада, пострадянська. А отже, перемагають шантаж і насилля” [315].

Київський інститут вивчення Росії провів соціологічне дослідження “Українці та росіяни: погляд одне на одного”. Соціологи констатували: і українці, і росіяни вважають, що відносини між обома державами погіршилися [462]. Соціолог Є. Головаха, аналізуючи результати дослідження, зробив висновок, що “росіянам ще й досі важко звикнути до суверенності обох держав, які мають свої погляди на світ, власні орієнтації, напрями розвитку та проблеми” [462]. А кандидат політичних наук В. Констатов акцентував на тому, що російсько-українські відносини в Україні є чинником внутрішньополітичної боротьби. Оскільки це питання для багатьох українських політичних сил є засадничо орієнтаційним визначенням, то в передвиборчій кампанії України до парламенту 2008 року відносини з Росією знову стануть важливим центральним сюжетом [462].

Про ЄЄП у 2008 році німецький публіцист В. Шнайдер-Детерс у “Дзеркалі тижня” написав так: “Задум Москви полягав у тому, щоб шляхом створення ЄЄП відрізати Україні шлях до Європейського Союзу й підштовхнути її до реставрації союзу з Росією. Якби цей проект вдалося втілити в життя, Росія, завдяки своєму голосу в “спільному регулюючому органі” вагою у 80 %, посіла б у ньому абсолютно домінуюче становище” [505]. Весь комплекс відносин України з Росією автор охарактеризував як бажання здобути незалежність від Москви за умови тривалого збереження зв’язків із нею.

На початку 2009 року відносини між Україною та Росією погіршилися через різкі висловлювання повноважного посла Росії в Україні В. Чорномірдіна про українську владу в газеті “Комсомольська правда”. Про це ми дізнаємося з газети “День”. Зокрема, читаємо таке: “17 лютого російського посла було викликано на Михайлівську площу, де йому було висловлено протест стосовно недружніх і вкрай недипломатичних оцінок, коментарів і висловлювань на адресу України та її керівництва. Як повідомили в прес-службі МЗС, у ході зустрічі було наголошено, що такі дії Посла суперечать положенням Віденської конвенції про дипломатичні

зносини, є грубим порушенням норм дипломатичної етики та міжнародного права та несумісні зі статусом керівника дипломатичного представництва в країні перебування” [406]. Це могло спричинити оголошення В. Чорномірдіна персоною нон грата в Україні, оскільки саме про це йдеться у Віденській конвенції. На такі заяви МЗС України таке ж відомство сусідньої країни розповсюдило заяву про те, що українська сторона своїми діями нагнітає міждержавну ворожнечу.

З приходом у 2010 році на пост Президента України В. Януковича з’явилися очікування кардинальної зміни інтеграційного курсу держави з прозахідного (проєвропейського) на проросійський. Однак час показав, що відбулося повернення до політики багатовекторності. Зокрема, про це розмірковував С. Лозунько в статті “Quo vadis, Україна? “Геть від Москви!”. Автор зауважив, що на лист депутата Державної Думи РФ від партії “Єдина Росія” Є. Федорова з ідеєю про створення єдиної держави України, Росії та Білорусі зі столицею в Києві не було отримано жодної відповіді чи звичайного відгуку на офіційному українському державному рівні [245]. Про цей проект С. Лозунько написав: “Пропонований російським депутатом проект (судячи з усього, це не лише його особиста ініціатива, а напрацювання групи авторів, тому в документі всюди фігурують займенники «ми», «наша» та ін.), визначений як інструмент, здатний гарантувати громадянам України, Росії і Білорусі комфортні й безпечні умови життя, широкі можливості для реалізації творчого і трудового потенціалу, свободу вибору професії, місця проживання, розвиток самобутніх культур всіх народів і етносів” [245]. Відповідно до його ідеї, до 2020 року планувалося створити нову вискоєфективну Українсько-Білорусько-Російську державу зі столицею в Києві, яка об’єднувала б регіони від Кольського півострова до Криму, від Карпат до Сахаліну, від Бугу до Байкалу. З огляду на дії, здійснювані українською владою відносно Росії та Європи, С. Лозунько зробив висновок: інтеграційний курс, який запропонував і реалізував В. Ющенко, залишається актуальним і для влади, яка сформувалася внаслідок Президентських виборів 2010 року. Зміни, на думку автора, відбулися лише у формі реалізації зовнішньополітичного курсу відносно Росії, адже “антиросійська риторика змінилася на більш добрішу відносно Росії”. А “по суті

зовнішньополітична лінія кардинального коректування не отримала – російський напрямок, зважаючи на заяви президента, другорядний”, – висловив своє невдоволення С. Лозунько [245].

В іншій статті С. Лозунько критикував кадрові рішення В. Януковича. Зокрема, на його думку, несправедливі і невинуваті призначення на керівні посади у сфері творення та реалізації зовнішньополітичного курсу держави таких людей, як В. Чалий (“забезпечував «аналітикою» в т. ч. «помаранчевий» шабаш 2004-го, постачав усіх зацікавлених «аргументацією» щодо необхідності вступу України в НАТО, віддалення від Росії всіма можливими способами (починаючи від євро- і євроатлантичної інтеграції до антиросійських енергетичних проєктів”)), А. Гончарука (з 2008 року був заступником голови Секретаріату Президента України В. Ющенка), Р. Богатирьової (з 2007 року голова РНБО України). Їхні призначення в складі нової президентської команди свідчать про те, що ця команда й сам В. Янукович не збираються змінювати зовнішньополітичний курс держави, який задекларувало та реалізовувало попереднє керівництво. “Після того, як Богатирьову залишили у кріслі секретаря РНБО, мимоволі задумаєшся над цитованим – чи є Янукович новим президентом з погляду геополітики”, – запитував С. Лозунько [248].

Хвилю журналістських виступів у пресі зумовила така важлива подія в російсько-українських відносинах, як підписання В. Януковичем і В. Медведєвим у Харкові 13 квітня 2010 року угод про співпрацю між країнами в різних сферах. У суспільстві та журналістиці ці угоди отримали різну оцінку. У “Дзеркалі тижня” кандидати історичних наук І. Гошуляк і В. Чумак у статті “Неоімперський проєкт, або Чому у власній державі українцям знову намагаються відмовити у праві бути самим собою” [80] називають “харківські угоди” з Росією кабальними “і кардинальним розворотом зовнішньополітичного вектора нашої держави в її бік”. Перебування на території України Чорноморського флоту РФ, відмова від євроатлантичної інтеграції України, мовне питання, питання визнання ОУН-УПА, насадження проблеми про територіальну цілісність України, на переконання авторів публікації, є головними чинниками, які дають змогу Росії реалізувати свій

неоімперський проект, відповідно до якого Україна стане повністю залежною від цієї держави.

Газета “2000” з приходом нової влади до керівництва держави, що стало головною причиною зміни зовнішньої політики, спробувала у 2010 році провести дискусію щодо необхідності України у вступі в ЄСП. У № 10 газети (від 12 березня 2010 року) з’явилася стаття В. Шевченка “ЄСП: так чи ні?”, у якій автор комплексно проаналізував торгово-економічну сферу України, навів аргументи щодо необхідності участі нашої країни в ЄСП, а також запропонував інструмент для реалізації процесу входження в цю структуру.

Загалом відмова від проектування й обговорення євразійського вектора інтеграції, за оцінками деяких науковців, означала б для Києва політичну короткозорість і варіант функціонування за найгіршим сценарієм, який призвів би до фрагментарного або цілковитого зникнення українського простору на менш вигідних умовах одним або декількома силовими центрами, чи до варіанту, коли євразійський економічний простір сформується, а Україна залишиться у невідповідних економічних умовах з негативними геополітичними наслідками.

- Преса окреслює головні концептуальні засади реалізації політики Росією щодо України. Існування та намагання Росії втілити концепції “Русский мир”, “Третий Рим”.
- Преса засвідчує, наскільки сильним є політичний чинник у виборі пріоритету розвитку держави в стратегічному плані.

Економічна парадигма розвитку українсько-російських відносин. Економічне підґрунтя українсько-російських відносин характеризує міцність, взаємозалежність і не завжди взаємовигідність. Саме про такі характеристики можна вести мову, зважаючи на міждержавні конфлікти економічного характеру упродовж 2000–2014 років. Насамперед йдеться про м’ясо-молочний і газовий конфлікти (в останньому випадку у 2010–2014 роках усі говоритимуть про російсько-українську газову війну), а також про продовольчий конфлікт 2013 року. Потрібно зауважити, що газове питання, а саме газова залежність України від Росії, зазвичай було визначальним для української влади під час розроблення та реалізації

зовнішньополітичного курсу держави. Росія, за словами Е. Лукаса, використовує як могутню зброю найважливішу спадщину Радянського Союзу – монопольну власність на газо- і нафтогони, які біжать зі сходу на захід, – щоб шантажувати своїх колишніх сателітів і давати їм хабарі [256, с. 44].

Про необхідність оцінювати перспективи економічного співробітництва України та Росії з двох позицій пише О. Гавриш у статті “Україна – Росія: десять років потому” [56]. Перша позиція – економічний прагматизм, який сьогодні дедалі більше демонструє кожна країна світу. Друга – політика планової інтеграції в міжнародне економічне співтовариство. В економічному плані, на думку автора, перспективною для українсько-російських відносин є співпраця у таких сферах: літакобудування, нафтохімія, суднобудування, ракетно-космічна та нафтопереробна. Зважаючи на відсутність чіткої законодавчої бази, глибока економічна інтеграція між державами є неможливою.

Варто зазначити, що Україна пов’язана з Росією, особливо в економічному плані. Деякі дослідники навіть висувають тезу, що якби не було економічного співробітництва з Росією, то Україна б не вижила як самостійний політичний організм [123].

На необхідності послабити енергетичну залежність від Москви зауважує Ю. Райхель у статті “Новий Фронт газової війни. Тепер Росії з Туркменістаном” [348]. Москва виступає в одній особі – як покупець і транспортувальник газу. Аналізують нездійсненні газові домовленості Росії та Туркменістану, відповідно до яких мала бути підписана міжурядова угода про будівництво туркменського газопроводу “Схід–Захід”, який би проходив від великих родовищ на сході до берега Каспійського моря на заході. Шукаючи причини такого перебігу подій, автор зазначив про альтернативність цього проекту російському: “...газопровід «Схід–Захід» можна використати й для наповнення Транскаспійського проекту, через Південний Кавказ до Туреччини й далі до Європи. І таким чином він може стати альтернативою російському проекту” [348].

Політолог В. Небоженко в інтерв’ю газеті “День” назвав українсько-російську газову війну першою у XXI столітті ресурсною війною між країнами-

сусідами [365]. Це був своєрідний прецедент за всю історію міжнародних відносин. Доцільно зауважити, що цей конфлікт не лише безпосередньо зачіпав інтереси України, а й впливав на країни Західної Європи, куди транзитом через Україну потрапляє російський газ.

Порівнюючи російсько-українські газові кризи 2006 і 2008 років, консультант НАТО з питань України Дж. Шерр в інтерв'ю “Дню” наголосив, що між цими кризами є відмінність – у 2006 році ЄС зайняла чітку позицію щодо України, що змусило Росію відступити; натомість через два роки ЄС просто вилучив себе зі сценарію на декілька критичних днів, чим розв'язав руки Росії, яка перестала постачати газ не лише в Україну, а й у країни цієї європейської структури. Внаслідок таких дій Москва завдала шкоди репутації не лише України, а й своїй, чим не дуже то й перейнялася. “А чому Москва має переживати, якщо Європа злякалася настільки, що дозволила їй робити те, що вона хоче?” – запитував Дж. Шерр [414].

Російсько-українські відносини 2009 року вирізнялися багатьма негативними тенденціями. У статті “Криза довіри” В. Чалий ці відносини охарактеризував так: “Сьогодні українсько-російські стосунки перебувають у критичному стані. Спостерігається зростання конфліктності в ключових сферах співробітництва – політичній, соціально-економічній, гуманітарній” [485].

Важливими причинами погіршення цих відносин стали військовий конфлікт на Кавказі (серпень 2008 року), українсько-російська газова війна в січні 2009 року, коли у розв'язання її було втягнуто європейські країни, необхідність виведення Чорноморського флоту Російською Федерацією до 2017 року.

Напружені відносини стали причиною таких фактів:

- 1) скорочення співробітництва у військовій сфері;
- 2) критична залежність України від постачання газу Росією;
- 3) за час президентства Д. Медведєва (з березня 2008 року) керівники держав не проводили ні офіційних, ні повномасштабних робочих візитів в Україну та Росію. Натомість відбулася лише одна робоча зустріч, і то в межах неформального саміту СНД.

Політику української влади в російському напрямі автор назвав непослідовною та суперечливою. Хоча відповіді на те, в чому вона виявляється, не дав. Натомість висловив думку про скоординованість.

У 2008 році з'явилася низка публікацій в газеті “День”, присвячених газовій українсько-російській проблематиці. Зокрема, кореспондент газети В. Княжанський у статті “«Газова атака» може призвести до парадоксальних наслідків” повідомив, що 4 березня 2008 року російський “Газпром” ухвалив чергове рішення про скорочення постачання газу в Україну, аргументуючи це тим, що на переговорах про закупівлю газу нема прогресу через українську сторону [184]. Натомість “Нафтогаз України” заявив про можливість зменшення об'ємів транзиту російського газу, що перекачується територією країни до Європи. З огляду на ситуацію, яка склалася, В. Княжанський навів думки українських політиків з різних політичних сил (В. Чорновола (Партія регіонів), М. Мартиненка (фракція НУ–НС), директора Інституту проблем національної безпеки В. Горбуліна й експерта з нафтогазових питань М. Гончара. Всі наголосили на тому, що Росія веде боротьбу з Україною неприйнятними методами, вдаючись до психологічного тиску на державу. Журналіст припустив, що Росія має приховані мотиви, які пов'язані не лише з порушенням внутрішньополітичної ситуації в Україні, а й з якоюсь особою, на яку Росія робить неабияку ставку з метою реалізації своєї політики в Україні у майбутньому.

У публікації “Негазовий візит. Чи розтопить Тимошенко лід в українсько-російських відносинах?” М. Сірук подав короткий огляд українсько-російських газових переговорів за участю Ю. Тимошенко, які розпочалися у Москві 20 лютого 2008 року [411]. Зважаючи на відсутність інформації на час підготовки номера газети до виходу у світ, оглядач міжнародних новин навів коментар провідного наукового співробітника Російського інституту стратегічних досліджень Т. Гузенкової, яка зазначила, що в основі візиту є міжособистісна внутрішньоукраїнська конкуренція Ю. Тимошенко як прем'єр-міністра України та В. Ющенка як Президента України. Саме цей факт стане визначальним у часовій можливості досягнення домовленостей і в шляхах урегулювання газової російсько-

української кризи. Адже у цих двох керівників держави спостерігалася протилежність поглядів у розв'язанні українсько-російської газової проблеми.

Співробітники Оксфордського інституту енергетичних досліджень С. Пірані, Дж. Стерн, К. Яфімова у статті “Російсько-українська газова домовленість, прийнята у квітні 2010 року, і її наслідки для Європи” [327] проаналізували ту частину так званих “Харківських угод” між Україною та Росією, яка стосується зміни цінової політики в газовій сфері. Відповідно до досягнутих домовленостей у Харкові у квітні 2010 року між Президентом України В. Януковичем і Президентом Російської Федерації Д. Медведевим імпортований російський газ для України буде коштувати на 30 % дешевше в обмін на продовження терміну оренди військово-морської бази Чорноморського флоту РФ у Севастополі на 25 років. В. Янукович з приходом до влади починає вести прагматичнішу політику в економічній галузі. Газета наводить порівняльну таблицю цін на газ для трьох країн: України, Білорусі та Молдови упродовж 2005–2010 років. Зазначимо, що до уваги було взято період президентства В. Ющенко в Україні. Аналізуючи порівняння, зроблено висновок, що заходи Росії щодо боротьби зі знижками упродовж п'яти років, а також наслідки економічної кризи, суперечили інтересам України: “Рахунки за імпортований газ для України постійно росли, а «просвітлення» пояснюється тільки різким падінням об'ємів імпорту, спричиненого кризою” [327]. Працівники Оксфордського інституту енергетичних досліджень припускають можливість перегляду газових домовленостей у квітні 2010 року, адже, по-перше, домовленості мають політичний характер (знижка на газ в обмін на продовження оренди Чорноморському флоту РФ), по-друге, відносно висока базова ціна на імпортований газ і недоцільно високі річні контрактні об'єми газу, а по-третє, відсутність чіткості та зрозумілості у питаннях юридичного оформлення доступу та прав користування газовими сховищами.

Про те, що Україна “посаджена на газову голку”, говоритимуть згодом, коли “Нафтогаз Україна” та “Газпром” підпишуть у 2013 році угоду про нові правила газопостачання. Зокрема, у “Дзеркалі тижня. Україна” читаємо: “Проблема ще й у тому, що в такий спосіб Україну не просто посадять на газову голку РФ, її

відкинуть на багато років назад!” [141]. Загалом газові війни 2006 та 2009 року засвідчили, за визначенням С. Немирича, “що економіка й енергетика були і залишаються ахіллесовою п’ятою української безпеки” [296].

Економічну вигоду для України від участі її в ЄС чи Митному союзі аналізує І. Бураковський у статті “Вибір вектора інтеграції: що ж показують цифри” [32]. Також висловлюємо ймовірність політичної й економічної криз, які можуть призвести до заворушень у державі. Уникнути розвитку таких подій вдасться лише за умови вступу України до Митного союзу, який економічно та світоглядно є ближчим Україні.

Митний союз, за яким у 2015 році має відбутися заснування ще більш інтегрованого Євразійського союзу, – “головна фішка національної мрії, яку просуває Кремль, про відродження Великої Росії як самодостатнього полюса в міжнародній політиці” [457].

□ Аналіз газетних публікацій засвідчує, що в них наголошено на економічному чиннику – українській ресурсній залежності від Росії (енергетичний, фінансовий, торговельний аспекти).

□ Російсько-українські газові та продовольчі конфлікти, головню, виникали, коли українська влада в зовнішній політиці починала віддавати перевагу співпраці у європейському напрямі.

Парадигма гуманітарних проблем як індикатор цивілізаційного стратегічного вектора. Парадигму проросійського інтеграційного вектора розвитку держави також визначає гуманітарна сфера. Саме детермінанти гуманітарної проблематики з позицій російсько-українських відносин мають історичну тяглисть і правдиве історичне підґрунтя, що має своє сприйняття і розуміння/нерозуміння в українському суспільстві. Крім того, потрібно зважити на те, що деякі гуманітарні питання – мовне питання особливо – політики за будь-якої нагоди використовували як зручну зброю для досягнення потрібних для них цілей. Можна припустити, що саме така поведінка політиків і мас-медіа стала каталізатором драматичних революційних подій 2005 і 2013 років і російсько-українського воєнного конфлікту 2014 року.

Надання статусу російській мові регіональної або державної було програмним пунктом багатьох політичних партій упродовж досліджуваного нами періоду. Преса активно долучається до обговорення цієї проблеми. З цього приводу привертає увагу публіцистика О. Пахльовської.

Зокрема, у статті “Російська мова і демократія: нерозв’язана дилема історії” вона зазначила про недоцільність пріоритетного захисту російської мови, а тим більше про її визнання другою державною мовою України: “Безперечно, російську мову треба захищати. Але російську мову треба захищати від спроб використати цю мову як інструмент неоімперської експансії, ксенофобського насилля і люмпенізованої свідомості” [316]. Відстоювання честі та гідності російської мови в Україні, на думку О. Пахльовської, передбачає “тривалий катарсисний процес, який має початися з відділення російської мови як інструменту політичного тиску як носія демократичної культури діалогу та порозуміння між людьми. Не зверхні декларації «недовіри» до нової влади, а спільна солідарна праця інтелігенції української разом з інтелігенцією російською, в Україні та поза її межами, була б єдиним ефективним методом захисту російської мови як мови культури” [316].

Про абсурдність надання російської мови статусу регіональної, зважаючи на українські реалії, читаємо в статті О. Пахльовської “Російська «регіональна» – як дірка від швейцарського сиру?”, яка побачила світ у трьох номерах газети “День” за 2008 рік – №146–148.

Газета “2000” чималої уваги надавала питанню статусу російської мови в Україні. В. Субботін у статті “Дві мови в голові” [435] піддав сумніву справедливе розв’язання мовного питання в Україні. Опираючись на власні життєві ситуації, автор стверджував: з одного боку, якщо надати російській мові статусу другої державної, то це може стати причиною зникнення української мови, що є аналогічним до ситуації в Білорусі (російська мова є у цій державі загальноживаною, натомість білоруську знає й послуговується нею меншість), з іншого, українська мова часто стає приводом для усунення непотрібних людей у російськомовних східних областях держави, закидаючи їм незнання державної української мови.

Істерика на захист двомовності у виданні “2000” переростає у звинувачення Заходу в усіх тих “бідах” з українською мовою: “Захід, – пише С. Лозунько у статті “Про «спекулянтів» і «політиканів». Хто і чому боїться російської мови?”, – незважаючи на те, що порушення мовних прав є порушенням прав людини, лише мовчить, коли йдеться про права російськомовних громадян. Саме тому деякі прибалтійські країни прийняті до НАТО і Євросоюзу... І це нічого, що дехто намагається довести, що ці дії є суттю демократії і свободи, коли йдеться про російськомовних і про російську мову, Захід мало хвилюється щодо виконання різних хартій” [250].

На сторінках “Дня” 2008 року розгорнулася дискусія щодо наболілих проблем у російсько-українських відносинах між українським істориком С. Кульчицьким і російським істориком, директором Наукового центру україністики М. Дмитрієвим. Основною візією публікацій С. Кульчицького став вислів про Голодомор 1932–1933 роки: “І чи варто нам забути все, що трапилося з нашими рідними і близькими, щоб стати частиною загальноросійського народу?”. До дискусії долучився філософ І. Лосєв (стаття “Гадаю, нас не почують...”, День, 2008, № 93), який критикував такі дискусії: “На відміну від шановних професорів С. Кульчицького та М. Дмитрієва, я вважаю подібні дискусії щодо питань Голодомору, ОУН-УПА, української національної ідентичності безглуздими і некорисними. Адже багато хто з наших російських опонентів досі заперечує саме існування української нації, а це робить будь-які суперечки безпредметними” [253]. Адже визнання таких фактів, наприклад, як Голодомор, російською стороною потребує радикальної ментальної революції, на яку, за словами філософа, вони ще не здатні.

Історик С. Кульчицький у газеті “День” за 2009 рік, № 13, № 14, № 16 та № 19, опублікував статтю “У чому суть українсько-російської суперечки?”, в якій, оперуючи історичними фактами, акцентував на Голодоморі проти українського народу. Автор констатував, що це питання не може бути проблемним, не потрібно ним спекулювати журналістам таких видань, як газети “2000”, “Столичні новини” й інших інформаційних каналів, адже геноцид проти українського народу

(голодомор) був, що є історично підтвердженим фактом. З огляду на це С. Кульчицький такими словами закінчив статтю: “Не можу зрозуміти і своїх співвітчизників, які не сприймають очевидних фактів, оскільки дотримуються якоїсь політичної лінії. Серед них чимало людей, котрі втратили рідних і близьких під час Голодомору. Яка вже тут політика...” [219].

У Москві 3–5 квітня 2008 року відбулася наукова конференція “Україна і Росія: історія та образ історії”. До конференції було привернуто увагу не лише наукової спільноти, але й широкої громадськості. Історик С. Кульчицький також взяв у ній участь. Свої враження та міркування з приводу конференції він виклав у газеті “День”, № 65, 66 (стаття “Україна і Росія: історія та образ історії. Роздуми після конференції”). На конференції було розглянуто два питання. Перше – про “загальноросійський народ”. Друге – проблема визнання Голодомору 1932–1933 років. геноцидом українського народу. Щодо першого питання, то історик зробив такий висновок: “Судячи з усього, на зміну концепції спільнослов’янської єдності, яка була ідеологічною зброєю дипломатів дореволюційної Росії, а також на зміну винайденої в радянський час концепції єдиної древньоруської народності (яка була ефективною, поки Росія, Україна та Білорусія входили до складу однієї держави), приходять концепція загальноросійського народу, що складається з росіян, українців і білорусів. Нічого нового в ній немає, адже вона була частиною більш широкої концепції спільнослов’янської єдності, лише великороси стали тепер називатися росіянами, а малороси – українцями” [220]. Щодо другого питання, то російські учасники конференції категорично виступили проти називання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу. Головним аргументом було твердження про те, що голодомор у ті роки охопив і людей інших національностей: росіян, казахів, татар, башкир, а не лише українців. Окрім цього, немає жодного документа, який би підтверджував, що голод був штучно організований проти певної етнічної групи. У цьому випадку – проти українців.

У 2008 році в Україні відзначали 1020-річчя хрещення Русі. Газета “День” і російський інтернет-портал ИноСМИ.ru. в межах спільного проекту “Україна–Росія: діалог культур” обговорили цю подію, поставивши питання експертам –

першому Президенту України та голові Оргкомітету зі святкування 1020-річчя хрещення Русі Л. Кравчуку, послу України Ю. Щербаку, оглядачу “Дня” К. Гудзик, вченому-германісту В. Лесному, професорові В. Панченку, культурологові В. Скуратівському. До речі, про бачення релігійної проблеми В. Скуратівським читачі могли прочитати в іншому номері “Дня” (№ 138, 2008, 6 серпня). Усі експерти зійшлися на думці, що наявність в Україні Української Православної Церкви Московського патріархату завжди перешкоджатиме утворенню Української православної помісної Церкви та повноцінним державотворчим процесам у державі. Ю. Щербак у цьому контексті зазначив: “Московським попам, перш ніж звинувачувати Київ у «політизації» релігійного питання, треба поглянути на самих себе: сьогодні РПЦ перетворена на своєрідний відділ ЦК КПРС з ідеології, що обслуговує політичні цілі Кремля, втручаючись у внутрішні справи незалежних держав” [433]. Такої ж думки дотримується В. Скуратівський [433].

Саме релігійна проблема стала ще одним аспектом гуманітарної проблематики російсько-українських відносин у контексті інтеграційних прагнень України. Доцільно зауважити, що питання функціонування Української Православної Церкви Московського Патріархату на території України постало не випадково. Російські історики й ідеологи стверджують, що споконвіку православ'я (як основна релігія) виступало легітимізацією інститутів влади в Росії [398]. Російська Православна Церква, за словами Е. Лукаса, є релігією, яка становить ядро російської державної ідеології [256, с. 118]. Публіцист О. Пахльовська, аналізуючи книгу російського історика Ю. Афанасьєва “Опасная Россия. Традиции самовластия сегодня”, констатувала: еманациєю російської влади стала офіційна російська церква. Церква, яка підтримує цю владу, “не позбулася середньовічного світогляду, не підготовлена до трансформації, яку переживає сучасний світ” [451].

Створення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні, вважає “День”, є шляхом до духовної консолідації європейського простору [258]. Така подія стала б ключем до розв'язання багатьох внутрішньоукраїнських проблем, а також би

сформувала консолідовану позицію в українському суспільстві щодо бачення інтеграційного вектора розвитку держави.

Важлива подія конфесійного характеру відбувалася 2009 року: помер патріарх Російської Православної Церкви Російського Патріархату Володимир. З огляду на те, що ця конфесія набула великого поширення на території Української держави, обрання нового патріарха зумовлювало різні дискусії не лише в Росії, а й в Україні. Помісний собор Російської Православної Церкви таємним голосуванням обрав митрополита Смоленського та Калінінградського Кирила патріархом Московським і Всія Русі. Перед виборами багато прогнозів було висловлено про те, що це крісло зможе посісти митрополит УПЦ МП Володимир. Як стверджує оглядач “Дня” Ю. Райхель, ця кандидатура користувалася неабиякою підтримкою серед духовенства [348], однак напередодні виборів Володимир зняв свою кандидатуру. Ю. Райхель зауважив, що для РПЦ МП надалі залишатиметься проблемною УПЦ, яка за прикладом Естонської Православної Церкви прагне до єдності. Цьому всіма силами й надалі перешкоджатиме патріарх Кирил.

Загалом новообраного московського патріарха Кирила іноді преса називала стратегічно важливою постаттю в політичному просторі СНД [353]. Зокрема, автори статті “Політико-пасторський візит” В. Рижков і П. Ковальов зауважили: Кирило добре усвідомлює, що ідея “руського світу” вирішується лише в Україні, тому й не сприймає європейського курсу нашої держави [353]. У статті є цікавий пункт – “Кирилиця для України”: у ньому автори подали систему поглядів патріарха щодо України, які спрямовані на ведення такої діяльності – реінтеграція України у сферу інтересів і впливу Росії. Весь необхідний фундамент уже є створений (релігійний розкол України), а Кирило своїми так званими пасторськими візитами лише намагається надати приємну та необхідну для нього форму.

Те, чому московський патріархат “тримається” за українське православ’я, намагається з’ясувати К. Гудзик на сторінках газети “День” у статті “Місце в ієрархії, або українське православ’я” [96]. Головне для московського патріархату – це “верховенство у православному світі”, яке сьогодні визначається “розмірами церкви” (кількістю віруючих громад, храмів, монастирів). Без українських громад

Російська Церква не буде найбільшою православною церквою світу. Однак якщо Українська Православна Церква “буде єдиною, монолітною, то в її складі буде майже 15 тисяч громад (що значно більше, ніж на території Росії), то позбавить російську церкву монопольного становища” [96]. Адже, фактично “Московський патріархат “невтомно прагне відігравати вирішальну роль у світовому православ’ї” [96].

Незахищений український інформаційний простір проти російського впливу також є предметом для обговорення в українських періодичних виданнях. Зокрема, привертає увагу стаття Ю. Райхеля “Призначення ворогом. Антиукраїнська істерія викликана внутрішніми проблемами Росії” [349]. Автор констатував: негативне ставлення російських ЗМІ та політиків до України, що особливо було відчутно під час зимової газової кризи, зумовлене тим, що російській владі для своєї міцності та непохитності завжди потрібні вороги. Тобто, завжди є хтось або щось, що заважає повноцінно державі розвиватися. Пропагується думка, начебто внутрішні проблеми Росії зникнуть, якщо вдасться розв’язати дві проблеми: “Це грузини й українці” [349]. Ю. Райхель називав кілька причин російської пропагандистської атаки проти України: 1. Військово-стратегічна причина (намагання України вступити в НАТО та ЄС). Розуміння російськими політиками, філософами та політологами унікальної важливості України для функціонування геополітичного простору стає причиною заперечення ними існування українського народу й української мови. 2. Подальша демократизація України. Такого процесу побоюється російська влада, адже російський народ, дивлячись на покращення політичного й економічного українського життя згодом зробить висновки про те, чому українцям краще живеться, аніж їм.

Російсько-українські відносини 2009 року фахівці оцінювали як складні або критичні. Так їх означив директор міжнародних програм Центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, відповідальний секретар Російсько-української консультативної ради В. Чалий [485]. Такі відносини політолог В. Масненко називає кризовим, що зумовлене прагненням Росії відновити статус “наддержави” [113]. Інший політолог Ю. Шведа причиною ненормальних

російсько-українських відносин називав правлячі політичні еліти обох держав. Саме вони намагаються створити образ зовнішнього ворога, що не відповідає національним інтересам ні Росії, ні України [113].

Оцінюючи сто днів перебування на посаді Президента України В. Януковича, експерт Центру європейської політики А. Пол в інтерв'ю газеті “2000” заявила, що багато країн ЄС намагаються гальмувати процеси інтеграції України в ЄС, оскільки проблема Євросоюзу полягає в тому, що він хоче, щоб Україна була з ЄС, але не в ЄС [331]. Обговорюючи зовнішню політику держави, вона зауважила, що українська влада в багатьох моментах діє по-російськи, а те, як було продовжено перебування Чорноморського флоту РФ, хоча і є справою України, але насправді незрозуміле та загрозове для нашої країни.

Напередодні Президентських виборів 2009 року в “Дзеркалі тижня” з'являється стаття політолога В. Карасьова “Російський виклик українським виборам” (№ 33). У ній автор спробував окреслити взаємозалежність виборів, які визначатимуть політичну стратегію розвитку держави, та подальшого формування незалежності України, зробив акцент на російсько-українських відносинах. На його думку, за перемоги В. Януковича або Ю. Тимошенко відбудеться зупинка євроінтеграційного руху держави на найближчі 10–15 років, що є сприятливою обставиною для Росії. Зокрема, він припустив: “А для Росії найближчі 10–15 років – це перепочинок для роботи з українським суспільством з метою його переорієнтування на інтеграцію в російський геополітичний, гео економічний та геокультурний простір, що фактично означає примушування України до участі в антизахідному («російському», «слов'янському», «православному») проекті, який без України навряд чи можливий. Росія пропонує «новорусский» проект «на Україні», але не «з Україною», адже розширення імперської географії не передбачає ні полісуб'єктності, ні поліцентричності” [178]. На переконання автора, Україна має перейти на другий етап незалежності, який полягає не в констатації факту незалежності (це перший етап), а в прагматичному вирішенні всіх українсько-російських проблем на партнерських принципах. Тому майбутнє України полягає у веденні сприятливої політики для вступу у ЄС.

Якщо розглядати проросійську парадигму української інтеграції в контексті взаємовідносин Європа–Росія, то можна з упевненістю стверджувати, що політика Європи відносно Росії була більш послідовною та збалансованою, ніж з Україною. Щоправда, згодом (2014 рік) європейські політики зрозуміють помилковість такої позиції. Зокрема, Дж. Шерр назве політику Євросоюзу щодо Росії провалом: “Євросоюз досяг вражаючих успіхів у розробці політики щодо Росії, якою він хоче її бачити, але погано справляється із завданням розробки політики стосовно Росії, яка є на сьогодні. Нарешті стало ясно, що Росія вступила в геополітичну боротьбу за вплив у країнах Східної, Центральної та більшої частини Південно-Східної Європи” [498].

Отже, проаналізувавши публікації, можна зробити такі висновки:

- гуманітарна сфера охоплює значний спектр питань, пов’язаних із внутрішньодержавними проблемами, які спричинені впливом російського чинника;
- вразливі детонати (мова, народ, церква, історія) є головними в обговоренні/полеміці визначення геополітичних пріоритетів розвитку України.

2.4. Тема Революції Гідності на сторінках української преси та остаточний вибір геополітичного європейського вектора

Події, які відбулися в Україні 2013–2014 року, матимуть історичну оцінку в ґрунтовних дослідженнях. Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що ті соціально-економічні, політичні і, що найголовніше, світоглядні зміни, які пережив український народ в окреслений період, безумовно, змінили позиціонування України в геополітичному просторі.

Незадовго до підписання Асоціації В. Янукович на 18-му саміті глав країн Центральної Європи зауважив, що Європейський Союз – “цивілізаційно-історичний вибір України” [523].

Євроінтеграція напередодні Вільнюського саміту (2013 рік) стає головною темою українських ЗМІ. Погляд із Москви на цей процес був висвітлений у листопадовому номері газети “День” (2013, № 211). Брак підтримки євроінтеграційним прагненням України з боку Російської Федерації журналісти пояснювали по-різному: одні – відсутністю адекватного сприйняття російською

сторonoю європейської політики “Східного партнерства” [453], інші – деградуючою інституціональною внутрішньою політикою РФ [513]. Загалом у засобах масової інформації України, а в пресі зокрема, було розгорнуто інформаційні кампанії, спрямовані на підтримку ЄС та вибору Україною євроінтеграційного курсу. Аналізуючи таку інформаційну кампанію, журналіст “Дзеркала тижня” О. Гетьманчук зауважила, що ще п’ять років тому “важко було й уявити, що в Європейського Союзу можуть виникнути проблеми з його привабливістю в Україні” [65]. Українці зіткнулися з проблемою – браком доступної й об’єктивної інформації про “євроінтеграцію в дії”. У вирішенні її головну роль повинні та можуть відігравати лише журналісти, експерти, політики та дипломати, які мають “бути не так розумними і красивими, як зрозумілими і доступними” [65]. Запитання, яке найчастіше звучало в різних містах України, за словами О. Гетьманчук, – “Для чого ми Європі?”. У різних варіаціях – від “Кому ми там потрібні?” до “А вони хіба нас не бояться?” [65].

Про значення Угоди про асоціацію для України і Європи писав А. Умланд на сторінках “Дзеркала тижня” у статті “Що після Вільнюса?”. Зокрема, зауважив, що “Хоча цей безпрецедентний документ не містить експліцитної мети – вступу України до ЄС, його успішне втілення має привести до глибокої інтеграції України в європейський економічний, правовий і ціннісний простір” [453]. Саме успішна імплементація Угоди може привести Україну до членства в ЄС. Крім того, що Європа внаслідок зближення з Україною розширить сферу впливу європейських цінностей та інститутів, відбудеться “європеїзація” через Україну Росії та Білорусі.

Крім А. Умланда, на сторінках “Дзеркала тижня” на захист інтеграційних прагнень України виступив В. Шнайдер-Детерс. Зокрема, йдеться про його статті “Європейська функція України, або Як Україна може стати «загальноєвропейським чинником»” [504] та “Політичний “покер” навколо асоціації ЄС–Україна” [506].

Також у пресі розглянуто можливість непідписання Угоди про асоціацію з ЄС. У цьому аспекті превалювали думки від катастрофічних наслідків для України (зокрема, статті “Про значення символів” [416], “Росія: 24 загрози. Пресинг і залпи «інформаційної війни» [20], “Очікуючи...” [128], “Про ризики і стимули

євроасоціації” [487]) до думки, що така подія, навпаки, надасть новий імпульс незаплановано стрімкій інтеграції України з Євросоюзом (зокрема, статті “Незабаром дякуватимемо Януковичу за членство в ЄС” [13], “Внесок у створення безпечного світу” [376], “План «Вільнюс»” [176]).

Варто відзначити, що після того, як українська влада відмовилася підписати у Вільнюсі Угоду про асоціацію, в пресі виходять статті західних політиків, які намагаються пояснити позицію ЄС щодо таких подій, а також з’ясувати майбутню європейську перспективу України. У цьому ключі заслуговує на увагу виступ Ш. Фюле на сторінках “Дзеркала тижня”. Зокрема, його публікація “Двері залишаються відкритими” [474], провідною думкою якої є запевнення, що “ЄС залишається рішуче налаштованим у своєму прагненні перевести відносини між ЄС і Україною на новий рівень” [474] і готовий чекати Україну стільки, скільки треба для підписання асоціації. Доцільно наголосити, що Ш. Фюле намагався з розумінням поставитися до рішення українського керівництва, яке змушене було вдатися до відмови під торговельно-економічним тиском Росії.

Приблизно за два місяці до підписання Угоди про асоціацію досліджувані періодичні видання активно публікували інтерв’ю або матеріали провідних європейських політичних діячів. У цьому контексті заслуговує на увагу виступ у газеті “День” міністра Великобританії у справах Європи Д. Лідінгтона [243] (окреслив покращення в головних сферах життя України: економіки, освіти, екології), в тижневику “2000” міністра культури Болгарії П. Стояновича [15] (зазначив про позитивні зміни, які відбулися у Болгарії після вступу в ЄС).

Незважаючи на чітку євроінтеграційну орієнтованість зовнішньої політики у 2013–2014 роках й активний розгляд цього питання у пресі, в українському суспільстві також обговорювали думку про брак необхідності вступати в ЄС чи будь-яку іншу міжнародну структуру (зокрема й Митний союз). Як слушно відзначив Є. Серета, “у вітчизняних ЗМІ про мотивації й погляди противників вступу України як до Євросоюзу, так і до Митного союзу говорять дуже мало” [381]. Природа такого явища в українському суспільстві, на його

переконання, полягає, головню, в тих соціально-економічних змінах, які переживають міжнародні організації і які можуть вплинути на Україну.

Подібні думки преса висловлювала й у 2013 році, коли в Україні відбулися масові протести проти рішення не підписувати Угоди про асоціацію з ЄС, які переросли в боротьбу за концептуальні цінності людини, зокрема, свободи, право на життя. “Дзеркало тижня. Україна” вважає, що винним у суспільно-політичній кризі цього періоду є саме Європейський Союз, оскільки на українському напрямку він наробив чимало помилок [213].

Видання “День” і “Дзеркало тижня. Україна” активно друкували інформацію про позитивні моменти, які Україна отримає від європейської інтеграції. Крім цього, акцентували на тій геополітично значущій вигоді, яку отримає Європейський Союз за підтримки єврокурсу країни. Про це писали у “Дзеркало тижня. Україна”, вважаючи, що стратегічний вибір України на користь Заходу стимулює євроінтеграційні прагнення інших країн пострадянського простору, що свідчить про зміцнення власних геополітичних позицій Європейським Союзом у всьому регіоні Східної Європи та Причорномор’я [84]. Європейський Союз перед читачем постає сильним, успішним об’єктом геополітики, який уміє вирішувати політичні й економічні проблеми (економічні кризи в Кіпрі та Греції) [78]. Також було проведено активну інформаційну кампанію, яка мала на меті пояснити “євроскептикам” і заспокоїти українських громадян у питанні збереження української економіки та промисловості, безпеки в разі асоційованого членства [78; 387]. Окрім того, відбувалося активне обговорення міфів, пов’язаних з Європейським Союзом. У цьому аспекті заслуговує на увагу публікація О. Канівця у “Дзеркалі тижня. Україна” “Фальшиві антиєвропейські страшилки” (2013, № 37).

Доречно зауважити, що необхідність обрання саме такого ракурсу привабливості майбутнього європейського асоціювання зумовлена двома чинниками: підтримка керівництвом держави проросійського курсу й активне висвітлення в пресі цієї проблематики.

Одним із шляхів завадити Україні підписати асоціативну угоду з ЄС Росія обрала ведення економічної війни проти України (йдеться про розмитнення

українських товарів). Розглядаючи цей аспект проблеми України на євроінтеграційному шляху, Ю. Мостова та Т. Силіна у статті “Російський план, осмислений і нещадний” [289] стверджували, що “Росія йде в наступ... У тому, що тактична мета цього наступу – зрив підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, – теж” [289]. Рішення про ведення економічної війни приймало російське керівництво безпосередньо, оскільки зрозуміло, що такі радикальні заходи будуть дієвими. Особливо актуальним таке рішення стало після проведення моніторингу українського телепростору, подання інформації якого можна охарактеризувати так: “який поганий Митний союз і як добре Україні буде після укладення асоціації з ЄС” [289]. Це свідчило насамперед про те, що Росія програла інформаційну війну Україні. Цей факт донедавна здавався категорично неможливим.

Конфронтаційна позиція Кремля напередодні Вільнюського саміту стала предметом дослідження А. Умланда в статті “Чим ризикує Росія, намагаючись задушити українську економіку?” [458], надрукованій у газеті “Дзеркало тижня. Україна”. Він критикував Захід і західні ЗМІ за їхню недалекоглядність на економіко-політичний конфлікт, який Росія провокує в Україні. Ще одним важливим моментом статті є намагання попередити світову спільноту про те, що цей непомітний у Східній Європі конфлікт “здатний похитнути європейську архітектуру безпеки, що сформувалася після холодної війни” [458]. Роль ЗМІ в тому, що конфронтація між Києвом і Москвою вийде з-під контролю, є надзвичайно важливою. Особливо це виявилось тоді, коли в російських ЗМІ активно розгорнули антиукраїнську кампанію.

Причини та джерела українсько-російського конфлікту А. Умланд намагався пов’язати з європейською інтеграцією України у статті “Недорозуміючи Україну, переоцінюючи Росію” [457]. Він зауважив, що російсько-українська конфронтація має не тільки геополітичне значення, а й є “доленосна для європейської безпеки”. А. Умланд також критикував бездіяльність і нерішучість ЄС щодо намагання української влади “приєднати Україну до Митного/Євразійського союзу з Росією” [457].

Зрозуміло, що такий торговельно-економічний тиск Росії змушує змінити риторику українських провладних політиків з позицій “єврооптимізму” до позицій “європесимізму”. Звичайно, песимістичні віяння відображали також ЗМІ, і це відбувалося, на думку Т. Силіної, “явно за сигналом з Банкової” [388]. Саме ці тенденції в українському суспільстві спровокували думки про те, що асоціацію не буде підписано. На підставі цього можна стверджувати про вагомий російський чинник у геополітичній битві за Україну.

Те, наскільки обґрунтованими є приводи для непідписання Угоди про асоціацію з ЄС, які озвучувала українська влада, з’ясовує В. Пасочник у статті “Післявільнюський цугцванг” [313].

У цей період у газеті “Дзеркало тижня. Україна” С. Немирич опублікував матеріали, присвячені впливу революційних подій на геополітику: “План Б?” [296], “Життя триває. Національна безпека після Вільнюса” [295]. Зокрема, в останній статті він написав: “Вільнюс-2013, як і Бухарест-2008, залишаться в пам’яті як серйозні зовнішньополітичні поразки України, і, що при цьому надзвичайно важливо, – значимі успіхи путінської РФ” [295].

Проаналізувавши газетні матеріали, можемо підсумувати, що вступ України до Євросоюзу матиме певні позитивні наслідки для держави. По-перше, дасть змогу вибудувати нормальні міждержавні відносини з Російською Федерацією. По-друге, спричиниться до внутрішнього економічного розвитку (наприклад, розвиток інфраструктури та ринку, аграрного сектора), а також залучить Україну до транс’європейських проектів. По-третє, відбудуться приплив інвестицій, необхідні реформи та модернізація [78].

Відмова В. Януковича на Вільнюському саміті підписувати Угоду про асоціацію стала для багатьох певною несподіванкою. Про це читаємо в статтях “Недорозуміючи України, переоцінюючи Росію” [457], “Наодинці з Україною” [196]. Спільним у цих статтях є звинувачення ЄС у непослідовній політиці щодо пострадянських країн, а України особливо. Також уперше у статті “Недорозуміючи України, переоцінюючи Росію” визначено ще одну

характеристику “українсько-російського конфлікту” – як конфлікту “навколо європейської інтеграції України”.

Результати Вільнюського саміту вважали “поразкою Європи і перемогою Росії” та “перемогою для всіх, хто вважає, що Європа закінчується на кордоні з Україною” [498]. Водночас революційні події, як зауважив дописувач газети “Дзеркало тижня. Україна” Дж. Шерр, засвідчили про одностайну соборну позицію всього українського народу “по обидва боки Дніпра” [498]. Відповідальність за пролиту кров на Майдані журналісти покладають на Європу, яка не спромоглася допомогти Україні навіть у час Помаранчевої революції [386].

Революція Гідності й українсько-російський воєнний конфлікт зумовив той факт, що країни-світові лідери, розуміючи нові геополітичні виклики у зв’язку з цими подіями, почали вдаватися до реальних кроків, щоб уникнути цих викликів. Варто зазначити, що суть геополітичних викликів полягала у зміні усталеної після Другої світової війни конфігурації системи міжнародних відносин.

Євросоюз знову повертається до питання асоціації 21 березня 2014 року. Цього дня в Брюсселі підписали політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС (парафували текст Угоди про асоціацію ще у 2012 році за політичного режиму В. Януковича). Звичайно, що преса не залишилася осторонь цієї події. “Дзеркало тижня. Україна” опублікувало статті “Коли висохне чорнило на Угоді про асоціацію?” [481], “Ампутація ілюзій” [384], в яких детально пояснено факт підписання документа, а також ті наслідки та можливості, які він відкриває перед Україною. Зокрема, зауважено, що, з одного боку, не потрібно зовсім скептично ставитися до такого кроку ЄС (це не чергова проба ЄС уникнути відповідальності за українські події та “відмахнутися” від України на тлі заяв російських посадовців про відсутність легітимної влади в державі, що стало формальним приводом введення російських військ в АРК), а навпаки “можна стверджувати про появу правової підстави для запуску внутрішньодержавних дій організаційного плану, спрямованих на майбутню реалізацію Угоди про асоціацію...” [481]. А з іншого, пошук відповіді на запитання про те, чому Угода не підписана повністю, наводить на думку про те, що “європейці бояться за власну безпеку, бізнеси й

капітали” [384] перед Росією, яка категорична щодо європейських устремлінь Києва.

Окрему тематичну частину преси становлять публікації про роль і відповідальність Української Православної Церкви Московського патріархату за події Революції Гідності. УПЦ МП за оцінкою “Дзеркала тижня. Україна” є однією з частин інформаційної війни з боку Росії, наслідком якої стала міцна підтримка політики В. Януковича та несприйняття подій Євромайдану [517]. Оглядач релігійних подій видання К. Щоткіна напередодні Вільнюського саміту наголосила, що церковна спільнота брала активну участь у пропаганді європейської інтеграції [518]. У цьому контексті заслуговує на увагу звернення УПЦ “Звернення до народу України з приводу європейських перспектив України”, в якому “Глави церков переконують свій народ у тому, що Європа – наш спільний дім, а також повторюють максимум своїх світських колег про те, що цей вибір нітрохи не протиставляє нас Росії, нашому історичному сусіду” [518].

Публікації про те, що змінив російський протекторат на анексованих територіях, преса подавала, щоб передусім попередити тих, хто активно підтримував зміну суверенітетної цілісності держави, про можливі загрози. Причиною появи таких матеріалів стали події 2014 року, пов’язані з Автономною Республікою Крим, Луганською та Донецькою областями.

Газета “Дзеркало тижня. Україна” в публікації “Абхазька ціна російського протекторату” [204] доводить, що Росія для анексії Автономної Республіки Крим використала сценарій, ідентичний до подій у Грузії. Абхазія та Південна Осетія стали плідотворним ґрунтом для його реалізації. Знайшовши на територіях Грузії підтримку, Абхазія з туристично успішної перетворилася на невизнану республіку в міжнародній ізоляції з багатьма соціально-економічними проблемами. Сподівання на економіко-інвестиційну підтримку з боку Росії не виправдали себе. Автор застерігає від таких помилок щодо Автономної Республіки Крим.

Потрібно зауважити, що “Дзеркало тижня. Україна” задовго до анексії Автономної Республіки Крим та воєнного конфлікту на сході України в статті “ЄС має запобігти «грузинському сценарію» в Україні” [456] застерігало про

можливість “грузинського сценарію”. До такої думки автора підштовхнуло декілька зроблених зауваг: внутрішньополітична ситуація держави; тотальна російська інформаційна експансія “уздовж довгого кордону між Україною та Росією”, де проживають “проросійськи налаштовані українці” [456].

Про інші території, на яких Росія використала технології заморожених конфліктів, а саме Придністров’я, Гагаузія, читаємо в статті “Як це робить Росія” [171]. Головними причинами “абхазького” чи “придністровського” сценаріїв стали проблеми мови та наявність російських військових баз на зазначених географічних точках.

У цей період “Дзеркало тижня. Україна” контрастує: “Анексія Криму Росією жорстоко руйнує зовнішньополітичні ілюзії, які роками мали українські громадяни, і ставить питання руба: або ми зависаємо в стані зовнішньої політики інших держав, або виробляємо якісно нову доктрину зовнішньої політики Української держави й рішуче рухаємося вперед” [211].

Військовий конфлікт навколо АР Крим вимагав певних рішень від великих міжнародних структур, членом яких є Україна: Співдружності незалежних держав (СНД), Організації безпекового союзу Європи (ОБСЄ), Ради Європи, Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), Ради безпеки ООН. Унаслідок таких рішень окреслено нові аспекти зовнішньої політики України. Зокрема, рішення СНД сприяло тому, що зовнішньополітичне відомство України офіційно заявило про намір вийти з СНД. Потрібно акцентувати на тому, що у 2006 році була перша така спроба, яку так і не зміг реалізувати В. Ющенко. Така подія стала однією зі складових фази “драматичних змін”, наслідком якої може бути період стагнації СНД і ліквідація співдружності [212].

Кількість матеріалів про цей конфлікт у періодичних виданнях збільшено. Зокрема, щодо тижневика “Дзеркало тижня. Україна”, то в березневих номерах 8 та 11 було поміщено по чотири та більше великих за обсягом аналітичних публікацій: у № 8 “Абхазька ціна російського протекторату”, “Аншлюс а ля рюс”, “Як зупинити ядерну бомбу, в руках якої ядерна валізка?”, “Задзеркалля Кремля”, у

№ 11 “Розлучення з СНД, яке зтяглося”, “Коли висохне чорнило на Угоді про асоціацію?”, “Фінляндізація України”.

Майбутню наукову історичну оцінку також отримає позиція країн Європи й інших світових лідерів, які, незважаючи на заклики до мирного вирішення російсько-українського конфлікту та “надзвичайної стурбованості” [366], не вдалися до певних кроків, спрямованих на захист України. Отже, можна стверджувати про те, що Росії вдалося реалізувати “грузинський сценарій” в Україні, а ЄС зайняв щодо держави таку ж позицію, як і до Грузії у 2008 році. Крім того, російсько-український воєнний конфлікт спричинився не лише до кардинальної зміни бачення суспільством візії України на геополітичному просторі, відкинувши насаджувану упродовж років незалежності ідею проросійської орієнтації, а й змінив систему безпеки світового порядку, адже засвідчив наскільки умовними та нетривкими можуть бути міжнародні правові норми.

Відповідальність за загострення між геополітичними центрами впливу США та ЄС, з одного боку, та Росія, з іншого, тижневик “2000” у матеріалі “Захід визначив поведінку Росії” [246] перекладає на перших, “адже всякий раз, коли Київ демонстрував не те, що проросійський, але звичайно недостатньо прозахідний курс – зразу ж починалися акції, спрямовані на підрив позицій діючої влади, на її дискредитацію в очах української та світової спільноти” [246]. Постійне втручання ЄС та США в політику України щодо інтеграційного питання призводило до внутрішньополітичних потрясінь у вигляді “кольорової революції” 2004 року і стало каталізатором драматичних подій після Вільнюського саміту. США та Захід вже давно використовують інформаційну пропаганду як зброю для досягнення потрібних цілей, тому також цим методом скористалася й Росія.

Революцію Гідності у пресі розглянуто також у контексті порівняльного аналізу із Помаранчевою революцією 2004–2005 років.

Однією зі спільних рис революцій 2004 і 2013 років є те, що обидва майдани отримали спільну підтримку польської сторони. Про спільні та відмінні аспекти цієї підтримки пише в “Дзеркалі тижня. Україна” Я. Логінов у статті “Польща і

Євромайдан: у пошуках нової стратегії” [244]. Зокрема він зауважив, що офіційна політична польська позиція щодо Майдану 2004 року була одностайною, на відміну від її позиції на події Революції Гідності. Суть цієї позиції становлять неузгоджені погляди польської опозиції під керівництвом Я. Качинського, польського уряду, президента (Сікорський–Туск) і групи, до якої можна віднести передусім менш відомих парламентаріїв і євродепутатів з воєводств, які межують із Україною.

Категоричне несхвалення такої польської підтримки висловлює видання “2000” публікацією “Спасибі, Польща, що ти не Україна, – Сікорський” [127]. У матеріалі розкритиковано позицію прем’єр-міністра Польщі Р. Сікорського в російсько-українському конфлікті. Видання вважає, що, оскільки Польща на сучасному етапі свого розвитку не здатна протистояти геополітичним процесам, то своїми виступами та політикою щодо цієї проблеми Р. Сікорський представляє інтереси США в Європі. Польський політик веде позитивну риторичку відносно України з власних політичних мотивів – щоб стати міністром закордонних справ ЄС; а також США впливає на його погляди, оскільки одружений з американкою-журналісткою – Енн Аппельбаум (журналістка “Washington Post”) [127].

Росія, реалізуючи наполегливу експансійну політику щодо України, певною мірою розпочала найбільшу геополітичну гру за свою сучасну історію. Цю гру, а також застереження від помилок у використанні потенціалу Помаранчевої революції проаналізував автор численних публікацій в газеті “Дзеркало тижня. Україна” В. Філіпчук у статті “Зовнішньополітичні виклики після Майдану” [463]. Він констатував, що, з одного боку, для України “якщо євроінтеграція – неймовірний шанс, то відносини з Росією – ще більший неймовірний виклик”, а з іншого – потрібна “нова концепція співжиття з Росією і з боку України, і з боку усієї Європи”. Про таку геополітичну гру Росії читаємо також у статті “Чи є вихід із Женевського тупика?” [464].

Окремо привертають увагу публікації про країн-членів ЄС, які є прихильними до політики В. Путіна щодо України. Такі матеріали актуальні з тієї причини, що через розкриття глибинних причинно-наслідкових зв’язків дають

можливість зрозуміти відсутність єдиної та швидкодіючої позиції щодо українсько-російського воєнного конфлікту. Зокрема, у статті “Слабкі ланки ЄС” дізнаємося про причини “тяжіння до Росії” Болгарії, Угорщини та Чехії [186].

Ще однією проблематикою газетних публікацій стало прогнозування можливих позитивних впливів підписання угоди Україною про асоціацію з ЄС на стосунки між країнами-членами Європейського Союзу, а також Російською Федерацією. Зокрема, газета “День” у № 1 за 2014 рік передруковує з “The Guardian” статтю польського публіциста С. Сераковського “Про нову Україну і нову Європу”. У ній автор акцентував на тому, що надання Україні асоціації зумовить побудову відносин з Росією нового формату. Автор упевнений, що українські революційні події допоможуть побудувати нову Європу з відкритими та справедливими стандартами.

Публікації про пострадянські країни, які стали членами Європейського Союзу, становлять окрему частину в пресі досліджуваного періоду. Зокрема, йдеться про статтю О. Гетьманчук “Коли Вільнюс – не тільки столиця” [66]. Для аналізу журналістка вибрала Литву не випадково: в липні 2013 року Литва першою з пострадянських країн стала головувати в ЄС. Характерно, що в публічному дискурсі Литви завжди підкреслювалося, що вони не вступають в ЄС, вони повертаються в Європу [66].

Публікації про причини української революції 2013 року та російсько-українського воєнного конфлікту 2014 року – це ще один проблемно-тематичний блок у пресі. У цьому контексті привертає увагу інтерв’ю газеті “День” Л. Швецової, провідного наукового співробітника Московського центру Карнегі, яка російську систему XXI століття прирівнює до російського самодержавства XVI століття. Вважає, що “зробивши Росію країною війни, російська еліта сигналізує про те, що російський політичний режим вступив у стадію агонії” [421].

В окреслений період, на думку Ю. Райхеля, відбулася зміна російської ідеології, бо стало “очевидно, що національна ідея Росії – це особисто ВВП як фізична особа... Є Путін – є Росія. Немає Путіна – немає Росії” [346]. Отже, в Росії,

як і в Європі формується нова ідеологія – комунофашизм, головною метою якої є “перешматування Євразії” та “зміна світового порядку” [82].

Зрозуміло, що лідери провідних країн світу відреагували на дії В. Путіна щодо України, і саме тому, аналізуючи саміт G 20, який відбувався в Австрії, газета “День” написала, що на порядку денному саміту було українське питання, а російського президента було зустрінuto прохолодно і “відбулася фактична ізоляція Володимира Путіна” [407].

Преса окреслила соціально-економічні причини українсько-російського воєнного конфлікту. Зокрема, однією з причин порушення Росією цілісного й усталеного світопорядку є “енергоресурсна зброя” Росії, яка може бути також ефективно використаною Європою та проти неї самої – така головна ідея статті “Кінець Pax Puntiana. 2017” [71].

Тоталітарний вибір Росії, як написав Д. Шушарін у “Дні”, є причиною історичних розходжень Росії та України. Цей вибір є відмовою “історичного шансу на створення в Східній Європі і в Євразії в цілому союзу демократій, який став би одним із центрів юдео-християнської цивілізації” [511]. З огляду на це європейський вибір України в Росії вважають загрозою російській правлячій еліті та російській ідентичності.

У результаті Революція Гідності окреслила декілька визначальних чинників у реалізації цивілізаційного прагнення України: країна попрощалася зі “советским та постколониальним минулим” [81], а базовою для українського народу стала європейська ідентичність, що є важливим для національної моделі держави.

Саме в період російського вторгнення на територію України преса розгортає дискусію про зовнішні чинники гарантування безпеки сучасній Україні. Повільна реакція Європи на неправомірні російські дії зумовлює думку про ймовірність “існування якихось латентних домовленостей між Заходом і Росією щодо розподілу зон впливу” [25] або “ймовірніше, перебуваючи в полоні оманливої концепції «умиротворення агресора», Брюссель і Вашингтон переслідують власні прагматичні інтереси та цинічно маніпулюють Україною, як розмінною картою, у геополітичних змаганнях із фашистським режимом Путіна” [25].

Також Л. Гарбуз у “Дні” [64] критикує політику Америки та Європи стосовно України в такий складний час, адже саме вони виступили гарантами безпеки України, коли підписали Будапештські угоди 1994 року. Внаслідок такої безвідповідальності Україна перетворилася на європейський полігон для “гібридної війни”, яку активно застосовує Росія. Пасивність Європи, що особливо виявилася під час голосування за Резолюції ООН, дасть підстави колишньому генсеку НАТО Х. Солані стверджувати: “однополярний момент Америки добігає кінця; Європа перебуває в занепаді; натомість здійснюється нова хвиля держав, які несуть із собою унікальні світогляди на міжнародні справи” [428]. Провідні держави неохоче беруть на себе глобальну відповідальність, що призводить до геополітичної нестабільності.

Обґрунтування можливих позитивних тенденцій в економіці України у разі підписання асоціації, а також пошук відповіді на запитання про те, що насправді очікує конкретні галузі української економіки після асоціювання, подав В. Пасочник у статті “Асоціація з ЄС: зовнішньоторговельне перезавантаження України” [312]. Розглядаючи ці економічні аспекти, автор застерігає від демонічного перебільшення впливу російської економіки в межах можливих економічних відносин України при асоціації з ЄС та Зони вільної торгівлі.

Різні аспекти проблеми євроінтеграційного курсу держави розглянув П. Гайдуцький у статті “Україна–ЄС: проблеми інтеграції” [59], який, оперуючи економічними показниками приросту ВВП у країнах-членах ЄС, констатував: негативні наслідки для України від вступу в ЄС можуть мати як короткочасний, так і тривалий характер. У цьому контексті не варто сприймати однозначно зниження динаміки зовнішньої торгівлі й інвестицій. За словами П. Гайдуцького, в країнах ЄС відбувається офшоризація та тінізація капіталу, разом зі зростанням боргової залежності в ЄС суттєво знижується його інтеграційна привабливість. Однак, незважаючи на такі недоліки, все-таки ЄС “залишається ще дуже привабливим для України. Ця привабливість багатоаспектна: загальноекономічна, інвестиційна, інноваційна, модернізаційна, міграційна, соціальна, цивілізаційна тощо” [59]. Цим недолікам П. Гайдуцький протиставив високий інноваційний

потенціал ЄС, який є одним із найбільш потужних і мотиваційних чинників для євроінтеграційного вибору України [59].

Ключовими індикаторами зовнішньої політики України 2013 року стають дві події: підписання в Астані (Казахстан) Меморандуму з Митним союзом, а також можливість підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Меморандум України з МС в Астані викликав однакове незадоволення в тижневиках “2000” і “Дзеркало тижня. Україна”. Наприклад, “Дзеркало тижня. Україна” назвало поведінку української делегації “інтригацією”: “Вкотре в очах зарубіжних партнерів її (Україну) виставили як країну з непослідовною і непередбачуваною зовнішньою політикою, країну нездатну розібратися й визначитися з власними інтересами й пріоритетами” [392]. Подібну думку висловив С. Лозунько в статті “Меморандум «про ніщо»”: “Процес «поглиблення співробітництва» України з Митним союзом мені нагадує недавні «антифашистські» заходи «регіоналів»: шуму багато, а толку нуль” [249].

Дискусійну риторику в пресі про можливу співпрацю України з Митним союзом чи ЄС у цьому досліджуваному періоді характеризує спрощеність аргументаційної бази щодо аналізу позитиву (умовно “біле”) та негативу (умовно “чорне”), яка нічого спільного не має з об’єктивністю. У деяких матеріалах про Митний союз чи ЄС можна прочитати лише про позитивні сторони цих структур. Видання часто уникають збалансованості в поданні інформації, обираючи шлях тенденційності та спрощеності відображення явищ і подій. Як яскравий взірець радянської агітації, яка парадигмювала про “загниваючий Захід” (у нашому випадку ЄС) і “процвітаючий СРСР” (Росія/Митний союз), можна назвати статтю В. Мунтіяна “Інтеграційні устремління України і ЄС: відповідальний підхід” [291]. Яскравим прикладом агітації за Митний союз є стаття В. Корнілова “Факти на користь Митного Союзу? Тим гірше для цих фактів!” [208], інтерв’ю видання “2000” з депутатом Комуністичної партії України С. Килінікаровим [42].

Реакція Російської Федерації на прагнення України підписати Угоду про асоціацію з ЄС також стала предметом обговорення в періодиці. Автори публікацій не лише констатували факти, а й намагалися пояснити причини такої поведінки

східного сусіда. Зокрема, цілий розворот видання “2000” (№ 24) присвячений публікаціям, які називають російську реакцію тиском на Україну. Причиною цього вбачають “імперські амбіції РФ”, стверджуючи, що Митний союз без України є неповноцінним.

Періодичні видання спробували також виокремити причини вибору керівництвом держави, а Президентом України В. Януковичем особливо, європейського курсу держави, а не участі в Митному союзі. Ці причини назвав та обґрунтував А. Попов у статті “Не метаморфоза, а послідовний курс” [335]. Перша причина – при владі є лише олігархи, грошам і бізнесу яких буде безпечніше, перебуваючи в ЄС. Водночас Митний союз міг би посприяти розвитку багатьох сфер бізнесу (завдяки дешевому газу). Причина друга – це очікування кредитів для покращення фінансового становища держави. Третя причина – це тиск Європи на Україну, який вже у 2004 році реалізовувався у вигляді “кольорової” революції.

Підписання політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС викликало досить емоційну реакцію в газети “2000”: “Нас великим колгоспом директивно заганяють у Європу, спеціально перебільшуючи бажання європейців бачити Україну повноправним членом ЄС і наполегливо ігноруючи ризики підписання УА для економіки” [116].

Революційні події постають для України як шанс “вирватися з російської «сфери впливу» і остаточно відхилити цю концепцію, чи ні” [175].

Отже, на підставі аналізу газетних публікацій 2013–2014 років, який в історію увійде за двома відомими подіями (Вільнюський саміт і Революція Гідності), можна простежити еволюцію акцентів у відображенні геополітичного позиціонування України з таких позицій:

- історико-політичні чинники зазначеного періоду індукували появу в пресі нових аспектів у визначенні геополітичного вектора розвитку держави;
- відбулася зміна акцентів інтеграційної риторики: відхід від пошуку ферватера геополітичного призначення України до осмислення ролі України в нових реаліях міжнародного характеру (реальний шанс наблизитись до

європейського вектора розвитку держави внаслідок підписання Угоди про асоціацію);

□ простежена зміна риторики щодо проросійської стратегічної інтеграції України, адже акцент зроблено на можливості співпраці України в Європейському Союзі, а не на обґрунтуванні ідейно-концептуальних засад належності України до російського простору як константи.

Висновки до розділу 2

Становлення геополітичного позиціювання держави упродовж 2000–2014 років відбувалося з огляду на внутрішньополітичні події в Україні, а також ті інтеграційні процеси, які тривали в Європі та Росії. Головна ознака такого позиціювання – це балансування між ЄС і Росією (такі її геополітичні проекти, як ЄврАзЕС, СЕП, Митний союз). Такий баланс українські періодичні видання (газета “День” та щотижневики “2000” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”)) розглядали, спираючись на тогочасні реалії у внутрішньодержавному та геополітичному планах. Аналіз матеріалів видань свідчить про нерівномірну хронологію пошуку Україною свого місця у світі. Характер цього пошуку в ключі “Європа–Росія” був синусоїдальним: збільшення зацікавленості до одного з векторів розвитку держави чи зміну його пріоритетів зумовлювала часта зміна влади в Україні, а також два потужні суспільно-революційні вибухи – Помаранчева революція (2004–2005 роки) і Революція Гідності (2013–2014 роки). Здійснюваний українською владою курс упродовж 2000–2003 років періодичні видання окреслили “багатовекторним”: 2003–2004 роки – акцент на проросійському векторі розвитку країни, зацікавленість проектом Росії – Європейським економічним простором; Помаранчева революція вносить, хоча й ненадовго, кардинальні зміни у бачення стратегічного позиціювання держави (відбулося нове відкриття України для Європи та Європи для України), яке за очікування суспільства мало би бути реалізоване у вигляді подання заявки на вступ до ЄС. Нереалізованість цих очікувань і нерішучі кроки В. Ющенка, а згодом і В. Януковича (незважаючи на очікування радикальних кроків у проросійському зовнішньополітичному векторі) преса означила як “повернення до політики багатовекторності”. Хронологічно це

можна окреслити як 2005–2013 роки. Лише Вільнюський саміт, анексія Автономної Республіки Крим і російсько-український військовий конфлікт, як свідчать проаналізовані публікації, зуміли остаточно розставити акценти в зовнішній політиці держави: європейський вектор став пріоритетним, що було підкріплено підписанням політичної частини Угоди про асоціацію України з ЄС.

Медіариторика 2000–2014 років окреслила ідейно-концептуальні засади двох візій у контексті дилеми “Захід–Схід”: візія Європи та візія Росії.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ГЕОСТРАТЕГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

3.1. Геостратегічна проблематика сучасної української преси:

функціональний аспект Журналісти друкованих ЗМІ, добираючи факти про подію геостратегічного значення для держави та пишучи до них коментарі, значною мірою виступають організаторами суспільної свідомості та суспільного настрою щодо цієї проблеми.

Європейські орієнтири внутрішнього та зовнішнього розвитку, хоча постійно і декларуються, проте не стали визначальними в суспільно-політичному житті країни. В Україні практично не сформувалася дієздатна, орієнтована на європейські цінності, еліта. У цьому полягає головна відмінність України від країн Центрально-Східної Європи та Балтії, які відразу після краху соціалістичної системи й розпаду СРСР активно долучилися до загальноєвропейської інтеграції, визначивши для себе у такий спосіб власну геополітичну стратегію. Геополітична боротьба за Україну ведеться як на об'єктивному, так і на суб'єктивному рівнях. На об'єктивному рівні ця боротьба полягає в масовому захопленні інформаційно-культурного простору України, в економічній та фінансовій інтеграції українських виробників, споживачів і робочої сили до певного цивілізаційного середовища, а також у розвитку тих транспортних комунікацій, що пов'язують Україну з тією чи іншою географічною точкою на планеті. На суб'єктивному рівні геополітична боротьба означає цілеспрямований вплив на керівництво, щоб спонукати його до конкретних рішень геополітичного характеру: приєднання до військово-політичних блоків, торговельно-економічних союзів, зміни режиму, кордонів держави [330, с. 18].

Геостратегічна проблематика в сучасній українській пресі – це журналістські матеріали, в яких автори порушують питання вибору геостратегічного курсу України, її позиціонування та участь у системі міжнародних відносин і

геополітичних процесах, а також проблему функціональної ролі країни в геополітиці.

На позиціонування України в системі міжнародних відносин впливають: 1) дослідження стану системи міжнародних відносин; 2) визначення співвідношення між системою зовнішньополітичних завдань України та міжнародним середовищем, в якому відбувається реалізація таких завдань; 3) здатність України концентрувати ресурси для послідовної реалізації визначеної зовнішньополітичної стратегії [450, с. 12].

Одне зі завдань журналістики, вважає Т. Фролова, – допомагати людині освоювати нові життєві реалії в цьому швидкозмінливому світі й адаптуватися в ньому [472, с. 100]. Громадянин України із засобів масової інформації повинен отримувати вичерпну інформацію про події на міжнародній арені, як ці події впливають на Україну, життя громадян. Він повинен знаходити відповіді на запитання про те, що таке ЄС, ЄП, як вступ України в ці структури впливатиме на життя українців.

Протиставлення європейського вектора розвитку України російському, на переконання Р. Філоненка, стає головною причиною активної популяризації проблеми вибору одного з цих двох геостратегічних векторів розвитку та функціонування держави в українському суспільстві [466].

Громадська думка стосовно геостратегічної проблематики виконує такі функції: регулятивну (регулювання поведінки людини та суспільства у відстоюванні свого бачення інтеграційного розвитку держави); пізнавальну (визначає інформованість людей про певну проблему та відносно неї нагромаджує певні уявлення, міркування); спонукальна (спонука до певної дії); оцінювальна (висловлення оцінок і ставлень) [301, с. 172]; об'єднувальна (поєднання індивідуальних, але подібних думок про геополітичне визначення держави в одну); функція впливу (громадська думка впливає на сприйняття та переробку інформації, на дії, властивості та досвід індивіда).

Головним недоліком української журналістики, зокрема політичної, предметом якої часто стає питання геополітичної стратегії, деякі аналітики

вважають низький рівень оволодіння знаннями і досягненнями сучасної політології та її суспільно-філософськими основами [292].

Аналіз публікацій у пресі засвідчив, що в українських мас-медіа стосовно висвітлення геополітичної стратегії України щодо ЄС є такі проблеми:

1) брак правдивого й об'єктивного відображення інформації щодо суспільно-політичної, економічної, культурної та світоглядно-духовної ситуації в Європі подано фрагментарно та вибірково, найчастіше без належного аналітичного осмислення;

2) відсутність об'єктивних матеріалів з європейських видань про те, як європейці ставляться до України та до її прагнення стати членом ЄС і чи взагалі підтримують можливість входження України до європейського співтовариства. Таку інформацію найчастіше подано як огляд провідної світової періодики, рідше – скорочений варіант матеріалів із цих видань. Такий стан подання інформації у пресі особливо помітний у контексті превалювання в інформаційному просторі офіційної російської позиції щодо геополітичного позиціонування України (публікація матеріалів російських авторів, видання та розповсюдження російських газет/їхніх аналогів на території України).

Пропри те, що українська преса формує громадську думку про геостратегії, ЗМІ ще й творять образ України (імідж України) на зовнішній арені. Геостратегічне сходження держави можливе лише за умови захисту власного іміджу як у світовому контексті, так і у внутрішньому. Авторитет національних друкованих видань, радіо та телебачення, веб-сайтів повинен працювати на створення позитивного образу України. У цьому контексті швейцарський дослідник А. Дрехель вважає, що політична глобалізація сприяє розвитку країни через її авторитет та вплив на міжнародній арені, опосередковано та повільніше, порівняно з економічною та соціальною глобалізацією, але в підсумку масштабніше [154]. Сьогодні можна констатувати, що інформаційна аура нашої держави строката та неоднозначна.

У тоталітарному суспільстві символічна мова мас-медіа виконувала функцію ідеологічного контролю [306, с. 24]. Сучасна символічна мова журналістських

текстів кардинально змінена. Вона зробила неабиякий вплив на створення нових дискурсивних практик в аналізі інтеграційного процесу держави.

Європейська інтеграція – це курс на імплементацію європейських рецептів успіху на українському ґрунті. Європа, незважаючи на всі свої нинішні негаразди, залишається взірцем успіху для країн світу. Євроінтеграційна політика України має зберегти свій пріоритетний статус, однак стати більш приземленою, прагматичною [65].

Вступ України в ЄС багато прихильників євроінтеграції розглядає як шлях, що зробить неможливим повернення України знову до політики багатовекторства президентської епохи Л. Кучми. З одного боку, ЄС зобов'язаний допомогти Україні в цьому, з іншого, лише сама Україна повинна опанувати європейські стандарти, здійснювати демократичні перетворення, щоб унеможливити повернення до кучмівського неототалітаризму. Перспектива входження України в європейський інтеграційний процес, вважають В. Рехало, В. Шахов, залежить від самої держави. Саме з огляду на відсутність соціальних, політичних та економічних реформ, Україна залишається на периферії інтеграційних процесів у Європі [159, с. 14].

Інтернет-видання “Телекритика” в статті “Європейський віз попереду коня” [136] зазначає, що європейці не вважають Україну своєю державою, оскільки нічого не обіцяють, тому європерспективи нашої країни є та будуть примарними. На його думку, зміна влади в Україні у 2005 році, хоч і надала нового поштовху темі євроінтеграційних перспектив країни, однак з часом у пресі та в офіційних доповідях ця проблематика набула песимістичного характеру. Як зауважує видання, з матеріалів українських ЗМІ бачимо, що є спільні та відмінні риси євроінтеграційної політики Л. Кучми та В. Ющенка. Спільні риси: обидва наполегливо декларували, що місце України – в Європі, що будь-які європейські об'єднання без України є неповноцінними. Відмінні – другому Президентові України ніхто не вірив, а В. Ющенку повірили [136]. А якщо брати ще до уваги президентство В. Януковича, то матеріали досліджуваних газет чітко зафіксували його проросійську політику, а згодом відхід від цієї політики до політики

багатовекторності, а від неї до проєвропейського курсу на початку 2013 року, який керівництво держави активно почало згортати напередодні Вільнюського саміту. Доцільно зазначити, що українське суспільство позитивно відреагувало на такий політичний крок В. Януковича, тобто запит та очікування суспільства на політичний крок у вирішенні геополітичної стратегії України був надзвичайно високим. Про ступінь важливості європейських перспектив свідчить те, як відреагував народ на різку зміну політично задекларованого кроку у листопаді 2013 року на саміті “Україна–ЄС”, який проходив у Вільнюсі, – організація “Євромайданів” чи не на всій території України, що знайшло силовий спротив зі сторони тодішньої правлячої влади.

Найбільша політична загроза, вважає Є. Буравльов, для України може виникнути, якщо вона не зможе подолати ситуацію геополітичного та гео економічного “буфера” між Заходом і Сходом. “Для подолання такої ситуації треба терміново виробити виважену, реалістичну та прагматичну політику у відносинах з Росією і Заходом, зокрема з НАТО і ЄС” [31, с. 51–52]. Саме такою є ще одна візія газетних публікацій на геостратегічну проблематику.

Виокремимо такі чинники реалізації перспектив геостратегічної інтеграції України: геополітичні (оскільки Україна не є світовим гравцем, тому на її геополітичну конфігурацію має вплив позиція інших країн, зокрема Німеччини, Франції, Росії та США); законодавчі (нормативно-правові та законодавчі документи про євроінтеграцію України, а також прогалини в законодавчому полі); суспільно-політичні (відсутність довгого історичного періоду розуміння та консолідованої підтримки певного вектора стратегічного розвитку держави в політичній еліті та частини суспільства); ресурсно-фінансові (відсутність належного фінансування реформ, які сприятимуть євроінтеграції та євроінтеграційним заходам); організаційні (відсутність належного менеджменту в просуванні та реалізації євроінтеграції); інформаційні (відсутність широкодоступної адаптованої практичної інформації про ЄС, а також належного висвітлення у ЗМІ цього питання, проблема міжнародної репутації України в зарубіжних ЗМІ, що впливає на формування позитивного міжнародного іміджу

країни); засадничі (відсутність в Україні впродовж років незалежності громадянського суспільства, а також чіткої державної стратегії щодо реалізації євроінтеграційного курсу. Ситуація в цьому аспекті кардинально трансформувалася лише у 2013 році).

Геополітична стратегія України залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників. В. Булгаков виокремив такі внутрішні чинники: відносна незавершеність політичної системи, економічна та фінансова залежність, складна міжконфесійна ситуація, регіональні відцентрові тенденції, ідеологічне напруження в суспільстві. І такі зовнішні: прямий та опосередкований тиск провідних держав світу на політику України, політичні бар'єри між Україною та європейськими сусідами, енергетична залежність, вплив іноземних релігійних центрів на найчисельніші релігійні конфесії в Україні (Українська Православна Церква Московського Патріархату та ін.) [30, с. 6].

Упродовж досліджуваного нами періоду, 2000–2014 роки, проблема геополітичної стратегії України в українській пресі набула надзвичайної актуальності. Публіцисти, громадські діячі та політики, виступаючи на шпальтах українських газет і журналів, пропонують різні шляхи вирішення цього питання. Чинники, які сприяють такому процесу, залежно від походження можна поділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні чинники появи в українській пресі публікацій на геостратегічну тематику зумовлені суспільно-політичними та культурними процесами в Україні:

- українські революційні події 2004–2005 і 2013–2014 років;
- парламентські та президентські вибори завжди стають найважливішими та найвагомішими каталізаторами відображення в українській пресі проблеми геополітичної стратегії України;
- функціонування політичних партій різного ідеологічного спрямування;
- діяльність Міністерства закордонних справ України, яке мало б визначати та реалізовувати зовнішньополітичну інтеграцію держави;
- діяльність міжнародних, державних і приватних науково-дослідних установ з питань геостратегічних досліджень;

□ прийняття на державному рівні офіційних документів, згідно з якими Україна задекларувала свій курс на інтеграцію в європейські структури та Північноатлантичний альянс;

□ свобода слова забезпечила свободу друку та водночас сформувала інформаційний простір держави, який має інформаційне наповнення державницького й антидержавницького характеру;

□ двомовність, яка не визнана на офіційному рівні, але реально існує в українському суспільстві;

□ конфесійні (наявність в Україні Української Православної Церкви Московського патріархату, яка є рупором офіційної російської політики).

Реалізація практичних кроків Україною на політичній арені світу та загальний розвиток міжнародних відносин утворюють **зовнішні чинники**. До таких чинників належать:

□ утворення нової організації на пострадянському просторі – Єдиний економічний союз, до складу якого обов'язково мали увійти Україна, Білорусь, Казахстан, Росія, яка і мала відігравати головну роль у його функціонуванні. Позаяк реалізувати цей проект російській владі у повному масштабі не вдалося, Російська Федерація закликає співпрацювати Україну у межах Митного союзу;

□ російсько-українські газові конфлікти, які тепер щороку виникають після внутрішніх суспільно-політичних трансформацій в Україні у 2005 році (президентські вибори 2004 року, Помаранчева революція, прийняття змін до Конституції України). Конфлікти щоразу порушують проблему енергетичної залежності країн Європейського союзу від російсько-українських стосунків, а від Росії передусім;

□ російсько-грузинська війна 2008 року та невизнане Росією власне військове вторгнення на територію України 2014 року;

□ світова економічна криза, яка набрала потужності восени 2008 року;

□ відмова на Бухарестському саміті у наданні Україні Плану дій щодо членства в НАТО;

- обрання нового патріарха Російської Православної Церкви митрополита Смоленського та Калінінградського Кирила;
- 45-та Мюнхенська конференція з політики безпеки (6–7 лютого 2009 року, метою якої було вибудувати нову архітектуру безпеки з Росією в контексті міжнародних відносин);
- реалізація ЄС політики “Східного партнерства”, втіленої в однойменній Програмі (до Програми “Східне партнерство” введено шість країн Східної Європи: Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова й Україна);
- питання Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;
- реальна неефективність дієвості такого інтеграційного об’єднання, як Співдружність незалежність держав;
- анексія Росією Автономної Республіки Крим, розв’язання РФ воєнного конфлікту на сході України та підтримка міжнародної спільноти української держави у зв’язку з цими подіями.

Особливу важливість для реалізації євроінтеграційного курсу держави мають зовнішні чинники, незалежні від України, які можна концептуально класифікувати так:

- можливе реформування Євросоюзу з метою вирішення проблем, які виникли внаслідок економічної кризи та підписання Лісабонського договору;
- врахування позиції Росії Євросоюзом у всіх своїх діях (це насамперед зумовлено енергетичною та військовою міцністю Росії);
- відсутність лобістів України в ЄС серед впливових членів євроструктури (маємо на увазі Німеччину, Францію, Великобританію);
- географічне положення держави, яке, зважаючи на історико-політичні обставини, зумовлює геополітичне коливання Росія–Європа.

Українські ЗМІ, як слушно зауважує О. Яхно, подають тематику євроінтеграції України та її входження в європейський інформаційний простір так, що це не відповідає сучасним вимогам [525, с. 13].

Про те, що політична боротьба за владу, політична нестабільність є головним чинником, який заважає Україні розвивати свої євроінтеграційні перспективи, зазначив в інтерв'ю газеті “День” экс-президент Польщі А. Квасневський [400].

До єдиної роботи української політичної еліти над просуванням і реалізацією європейського проекту в інтерв'ю газеті “День” закликає голова Представництва Європейської комісії в Україні, посол Ж. Тейшейра. Він визнав, що для свого розширення ЄС повинен насамперед провести інституційні реформи [410].

Зважаючи на аналіз газетних публікацій у “Дні”, “Дзеркалі тижня” (“Дзеркалі тижня. Україна”), щотижневику “2000”, можна констатувати, що Європейський Союз розглядає Україну як важливого партнера та сусіда, адже є/була спільна робота над угодою про асоціацію, угодою про зону вільної торгівлі, угодою про спрощення візового режиму, угодою про лібералізацією візового режиму й угодою про авіаційний простір.

ЄС є яскравим свідченням того, як можуть злагоджено співпрацювати його країни не лише в господарсько-економічній сфері (ліквідація торговельних бар'єрів, формування спільного ринку, удосконалення товарно-грошових відносин тощо), а й в інших галузях життя (в культурній, науково-освітній, науково-технічній).

Ще одним аспектом зовнішнього чинника появи інтеграційної проблематики на сторінках преси є позиція Польщі, яка, на відміну від впливових членів євроструктури, таких як Німеччина або Франція, хоча й не має значного впливу в інтеграційній політиці ЄС, завжди підтримує євроінтеграційні прагнення України. Великі сподівання щодо прискорення та результативного завершення євроінтеграційного шляху 2009 року Україна поклала на Польщу, оскільки головою Європейської комісії став экс-прем'єр-міністр Польщі Є. Бузек. Ще більше сподівань журналісти поклали на 2012 рік, коли в ЄС головувала саме Польща [404].

Окрім зовнішніх чинників, потрібно зважати на внутрішні. У статті “Європейський Союз після Лісабонської угоди” О. Деменко акцентує на тому, що успішність реалізації євроінтеграційної стратегії України залежить більше від неї

самої, ніж від Євросоюзу [100, с. 396]. В інтерв'ю газеті “День” надзвичайний і повноважний Посол Німеччини в Україні Р. Шеферс зазначив, що внутрішньополітична ситуація впливає на сприйняття України як партнера: “Звичайно, українська внутрішня політика негайно виявляється і виражається також і в зовнішній... Для нас дуже важливо, щоб вона була надійним і стабільним партнером” [412].

Внутрішні чинники появи геостратегічної проблематики в пресі можна так класифікувати:

- культурно-релігійний як детермінанта світоглядного бачення геополітичного позиціонування України;
- внутрішньодержавний суспільно-політичний чинник як стимул/індикатор реалізації політики, певних подій, спрямованих на інтеграцію;
- соціально-економічне реформування як шлях і метод наближення до того чи іншого інтеграційного вектора;
- політико-правовий чинник, який детермінував революційні події в Україні.

Така класифікація цілком підходить до концепції П. О'Геффермана, який проаналізував роль ЗМІ у зовнішній політиці держави на сучасному етапі. Відповідно до його концепції, мас-медіа виконують такі ролі: висвітлюють і ставлять на порядок денний громадського обговорення глобальні проблеми; є джерелом і швидким передавачем інформації; ЗМІ визначають порядок денний для обговорення та прийняття рішень урядом у сфері зовнішньої політики; національні мас-медіа є сигнальною системою для урядів інших країн про плани та дії власного уряду; іноземні уряди можуть використати національні ЗМІ для впливу на зовнішній курс країни; ЗМІ є засобом впливу на державну політику неурядових організацій, а також терористів [422, с. 9].

Дослідження українських періодичних видань з метою виокремлення найважливіших чинників інтеграційної тематики свідчить про певну закономірність у їхній діяльності, яку можна сформулювати так:

Чим більше внутрішньоукраїнська чи міжнародна подія, пов'язана з вибором геостратегічного вектора розвитку держави, безпосередньо чи опосередковано стосується України, тим активніше її висвітлюють в українській пресі.

Інтеграція України в ЄС чи її інтеграція до Росії – в такому ключі розглядає сучасна українська преса вибір геополітичної стратегії держави. Аналізуючи історію та еволюцію відносин між ЄС і Російською Федерацією, Н. Гордіюк акцентує на тому, що Росія завжди бачить у ЄС одного з найважливіших політичних й економічних партнерів, тому й прагнутиме до розвитку з ним інтенсивної, стійкої та двосторонньої співпраці, позбавленої кон'юнктурних коливань [79, с. 84]. Однак українсько-російські газові конфлікти з кінця 2005 року поставили ЄС перед фактом – небезпека використання Росією тактики енергетичного тиску з метою досягнення певних економічних і політичних цілей у європейсько-російських відносинах. Такий факт знайшов своє підтвердження під час українсько-російської газової війни наприкінці 2008 – на початку 2009 року, яка збіглася зі світовою економічною кризою. Тоді РФ у зовнішній політиці (щодо України та щодо країн ЄС) виявила свій наступальний характер, максимальний прагматизм, жорстке відстоювання власних національних інтересів.

Ще один чинник визначив А. Коваленко у статті “Україна: глухий кут у кінці євротунелю” [185]. Він зазначив, що активній та інтегрованій співпраці України й Росії заважають чинники психологічного характеру: “У відносинах з нею [Росією. – Г. О.] українській дипломатії слід позбутися комплексу провінційної неповноцінності та породжуваної ним фронди, а також безпідставних претензій на «європейське первородство»” [185]. Проте, на нашу думку, про психологічний чинник можна вести мову лише в міфотворчому контексті.

Окрім зовнішніх та внутрішніх чинників актуалізації геостратегічної проблематики у пресі, вважаємо за доцільне виділити чинник російської інформаційної політики (рис. 3.1). Інформаційна наявність Росії в Україні на державному та регіональному рівнях дає можливість РФ посилити свій інформаційний вплив, формувати власний позитивний імідж і таким способом збурювати консолідовану позицію щодо вибору України геостратегічного вектора

(рис. 3.2). Отже, ми виокремлюємо ще один чинник – російська інформаційна політика.

Рис. 3.1. Чинники геостратегічної проблематики в сучасній українській пресі

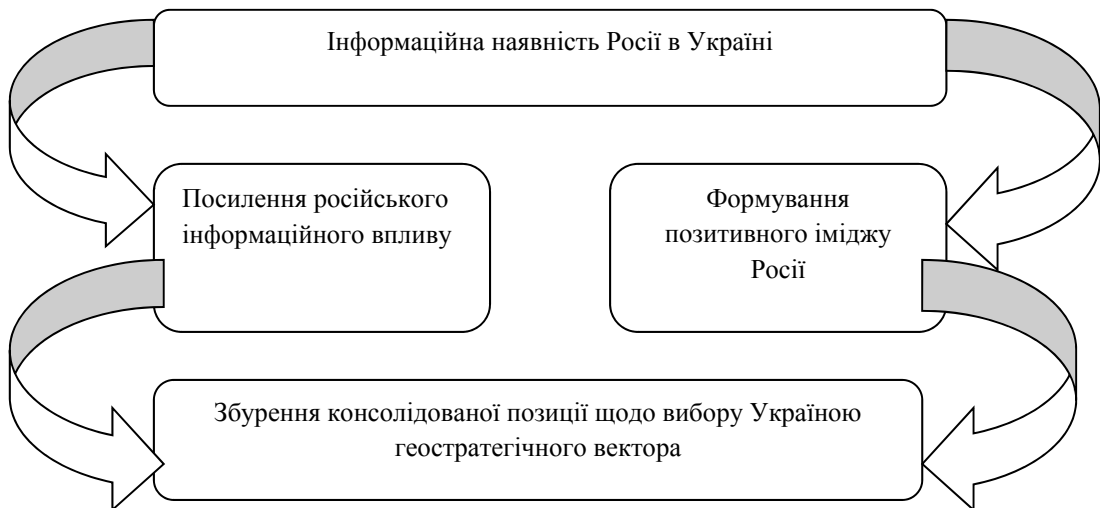

Рис. 3.2. Інформаційна наявність Росії в Україні

Метою російської інформаційної політики в інформаційному просторі України є активізація “п’ятої колони”, підтримування та нагнітання страху щодо

вибору зовнішньополітичного курсу України, протистояння загальноукраїнській самоідентифікації, збереження та поглиблення міжрегіонального розколу, поширення негативних тенденцій і настроїв у внутрішньоукраїнській суспільно-політичній ситуації. Росія реалізовує експансійну політику щодо України, яка відображає небажання РФ відмовитися від особливих прав і ролі в геополітичному просторі. Це підтверджує тезу І. Васіленко про те, що той, хто може утвердити цінності символічного капіталу культури в інформаційному просторі, володіє вирішальними перевагами в інформаційному полі, а отже, і на політичній карті світу [39, с. 20].

Поряд з програним воєнним конфліктом щодо АР Крим і Сходу України науковці та публіцисти обговорювали програму інформаційну/пропагандистську війну з Росією. Зокрема, Г. Почепцов, аналізуючи комунікативно-пропагандистські можливості двох держав, зосередив увагу на декількох аспектах/особливостях російсько-української інформаційної війни [339]. По-перше, війнам у фізичному просторі передують інформаційні війни, яким у свою чергу передують різні недружні кроки однієї держави проти іншої. По-друге, ефективність російської інформаційно-пропагандистської війни зумовлена декількома комплексними чинниками: цілеспрямована державна російська політика (цій політиці підконтрольна вся медіасфера); відсутність офіційної інформаційної політики в Україні, а також мовної політики детермінувало активне проникнення російської пропаганди на територію України. По-третє, якщо Україна виграла у громадській думці Заходу (завдяки волонтерському руху, а не державній політиці), то тільки тому, що образ Росії як ворога більш адекватний моделі світу Заходу. Потрібно наголосити, що занепокоєння масштабами російського інформаційного проникнення як складової гібридної війни 2013–2014 роки виникло також і в країнах Європи [77]. З цього приводу в статті К. Щоткіної “Ефірна сутність” [516] читаємо, “що Росія – медіа країна”, головною в якій є тотальна “спільна точка зору”, яку реципієнт не думає спростовувати, з огляду на відсутність альтернативних заборонених джерел інформації. Саме це є однією з головних ознак тоталітарного суспільства. Сферою, в якій чинник Росії відіграє велику роль, є

інформаційний простір, у якому превалює експансія ««Русского мира» над Дніпром» й активне означення всіх негативних аспектів просування України до ЄС [199]. За таких інформаційних обставин цивілізаційний вибір громадян України на користь Європи піддаватиметься великим сумнівам. Підтвердженням цієї думки є невизначена та непослідовна політика української влади в цьому контексті, яка, за словами П. Коста, радше сприяє, ніж локалізує, діям, спрямованим на вкорінення українського культурного простору в простір «Русского мира» [199].

Зі свого боку Україна не протистоїть цій політиці. Цілком слушно зауважив дослідник О. Перепелиця: «Власне, всі постановки питань в українських ЗМІ є російськими, ніхто не має власних» [325, с. 228]. У російському політичному та науковому середовищі ЗМІ вже традиційними стали відверто імперські, шовіністичні публікації та висловлювання стосовно України, в яких ставлять під сумнів можливість незалежного існування нашої держави, висувають територіальні претензії тощо. Ситуація ускладнюється ще тим, що через майже цілковиту відсутність мовного, культурного та правового бар'єру інформаційна експансія Росії дуже полегшена, бо не потрібно створювати спеціалізовані ЗМІ задля впливу на Україну, адже є можливість використовувати продукцію внутрішнього призначення [168, с. 25]. Потрібно також зазначити, що якісні російські видання, які виходять і поширюються на території України, коштують дешевше, порівняно з українськими [168, с. 25], та виходять більшим накладом.

З іншого боку Захід також має вплив на українські ЗМІ шляхом надання фінансової підтримки та професійних стажувань і консультацій українським журналістам та ЗМІ з метою підвищення їхнього професійного рівня та поліпшення якості роботи. Порівняно з цим, російський чинник більш багатовимірний і складний. Зважаючи на критичну залежність України від Росії, яка позиціонує себе як наддержаву зі своїми цінностями та стандартами, які на практиці значно відрізняються від європейських, необхідно протидіяти поширенню політичної, економічної, культурної й інформаційної експансії північного сусіда.

Оглядачі й аналітики видань «День» і «Дзеркало тижня» («Дзеркало тижня. Україна») намагаються у публікаціях знайти відповідь на запитання, чому

російська інформаційна політика щодо теми зовнішньої інтеграції України є негативною. В одному з матеріалів оглядач “Дня” Ю. Райхель стверджує, що головними причинами негативного сприймання України росіянами є відкритість інформаційного простору України; політичні та психологічні причини, які полягають у тому, що Росія зможе претендувати на повернення статусу великої держави, лише будучи інтегрованою з Україною політично й економічно. Причинами інформаційної пропагандистської атаки є можлива євроатлантична інтеграція України, адже в цьому криється основна небезпека демократизації України для правлячого російського класу [349].

Щоб зрозуміти чинники поширення геостратегічної проблематики України в періодичних виданнях, доцільно звернути увагу на причини виникнення цих чинників. Перша та найголовніша причина – інформаційна відкритість і незахищеність України перед російською інформаційною політикою. Інші дві причини пов’язані з економічною сферою – кризовий стан української економіки, що спричинює її недостатню інтегрованість у глобальний економічний простір; посилення енергетичної залежності України та країн Європейського Союзу від енергоносіїв Росії. У політичній сфері є також дві причини: утворення справді української політично активної нації та громадянського суспільства загалом; невизначеність українських орієнтирів всередині правлячої еліти, частина якої орієнтована на Захід, а інша – на Росію. Головною особливістю геополітичної ситуації України на початку XXI століття є те, що, незважаючи на гарантії державної незалежності, дані нам великими державами, Україна небезпечно самотня у світі, де зростає кількість країн, що належать до певних мереж (оборонних, економічних, регіональних, глобальних союзів) [515, с. 202].

Ще однією проблемою у контексті відображення геостратегічної проблеми українською пресою є той факт, що ЗМІ не можуть упоратися з покладеними на них функціями, адже подають споживачеві дезінформацію або часткову інформацію. ЗМІ не аналізують проблеми та події, а лише один із фрагментів, який є найменш принциповим [484, с. 744]. Така діяльність ЗМІ призводить до того, що, за словами О. Бетлій, українці сприймають Європу як відмінну від України, а

Росію – як “свою” [17, с. 33]. Або, як зазначив В. Шкляр, українці сприймають Європу як щось таке, що стосується влади, а не їх. Зважаючи на такі проблеми, він говорив про “апріорний” метод у висвітленні проблем міжнародної тематики [502, с. 40]. В. Шкляр виокремив три підходи цього методу: а) цілковитий збіг поглядів і схвалення дій влади на міжнародній арені; б) різка критика інновацій дипломатії як ланки державної влади; в) коригування стилістики дипломатії, а то й неприховане лакування міжнародної ситуації, акцій, дій [502, с. 40]. Крім того, автор акцентував на тому, що сьогодні до проблематики євроінтеграції більш професійно підходить преса Західної України, аніж Східної, що зумовлено історичним підґрунтям, традиціями, особливою ментальністю.

Сьогодні потрібно дискутувати про шляхи подолання негативного потоку інформації в українській пресі, про геополітичну стратегію держави. Перший шлях – не лише декларація, а реальна реалізація зовнішньополітичного курсу держави українським політичним керівництвом. Цей шлях назавжди вирішить питання внутрішньополітичного та регіонального розколу, сприятиме всеукраїнській національній консолідації й ефективному здійсненню національної безпеки України. Другий шлях – обмеження доступу до українського інформаційного простору інструментів інформаційної політики іноземних держав унаслідок прийняття відповідної правової бази, що сприятиме підвищенню відповідальності засобів масової інформації за достовірність й об’єктивність поданої інформації. Цей шлях дасть змогу пересічному українцеві отримувати якісну інформацію про інтеграційні процеси у світі та в Україні зокрема, а також обмежить (у кращому разі ліквідує) втручання та вливання іноземного інформаційного потоку в інформаційний простір України.

Ще одним шляхом подолання негативного потоку інформації про геополітичну стратегію держави є звертання української преси до авторитетів – політиків, публіцистів, науковців. Газети “День” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) пропонують інтерв’ю зі зарубіжними політиками, які мають або мали неабиякий вплив на геополітичне визнання України. Окрему цінність

становлять аналітичні публікації цих політиків, економістів, експертів із геостратегічних досліджень.

Отже, новітні інформаційні технології дають змогу максимально пришвидшити інтеграцію нашої країни у світове співтовариство. Цьому мала б сприяти сучасна українська преса, яка виходить у друкованому і в електронному варіантах. Двомовність окремих видань також сприяє формуванню відповідної української думки щодо зовнішньополітичної інтеграції України. Захист українського інформаційного простору дасть можливість нейтралізувати російську інформаційну політику щодо України та пропонувати громадськості якісну інформацію на інтеграційну тематику.

Українська преса геостратегічну проблематику відображає залежно від власної редакційної політики, яку часто формує залежність від фінансової підтримки видання. Також варто зазначити про вагомий вплив на українське суспільство друкованих видань, які мають свої інтернет-версії. Це стосується таких всеукраїнських періодичних видань, як “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”), “День”, “2000”. Ще у 2003 році користувачів Інтернету в Україні налічувалося приблизно 8 % від загальної кількості населення [267, с. 141], а сьогодні цей показник становить уже майже 37 %. Якщо зважити на те, що є негласне правило серед науковців, згідно з яким інтернет-технології найефективніші, коли ними користується не менше 5 % населення, то ефективність цих періодичних видань збільшується у декілька разів. Також потрібно брати до уваги той чинник, що обрані газети мають двомовні версії, наприклад “Дзеркало тижня” – україномовну і російськомовну, а “День” – окрім цих двох версій, має ще й англomовну. На підставі цього можна робити такі висновки. По-перше, завдяки Інтернету друкованим виданням значно легше впливати на громадську думку стосовно інтеграції. По-друге, газетні матеріали про проблеми геополітичної стратегії України мають активне поширення серед українського населення.

Щодо ролі інтернет-версій періодичних питань й Інтернету загалом у контексті активного інформування суспільства про державну геостратегію, то цілком слушною є думка О. Суської про те, що одним із найбільш парадоксальних

наслідків подібного стану з розвитком Інтернету в Україні є “чітко виражена тенденція більш високих темпів формування віртуального суспільства, порівняно з розвиненими країнами, в яких Інтернет є загальнодоступним” [436, с. 31]. Медіа в сучасному аспекті світової політики мають активний вплив, а також отримують дедалі більше можливостей впливати на громадську думку, мобілізувати її, висвітлюючи глобальні конфлікти в той чи інший спосіб [436, с. 35].

Необхідно також брати до уваги й чинник соціальних медіа. Свої сторінки в соцмережах (“Фейсбук”, “Твіттер”, “вКонтакте”) мають газети “День”, “Дзеркало тижня. Україна” та “2000”. Це дає можливість кожному користувачеві соціальної інтернет-сторінки бути активним читачем цих періодичних видань. Вплив соцмереж, за оцінками науковців, є надзвичайно великий. Зокрема, професор Нью-Йоркського університету К. Ширкі, досліджуючи роль Інтернету та соціальних медіа у створенні підґрунтя, передумов до соціально-політичних змін у суспільстві, стверджує, що в новому тисячолітті революційні події в різних державах (наприклад, у Білорусі, Філіппінах, Лівії, Єгипті тощо) зумовлюють саме соціальні медіа [500]. На його переконання, саме соціальні медіа стали координаційним інструментом для майже всіх політичних рухів у світі; саме з тієї причини “більшість авторитарних режимів намагаються обмежити доступ до новітніх мереж” [146, с. 78]. К. Ширкі акцентує на потенціалі соціальних медіа, який полягає в ефективній підтримці громадянського суспільства та публічної сфери. Соціальні медіа – сьогодні можуть відігравати роль інструменту для координації груп. Такі медіа, розповсюджуючи повідомлення про поточну ситуацію, а також даючи можливість зрозуміти діяльність інших, розширюють загальну поінформованість.

Отже, можемо підсумувати:

□ чинники появи геостратегічної проблематики на сторінках сучасної української преси відповідно до концептуально-подієвих парадигм можна поділити на внутрішні та зовнішні, а також чинник російської політики;

□ українська преса сучасності має проблеми у відображенні геостратегічної проблематики, які пов’язані з непрофесійністю журналістів і

недалекоглядністю політичного істеблішменту щодо правильної та адекватної постановки зазначеної проблематики;

□ Інтернет надає унікальні можливості пресі пропагувати свої погляди та позицію щодо геополітичного визначення України через офіційні інтернет-сторінки, а також через власні сторінки у соціальних мережах.

3.2. Міфотворча концептуалізація геополітичної стратегії України

У масовій психології сучасного українського суспільства циркулює значна кількість міфів, які у своїй основі мають найрізноманітніші характеристики та рівні. Деякі з них виникають у свідомості й безпосередньо впливають на розвиток громадської думки.

Міфи – це знаряддя інтерпретації дійсності. Будь-які процеси (політичні, культурні, соціальні, економічні) або дії окремої людини можна інтерпретувати відповідно до створеного міфу, тоді все стає зрозумілим і має сенс.

Європейська традиція накреслила різні підходи до вивчення феномена міфотворчості. Вони репрезентовані такими концепціями: компаративною (І. Гердер, Ф. Шелінг та ін.), лінгвістичною (А. Кун, М. Мюллер та ін.), еволюціоністською (Е. Тайлор, Г. Спенсер та ін.), ритуалістською (Дж. Фрезер, Г. Маррі та ін.), функціональною (З. Фрейд, К. Г. Юнг), соціалістичною (Е. Дюркгейм та ін.), символічною (Е. Кассінер та ін.) та структуралістською (К. Леві-Строс та ін.).

Українські дослідники також вивчали проблему міфотворчості – це С. Кара-Мурза, Я. Поліщук, Т. Запорожець, Г. Почепцов, А. Карась, Л. Павлюк та ін.

Головно, в сучасних гуманітарних науках послуговуються двома основними концепціями міфу – А. Лосева та Р. Барта. А. Лосєв вважає, що міф не є метафізичною будовою, а дійсністю, яка реально твориться. Міф завжди надзвичайно практичний, буттєвий, завжди емоційний, афективний, життєвий [252, с. 63]. Р. Барт стверджує, що міфом може бути все, адже світ наш безмежно сугестивний. Особливе місце в процесі формування міфів і стереотипів займають засоби масової інформації. За допомогою ЗМІ легко можна пояснити актуальні інформаційні прогалини щодо проблеми геостратегічного визначення

держави, про які в людей немає чіткого уявлення. Стереотип має всеосяжну природу, оскільки людина завжди прагне категоризувати та класифікувати незрозумілі їй події, явища чи факти насамперед тому, що світ навколо неї є надто великим, певною мірою складним і мінливим. Будь-які стереотипи є певною вигадкою, фікцією, що допомагають пояснити світ, який нас оточує [53, с. 130]. Причиною формування стереотипів і міфів є страх. Зокрема, страх можливих змін у державі через вступ чи то в ЄС, чи то кооперації з Росією. Виступи, які можуть призвести до соціальних (зниження рівня життя та соціальної захищеності), економічних (економічної стабільності людини) та політичних (наприклад, перспектива анархії та зникнення політичних свобод) змін, зумовлюють міфи про ЄС, ЄП, НАТО тощо. Автор розділу “Страх як атрактор, або психофрактальна природа страху” у книзі “Основи фрактальної психології: Проект психоекологічного осовлення” О. Покальчук акцентує на амбівалентності мобілізаційної функції страху, яка виявляється в першій хвилі масових реакцій, підсилена сучасним інформаційним полем, може спричинити паніку, або соціальну аномію [303, с. 129].

За визначенням М. Еліаде, “будучи реальним і священним, міф стає типовим а, відповідно, і таким, що повторюється, оскільки є моделлю і, деякою мірою, виправданням всіх людських вчинків” [519, с. 135]. Загалом міф визначає певний алгоритм поведінки людини, що зумовлює неможливість його усунення чи спростування на текстовому рівні.

Міфотворчість, ґрунтуючись на ідеї, підкріпленій словами, є частиною життя людства. Боротися з нею немає сенсу, бо міфотворча свідомість проникає всюди. У свідомості міфотворчість стає знаряддям ідеології. У міфології є все, що потрібно для впливу, – гарна, символічна, таємна мова, яка відображає реальність чи нереальність, пошук, спокусу, страхи, надії. Міфотворчість може бути руйнівною, коли стає зброєю, яка штовхає маси до насильства, захисту своїх ідеалів. Тому й не дивно, що у міфі головну роль відіграє слово, оскільки воно – певний вид реальності. Міфи інколи називають “машиною для знищення часу”, оскільки час над ними не владний, вони передаються з року в рік.

Вплив засобів масової інформації на психіку людини є переважно усвідомлюваним, цілеспрямованим і спеціально організованим, адже одним із головних завдань їх є надання інформації про події, що відбуваються у світі, про ідеологію, яку варто сповідувати, про політику, в руслі якої треба діяти [443, с. 43]. У підручнику “Соціальна психологія груп” Л. Орбан-Лембрик громадську думку розглядає як публічно виражене й поширене судження, яке містить оцінку та ставлення (приховане чи явне) до якоїсь події, окремих осіб, діяльності різних груп, організацій, що мають певний інтерес для суспільства [301, с. 170]. Громадська думка обов’язково передбачає розгляд і сприйняття будь-якої події, явища з позиції оцінки: схвалення чи осуду. А зважаючи на те, що вона виконує такі функції, як регулятивна (регулювання поведінки), пізнавальна (інформованість людей, нагромадження певних даних, уявлень і міркувань), спонукальна (збудження активності, спонука до дії), оцінювальна (формування поглядів, оцінок подій і явищ життя), функція впливу (впливає на сприйняття, опрацювання інформації на прояв якостей і досвіду індивіда), проблема геополітичної стратегії України отримує відповідне сприйняття. Журналісти для підтвердження своїх доведень добирають відповідні факти та коментарі, що відповідають певній меті та завданню (підтримати той чи інший інтеграційний курс) тощо.

Одним із завдань засобів масової інформації, а преси зокрема, є позитивно або негативно налаштувати громадську думку до сприйняття інформації, пов’язаної з геоінтеграційними перспективами держави. У такому разі ЗМІ, щоб вплинути на аудиторію, вдаються до таких методів, як надійність джерела інформації (коментарі та публікації на цю тему людей, які на професійному рівні досконало володіють цією темою, зокрема експертів, політиків, дослідників з відомими іменами, людей, які мають довіру серед людей). Такий же вплив, за визначенням Д. Майерса, має привабливість джерела інформації, адже симпатія до людини, яка намагається нас у чому-небудь переконати, робить нас відкритими для її аргументів [260, с. 199] і викликає, відповідно, позитивні асоціації, коли ми знаходимо підтвердження цих аргументів у реальності. Вплив на переконання має також ефект гарного настрою у змісті повідомлення [260, с. 199]. Наприклад,

позитивні настрої у прагненні до Європи можуть викликати повідомлення про економічне та соціальне благополуччя європейця. Ефект страху також є вагомим у значенні впливу на громадську думку. За таких умов Д. Майєрс стверджує: потрібно обов'язково вказувати аудиторії чи індивідові, що потрібно зробити, щоб уникнути цього страху.

Отже, важливим чинником стереотипів і міфів про інтеграцію України, які впливають на громадську думку, є страх. У цьому ракурсі можна виділити страх кардинально змінити зовнішньополітичний курс держави (Що буде, якщо станемо членом ЄС? Що буде, якщо вступимо в СЕП? Який рівень життя нас очікує? тощо). Якщо взяти до уваги, що у виборі того чи іншого зовнішньополітичного курсу рівень життя відіграє чималу роль, то цей страх має, за визначенням науковців, характер універсального [303, с. 128]. Універсальні страхи виникають унаслідок розуміння людиною можливості миттєво втратити всі свої соціальні й особистісні орієнтири.

Також причинами формування та поширення міфів і стереотипів є той факт, що великий вплив на аудиторію, за визначенням Д. Майєрса, має надійність джерела інформації, привабливість джерела інформації, зміст повідомлення (позитивний ефект, ефект страху) [260, с. 199]. Надійним джерелом інформації може бути друковане видання, наприклад, авторитет “Дзеркала тижня” (“Дзеркала тижня. Україна”) чи газети “День”, автор статті, інтерв'ююваний і коментатор події чи явища. Зрозуміло, що довіру серед громадськості може викликати, наприклад, інтерв'ю з міністром закордонних справ України, депутатом Європарламенту, які є компетентними в геополітиці. Читача зацікавить стаття Т. Силіної в тижневику “Дзеркало тижня. Україна” чи М. Сірука в газеті “День” на цю тему, а не невідомого автора. Привабливість джерела інформації також визначає особистісне ставлення людини до періодичного видання, журналістів, людини, яка дає коментар чи інтерв'ю. Журналістський матеріал, який викликає у реципієнта позитивний ефект, наприклад, про те, як добре бути членом ЄС, сприятиме повному сприйняттю певної інформації. Також газетний матеріал може викликати в людини зайві запитання, які можуть пробудити страх, а за таких умов

журналістові обов'язково потрібно зазначати шляхи, як позбутися цих питань. Наприклад, якщо в газетній публікації автор переконує читача у тому, що Україна у разі вступу в ЄС перетвориться на придаток Європи, то тут же він з метою збереження читача від страху, який може пробудити вказане твердження, має показати шлях вирішення цієї проблеми – Україні потрібно приєднатися до ЄП, де вона матиме повноправне членство та відіграватиме важливу роль у прийнятті рішень.

Причиною поганих російсько-українських відносин В. Чалий у статті “Криза довіри” [485] називав стереотипи. Зокрема, серед російського істеблішменту поширеним є ставлення до України як до другорядної, підконтрольної держави з несамостійною зовнішньою політикою, яка є ареною протистояння Росії та Заходу. З української сторони є сприйняття поглибленого російсько-українського співробітництва як неодмінного чинника посилення Росією контролю над Україною, втручання в її внутрішню та зовнішню політику.

Активне продукування міфологем пов'язане з нестабільністю. Міф може бути основною рушійною силою, що нищить один соціальний порядок і створює інший [205, с. 153]. Коли людина опиняється в полі міфу, то він повністю оволодіває нею. Міф – це сила, що надихає та мобілізує, дієвий інструмент і механізм впливу на маси. З огляду на це, за словами В. Кравченка, потрібна наднапружена робота мислення, щоб відрефлексувати цей міф, а також розуміння такої проблеми, мотивація та стимул [205, с. 157–158].

Міф, на думку Р. Зобова та В. Келасьєва, виконує в сучасному суспільстві двоїсту функцію. З одного боку, він є могутнім, захисним механізмом, що перешкоджає повному розпаду людської особистості та соціуму в умовах невизначеності й нестабільності середовища, дезінформації населення. З іншого, міф спотворює картину подій, що відбуваються в суспільстві, природі, отже становить реальну небезпеку [156, с. 24]. Саме період президентських виборів 2004–2005 років засвідчив, як політичний дискурс періодичних видань не став об'єднавчим чинником щодо великих проблем, а навпаки завдяки маніпулятивним технологіям сприяв розпалюванню конфліктів.

У статті “Політика, міфологія і маніпуляція довірою: соціально-консцієнтальний аспект” В. Жежерун і Н. Замятіна наводять такі головні прийоми маніпуляції з довір’ям: 1) заміна складної багатогранної проблеми її плоскою одновимірною моделлю (наприклад, геополітичне майбутнє України пов’язане з євроінтеграцією; орієнтація на Росію – втрата незалежності та державності Україною); 2) свідоме приховування та блокування незалежних джерел інформації (згортання свободи слова в ЗМІ за часів В. Януковича (закордонні поїздки зі своїми журналістами); 3) фальсифікація, замовчування та грубий обман (досі достеменно не відомо, у чому суть так званих харківських домовленостей); 4) некогерентність роздумів (фінансові затрати на євроінтеграцію – фінансова вигода від євроінтеграції). Методи маніпуляції з довірою: 1) метод створення історичних аналогій; 2) метод «поливання брудом» (усі негативні оцінки щодо ЄС і Росії); 3) метод семантичного маніпулювання (ми – вони); 4) метод “табування інформації” [144].

Доктор філософських наук О. Шевченко поділяє сучасні політичні міфи залежно від об’єкта, щодо якого вони утворилися, на такі групи:

1. “У нас щось украли, і ми це можемо повернути” (наприклад, Україна через певні історичні події позбавлена повноправного членства в європейській спільноті, але це можна виправити, ставши членом ЄС; Україна повинна приєднатися до “трьох братніх народів”, з лона якого була вирвана).

2. Міфи “про погані об’єкти”. У цьому випадку міф пропонує деякий об’єкт, на який можна спровокувати соціальний негатив (наприклад, “кучмізм”, міфи про знищення українського ринку в разі вступу в ЄС та відтік українських кадрів з ринку праці).

3. Міфи про “погані об’єкти” підживлюють конспірологічні міфи, теорії змов (“злі сили” оточили Україну з усіх сторін і по-різному намагаються нашкодити нам; ні Росія, ні ЄС не бажають бачити Україну економічно та політично високорозвиненою державою, а НАТО прагне зробити Україну полігоном для військових дій, а українську армію – гарматним м’ясом у своїх конфліктах; негативні сили намагаються заштовхнути Україну в обійми ЄС).

4. Месіанські міфи – передбачає миттєвий акт соціальної трансформації – від повного зла до абсолютного добра (наприклад, цей міф був кістяком Помаранчевої революції; вступ у ЄС призведе до соціального благополуччя українців та до повної стабільності в Унії) [493].

Українська журналістика стосовно євроінтеграційного процесу розділилася на два табори. Цей поділ зумовлений часто прихованою редакційною політикою медіа. Обґрунтування концепту “Україна–Європа” нерідко є дезінформативним і беззмістовним. Яскравими прикладами цього є журналістські матеріали газети “2000”. Зокрема А. Леонтєв вважає, що визначальним чинником в обранні Україною курсу на європейську інтеграцію є Західна Україна [231].

Медійний імідж України на шляху геостратегічного визначення держави – це комплексна проблема сучасності, яка охоплює такі аспекти, як висвітлення українськими медіаінтеграційного процесу (формування ними громадської думки щодо нього), геополітичного позиціонування країни та вплив образу України, який творять медіа, на світ, зокрема на Європу, куди ми прагнемо інтегруватися. Відомо, що саме від останнього чинника залежить, як швидко відчинить перед Україною свої двері ЄС.

Міф про те, що Україна не володіє перспективами вступу в ЄС, лежить в основі статті А. Березного “Про перспективи України”, опублікованій у щотижневику “2000” [16]. У ній акцентовано на таких концептах, які використано як доказову базу: Україну в Європі ніхто не чекає; у Європі українців сприймають як суспільство другого сорту; соціально-економічна база Європи насправді є слабкою; Україна зовсім не намагається зрозуміти Європу, оскільки не провадить відповідних економічних, політичних і соціальних реформ.

Міф про те, що ЄС не має серйозних намірів відносно України найближчими роками, формується під час прочитання матеріалу І. Джабраїлова “СЄП: інтеграція не мета, а інструмент” (2000. – 2004. – № 47.).

Зі статті С. Бурлаченка “Евроинтеграция вместо насущных дел” (2000. – 2005. – № 31), у якій автор полемізує із А. Гальчинським (*Европа: противоречия политической интеграции // 2000. – 2005. – № 26.*) про євроінтеграційну стратегію

України, виокремлюємо такі міфи: європейська інтеграція – це проект, який конкурує з американською глобалізацією; створення ЄС історично зумовлене комунізмом.

Поширеним є міф про те, що Україна та Росія є двома братніми народами, які мають спільне коріння з Київської Русі, тому є цивілізаційно цілісними; ми потрібні ЄС у ролі бідних родичів, діяльність яких спрямована проти Росії [4].

У статті “Нас – на задворки Європы?” М. Михайленко створив міф, формуючи страх, що у разі інтеграції України в ЄС наша держава перетвориться у гігантський відстійник для нелегалів, “а Київ – в бідняка, який проситиме милостиню у багатій тітці Європи” [280].

Як зазначають дослідники геополітичних процесів В. Маддісон і В. Шахов у навчальному посібнику “Сучасна українська геополітика”, однією з цілей Європейського Союзу є економічне зростання та політичне процвітання його країн-учасниць.

Щодо цього сучасна українська преса, зокрема видання “2000” вибудовує такі найпоширеніші негативні міфи:

1. ЄС ніколи не дасть економіці України розвинутися до рівня інших європейських країн (*Прихно Д. Псевдонаціоналізм як п'ята колона Заходу // 2000. – 2008. – № 47.*).

2. Україна у разі вступу буде лише постачальником дешевої робочої сили (Там само).

3. ЄС – це структура, яка найближчим часом розпадеться, зважаючи на різний соціально-економічний розвиток своїх членів (*Леонтьев А. Эхо Давоса: куда разворачивают Украину // 2000. – 2006. – №6.*).

4. Україна у разі свого членства в ЄС втратить свою державність і незалежність (*Михайленко М. Идем ли мы в Европу? // 2000. – 2005. – №24.*).

5. У політичній нестабільності України винен ЄС (*Умланд А. Європейський внесок у недуги України // Дзеркало тижня. – 2009. – № 30.*).

6. “У Євросоюзі фактично всі рішення ухвалюють «старі» члени, представники цих країн займають усі ключові пости ... «старі» члени ЄС, котрі є і

більш розвиненими, вирішують свої економічні проблеми за рахунок нових членів” (Підлуцький О. *Єврокомісар Далія Грібаускайте: “Час підготовки до вступу в ЄС – золотий час для будь-якої країни” // Дзеркало тижня. – 2008. – № 10.*).

Водночас преса створює й позитивні міфи про ЄС, зокрема газети «День» і «Дзеркало тижня» (Дзеркало тижня. Україна):

1. Україна – це країна, без якої ЄС є нецілісним і незахищеним (Єлісаєв К. *Україна і ЄС: партнерство-асоціація-членство // Дзеркало тижня. – 2009. – № 16.*).

2. Членство України в ЄС є реальним шансом процесу демократизації Росії, який приведе до стабільності в розвитку міжнародних відносин (Райхель Ю. *Призначення ворогом. Антиукраїнська істерія викликана внутрішніми проблемами Росії // День. – 2008. – № 91.*).

3. ЄС – це структура, членство в якій надасть економічну та політичну стабільність і сприятиме соціально-економічному та культурному розвитку України (Прессо Й. *Значимість Помаранчевої революції // День. – 2005. – № 48.*).

4. ЄС має великий обов’язок перед Україною, з огляду на її історичний внесок у забезпечення стабільності європейських країн (Фішер Й. *Реалізм з приводу Росії // День. – 2008. – № 155.*).

Як не дивно, але українська преса, особливо це стосується проросійської преси, взірцем якої є тижневик “2000”, створила міфи про Європейський Союз, даючи їм економічне підґрунтя:

- неспроможність європейської економіки потужно розвиватися та гідно конкурувати на світовому ринку;
- Європейський Союз унаслідок світової економічної кризи втратить свою гео економічну важливість у світі;
- пропагування та реалізація активного соціального захисту громадян європейськими державами завдасть шкоди економіці.

Загалом газета «2000» найчастіше називає Європу “старою” та “хворою” (наприклад, Лозунько С. *Парламентская диагностика украинской евроинтеграции*

// 2000. – 2004. – № 40; Михайленко М. Глобалізація с РФ или без // 2000. – 2006. – №4.).

Є думка, що в Україні проєвропейський курс інтеграції був проголошений радше як антиросійський, аніж прозахідний. Це призвело до того, що ідея європейської інтеграції України певною мірою посіла місце ідеї комунізму [160, с. 46]. Проголошений європейський курс України у 90-х роках ХХ століття не отримав практичного втілення, що стало причиною невироблення власної державної геополітичної стратегії та добрим ґрунтом для її міфотворчості. Зважаючи на це, в українському суспільстві можна простежувати такі тенденції: українці вірять обіцянкам влади “організувати” таку саму Європу, яку вони бачать за кордоном; жодна українська влада та політична сила не заперечує правильності проголошеного курсу на Європу, а така злагода можлива лише за умов незначущості та неважливості питання для влади/політичної сили. Отже, міфологічна природа “інтеграції” має певні особливості висвітлення у ЗМІ: відсутність деталізації фактів у висвітленні цієї теми; відсутність публікацій про реальні відносини між Україною та Європою; відсутність публікацій про те, які реальні вимоги висуває Рада Європи перед Україною тощо; відсутність публікацій про те, як вплинула інтеграція в ЄС на інші країни.

Концепт “Захід”, як зауважив В. Золотарьов, хоча й наявний в українських ЗМІ, але журналісти наділяють його такими характеристиками, як єдність (Захід постає єдиним культурно й політично цілісним), всюдисущий і всюдимогутній (західні європейські країни мають спільні інтереси та здатні їх відстоювати), джерело авторитету (реалізація будь-якої справи “як у них”), боржник (“Захід нам винен”, бо Україна “розвалила” Радянський Союз) [160, с. 47].

У статті “Чи ідемо ми у Європу?” Н. Кічігіна створила такий міф: ЄС розширився 2004 року через жадібність, його влаштує американська парасолька захисту у вигляді НАТО. Позитивне ставлення європейців до прагнень українців здобути членство в цій євроструктурі автор окреслила так: “Нові європейці ніколи не пропустять нагоди напакостити Росії” [181]. Стверджує, що Україна цього членства ніколи не побачить.

У статті “З ким воює Україна?” В. Корнілов пропагує такий міф: “Без Росії Україна ефемерна країна, у ній нічого немає” (2000. – 2007. – № 36.).

Шукаючи причини неприязних російсько-українських відносин, В. Чалий у “Дзеркалі тижня” зауважив, що на ці відносини впливають застарілі стереотипи, які активно циркулюють серед політичних еліт двох держав. Зокрема, написав: “Серед російського істеблішменту існує ставлення до України як до другорядної, підконтрольної держави з несамостійною зовнішньою політикою, яка є ареною протистояння інтересів Росії і Заходу. В українському політикумі є побоювання того, що поглиблення співробітництва з РФ неодмінно призведе до посилення її контролю над Україною, втручання в її внутрішню і зовнішню політику” [485].

Усі біди щодо євроінтеграції України, вважає журналіст тижневика “2000” О. Леонтєв, пов’язані із Західною Україною. Саме через неї не відбувається “консолідація нашого суспільства” щодо цього питання [230].

У статті “Маркери українського вибору” В. Єлєцький створив міф: одна частина українського народу – західна (україномовна) – прагне інтеграції в Європу, а інша частина країни (переважно російськомовна) тяжіє до союзу з Росією [132].

Інший міф про ЄС будують уже не на чітко-окресленій аргументації, а на єдиному твердженні – “ЄС розпадається” та “ось-ось буде крах ЄС”. Той же О. Леонтєв зазначив: “Тут очевидний парадокс. Європа, яку розбирають внутрішні суперечності, прямує у пошуках порятунку на схід, а Україна в пошуках життя невтомно продирається на захід” [231].

Але чи існує реальна загроза втрати самоідентичності народів ЄС? У відповідь на поставлене запитання варто процитувати тезу історика Н. Антонюк: “Насправді там [у Європі. – Г. О.] спостерігаються протилежні процеси, піклування про національну культуру і традиції, збереження їх. Наведемо для прикладу французький закон 1994 року про охорону французької мови або ухвали ЄС про повагу до національної ідентичності” [138, с. 94]. І як зауважив швейцарський культуролог Дені де Ружмон, Європа має все, що їй потрібно, щоб ще залишатися “першою державою Землі не за її розмірами, а за її демографічним, економічним та культурним потенціалом” [370, с. 180]. На його думку, такий стан справ

зумовлений існуванням концепту “європейський феномен”, який в історії людства визначається трьома унікальними рисами: “1. Європа відкрила увесь світ, але ніхто ніколи не приходив відкривати її саму. 2. Європа почергово панувала над усіма, але над нею ніколи не панувала жодна заморська держава. 3. Європа створила цивілізацію, яку наслідує увесь світ, але ніколи не було зворотнього явища” [110, с. 79].

Відповідаючи на запитання дописувачки про те, чи є ЄС доброю чи поганою структурою, Є. Рожнова у статті “Нема на Європу де Голя” [360] підвела до однозначного висновку: ЄС – це погана структура, у якій відбувається узурпація громадських прав і свобод, який утворений і діє на зразок США (за Шарлем де Голлем – Сполучені штати Європи). Зокрема, наголосила: “Євросоюз сьогодні це уніфіковане безлике наднаціональне утворення, цілком зайва громіздка континентальна надбудова головне призначення якої, схоже розплодити і прогудувати армію чиновників, яких, напевне, в ЄС більше, ніж тих, які працюють” [360].

У статті “«Великий стрибок у Європу». На яких правах?” В. Дергачов назвав інтеграцію у будь-які структури міфом, тому з цього приводу висловив таку думку: “Міф про причетність на європейську і північноатлантичну інтеграцію може перестати бути міфом, якщо країна покаже і доведе своє місце в міжнародному поділі праці й економічній інтеграції на континенті...” [103].

Міф про те, що носієм економічно-політичного прогресу є російськомовна частина населення України висловлював Б. Возницький у статті “Камо грядеш... Українська мова на українському овиді?” [50].

Варто зауважити, що особливо велику роль у міфотворчому ракурсі відіграють аналітичні матеріали, які газети подають із закордонних авторитетних видань, висвітлюючи світові дискусії щодо інтеграційних прагнень України. Це свідчить лише про одне: Україна цікавить Європу, Україна є важливою державою на геополітичній карті світу. Як аргумент можна навести такий приклад. “The Economist” від 27 жовтня 2006 року, аналізуючи політико-економічний рік в

Україні після Помаранчевої революції, опублікував статтю під промовистим заголовком “Сусідня з Європою територія” [526].

Оскільки, за словами О. Розумюка, колективна свідомість існує у формі міфу, то й прихильники, і противники ЄС для підтвердження своїх переконань послуговуються міфологемами. Фундаментом для утворення одних є результати праці радянських пропагандистів: “агресивний блок НАТО”, “прийдуть американці і все скуплять” (про продаж землі). Так противники вступу в ЄС виступають за політичне й економічне об’єднання з Росією. А прихильники ЄС створюють міфічний образ “російської загрози”, зображуючи НАТО як єдиний спосіб забезпечення захисту від цієї “загрози”.

Міф про неспроможність України самостійно вступити в ЄС чи розвивати власну геополітичну стратегію створив В. Резніков у статті “Європейський тупик. Як Україні обігнати Америку?” [356]. Він стверджує, не аргументуючи власні тези, що міжнародна спільнота сприймає країну так: “країна бідненька, але розумненька”, вступ України до ЄС є ілюзорним.

Ще у 2000 році О. Дергачов у статті “Україна в європейському контексті” зауважив, що у цей період влада створила та поширила міф про успіхи України у зовнішньополітичній сфері (*Дзеркало тижня. – 2000. – № 29.*).

Газета «2000» використовує такий шлях поширення міфів, як передрук матеріалів із закордонних видань у рубриці “ЗМІ про Україну”. Зокрема, в № 25 тижневика за 2002 рік опублікувала статтю із “The Wall Street Journal”, продукуючи такий міф: “Уже сьогодні Україна функціонує як федерація – тільки неформальна. Схід, Захід, Південь і Центр”.

Значної уваги потребує російсько-український газовий конфлікт 2006 року, який засвідчив, наскільки країни ЄС є уразливими та незахищеними від відсутності інших джерел газопостачання. Аналізуючи підписані 4 січня 2006 року газові угоди між Україною та Росією, дипломат Б. Тарасюк означив їх як “«Перл-Харбор» української енергетичної дипломатії” [157].

Питання про вибір геостратегічної орієнтації є чи не найголовнішим у передвиборчих політичних кампаніях. Передвиборча кампанія, за визначенням

Ю. Шайгородського, – “це потужний процес впливу на масову свідомість, передусім впливу маніпулятивного” [491, с. 151]. Як і будь-які політичні процеси, підготовка та проведення виборів супроводжується міфами. Найчастіше міфи використовують під час виборчої кампанії, щоби сформувати необхідну громадську думку. Ці міфи науковці визначають як політичні. Політичні міфи виникають від час політичної боротьби, їх організовують і створюють відповідно до плану, тому вони не виникають спонтанно й не є плодами вигадки. Тому міфи про ЄС й інтеграцію в Росію особливо активно поширювалися в Україні під час президентських і парламентських виборів упродовж 2000–2014 років, у час, який міг знаменувати зміни у зовнішньополітичному курсі країни. Власне зовнішньополітичне питання в політичних передвиборчих кампаніях було основним засобом завоювання прихильності електорату.

Міф є ознакою всіх етапів виборчої кампанії – від процесу вирішення організаційних її аспектів до публічних аналізів результатів виборів. О. Дергачов, аналізуючи тези про зовнішньополітичну інтеграцію України в програмах кандидатів на посаду Президента України під час президентської виборчої кампанії 1999 року, звернув увагу на те, що питання інтеграції в Європу там було “завуальованим або майже відсутнім”. А “російська тема” звучала в основних суперників досить сильно. Під час 2004 року був сформований міф про те, що перемога помаранчевих сил наблизить Україну до Європейського Союзу. Якщо В. Ющенко апелював до цього міфу, то В. Янукович звернувся до ідеї зближення з Росією, надання російській мові статусу державної тощо.

На думку російського дослідника А. Кольєва, можуть існувати різні рівні складності використання міфу в політиці. Зокрема, анекдот може бути й ознакою існування міфу, й заодно інструментом його руйнування. Окремої дотепної знахідки виявляється достатньо, щоб створити міфологічний “гачок, за допомогою якого можна підтягнути для оперативного досягнення цілей міфологічного пласту” [194, с. 225]. Саме тому є анекдоти, в яких завуальовано порушено питання про проблеми інтеграції України. Наприклад, це анекдоти про канцлера ФРН

А. Меркель, президента РФ В. Путіна, про українця, росіянина та німця (англійця, італійця, чеха, поляка) тощо.

За своєю суттю міф продукує утворення ілюзорного світу, який є далеким від дійсності, претендуючи на істинність. М. Лукінюк у книзі “Обережно: міфи! Спроба системного підходу до висвітлення фальшувань історії України” акцентував на тому, що міфи можуть виникати стихійно на ґрунті малообізнаності або недисциплінованості думки, але їх можуть і цілеспрямовано продукувати й поширювати, нав’язувати з певною корисливою метою [257, с. 143]. Варто наголосити, що в цій книзі він намагається спростувати 35 міфів, серед яких особливу увагу з погляду нашого дослідження привертають “Міф про «третій Рим»”, “Міф про те, як українці «на все готовеньке приперлися»”, “Міф про спільну колиску трьох братніх народів”, “Міф про страшну «загрозу українізації» та «утиски росіян» в Україні”, “Міф про те, що відокремлення України стане катастрофою для її культури”, “Міф про юридичну належність Севастополя до Росії”.

Сучасне міфотворення охоплює наукову, ідеологічно-політичну, художню діяльність. Загалом можемо стверджувати, що міфологічна свідомість перехрещується з усіма видами діяльності, внаслідок чого виникають політичні, економічні, історичні та соціальні міфи. Загалом категоріально їх можна поділити як міфи внутрішньої секреції та зовнішньої, оскільки міфи про певне явище функціонують не лише в межах однієї держави, а й за кордоном.

У сучасному світі міф отримав нове значення та використання. Особливо яскраво й чітко це виражено в українських зовнішньополітичних відносинах, які опосередковано формують засоби масової інформації. Міфи є ефективною зброєю для пропагандистської діяльності. Свою пропагандистську сутність міф набуває завдяки політикам, журналістам і публіцистам.

Загалом міфи формуються з таких причин:

□ цілеспрямовано, з певною метою (наприклад, збільшити свій виборчий електорат, сформувати позитивну громадську думку щодо прийняття непопулярного рішення тощо);

- журналістська некомпетентність;
- заангажованість періодичного видання (іншого ЗМІ);
- міфологізація інформації (використання мовностилістичних засобів з метою надання певного відтінку інформації).

Міфи можуть зазнати поразки тільки тоді, коли масова свідомість замінюється індивідуальною, зростають критичні настрої в суспільстві та розвиваються незалежні засоби масової інформації [491, с. 151].

Переглядаючи та аналізуючи публікації в газетах “День”, “Дзеркало тижня” (“Деркало тижня. Україна”) та “2000” про євроатлантичну інтеграцію України, можна виокремити такі методи поширення міфів про стратегічну орієнтацію України. Перший – журналісти для підтвердження тез часто послуговуються соціологічними даними. Нерідко читачам пропонують результати соціологічних досліджень різних соціологічних служб і неурядових політичних центрів в окремих спеціальних рубриках (наприклад, “Соціологічна служба “Дня” в газеті “День”). Другий метод – інтерв’ю з європейськими політиками, посадовцями ЄС, НАТО, Росії, дипломатами та послами. Зокрема, кореспонденти газети “День” брали інтерв’ю у надзвичайного й повноважного посла Словацької Республіки в Україні У. Руснака [417], у генерального секретаря Альянсу 2000 року лорда Дж. Робертсона [148], у начальника Оборонного коледжу НАТО генерал-лейтенанта В.-Д. Льюзера [405], в консультанта НАТО з питань України Дж. Шерра [414] та ін. Водночас у газеті “2000” можна прочитати інтерв’ю лише з російськими політиками та науковцями у сфері міжнародних відносин. Третій шлях – синдикат-проекти – виступи на сторінках українських видань відомих іноземних політиків. Цей шлях застосовує, головню, газета “День”, “Дзеркало тижня” (“Деркало тижня. Україна”), рідше – “2000”. Четвертий шлях досягається через передрук фрагментів статей з відомих і впливових закордонних періодичних видань або через огляд закордонної преси та використання рубрики, яку умовно можна назвати “Іноземна преса про Україну”. Реалізовано цю рубрику найчастіше шляхом “виривання” окремих речень із контексту, які несуть певний, чітко виражений зміст (“День”, “2000”). Міфи про Україну та євроатлантичну інтеграцію

України негативного характеру продукує газета “2000”, активно подаючи в рубриці “ЗМІ про Україну” уривки текстів про нашу державу з іноземних видань, наприклад, таких, як “Die Zeit” (Німеччина), “Financial Times” (Великобританія), “The Guardian” (Великобританія), “Аuroга” (Ізраїль) тощо (“СМИ об Украине” (2000. –2008. – № 46); “«НАТО не поможет... Зарубежные СМИ об Украине” (2000. – 2008. – № 37.)). Україна в очах її громадян постає як країна вбивць, політично та соціально-економічно нестабільною державою.

Загалом усі міфи, які творить преса щодо геостратегічного курсу України, можна поділити на:

- міфи про ЄС;
- міфи про Росію як надійного та рівноправного партнера України;
- міфи про те, що українське населення поділяється на “проамериканське” та “проросійське”;
- міфи про можливість творення Україною власного геополітичного простору, центром якого може бути вона;
- міфи про те, що зовнішньополітичний курс України залежить від вказівки з Кремля.

Отже, на підставі вищезазначеного можемо зробити такий висновок:

- міфотворчість – це цілеспрямована раціональна дія, продуктом якої є міф з обґрунтованим задумом, ірраціональність якого пов’язана з несвідомим сприйняттям і поширенням міфу. Міфотворчість є процесом цілеспрямованого впливу суб’єкта на будь-що або будь-кого (в нашому випадку – вплив на аудиторію).

3.3. Репрезентація та роз’яснення концептів “Європа” та “Росія” на сторінках української преси

Упродовж 2000–2014 років українська преса сконцептуалізувала дві парадигми “Україна–Європа” та “Україна–Росія”. Суттю першої парадигми є європейськість, а другої – проросійська орієнтація країни. У медіариторії концепт “Україна” часто постає в контексті концепту “Європа”, зауважує Л. Василик у статті “Парадигма Україна–Європа в публіцистиці сучасних літературно-художніх

видань” [41, с. 23]. Відображення проблеми європейської інтеграції України в українській пресі дає зрозуміти, що парадигма концепту “Україна–Європа” трансформується через мас-медіа у свідомості українця на гносеологічному рівні, що сприяє розумінню ним зовнішньополітичних процесів у контексті розвитку внутрішньодержавних і навпаки – розвиток чинника ззовні, зумовленого світовими процесами (глобалізація, інтеграція, політичними та соціально-економічними процесами), який визначає внутрішню державну політику.

Парадигма “Україна–Росія” в медіариторичі упродовж досліджуваного періоду не змогла сконструювати та легітимізувати сприйняття концепту “Україна” у контексті концепту “Росія”. Водночас медіариторика заклала лише розуміння концепту з позицій Україна–ЄСП, Україна–Митний союз. Також були спроби ідентифікувати концепт “Росія” і концепт “Україна”, які можна сформулювати “Україна – це Росія”.

Аналіз публікацій газет “День”, “Дзеркало тижня” (а з 2011 року “Дзеркало тижня. Україна”) та “2000” показує, що концепти “Європа” та “Росія” актуалізувались упродовж досліджуваного періоду через такі тематичні бінарні опозиції:

- інституційні (ЄС–ЄСП, Митний союз);
- інтеграційні (євроінтеграція – проросійська орієнтація);
- світоглядні (європейське-азійське);
- геополітичні (Схід–Захід).

Інституційні тематичні бінарні опозиції представлені в газетних текстах, у яких зовнішньополітичну інтеграцію України розглянуто в контексті долучення країни до провідних інституцій – Європейського Союзу та Європейського економічного простору чи Митного союзу (наприклад, у статтях “Україна–ЄС: без революцій” (День. – 2000. – №165); “Чи є Україна «неперспективною» для Євросоюзу?” (День. – 2000. – №128); “Європейський внесок у недуги України. ЄС робить історичну помилку, не надаючи Києву перспективу членства” (Дзеркало тижня. – 2009. – № 30); “ЄС ризикує потрапити в яму, яку копає Україні” (2000. – 2002. – № 45)).

Інтеграційні тематичні бінарні опозиції виникають у результаті розгляду в газетних публікаціях інтеграційного курсу України як шляху досягнення геополітичної стратегії (наприклад, *“Україна–Європа: інтенсивний біг на місці”* (День. – 2007. – №. 50); *“Парламентская диагностика украинской евроинтеграции”* (2000. – 2004. – № 40); *“Європейці та членство України в ЄС”* (День. – 2007. – №15); *“Заявка на членство в ЄС: строки і варіанти для України”* (Дзеркало тижня. – 2005. – № 4); *“Про деякі проблеми інтеграції України в Європу”* (День. – 2000. – № 102); *“Україна–ЄС: проблеми інтеграції”* (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 20)).

Світоглядні тематичні бінарні опозиції представлені в газетних публікаціях, у яких проблему геополітичної конфігурації України розглянуто з позицій культурно-ідейних і філософсько-ідеологічних (наприклад, *“Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь євроскептикам”* (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 17); *“Більше конкретики! Європеїзація для України – ключ до об’єднаної Європи”* (День. – 2009. – № 35); *“Про «національну особливість» українського шляху в ЄС”* (День. – 2007. – № 83); *“Про історичні розходження”* (День. – 2014. – № 219)).

Геополітичні тематичні бінарні опозиції функціонують у текстах, у яких представлено шляхи становлення України як суб’єкта геополітики (наприклад, *“Повернення історії”* (День. – 2007. – № 140)).

У газетних публікаціях “Дня”, “Дзеркала тижня” (“Дзеркала тижня. Україна”) та “2000” геополітичні тематичні біноми представлені у контексті розгляду й аналізу геополітичного позиціонування України у світі (наприклад, це публікації *“Європейська криза: Українські рефлексії”* (Дзеркало тижня. – 2005. – № 24); *“Значимість Помаранчевої революції”* (День. – 2005. – № 48); *“Хав’єр Солана: «Сьогодні настав той день, коли політичному керівництву треба виявити максимум відповідальності за долю країни»* (Дзеркало тижня.–2007. – № 34)).

Загалом концепти “Європа” та “Росія” можуть функціонувати в газетній публікації як окремо, незалежно одне від одного, так і поруч. Якщо концепти функціонують в одному тексті, то обов’язково один із них має негативне

осмислення, а йому протистоїть інший концепт, наділений позитивними ознаками. Тобто, в одному тексті ці концепти з метою порівняння є у позиціях протиставлення. Це бачимо у статтях *“Призначення ворогом. Антиукраїнська істерія викликана внутрішніми проблемами Росії”* (День. – 2008. – № 91); *“Аргументація. Нефилософський підход”* (2000. – 2005. – № 8); *“Роман Шпек: «Шлях європейської інтеграції України – це не втеча від Росії»”* (День. – 2007. – № 106); *“Британський меседж Керолайн Флінт: Зі стабільними та прозорими демократіями, заснованими на верховенстві права, легше працювати”* (День. – 2008. – № 219).

Дослідниця Я. Прихода, аналізуючи домінування концепту “Європа” в українській пресі 1991–2003 років, окреслила такі тематичні лінії: декларативна (Україна – це Європа), настановна (Європа – це спільний дім), стратегічна (Європа, ЄС – мета України) [344, с. 12]. Треба зауважити, що вказані тематичні лінії залежать від історичного розвитку держави. Цей аспект Я. Прихода також брала до уваги. Актуалізацію концептів “Європа” та “Росія” упродовж 2000–2014 років можна поділити на такі періоди: 2000 рік – Помаранчева революція 2004 року; 2005–2010 роки (період президенства В. Ющенка), 2010 рік (правління В. Януковича) – Революція Гідності 2013 року, 2013 (анексія Російською Федерацією АР Крим) – 2014 роки (період розв’язання Росією війни проти України). У контексті цього історичного процесу можна окреслити такі тематичні лінії, які творила українська преса: декларативна (Україна – це Європа; Україна – це Росія), настановна (Європа – це спільний дім; Росія – колыска братніх народів), стратегічна (Європа, ЄС – мета України; Росія, СЕП – мета України). Зауважимо, що функціонування тематичних ліній двох концептів не завжди відбувалося паралельно в одному часі. Особливо це чітко видно під час двох важливих історичних подій для України – Помаранчевої революції та Революції Гідності. У ці значущі періоди динамічніше функціонує концепт “Європа” з вищеназваними тематичними лініями. Значне домінування вказаного концепту продовжується й сьогодні. Натомість концепт “Росія” був активним у два історичні періоди українського державотворення, коли Президентами України були Л. Кучма

(1999–2004 роки) та В. Янукович (2010–2013 роки). У межах цих двох етапів не відбувалося однакового домінування концепту “Росія”: газетні публікації показують, що 2010–2013 роки характеризуються особливою активністю концепту “Європа”, хоча К. Грищенко вважає, що В. Янукович і його команда реалізовували політику двовекторності: “європейська інтеграція” України та “стратегічне партнерство з Росією” [88].

Доцільно наголосити, що не в усіх українських періодичних виданнях тематичні лінії концептів “Європа” та “Росія” однаково актуалізувалися. Наприклад, динаміка функціонування концепту “Європа” завжди є меншою в газеті “2000” порівняно з газетами “День” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”). І навпаки, динаміка концепту “Росія” у зазначені періоди (1999–2004 роки, 2010–2013 роки) в останніх двох періодичних виданнях характеризується об’єктивністю та виваженістю. Причина цього – редакційна політика кожного з видань.

У газетних публікаціях концепти “Європа” та “Росія” охоплюють певні ідеологеми:

концепт “Європа”:

□ *зближення*. Україна та ЄС намагаються взаємозблизити погляди, політику й інтереси щодо певних питань; наближення до європейських політико-правових, соціально-економічних і культурних цінностей (“Україна–ЄС: без революцій” (День. – 2000. – № 165); “Чи є Україна «неперспективною» для Євросоюзу?” (День. – 2000. – № 128));

□ *важливості*. Вибір євроінтеграційного вектора розвитку є важливим для Європи й України (“Наодинці з Україною” (День. – 2013. – № 217));

□ *повернення*. Україна, зважаючи на історичну справедливість, повинна стати членом ЄС (“Чому Україну не приймають у «Євроклуб»” (День. – 2005. – № 222));

□ *входження*. Україна повинна приєднатися до європейської спільноти (“Європейці та членство України в ЄС” (День. – 2007. – № 15)).

Концепт “Росія”:

□ *повернення*. Повернення України у лоно “трьох братніх народів” (“Маркеры украинского выбора” (2000. – 2005. – № 50));

□ *стабільність*. Росія як надійний партнер України в економічній та політичній сферах співпраці (“За завісою” (Дзеркало тижня. – 2002–2003. – № 50); “Хорошковський проти ЄП: політична агонія напередодні відставки?” (2000. – 2003. – № 37));

□ *вигідність*. Обґрунтування вигоди та переваг для України в разі її приєднання до російських геополітичних проєктів ЄП/Митний союз (“Україна: за і проти євразійства” (День. – 2002. – № 162); “Вибір вектора інтеграції: що ж показують цифри” (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 34); “Альтернатива Є: останній шанс для української державності” (2000. – 2008. – № 36));

□ *конфліктність*. Розгляд основних проблем, які були причинами конфліктів між Україною та Росією (“Новий Фронт газової війни. Тепер Росії з Туркменістаном” (День. – 2009. – № 64); “Політика мстивості і покарання. Джеймс Шерр: Під час газового конфлікту ЄС «виключив себе із сценарію»” (День. – 2009. – № 26); “Негазовий візит. Чи розтопить Тимошенко лід в українсько-російських відносинах?” (День. – 2008. – № 32));

Аналіз газетних матеріалів засвідчив, що впродовж 2000–2014 років функціонує концепт “Росія” у синонімічному зв’язку з категорією “імперія”, яку преса наділяє негативними означеннями: “Три «імперські виклики» Україні” (День. – 2003. – № 195); “Нова філософія. Як жити у світі, де є Росія” (День. – 2003. – № 227); “Україна і Росія – 20 років без імперії: історичні уроки” (День. – 2012. – № 13); “Як запобігти перетворенню світу на концтабір «Русского мира»” (День. – 2014. – № 221).

За функціональним призначенням у газетних публікаціях концепти набувають таких модальних категорій, як декларативність й імперативність. Декларативність та імперативність концепту “Європа” є пріоритетним щодо концепту “Росія” в газетних текстах видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”). Водночас пріоритетність концепту “Росія” з позитивною декларативністю й імперативністю є у тижневику “2000”: “Стати самостійним

геополітичним гравцем – іншого не дано” (2000. – 2012. – № 47); “Яка національна ідея нам потрібна” (2000. – 2005. – № 48); “Аргументація. Нефілософський підхід” (2000. – 2005. – № 8).

Декларативність концепту прочитується як доконане право України увійти/приєднатися до Європи: “Східне партнерство – додатковий шанс на зближення з ЄС” (Дзеркало тижня. – 2009. – № 15); “Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь «євроскептикам»” (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 17).

Імперативність концепту “Європа” наділена характеристиками “ЄС повинен”, “ЄС потрібно” (наприклад, статті: “Хав’єр Солана: «Ви повинні бути упевнені, що країни ЄС завжди будуть поруч з вами»” (Дзеркало тижня. – 2001. – № 16); “Європейський внесок у недуги України. ЄС робить історичну помилку, не надаючи Києву перспективу членства” (Дзеркало тижня. – 2009. – № 30); “«Квадрига» без колеса. Україні потрібна реальна підтримка Німеччини” (День. – 2006. – № 169); “«Четверта свобода»” (День. – 2006. – № 32)).

Зокрема, у статті “Євромайдан як наріжний камінь нової України” читаємо: “Європейський Союз і міжнародне співтовариство повинні допомогти Україні на цьому шляху [на шляху до реалізації системних реформ – О. Г.]” [509].

Треба зауважити, що активність вказаної категорії концепту “Європа” різко зросла під час російсько-української війни 2014–2015 років: “Дзвінок для Європи” (День. – 2014. – № 226); “Ілюзія миру” (День. – 2014. – № 184); “Чому зволікає Європа?” (День. – 2014. – № 184); “«Гібридна війна» Путіна” (День. – 2014. – № 80).

Змістове наповнення концепту “Європа” у газетних текстах здійснюється у трьох напрямках:

□ включення/недоцільність включення України в європейський інтеграційний простір: “Розширення ЄС: плюси та мінуси для України” (День. – 2003. – № 199); “Про перспективи «статусу сусідства» у відносинах України з ЄС, або Чи варто відмовлятися від синиці в руках, коли годі летіти за журавлем” (Дзеркало тижня. – 2003. – № 3); “Де нас немає: Європейський вибір–2” (День. –

2005. – № 4); “Чому Україну не приймають у «Євроклуб»” (День. – 2005. – № 222); “Майкл Емерсон: Україна є єдиним найважливішим партнером у політиці європейського сусідства” (День. – 2007. – № 52);

□ роль України у разі вступу в ЄС: “Україна в європейському контексті” (Дзеркало тижня. – 2000. – № 29); “«Великий стрибок» у Європу. На яких правах?” (День. – 2001. – № 129). (Україна у ролі бідної родички);

□ сприйняття/несприйняття України у європейській спільноті: “Чи є Україна «неперспективною» для Євросоюзу?” (День. – 2000. – № 128); “Україна: глухий кут у кінці євротунелю” (Дзеркало тижня. – 2002. – № 1); “Лейтмотиви інтеграції. Як переконати «євроскептиків» в Україні та «україноскептиків» у Європі” (День. – 2005. – № 28); “Україна – Європа: інтенсивний біг на місці” (День. – 2007. – №. 50); “Чому зволікає Європа?” (День. – 2014. – № 184).

Також у трьох напрямках відбувається змістове наповнення концепту “Росія”:

□ повернення/приєднання до Росії через її геополітичні проекти (ЄП, Митний союз): “Україна – Росія: десять років потому” (Дзеркало тижня. – 2001. – № 32); “ЄП: інтеграція не ціль, а інструмент” (2000. – 2004. – № 47); “Глобалізація з Росією чи ні” (2000. – 2006. – № 4); “Quo vadis, Україно? «Геть від Москви!»” (2000. – 2010. – № 14); “Україна–Митний союз: проблеми інтеграції” (Дзеркало тижня. – 2013. – № 11);

□ роль України в разі приєднання до російських геополітичних проектів: “Маркери українського вибору” (2000. – 2005. – № 50);

□ економічний, ресурсний, політичний, культурний взаємозв’язок України та Росії: “Бермуди Євразії в дискурсі чуми” (Дзеркало тижня. – 2004. – № 45); “Російська мова і демократія: нерозв’язана дилема історії” (День. – 2005. – № 12); “Газовий конфлікт психологічно дуже сильно наблизив українців до ЄС і ще більше – до НАТО” (День. – 2009. – № 1); “Неоімперський проект, або Чому у власній державі українцям знову намагаються відмовити у праві бути самими собою” (Дзеркало тижня. – 2010. – № 134); “Газ, обсяг і ТС” (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 48).

Змістова суть категорій, які постають у результаті перетинання концептів “Європа” та “Росія”, полягає в контексті розгляду проблеми ролі України на геополітичній карті в газетних публікаціях:

- категорія “Україна як “буферна держава””: *“Три сценарії розчарування та надії”* (День. – 2000. – № 74);
- категорія “Україна як “сіра зона””: *“ЄС ризикує потрапити в яму, яку копає для України”* (2000. – 2002. – № 45); *“Україна–Росія–Європа: отруєний трикутник”* (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 47); *“Ні туди, ні сюди. У чому політико-психологічна природа тих, хто не бачить Україну в ЄС і МС?”* (Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 172) (Рис. 3.3):

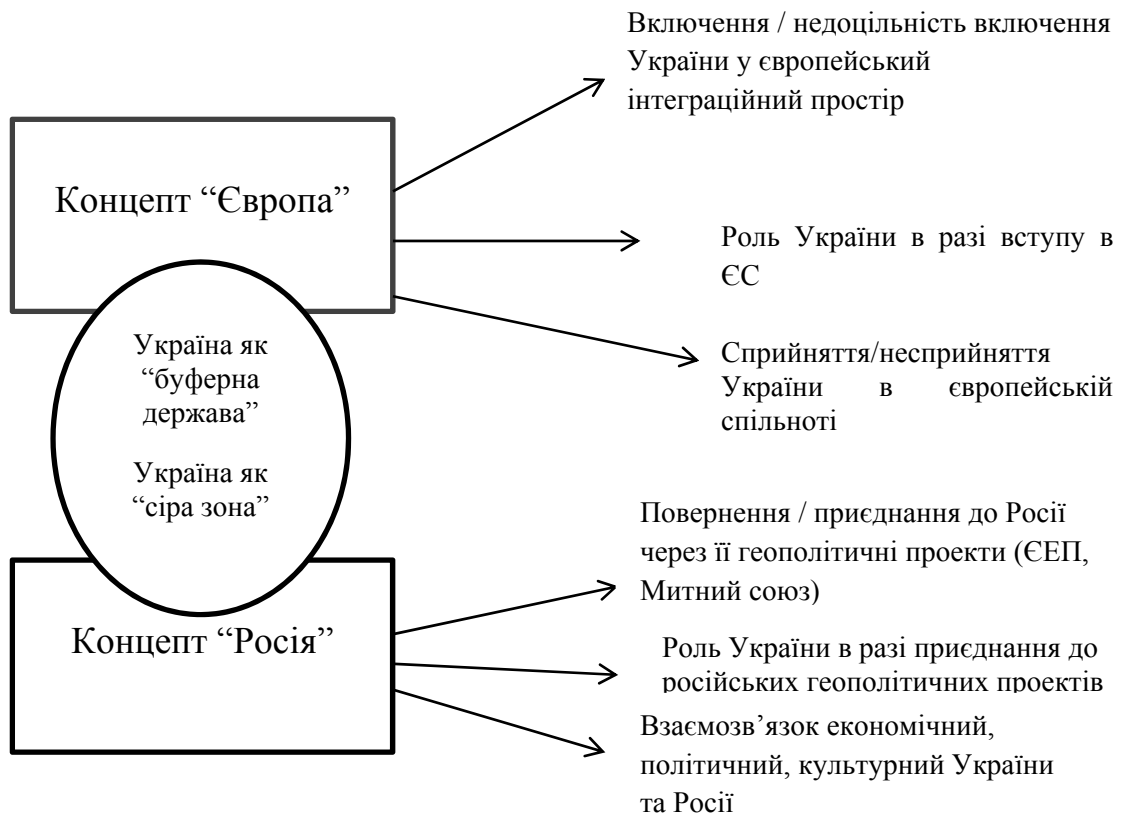

Рис. 3.3. Змістова категоріальне наповнення концептів “Європа” та “Росія”

Як ми вже зазначали, концепт “Європа” сучасна українська преса розглядає в контексті вступу України в Європейський Союз. У пресі також визначено хронологічні межі реалізації цього вступу. Пошук часової межі українські медіа найчастіше відбувається в антонімічній парадигмі найближчого часу – далекого

часу, рідше в конкретизації часу як категорії дати. Парадигма найближчого часу – далекого часу наявна, зокрема, в таких публікаціях: *“Україна в Європейському Союзі: реальна перспектива чи політична фантазія”* (День. – 2009. – № 56); *“Перевантаження. «Якщо Україна стане членом ЄС», то 37-м”* (День. – 2009. – № 35); *“Поza межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики”* (Дзеркало тижня. – 2010. – № 27). Газетні публікації, в яких окреслено часову конкретність: *“Україна: глухий кут у кінці євротунелю”* (Дзеркало тижня. – 2002. – № 1); *“Розширення ЄС: плюси та мінуси для України”* (День. – 2003. – № 199); *“Майкл Емерсон: Україна є єдиним найважливішим партнером у політиці європейського сусідства”* (День. – 2007. – № 52).

Емоційно-вольове навантаження концептів “Європа” та “Росія” мають негативні й позитивні параметри, які можна укласти в антонімічні позиції (добрий–поганий чи бідний–багатий). Аналіз матеріалів показав, що в публікаціях газети “2000” концепт “Європа” зазвичай наділений різко негативними характеристиками: *“Захід зробив нормою порушення міжнародного права”* *“Захід означив поведінку Росії”* (2000. – 2014. – № 52.).

У газетах “День” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) з 2000 року до революційних подій 2013 року матеріали завдяки збалансованості й об’єктивності подання інформації не надавали концептам лише негативних характеристик. Події кінця 2013–2014 років зумовлюють те, що концепт “Росія” в пресі порівняно з концептом “Європа” постає наділений різко негативними параметрами характеристик-ідеологем, пов’язані з гітлерівським і сталінським режимами:

- тоталітаризм: *“Про тоталітаризмознавство”* (День. – 2014. – № 224);
- концтабір: *“Як запобігти перетворенню світу на концтабір «Руссокого мира»”* (День. – 2014. – № 221);
- фашизм: *“«Комунофашизм» крокує Росією”* (День. – 2014. – № 184).

Отже, концепти “Європа” та “Росія” лежать в основі газетних публікацій, у яких порушено проблему геополітичної стратегії України. Аналіз концептів за певними тематичними бінарними опозиціями, ідеологемами, категоріями та

характеристиками показав відмінні та спільні ознаки їхнього функціонування впродовж 2000–2014 років в українській пресі.

Висновки до розділу 3

Функціонування концепту геополітичної стратегії в сучасному інформаційному просторі зумовлюють декілька чинників: зовнішній та внутрішній, а також чинник російської інформаційної наявності в українському інформаційному полі. Міжнародні події економічного, культурного чи політичного характеру, які безпосередньо або опосередковано стосуються питання геополітичної стратегії в пресі, – це зовнішні чинники. Внутрішні чинники – це події внутрішньодержавного характеру, в основі яких є проблема геополітичного визначення країни. Наявність третього чинника зумовлює насамперед відсутність адекватної інформаційної політики, запровадженої на державному рівні, яка мала б на меті цілеспрямовано акумулювати національну інформаційну безпеку. Саме захист національного інформаційного простору зумовлюватиме відображення зовнішньоінтеграційної проблематики на належному об'єктивному рівні та дасть змогу не лише локалізувати певні ЗМІ як “п’яту колону” у державотворчих процесах, а й дещо мінімізувати вплив міфотворення на розв’язання проблеми визначення Україною геополітичного становища, зокрема на громадську думку.

Доброю базою для детермінації та циркуляції міфів є політичний чинник, зокрема багаторічне коливання на державному рівні між прозахідним і проросійським інтеграційним вектором розвитку держави.

Варто також обов’язково наголосити на спрямованості редакційної політики досліджуваної преси. Редакційна політика “Дзеркала тижня” (“Дзеркала тижня. Україна”) та “Дня” спрямована на творення позитивних міфів про ЄС і негативних про СЕП/Росію, вона є прямо протилежною інформаційній політиці газети “2000”, у якій особливий акцент робиться на творенні негативних міфів про ЄС і Європу загалом.

В основі геостратегічної проблематики, яку порушує сучасна українська преса, лежать концепти “Росія” та “Європа”. Вказані концепти мають певні параметри та категоріальні характеристики (див. Додаток В).

ВИСНОВКИ

1. Проблема вибору вектора геополітичної стратегії України є важливою складовою забезпечення розвитку та функціонування країни у XXI столітті на геополітичній карті. Це питання з кінця XIX століття та до сьогодні активно обговорювали й обговорюють не лише українські та діаспорні науковці, а й журналісти, публіцисти, громадські діячі, пропонуючи різні ідейні геополітичні концепції. Сьогодні немає повної класифікації геополітичних концепцій. Історіографія дослідження геополітичної стратегії у пресі має певну тяглисть, світоглядні зрізи та концептуальні домінанти. Всі ці аспекти історіографії залежать від історичного суспільно-політичного та державотворчого контексту. Розгляд історіографії й аналіз джерельної бази дослідження свідчить, що постановка у пресі геостратегічної проблеми відбувається тоді, коли спричинені певними історичними подіями ведуться активні дії, спрямовані на побудову держави.

Вивчення сучасної української преси в контексті відображення геостратегічної проблеми України є важливим внеском у дослідження загального журналістського процесу в тісному взаємозв'язку зі загальним історичним процесом суспільно-політичного, внутрішньодержавного та міжнародного характеру.

Системний аналіз джерельної бази, з одного боку, виявив наявність великої кількості літератури українських та іноземних авторів, української діаспори на досліджувану тему з інституційних позицій та позицій геополітики, міжнародної чи зовнішньої політики/економіки, а з іншого, – відсутність досліджень, які комплексно аналізують відображення геополітичної стратегії у пресі. Завдяки державній незалежності ЗМІ стали не лише звичайними передавачами інформації, а й активними учасниками реалізації геостратегії держави. Журналісти друкованих ЗМІ, добираючи факти про подію геостратегічного характеру держави, коментуючи й аналізуючи її, значною мірою виступають організаторами суспільної свідомості та суспільного настрою щодо цієї проблеми.

2. Проблема геостратегічного позиціонування держави у контексті 2000–2014 років відображена у газетах “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня.

Україна”) та “2000” і наділена певними домінантами. Перші два видання є всеукраїнськими та мають певну чітку редакційну політику, яка дає змогу дотримуватись об’єктивності подання інформації, що свідчить про відсутність політичної та фінансової заангажованості. Чого не можна сказати про щотижневик “2000”, який, незважаючи на те, що виходить на території України, є повністю антиукраїнським виданням з позицій державності та соборності. З огляду на редакційну політику, геостратегічна проблема в цьому тижневику подана в контексті політичної заангажованості з проросійської позиції. Необ’єктивність висвітлення геостратегічної проблеми є причиною функціонування численних міфів з негативним інформаційним навантаженням, що спотворює цілісне сприйняття громадською думкою вирішення цієї проблеми.

Загалом геостратегічний дискурс на сторінках періодичних видань має певну структуру, характерними ознаками якої є тяглість, чітка політична окресленість, сталість проблематики, різножанровість і вмотивованість. Головні аспекти та проблемні питання розглядають, з одного боку, з позицій світоглядних (вибір західного цивілізаційного розвитку держави чи східного/азійського), а з іншого, – з інституційних позицій (можливість вступу України в ЄС/ЄП/Митний Союз). Окремо простежуємо можливість розв’язання геостратегічної проблеми шляхом “опертя на власні сили” чи іншим шляхом, який виключає споконвічну орієнтаційну дилему “Схід–Захід” (наприклад, Азіатсько-Тихоокеанський регіон (С. Шергін), Балто-Чорноморське суспільство або Міжмор’є (Ю. Шмаленко), “У Європу разом з Росією” (А. Деркач, С. Лозунько).

Проблемні питання, які становлять основу відображення геостратегічної проблеми в пресі, є економічного, політичного та культурного характеру. Особливо це помітно в газетних матеріалах, присвячених українсько-російським відносинам.

Матеріали на тему проросійської та проєвропейської інтеграції України як шлях розв’язання геостратегічної проблеми займають важливе місце серед усіх газетних публікацій. Ці дві генеральні лінії пресової проблематики мають певні засадничі парадигми свого функціонування та розв’язання. Українсько-російські

відносини на сторінках досліджуваних видань охарактеризовані як складні, які мають ознаки і співробітництва, і протистояння, і конкуренції в різних сферах на етапі сучасного розвитку двох держав. Тижневик “2000” розглядає ці ознаки в контексті розв’язання геостратегії України з позицій концепції “трьох братніх народів” або “руського единства”. Він тенденційно подає на своїх сторінках матеріали російських/проросійських політиків й інших діячів чи інтерв’ю з ними.

Видання “День” і “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) проблему інтеграції України з Росією розглядають й аналізують з порівняльної позиції геополітичної ролі, політичних, економічних та світоглядних потужностей Європи та Росії.

Загалом аналіз газетних матеріалів на євроінтеграційну проблематику свідчить, що західноєвропейську орієнтацію України преса розглядає у ключі “входження”, “інтеграції у європейські структури” або “повернення” України до Європи.

3. Виявлено, що вагоме зростання геостратегічної проблематики в пресі відбувається насамперед не внаслідок внутрішньополітичних подій (наприклад, виборів), а важливих історичних громадських зрушень у громадському суспільстві (революційні події 2004–2005 та 2013–2014 років). Російсько-український воєнний конфлікт та участь провідних країн Європи й американського континенту та таких інституцій, як ООН, Рада Європи й ОБСЄ у вирішенні сучасного збройного протистояння на території України стали поштовхом до нової потужної хвилі розгляду у пресі теми готовності світу сприймати Україну як серйозного геополітичного гравця та до зміни розуміння українським суспільством геополітичних пріоритетів України.

У відображенні сучасною українською пресою геостратегічного шляху України на кожному історично важливому етапі розвитку держави є певні тенденції. Перша тенденція полягає у тому, що чим більше внутрішньоукраїнська чи міжнародна подія, пов’язана з вибором геостратегічного вектора розвитку України, безпосередньо чи опосередковано стосується держави, тим активніше її висвітлюють в українській пресі. Аналіз публікацій на геостратегічну

проблематику засвідчив ще одну тенденцію: від 2000 року можна зауважити зростання із року в рік поступової активності подання матеріалів на зазначену проблематику. Значну їх появу особливо зумовили суспільно-політичні зрушення 2004–2005 років (Помаранчева революція) та 2013–2014 років (Революція Гідності). Третю тенденцію можна окреслити так: головню, у медіариторії циркулює пошук відповіді на питання “український геостратегічний курс – це орієнтація на Європу чи Росію?”, але також у пресі відбувається обговорення питання геополітичного позиціонування України як самостійного геополітичного гравця (“опертя на власні сили”). З’ясовуючи, чому в українському суспільстві важко виробити консолідовану позицію щодо вибору України геостратегічного вектора, стало зрозуміло, що причиною цьому є інформаційна наявність Росії в Україні на державному та регіональному рівні, яка дає можливість РФ не лише посилювати свій інформаційний вплив, формувати власний позитивний імідж, а й реалізовувати певні стратегії інформаційної війни щодо України, що особливо яскраво засвідчили українські події 2013–2014 років. Це суть четвертої тенденції.

4. Поява газетних матеріалів про геополітичну стратегію України зумовлена такими чинниками: 1) зовнішніми (сучасні геополітичні процеси, які відбуваються незалежно від України або за її участю, безпосередньо/опосередковано впливають на державні інтеграційні устремління); 2) внутрішніми (зумовлені внутрішніми суспільно-політичними та культурними процесами, подіями та процесами в державі, які пов’язані з вирішенням проблеми геополітичного позиціонування держави); 3) чинник російської інформаційної політики в Україні (незахищеність українського інформаційного простору впродовж майже чверті століття української незалежності, відсутність належної продержавної інформаційної політики спричинилася до тотального превалювання російської інформаційної політики не лише на державному, а й на регіональному рівні України, що посилює інформаційний вплив Росії на українське суспільство та сприяє формуванню, з одного боку, її позитивного іміджу на території України, а з іншого, активно пропагує концепцію “русского единства”. Лише Революція Гідності та розв’язання Росією гібридної війни проти України привернула увагу державних і громадських

діячів на інформаційну сферу України, оскільки стало зрозумілим, що інформаційна війна є чи не головною частиною суті гібридної війни. Цей чинник є надзвичайно потужний, з огляду на недосконале українське інформаційне законодавство та слабкий український інформаційний ринок, що спричинили інформаційну відкритість і незахищеність українського інформаційного простору перед російською інформаційною політикою. Це сприяє відсутності консолідованої позиції громадської думки щодо вибору Україною свого геостратегічного вектора, нагнітання страху серед населення щодо цієї проблеми. Інформаційна експансія Росії неабияк полегшена, з огляду на майже цілковиту відсутність мовного та культурного бар'єрів, а також спекулювання на політичному рівні проблемою поділу України на дві частини: східну (на якій проживає начебто винятково проросійське населення) та західну. Задля впливу на українське суспільство та політику не потрібно створювати спеціальні засоби масової інформації.

5. Аналіз українських періодичних видань на геостратегічну проблематику також виявив, що в пресі функціонує чимала кількість міфів, які можна класифікувати на міфи про ЄС, міфи про ЄСП/Митний союз, міфи про можливість творення Україною власного геополітичного простору. Міф про геополітичне позиціонування України може бути наділений позитивними чи негативними характеристиками, що залежить від редакційної політики газетного видання. Зокрема газета "2000" тенденційно створює негативні міфи про ЄС, а інші видання ("День" і "Дзеркало тижня" ("Дзеркало тижня. Україна")) хоч і намагаються об'єктивно висвітлювати геостратегічну інтеграцію України, але все-таки створюють позитивні міфи про ЄС.

Важливим чинником міфів про геополітичну стратегію України, які впливають на громадську думку, є страх. У цьому ракурсі можна виділити страх кардинально змінити зовнішньополітичний курс держави (що буде, якщо станемо членом ЄС? Що буде, якщо вступимо в ЄСП? Який рівень життя нас очікує? тощо). Ще однією причиною формування та поширення міфів є надійність джерела інформації, привабливість джерела інформації, зміст повідомлення, які, як цілком слушно зауважує Д. Майєрс, мають надзвичайно великий вплив на аудиторію.

Саме тому читача, наприклад, зацікавить стаття Т. Силіної в тижневику “Дзеркало тижня. Україна” чи М. Сірука в газеті “День” на геостратегічну проблематику, а не невідомого автора.

Українська журналістика стосовно євроінтеграційного процесу розділилася на два табори. Цей поділ зумовлений часто прихованою редакційною політикою медіа. Обґрунтування концепту “Україна–Європа” нерідко має дезінформативний і беззмістовний характер. Яскравими прикладами цього є журналістські матеріали газети “2000”. Цей щотижневик вибудовує зокрема такі найпоширеніші негативні міфи: 1) ЄС ніколи не дасть економіці України розвинутися до рівня інших європейських країн; 2) Україна у разі вступу буде лише постачальником дешевої робочої сили; 3) ЄС – це структура, яка найближчим часом розпадеться, зважаючи на різний соціально-економічний розвиток своїх членів; 4) Україна у разі свого членства в ЄС втратить свою державність і незалежність.

Переглядаючи та аналізуючи публікації в газетах “День”, “Дзеркало тижня” (“Деркало тижня. Україна”) та “2000” про євроатлантичну інтеграцію України, можна виокремити такі методи поширення міфів про стратегічну орієнтацію України. Перший – журналісти для підтвердження тез часто послуговуються соціологічними даними (наприклад, “Соціологічна служба “Дня” в газеті “День”). Другий метод – інтерв’ю з європейськими політиками, посадовцями ЄС, НАТО, Росії, дипломатами та послами. Третій шлях – синдикат-проекти – виступи на сторінках українських видань відомих іноземних політиків. Цей шлях застосовує головню газета “День”, “Дзеркало тижня” (“Деркало тижня. Україна”), рідше – “2000”. Четвертий шлях досягається через передрук фрагментів статей з відомих і впливових закордонних періодичних видань або через огляд закордонної преси та використання рубрики, яку умовно можна назвати “Іноземна преса про Україну”. Реалізовано цю рубрику найчастіше шляхом “виривання” певних речень із контексту, які несуть певний, чітко виражений зміст (“День”, “2000”). Зокрема, міфи про Україну та євроатлантичну інтеграцію України негативного характеру продукує газета “2000”, активно подаючи в рубриці “ЗМІ про Україну” уривки текстів про нашу державу з іноземних видань, наприклад таких, як “Die Zeit”

(Німеччина), “Financial Times” (Великобританія), “The Guardian” (Великобританія), “Аuroга” (Ізраїль) тощо.

6. Концептуально-змістову модель геостратегічної тематики в українській пресі становлять концепти “Росія” і “Європа”, які мають певні параметри та категорії. За тематичними параметрами концептів “Росія” і “Європа” виокремлено тематичні бінарні опозиції, тематичні лінії. Тематичні бінарні опозиції є у газетних публікаціях, у яких відбувається протиставлення двох можливих векторів реалізації геостратегії: проєвропейського та проросійського. Тематичні бінарні опозиції можна класифікувати так: інституціональні (ЄС–ЄП, Митний союз), інтеграційні (євроінтеграція – проросійська орієнтація), світоглядні (європейське-азійське), геополітичні (Схід–Захід). Беручи за основу дослідження тематичних ліній концепту “Європа” в українській пресі, яке здійснила Я. Прихода, вдалося окреслити такі тематичні лінії концептів “Росія” і “Європа”: декларативна (Україна – це Європа; Україна – це Росія), настановна (Європа – це спільний дім; Росія – колыска “братніх народів”), стратегічна (Європа, ЄС – мета України; Росія, ЄП – мета України). Також ці концепти охоплюють певні ідеологеми, які є різними для них. Концепт “Росія” охоплює ідеологеми: повернення, стабільність, вигідність, конфліктність; концепт “Європа” – зближення, важливості, повернення, входження. У зв’язку з цим з’ясовано, що змістове наповнення концептів “Європа” та “Росія” є відмінним за інформаційно-смісловим навантаженням, але перетинається у двох позиціях: категоріях геополітичного визначення “Україна як «буферна держава»”, “Україна як «сіра зона»”. За функціональним призначенням у газетних публікаціях концепти набувають таких модальних категорій, як декларативність й імперативність. Декларативність та імперативність концепту “Європа” є пріоритетним щодо концепту “Росія” у газетних текстах видань “День”, “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”). Водночас пріоритетність концепту “Росія” з позитивною декларативністю й імперативністю є у тижневику “2000”. Треба зауважити, що активність категорії імперативності концепту “Європа” різко зросла під час російсько-української війни 2014–2015 років. Вказана історична подія зумовила те, що концепт “Росія” у пресі порівняно з концептом “Європа”

постає наділеним різко негативними параметрами характеристик-ідеологем: “фашизм”, “концтабір”, “тоталітаризм”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв Ю. М. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985–1999 рр.) : [навч. посібник] / Ю. М. Алексєєв, С. В. Кульчицький, А. Г. Слюсаренко. – К. : ЕксОб, 2000. – 293 с.
2. Андрійчук О. Лейтмотиви інтеграції. Як переконати “євроскептиків” в Україні та “україноскептиків” у Європі / Олесь Андрійчук // День. – 2005. – № 28.
3. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : [монографія] / С. В. Андрущенко (Гринько). – К. : Логос, 2005. – 286 с.
4. Аптухин Ю. Какая национальная идея нам нужна / Юрий Аптухин // 2000. – 2005. – № 48.
5. Баган О. Поміж містикою і політикою / Олег Баган / Дмитро Донцов на тлі української політичної історії 1-ї половини ХХ століття / Олег Баган // Донцов Д. Твори : Т.1: Геополітичні та ідеологічні праці / Дмитро Донцов. – Львів : Кальварія, 2001. – С. 23–63.
6. Балда Т. Європейський вибір України крізь призму української та діаспорної публіцистики / Тарас Балда // Вісн. Львів. ун-ту. – 2009. – С. 64–72. – (Сер. Журналістика ; вип. 32).
7. Бандера С. З москалями нема спільної мови / Степан Бандера // Перспективи української революції / Степан Бандера ; за ред. Данила Чайковського ; ост. ред. й упоряд. до друку Степана Ленкавського. – Мюнхен : Вид. Організації Українських Націоналістів, 1978. – С. 272–276.
8. Бандера С. Первородний гріх проросійської концепції / Степан Бандера // Перспективи української революції / Степан Бандера ; за ред. Данила Чайковського ; ост. ред. й упоряд. до друку Степана Ленкавського. – Мюнхен : Вид. Організації Українських Націоналістів, 1978. – С. 415–420.
9. Бандера С. Перспективи української революції / Степан Бандера // Перспективи української революції / Степан Бандера ; за ред. Данила Чайковського ; ост. ред. й упоряд. до друку Степана Ленкавського. – Мюнхен : Вид. Організації Українських Націоналістів, 1978. – С. 506–595.

10. Бандера С. Перші висновки / Степан Бандера // Перспективи української революції / Степан Бандера ; за ред. Данила Чайковського ; ост. ред. й упоряд. до друку Степана Ленкавського. – Мюнхен : Вид. Організації Українських Націоналістів, 1978. – С. 395–399.
11. Бандера С. Україна не буде спільницею Москви / Степан Бандера // Перспективи української революції / Степан Бандера ; за ред. Данила Чайковського ; ост. ред. й упоряд. до друку Степана Ленкавського. – Мюнхен : Вид. Організації Українських Націоналістів, 1978. – С. 415–420.
12. Барановська І. М. Українська періодика у проблематиці журналістикознавчих досліджень (на матеріалах кандидатських і докторських дисертацій 1980–1990-х рр.) [Електронний ресурс] / І. М. Барановська. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1604>
13. Басараб М. Незабаром дякуватимемо Януковичу за членство в ЄС / Михайло Басараб // День. – 2013. – № 219.
14. Белинский В. Б. Открытие Великороссии: Роман-исследование / В. Б. Белинский ; общ. ред. О. Шевченко. – К. : Диокор, 2004. – 240 с.
15. Белоус Н. Министр культуры Болгарии: “Европа отказывается от нравственного христианского фундамента” / Николай Белоус // 2000. – 2013. – № 41.
16. Березний А. О перспективах Украины / Андрей Березний // 2000. – 2004. – № 1–2.
17. Бетлій О. Регіональна ідентичність як індикатор інтеграційних процесів: приклад України / О. Бетлій // Геополітичні трансформації в Євразії : погляди з Києва і Сеула : [українсько-корейська монографія] / [під ред. Г. М. Перепелиці та Хо Сун Чьола] ; Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України. – К. : ВД “Демід”, 2008. – С. 32–65.
18. Бжезінський З. Велика шахівниця : американська першість та її стратегічні імперативи / Збігнев Бжезінський ; [пер. з англ. О. Фешовець]. – Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 223 с.

19. Білан В. Польська капітуляція як символ денационалізації Євросоюзу / Віталій Білан // Дзеркало тижня. – 2009. – № 40.
20. Білоусова Н. Росія: 24 загрози. Пресинг і залпи “інформаційної війни” / Наталія Білоусова // День. – 2013. – № 197.
21. Білоусова Н. Чому зволікає Європа? / Наталія Білоусова // День. – 2014. – № 184.
22. Більдт К. Остання європейська революція / Карл Більдт // День. – 2010. – № 1.
23. Більш ніж сусіди: Розширений Європейський Союз та Україна – нові ключові відносини. Заключний звіт / Якуб Боратинський... [та ін.] – Варшава : Фонд імені С. Баторія ; К. : Міжнародний фонд “Відродження”, 2004 . – 106 с.
24. Богайчук В. Ж. Проблеми вибору зовнішньополітичних орієнтирів розвитку України у контексті національної безпеки / В. Ж. Богайчук // Політологічний вісник : [зб. наук. праць] / [редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]]. – К. : Інтас, 2007. – Вип. 27. – С. 228–238.
25. Богдан В. Як запобігти перетворенню світу на концтабір “Русского мира” / Василь Богдан // День. – 2014. – № 221.
26. Богомолів О. Уроки прагматизму / Олександр Богомолів, Галина Яворська // Дзеркало тижня. – 2005. – № 6.
27. Богуславська А. Андрій Окара: “Росії потрібен новий образ ворога, й вона обрала для цього Україну” / Анастасія Богуславська // Україна Молода. – 2006. – № 52.
28. Боднар В. Про деякі проблеми інтеграції України в Європу / Віталій Боднар // День. – 2000. – № 102.
29. Браун Н. Процес наближення до ЄС залежить від України / Наталія Браун // День. – 2007. – № 95.
30. Булгаков В. А. Концептуальні засади визначення геополітичних пріоритетів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / В. А. Булгаков. – К., 2002. – 18 с.

31. Буравльов Є. П. Глобалізація: проблеми безпеки : [монографія] / Є. П. Буравльов. – К. : Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 157 с.
32. Бураковський І. Вибір вектора інтеграції: що ж показують цифри / Ігор Бураковський // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 34.
33. Бурлаченко С. Євроінтеграція вместо насущних дел / Сергей Бурлаченко // 2000. – 2005. – № 31.
34. Бурлаченко С. Євроінтеграцію углубить, улучшить и расширить // 2000. – 2005. – № 12.
35. Бурлаченко С. О двоевласти во власти / Сергей Бурлаченко // 2000. – 2011. – № 50.
36. Бутейко А. Внутрішня “Одісея” політики зовнішньої. Євроінтеграція чи єврокамуфляж? / Антон Бутейко // Універсум. – 2003. – № 7–10. – С. 7–12.
37. Бутиріна М. В. Мас-медіа як середовище створення та функціонування стереотипів масової свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. наук із соц. ком. : спец. 27.00.01 “Теорія та історія соціальних комунікацій” / М. В. Бутиріна. – К., 2009. – 30 с.
38. Быков А. Теоретико-методологические подходы к исследованию журналистики (2008 г.) [Электронный ресурс] / Алексей Быков. – Режим доступа : <http://kazankov.by/aleksey-bykov-teoretiko-metodologicheskie-podhody-k-issledovaniyu-zhurnalistiki-2008-g>
39. Василенко И. А. Образ России в виртуальном диалоге культур / И. А. Василенко // Вестник Московского университета. – 2008. – С. 3–20. – (Сер. 12: Политические науки ; № 3.)
40. Василенко С. Д. Україна: геополітичні виміри в загальноєвропейському процесі / С. Д. Василенко. – Одеса : ОДМА, 2000. – 206 с.
41. Василик Л. Парадигма Україна–Європа в публіцистиці сучасних літературно-художніх видань / Любов Василик // Вісн. Дніпр. ун-ту. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського національного університету, 2008. – Т. 2. – № 12. – С. 22–30 – (Сер. Літературознавство. Журналістика ; вип. 10. Соціальні комунікації).

42. Васильєва С. Спиридон Килинкаров: “Если ЕС попросит наших оппозиционеров принять закон об их кастрации, они и за это проголосуют” / Светлана Васильєва // 2000. – 2013. – № 37.
43. Васильченко М. М. Концепція синергетики в дослідженні архіву як соціально-комунікаційної структури / М. М. Васильченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2011. – Вип. 33. – С. 143–150.
44. Вассиян Ю. Простір між Москвою і Візантією / Ю. Вассиян // Твори : у 2 т. Т. 1. : Степовий Сфінкс: суспільно-філософські нариси / Ю. Вассиян. – Торонто : “СВШАН-ЗІЛЛЯ”, 1972. — С. 81–106.
45. Ващенко Н. Геополітичні вектори ЄС щодо України на сторінках німецької преси [Електронний ресурс] / Наталія Ващенко. – Режим доступу : www.journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1543
46. Ведернікова І. Анатолій Гриценко: Керівники країни повинні дивитися у вікно і бачити світ / Інна Ведернікова // Дзеркало тижня. – 2009. – № 41.
47. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення / Володимир Винниченко. – К. : Криниця, 1991. – 126 с.
48. Вітковський В. Архетипи історії й “молекулярна енергія” поступу / Володимир Вітковський // Монологи в Універсумі. – Львів : Універсум, 2000. – С. 100–105.
49. Вовканич С. Якби ми вчилися соборності... / Степан Вовканич // День. – 2013. – № 162.
50. Возницький Б. Камо грядеш... Українська мова на українському овиді? / Борис Возницький // Дзеркало тижня. – 2004. – № 6.
51. Войтенко В. Немає науки – від історії / Володимир Войтенко // День. – 2000. –имир Вой
52. Войтенко В. Патологія “спільної долі” / Володимир Войтенко // День. – 2000. – № 157.
53. Волович О. Регіональне лідерство України: міф чи реальний шанс? / Олексій Волович // День. – 2006. – № 163.

54. Волянська О. В. Соціальна психологія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Волянська, А. М. Ніколаєвська. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 159 с.
55. Гавел В. Дві сторони європейської свідомості / Вацлав Гавел // День. – 2000. – № 115.
56. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази на майбутнє; доп. Римському Клубові / Богдан Гаврилишин ; [упоряд. В. Рубцов]. – [3-тє вид., допов.]. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАР, 2009. – 246 с.
57. Гавриш О. Україна–Росія: десять років потому / Олег Гавриш // Дзеркало тижня. – 2001. – № 32.
58. Гаджиев К. С. Геополитика / К. С. Гаджиев. – М. : Международные отношения, 1997. – 382 с.
59. Газета “2000” – чи повія за 10 000 \$ [Електронний ресурс] / [Без автора]. – Режим доступу : <http://vsyapravda.blogspot.com/2008/12/2000-10000.html>
60. Гайдуцький П. Україна–ЄС: проблеми інтеграції / Павло Гайдуцький // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 20.
61. Гайдуцький П. Україна–Митний союз: проблеми інтеграції / Павло Гайдуцький // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 11.
62. Гальчинский А. Европа: противоречия политической интеграции / Анатолий Гальчинский // 2000. – 2005. – № 26.
63. Гальчинський А. Геополітичні аспекти євроінтеграційного курсу України / Анатолий Гальчинский // Політика і культура. – 2002. – № 42. – С. 15–17.
64. Ганкевич М. Федерація чи самостійність / Микола Ганкевич // Вперед. – 1919. – 17 вересня.
65. Гарбуз Л. “Гібридна війна” Путіна / Людмила Гарбуз // День. – 2014. – № 80.
66. Гетьманчук О. Євроінтеграція та ефект попкорну / Олена Гетьманчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 39.
67. Гетьманчук О. Коли Вільнюс – не тільки столиця / Олена Гетьманчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 27.

68. Гнатюк О. Прощання з імперією : українські дискусії про ідентичність / Оля Гнатюк ; Український науковий інститут Гарвардського університету ; Інститут критики. – К. : Критика, 2005. – 528 с.
69. Говгаленко В. Европейський вибор цель или политика? / Валерий Говгаленко // 2000. – 2002. – № 22.
70. Головатий С. Європейський вибір чи Азійська деспотія [Електронний ресурс] / Сергій Головатий. – Режим доступу : http://universum.lviv.ua/archive/journal/2002/golov_7.html
71. Голоси європейської преси про українську справу / [Без автора] // Вістник Союзу визволення України. – 1914. – Ч. 1. – С. 5–6.
72. Гончар М. Кінець Рах Puntiana. 2017 / Михайло Гончар, Андрій Чубик // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 14.
73. Гончар О. Час для єдності. Виступ на I-му Конгресі Міжнародної Асоціації Україністів / Олесь Гончар // Літературна Україна. – 1990. – № 56.
74. Гончаренко О. І все-таки європейський ренесанс. Ймовірні шляхи розвитку України після парламентських виборів на період до 2008 року / О. Гончаренко // Політика і час. – 2006. – № 4. – С. 3–8.
75. Гончарук А. Додана вартість “Східного партнерства” / Андрій Гончарук // День. – 2009. – № 80.
76. Горбань Т. Ю. Еволюція ідеї національного самовизначення в українській суспільно-політичній думці кінця XIX – першої чверті XX століть / Т. Ю. Горбань. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 381 с.
77. Горбулін В. “Безпека – 2010” / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. – 2006. – № 48.
78. Горбулін В. Гібридна війна як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / Володимир Горбулін // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – № 2.
79. Горбулін В. Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь “євроскептикам” / Володимир Горбулін, Євген Бершеда // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 17.

80. Гордіюк Н. П. Історія та еволюція відносин між Російською Федерацією та Європейським Союзом / Н. П. Гордіюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць]. – 2007. – Вип. 68 (Ч. 1). – С. 84–89.
81. Гошуляк І. Неоімперський проект, або Чому у власній державі українцям знову намагаються відмовити у праві бути самими собою / Іван Гошуляк, Василь Чумак // Дзеркало тижня. – 2010. – № 134.
82. Грабовська І. Революція гідності у контексті цивілізаційних прагнень України / Ірина Грабовська // День. – 2014. – № 198.
83. Грабовський С. Комунофашизм крокує Росією та приміряється до Європи / Сергій Грабовський // День. – 2014. – № 184.
84. Грабовський С. Російська надбудова: неототалітаризм ХХІ століття / Сергій Грабовський // Універсум. – 2003. – № 11–12. – С. 11–14.
85. Грабовський С. Українське питання та Європа. Теорія і практика / Сергій Грабовський // День. – 2010. – № 126.
86. Гранина В. Кто и какими СМИ владеет, и как посредством медиа влияет на читательскую и зрительскую аудиторию? [Электронный ресурс] / Виктория Гранина. – Режим доступа : <http://www.zavtra.com.ua/news/ekonomy/55005/>
87. Гринів О. Україна і Росія: партнерство чи протистояння? (Етнополітологічний аналіз) / Олег Гринів. – Львів, 1996. – 384с.
88. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / Костянтин Грищенко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 27.
89. Грищенко К. Україна як загальноєвропейський чинник / Костянтин Грищенко // Дзеркало тижня. – 2011. – № 1.
90. Грушевський М. Вільна Україна / Мих. Грушевський. – Нью-Йорк : Українська друкарська і видавнича спілка, 1918. – 28 с.
91. Грушевський М. Звідки пішло Українство і до чого воно йде / Мих. Грушевський. – К., 1917. – 16 с.

92. Грушевський М. На порозі нової України. Гадки і мрії / Михайло Грушевський ; передм. І. Р. Юхновського. – К. : Наукова думка, 1991. – 120 с.
93. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / Михайло Грушевський // Хто такі Українці і чого вони хочуть / Михайло Грушевський. – К. : Т-во “Знання” України, 1991. – С. 109–120.
94. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії й федерації / Михайло Грушевський // Хто такі українці і чого вони хочуть / Михайло Грушевський. – К. : Т-во “Знання” України, 1991. – С. 121–133.
95. Густов В. Россия–СНГ: не забывая прошлого, думать о будущем / Вадим Густов // Свободная мысль. – 2011. – № 5 (1624). – С. 5–22.
96. Гутковський В. П. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина ХІХ–1920 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / В. П. Гутковський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 18 с.
97. Гудзик К. Місце в ієрархії, або українське православ’я / Клара Гудзик // День. – 2005. – № 2.
98. Дацюк О. Про класичну “установку безвиході” або До чого веде ідеологія капітулянтства / Олег Дацюк // День. – 2000. – № 190.
99. Дашкевич Я. Досвід листопадових днів: до 75-річчя Західноукраїнської Народної Республіки / Ярослав Дашкевич // “Учи неложними устами сказати правду”: історична есеїтка / Ярослав Дашкевич. – К. : Темпора, 2011. – С. 105–117.
100. Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом / Ярослав Дашкевич // Записки НТШ: Праці історико–філософської секції. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 39–57.
101. Деменко О. Ф. Європейський Союз після Лісабонської угоди / О. Ф. Деменко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї / О. Ф. Деменко. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2010. – Вип. 19. – С. 395–402.

102. Демченко С. Масова комунікація як чинник формування громадянського суспільства в незалежній Україні (глобальне і національне) : [монографія] / С. Демченко. – Дніпропетровськ : Маковецький, 2009. – 366 с.
103. Демчук Р. МЗС продовжує формувати європейське «алібі» України / Ростислав Демчук // День. – 2000. – № 12.
104. Дергачов В. “Великий стрибок у Європу”. На яких правах? / Володимир Дергачов // День. – 2001. – № 129.
105. Дергачов О. За завісою / Олександр Дергачов // Дзеркало тижня. – 2002–2003. – № 50.
106. Дергачов О. Україна в європейському контексті / Олександр Дергачов // Дзеркало тижня. – 2000. – № 29.
107. Деркач А. Достаточный изоционализм : сборник геополитических эссе / Андрей Деркач. – К. : Телеграфъ, 2003. – 192 с.
108. Деркач А. Європейський вибір України / Андрій Деркач // Дзеркало тижня. – 2002. – № 16.
109. Десмонд Д. Дедалі міцніший союз: курс європейської інтеграції / Дайден Десмонд. – К. : К.І.С., 2006. – 683 с.
110. Джабраїлов І. Аргументация. Нефилософский поход / Исмаил Джабраїлов // 2000. – 2005. – № 8.
111. Джабраїлов І. ЕЭП: интеграция не цель, а инструмент / Исмаил Джабраїлов // 2000. – 2004. – № 47.
112. Джабраїлов І. Украина-ЕС: амбициозная риторика и реальность / Исмаил Джабраїлов // 2000. – 2004. – № 40.
113. Дзюба І. Старі страхи і нові загрози / Іван Дзюба // Універсум. – 1999. – Ч. 1–2. – С. 243–253.
114. Димовський Б. Запитання “Дня” / Богдан Димовський // День. – 2009. – № 89.
115. Діло. – 1917. – Ч. 3. (1932). – 6 січ.
116. Діяк І. В. Україна–Росія : (Історія та сучасність) : наукове видання / Іван Васильович Діяк. – К. : Б. в., 2001. – 400 с.

117. Дмитренко Я. Асоціація со многими неизвестными / Ярослав Дмитренко // 2000. – 2007. – № 27.
118. Дністрянський М. Геополітичний тиск Росії та українські перспективи / Мирослав Дністрянський // Універсум. – 2010. – № 11–12. – С. 4–7.
119. Дністрянський М. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології : [монографія] / Мирослав Дністрянський. – Львів, 2003. – 114 с.
120. До громадської думки Європи / [Донцов Д., Дорошенко В., Меленевський М. та ін.] // Вістник Союзу визволення України. – 1914. – Ч. 1. – С. 2.
121. Долженков О. Порівняльний аналіз як метод політологічних досліджень [Електронний ресурс] / Олег Долженков. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/983>
122. Донцов Д. Сучасне політичне положення нації і наші завдання (Реферат, виголошений на II Всеукраїнським студентським з'їзді в липні 1913 року у Львові) / Дмитро Донцов // Твори. Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці / Дмитро Донцов. – Львів : Кальварія, 2001. — С. 69–90.
123. Др. Донцов Д. Підстави нашої політики / Д. Донцов. – Відень : Видавництво Донцових, 1921. – 212 с.
124. Д-р. Токаж Г. Геополітичне становище України: польський погляд / Д-р. Гжегож Токаж // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць]. – К., 2007. – Вип. 96 (Част. I). – С. 85–90.
125. Драгоманов М. Переднє слово / М. Драгоманов // Громада : Українська збірка. Переднє слово. – 1878. – 110 с.
126. Драч І. Що таке інформаційна безпека і як її налагодити? / Іван Драч // Універсум. – 2001. – № 3–4.
127. Друзенко Г. Європейська криза: Українські рефлексії / Геннадій Друзенко, Володимир Посельський, Тарас Качка // Дзеркало тижня. – 2005. – № 24.
128. Дубенко Л. Спасибо, Польша, что ты не Украина–Сикорский / Леся Дубенко // 2000. – 2014. – № 24.
129. Дубровик А. Очікуючи... / Алла Дубровик // День. – 2013. – № 187.

130. Дубровик А. Тепер – “порцеляновий” фронт / Алла Дубровик // День. – 2013. – № 152.
131. Дугин А. Г. Геополитическое будущее России: многополярность и основные стратегические перспективы в XXI в. / А. Г. Дугин // Вестник Московского университета. – 2011. – С. 69–97. – (Сер. 18. Социология и політологія ; № 2).
132. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России / А. Дугин. – М., 1997. – 608 с.
133. Елецкий В. Маркеры украинского вибора / Владимир Елецкий // 2000. – 2005. – № 50.
134. Євразійська інтеграція як глобальний геополітичний проект Росії [Електронний ресурс] / [Без автора]. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/analytics/print/eurasian-integration-as-russias-global-geopolitical-project/>
135. Європейська інтеграція : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [Н. Н. Коцан... [та ін.] ; за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. – [2-ге вид., переробл. й доповн.]. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011. – 760 с.
136. Європейська інтеграція України : поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики / [за заг. ред. Снігир О. В.]. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.
137. Європейський віз попереду коня [Електронний ресурс] / [Без автора]. – Режим доступу : www.telekritika.ua/media-corp/lyudi/2005-03-11/3776
138. Європейський проект та Україна : [монографія] / [А. В. Єрмолаєв ... [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 186 с.
139. Європейський Союз: структура, функції, механізми / [за ред. д-ра іст. наук Н. В. Антонюк]. – Львів, 2002. – 176 с.
140. Європейці та членство України в ЄС / [Без автора] // День. – 2007. – № 15.
141. Єлісаєв К. Україна і ЄС: партнерство–асоціація–членство / Костянтин Єлісаєв // Дзеркало тижня. – 2009. – № 16.
142. Єрмоєнко А. Газ, обсяг і ТС / Алла Єрмоєнко // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 48.

143. Єсаулов С. Чому ЄС не поспішає з інтеграцією України / Сергій Єсаулов // 2000. – 2005. – № 52.
144. Єсаулов С. Чому Україну не приймають у “Євроклуб” / Сергій Єсаулов // День. – 2005. – № 222.
145. Жежерун В. Т. Политическая мифология и манипуляция доверием: социально-консциентальный аспект / В. Т. Жежерун, Н. В. Замятіна // Вісн. Міжнар. слов’ян. ун-ту. – 2008. – Т. XI. — С. 33–42. – (Сер. Соціологічні науки ; № 1).
146. Жеребецький Є. Завелика РФ [Електронний ресурс] / Євген Жеребецький. – Режим доступу : www.polit.com.ua
147. Жугай Н. Політична сила соціальних медіа: технології, публічна сфера і політичні зміни. Огляд статті Клея Ширкі / Наталія Жугай // Комунікація : збірка з питань комунікацій у світі. – 2012. – Березень. – № 2. – С. 77–83.
148. Журбенко Н. Сергій Ковальов: “У всій цій неприємній газовій історії для Росії головним був політичний тиск” / Наталія Журбенко // Україна Молода. – 2006. – № 19.
149. Зам’ятін В. Генеральний секретар НАТО лорд Робертсон: Альянс не планує ніяких операцій на теренах колишнього СРСР / Віктор Зам’ятін // День. – 2000. – № 13.
150. Зам’ятін В. Китайський приклад / Віктор Зам’ятін // День. – 2000. – № 89.
151. Зам’ятін В. Поменше гасел / Віктор Зам’ятін // День. – 2000. – № 167.
152. Зам’ятін В. Три сценарії розчарування та надії / Віктор Зам’ятін // День. – 2000. – № 74.
153. Зам’ятін В. Україна–ЄС: без революцій / Віктор Зам’ятін // День. – 2000. – № 165.
154. Зам’ятін В. Хав’єр Солана: “Україна не буде ізольованою від рішень, що приймаються в ЄС” / Віктор Зам’ятін // День. – 2001. – № 73.
155. Згуровський О. Війни глобалізації / Олександр Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 27.

156. Здоровега В. У майстерні публіциста. Проблеми теорії, психології, публіцистичної майстерності / Володимир Здоровега. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1969. – 178 с.
157. Зобов Р. А. Социальная мифология России и проблемы адаптации : [учеб. пособ.] / Зобов Р. А., Келасьев В. Н. – Спб. : Изд-во СПбГУ, 1997. – 423 с.
158. Зовнішньополітичний квартет: какофонія тактики, гармонія стратегії? / [Без автора] // Дзеркало тижня. – 2007. – № 50.
159. Зовнішньополітичні підсумки 2010 року [Електронний ресурс] / [Без автора] – Режим доступу : http://lb.ua/news/2010/12/29/79292_vneshnyaya_politika_itogi_2010_god.html
160. Зовнішня політика України: здобутки і проблеми // Зовнішня політика України: здобутки і проблеми / [Матеріали підгот. Рехкалов В. А., Шахов В. А. ; відп. за вип. Ю. І. Слива]. – К. : Товариство “Знання України”, 2007. – 23 с.
161. Золотарьов В. Європейська інтеграція України – найзвичайнісінький міф / В. Золотарьов // Роль ЗМІ у сприянні європейській інтеграції / [уклад. В. Зам’ятін, І. Підлуська]. – К. : [б. в.], 2001. – 88 с.
162. Ирхин А. А. Геополитические циклы Евразии и национальные интересы Украины / А. А. Ирхин. – Севастополь : Рибэст, 2011. – 294 с.
163. Іванишин П. В. Печать духу: національно-екзистенціальна франкіана / П. В. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2006. – 94 с.
164. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики : [навч. посібник] / Валерій Іванов ; [за наук. ред. В. В. Різуна]. – К. : Центр Вільної Преси, 2010. – 258 с.
165. Іванов В. Інформаційна безпека України: медійний аспект проблеми / Валерій Іванов // Універсум. – 2001. – № 3–4.
166. Іванов Л. Г. Україна між Сходом і Заходом : українська національна ідея в суспільно-політичній думці 50–60-х рр. ХІХ ст. : [монографія] / Л. Г. Іванов. – К. : Дніпро, 2008. – 301, [2] с.
167. Іванцов О. Анатомія загроз: між реальністю “сірої зони” та європейською мрією / Олег Іванцов, Сергій Згурець // День. – 2000. – № 11.

168. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналітична доповідь / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. П. Гнатюк та ін. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.
169. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : збірник аналітичних доповідей / М. А. Ожеван, С. П. Гнатюк, Т. О. Ісакова ; [за заг. ред. Д. В. Дубова]. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
170. Іщук В. Формування громадської думки і засоби масової комунікації в Україні / Володимир Іщук // Україна: проблема престижності та ідентичності (масова комунікація і культура як суб'єкт формування громадської та національної свідомості). – К. : “Смолоскип”, 2000. – 92 с.
171. Їжак О. Як це робить Росія / Олексій Їжак // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 15.
172. Каган Р. Повернення історії / Роберт Каган // День. – 2007. – № 140.
173. Казакевич Г. Підводне каміння реформ Польща вступає в ЄС найгіршою з десяти країн-кандидатів / Геннадій Казакевич // Дзеркало тижня. – 2004. – № 1.
174. Казакуца І. Інтеграційні вектори України – теоретичний аспект / І. Казакуца // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2008. – Вип. 13. – С. 374–381.
175. Канделаки Г. Про українську інтеграцію, Росію та ЄС / Георгій Канделаки // День. – 2014. – № 19.
176. Капсамун І. План “Вільнюс” / Іван Капсамун // День. – 2013. – № 157.
177. Капітоненко М. Фінляндізація України / Микола Капітоненко // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 11.
178. Карасьов В. Три “імперські виклики” Україні / Вадим Карасьов // День. – 2003. – № 195.
179. Качура А. ЕС рискует попасть в яму, которую роет Украине / Александр Качура // 2000. – 2002. – № 45.
180. Кичигина Н. ЕС пора взглянуть на Украину без очков, “подобранных для России” / Наталья Кичигина // 2000. – 2010. – № 22.

181. Кичигина Н. Идем ли мы в Европу? / Наталья Кичигина // 2000. – 2005. – № 24.
182. Кірюшин І. Україна–Росія: дефіцит взаєморозуміння як найбільша помилка / Ігор Кірюшин // День. – 2000. – № 157.
183. Клименко Н. О. Специфіка репрезентації політичної проблематики у друкованих виданнях різного типу на матеріалі щотижневиків “Український тиждень”, “Коментарии”, газет “День”, “Факты и комментарии” / Н. О. Клименко // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. – 2012. – (Сер. Соціальні комунікації ; № 4 (12)).
184. Ключко Д. Є. Геостратегічна дилема України: теоретико-методологічний аналіз та інституціональні рішення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси (політичні науки)” / Д. Є. Ключко. – Х., 2005. – 23 с.
185. Княжанський В. Газова атака / Віталій Княжанський // День. – 2008. – № 41.
186. Коваленко А. Україна: глухий кут у кінці євротунелю / Андрій Коваленко // Дзеркало тижня. – 2002. – № 1.
187. Коваль С. Слабкі ланки ЄС / Сергій Коваль // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 14.
188. Ковальчук Я. Джеймс Шерр: Якщо Україна бачить своє майбутнє в ЄС, то має змінити відносини між “грошима” та “владою” / Ярослав Ковальчук // День. – 2011. – № 70.
189. Ковпак В. А. Політична публіцистика в періодичних та серіальних виданнях української еміграції в Канаді (до 1945 року): національно-патріотичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. ком. : спец. 27.00.04 “Теорія та історія журналістики” / В. А. Ковпак. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.
190. Ковтиха В. “Стратегічний” трикутник. Як побудувати продуктивні відносини з ЄС та Росією? / Віра Ковтиха // День. – 2005. – № 25.
191. Ковтиха В. Рух на місці / Віра Ковтиха // День. – 2005. – № 105.

192. Ковтунович Т. Головний редактор “Дзеркала тижня”: Ми в неволі не розмножуємося [Електронний ресурс] / Тетяна Ковтунович. – Режим доступу : <http://osvita.telekritika.ua/material/1556>
193. Коен А. Схід і Захід: розвиток українського суверенітету та незалежності в умовах балансу геополітичних векторів / Аріель Коен // Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.) / [упоряд. Я. А. Жаліло, Є. О. Янішевський]. – К. : НІСД, 2011. – С. 159–165.
194. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : [навч. посіб.] / О. В. Колесников. – [2-ге вид. випр. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 144 с.
195. Кольев А. Н. Политическая мифология / А. Н. Кольев. – М. : Логос, 2003. – 384 с.
196. Кондратюк О. І все ж... Європа й демократія / Олена Кондратюк // День. – 2007. – № 88.
197. Конончук С. Наодинці з Україною / Світлана Конончук // День. – 2013. – № 217.
198. Копійка В. В. Євроінтеграція як стратегія розвитку України / В. В. Копійка // Незалежність України в глобалізованому світі : вектори ХХІ століття : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.) / [упоряд. Я. А. Жаліло, Є. О. Янішевський]. – К. : НІСД, 2011. – С. 165–171.
199. Корнилов В. С кем воюет Украина? / Владимир Корнилов // 2000. – 2007. – № 36.
200. Кост П. Російський фактор євроінтеграції України / Павло Кост // День. – 2012. – № 90.
201. Костенко Ю. “Український вектор” у політиці Заходу. Активізація міжнародних стосунків напередодні виборів 2002 / Юрій Костенко // Універсум. – 2002. – № 1–2. – С. 13–15.
202. Костомаров М. І. Закон Божий (Книга буття українського народу) / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1991. – 40 с.

203. Кость С. А. Концепція власних сил / Степан Андрійович Кость // Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) : [монографія] / Степан Андрійович Кость. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 266–288.
204. Кость С. А. Схід чи Захід (проблема історичної орієнтації)? / Степан Андрійович Кость // Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) : [монографія] / Степан Андрійович Кость. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 261–273.
205. Кравченко В. Абхазька ціна російського протекторату / Володимир Кравченко // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 8.
206. Кравченко В. Соціально-політичний міф як елемент державного управління в умовах світової економічної кризи / В. Кравченко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2009. – Вип. 18. – С. 150–160.
207. Кресло А. С. Політика України щодо європейської інтеграції й НАТО у відображенні польської преси [Електронний ресурс] / Анджей Станіслав Кресло. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_Kreslo.htm
208. Кресло А. С. Польсько-українські стосунки й образ України у польській пресі (1991–2003) : [монографія] / Анджей Станіслав Кресло. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 128 с.
209. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України : (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) / І. В. Крупський. – Львів : Світ, 1995. – 180 с.
210. Корнилов В. Факты в пользу Таможенного союза? Тем хуже для этих фактов! / Владимир Корнилов // 2000. – 2013. – № 26.
211. Кублицький Д. Чи є Україна “неперспективною” для Євросоюзу? / Дмитро Кублицький // День. – 2000. – № 128.

212. Кузнєцова Т. Аксіологія соціальних комунікацій : [навч. посібник] / Тетяна Кузнєцова. – Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2012. – 300 с.
213. Кулеба Д. Країна зовнішньої політики / Дмитро Кулеба // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 7.
214. Кулеба Д. Розлучення з СНД, яке затяглося / Дмитро Кулеба // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 11.
215. Кулєша Н. Українська преса у Німеччині 1919–1945 рр. : формування та функціонування : [монографія] / Надія Кулєша. – Львів : [б.в.], 2009. – 342 с.
216. Кулик В. Придністровізація Криму / Віталій Кулик // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 9.
217. Кульбіда І. Україна і Росія: історичні уроки міждержавних відносин / І. Кульбіда ; ред.-упоряд. Г. Мокрицький. – Житомир, 2002. – 268 с.
218. Кульчицька Л. Я. Бібліографічна інформація і типологія: до постановки проблеми / Л. Я. Кульчицька // Рукописна та книжкова спадщина України: археографія досліджень унікальних архівних та бібліотечних фондів. – 2005. – Вип. 10. – С. 338–351.
219. Кульчицький С. У чому суть українсько-російської суперечки? / Станіслав Кульчицький // День. – 2009. – № 13.
220. Кульчицький С. У чому суть українсько-російської суперечки? / Станіслав Кульчицький // День. – 2009. – № 14.
221. Кульчицький С. У чому суть українсько-російської суперечки? / Станіслав Кульчицький // День. – 2009. – № 16.
222. Кульчицький С. У чому суть українсько-російської суперечки? / Станіслав Кульчицький // День. – 2009. – № 19.
223. Кульчицький С. Україна і Росія: історія та образ історії. Роздуми після конференції / Станіслав Кульчицький // День. – 2008. – № 65.
224. Кульчицький С. Україна і Росія: історія та образ історії. Роздуми після конференції / Станіслав Кульчицький // День. – 2008. – № 66.
225. Купчинський Р. На захід від Ельби / Роман Купчинський // Універсум. – 2002. – № 7–8. – С. 7–10.

226. Курнатовский В. Хорошковский против ЕЭП: политическая агония накануне отставки? / Виктор Курнатовский // 2000. – 2003. – № 37.
227. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : [курс лекцій] / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
228. Кучма Л. Україна – не Росія / Леонід Кучма. – М. : Время, 2003. – 558 с.
229. Лавриш Ю. “Gazeta Wyborcza” і “День”: компаратив української перспективи [Електронний ресурс] / Юліана Лавриш. – Режим доступу : <http://www.mediakrytyka.info/populyarni-i-yakisni-media/gazeta-wyborcza-i-den-komparatyv-ukrayinskoyi-perspektyvy.html>
230. Лавріненко С. І. Україна в системі сучасних геополітичних координат: огляд вітчизняних концепцій / С. І. Лавріненко // Історична пам'ять. – 2014. – № 30–31. – С. 6–14.
231. Левенець Ю. А. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / Ю. А. Левенець. – Львів, 2001. – 43 с.
232. Левкова О. В. Сучасна політична публіцистика та динаміка світоглядних орієнтацій людини (за матеріалами українських, російських та білоруських публіцистів 1991–2005 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. ком. : спец. 27.00.04 “Теорія та історія журналістики” / О. В. Левкова. – К. : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – 16 с.
233. Леонтьев А. Колесо истории: анфас и профиль / Алексей Леонтьев // 2000. – 2005. – № 31.
234. Леонтьев А. Эхо Давоса: куда разворачивают Украину / Алексей Леонтьев // 2000. – 2006. – № 6.
235. Лещенко Л. О. Україна на міжнародній арені (1945–1949) / Леонід Овдійович Лещенко. – К. : Наукова думка, 1969. – 228 с.
236. Лизанчук В. Україноцентризм в інформаційному просторі: між реальним і віртуальним / Василь Лизанчук // Доп. та повідомл. Одинадцятої Всеукр. наук.-

- теорет. конф. [Українська періодика: історія і сучасність], (Львів, 29–30 листоп. 2013 р.) / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2013. – С. 43–56.
237. Липа Ю. Призначення України / Юрій Липа. – Львів, 1992. – 270 с.
238. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В'ячеслав Липинський. – К. : Рада, 1995. – 94 с.
239. Лисенко М. Україна у контексті сучасних геополітичних реалій: співробітництво з міжнародними організаціями / М. Лисенко // Вісн. Міжнар. слов'ян. ун-ту. – 2008. – Том XI. – С. 54–62. – (Сер. Соціологічні науки ; № 2).
240. Лисяк-Рудницький І. Сторіччя першої української політичної програми / Іван Лисяк-Рудницький // Сучасність. – 1979. – Ч. 3. – С. 91–115.
241. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе : в 2 т. Т. 1. / І. Лисяк-Рудницький ; [пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої]. – К. : Основи, 1994. – С. 1–9.
242. Литвин В. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.) / Володимир Литвин. – К. : Наукова думка, 2001. – 560 с.
243. Литвин В. Україна на межі тисячоліть 1991–2000 / Володимир Литвин. – К. : Альтернативи, 2000. – 353 с.
244. Литвиненко О. Аншлюс а ля рюс / Олександр Литвиненко // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 8.
245. Литвиненко О. В. Інформаційний простір як чинник забезпечення національних інтересів України : [монографія] / Олександр Валерійович Литвиненко, Ігор Федорович Бінько, Володимир Михайлович Потіха. – К. : ІМВ КУ імені Тараса Шевченка, 1998. – 48 с.
246. Лівицький М. Проблеми української зовнішньої політики / М. Лівицький // Неділя. – 1947. – 28 вересня.
247. Лідінгтон Д. Україна та ЄС: сильніші разом / Девід Лідінгтон // День. – 2013. – № 166.

248. Логінов Я. Польща і Євромайдан: у пошуках нової стратегії / Ярослав Логінов // Дзеркалі тижня. Україна. – 2013. – № 46.
249. Лозунько С. Quo vadis, Україна? “Геть від Москви!” / Сергей Лозунько // 2000. – 2010. – № 14.
250. Лозунько С. Запад predetermined поведение России / Сергей Лозунько // 2000. – 2014. – № 52.
251. Лозунько С. Киев–Москва: “Новый отчет” / Сергей Лозунько // 2000. – 2006. – № 43.
252. Лозунько С. Король не виноват, виновата свита! / Сергей Лозунько // 2000. – 2006. – № 43.
253. Лозунько С. Меморандум “ни о чем” / Сергей Лозунько // 2000. – 2013. – № 23.
254. Лозунько С. О “спекулянтах” и “политикантах”. Кто и почему боится русского языка? / Сергей Лозунько // 2000. – 2002. – № 18.
255. Лозунько С. Парламентская диагностика украинской евроинтеграции / Сергей Лозунько // 2000. – 2004. – № 40.
256. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев // Миф-Число-Сущность / А. Ф. Лосев ; [сост. А. А. Тихо-Годи ; общ. ред. А. А. Тихо-Годи и И. И. Маханькова]. – М. : Мысль, 1994. – С. 5–216.
257. Лосев І. Гадаю, нас не почують... / Ігор Лосев // День. – 2008. – № 93.
258. Лосев І. Ілюзія миру / Ігор Лосев // День. – 2014. – № 184.
259. Лотоцький А. Україна в світовому геополітичному просторі / Сергій Лотоцький, Степан Трохимчук. – Львів, 2002. – 192 с.
260. Лукас Е. Нова холодна війна або як Кремль загрожує Росії і Заходу / Едвард Лукас. – К. : Темпора, 2009. – 488 с.
261. Лукінюк М. Обережно: міфи! Спроба системного підходу до висвітлення фальшувань історії України / Микола Лукінюк. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2003. – 576 с.
262. Лупацій В. Пошук місії / Володимир Лупацій // День. – 2004. – № 148.

263. Любченко Н. Если ЕЭП невозможен, то Украине лучше позаботится о себе / Николай Любченко // 2000. – 2006. – № 34.
264. Майэрс Д. Социальная психология. Интенсивный курс / Дэвид Дж. Майэрс. – СПб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2002. – 512 с.
265. Маккіндер Г. Географічна вісь історії / Гелфорд Джон Маккіндер // Ї. – 2005. – № 39.
266. Маланюк Е. Начерки культурного процесу / Евгений Маланюк // Книга спостережень. Проза : у 2 т. Т. 1. / Евгений Маланюк. – Торонто : Гомін України, 1962. – С. 465–484. (Бібліотека Видавництва “Гомін України” ; ч. 20)
267. Малек М. “Західний вимір” української зовнішньої політики та політики безпеки, починаючи з 2005 року з особливим наголосом на “російському факторі” / Мартін Малек // Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції / [за редакцією Юліане Бестерс-Дільгер]. – К. : Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – С. 292–313.
268. Малер А. Россия–Евразия или Россия–Недоевропа? [Электронный ресурс] / Аркадий Малер. – Режим доступа : http://www.apn-nn.ru/diskurs_s/574.html
269. Марчук Д. Україна в Європейському Союзі: реальна перспектива чи політична фантазія? / Дмитро Марчук // День. – 2009. – № 56.
270. Матюшина А. В. Соціокультурна роль мас-медіа у формуванні громадянського суспільства в Україні: комунікативний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. ком. : спец. 27.00.01 “Теорія та історія соціальних комунікацій” / А. В. Матюшина. – К., 2009. – 15 с.
271. Медіа, Бізнес, Громадськість, Влада: взаємодія на шляху євроінтеграції : матеріали укр.-пол. наук.-практ. конф. [“Регіональні засоби масової інформації, бізнесові структури та органи місцевого самоврядування: взаємодія на шляху до євроінтеграції (досвід України та Польщі)”] / [ред. І. Бакушевич, К. Кашуба]. – Тернопіль : ТІСІТ, 2003. – 255 с.
272. Мельник А. І. Європейський вектор українського розвитку: фактори стимулювання та стримування / А. І. Мельник // Нова парадигма : [журн. наук.

- праць] / [голов. ред. В. П. Бех]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 85. – С. 62–75.
273. Меттьюс О. Як Захід завоював Україну [Електронний ресурс] / Оуен Меттьюс, Ганна Немцова. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/47297.html>
274. Михайленко М. Альтернатива ЕСТЬ: последний шанс для украинской государственности / Максим Михайленко // 2000. – 2008. – № 36.
275. Михайленко М. Глобализация с РФ или без / Максим Михайленко // 2000. – 2006. – № 4.
276. Михайленко М. Глобализация Украины / Максим Михайленко // 2000. – 2006. – № 32.
277. Михайленко М. Европа переходит в наступление / Максим Михайленко // 2000. – 2007. – № 46.
278. Михайленко М. Европа, Украина, Россия: бракосочетание грядет в Киеве / Максим Михайленко // 2000. – 2010. – № 13.
279. Михайленко М. Идем ли мы в Европу // 2000. – 2005. – № 24.
280. Михайленко М. Интеграторы... / Максим Михайленко // 2000. – 2005. – № 7.
281. Михайленко М. Какая национальная идея нам нужна [Електронний ресурс] / Максим Михайленко. – Режим доступу : http://www.2000.ua/v-nomere/forum/puls/kakaja-natsionalnaja-ideja-nam-nuzhna_arhiv_art.htm
282. Михайленко М. Конец европейской интеграции / Максим Михайленко // 2000. – 2010. – № 43.
283. Михайленко М. На пути к EuRussia: поглощение Украины, протекторат ЕС и конец несчастливому суверенитету / Максим Михайленко // 2000. – 2011. – № 27–28.
284. Михайленко М. Нас – на задворки Европы? / Максим Михайленко // 2000. – 2005. – № 2.
285. Михайленко М. Осень народов / Максим Михайленко // 2000. – 2006. – № 41.
286. Михайленко М. Україна: за і проти євразійства / Максим Михайленко // День. – 2002. – № 162.

287. Михайлин І. Діалог Івана Франка з Михайлом Драгомановим у журналі “Народ”: дискурс прихованої полеміки [Електронний ресурс] / Ігор Михайлин. – Режим доступу : http://journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07/Zbirnyk07_Mykhajlyn.htm
288. Михальченко М. Виклики зовнішнього світу і Україна XXI століття / М. Михальченко // Віче. – 2001. – № 2. – С. 3–15.
289. Міхель Д. О. Основні аспекти геополітичного положення України та її зовнішньополітичний вимір / Д. О. Міхель // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. – 2009. – Т. 110. – С. 176–180. – (Сер. Політологія ; вип. 97.)
290. Міхнік А. Історична політика: російський варіант : [інавгураційна лекція Почесного професора НаУКМА, 1 вересня 2006 року] / Адам Міхнік ; [пер. з пол. Е. М. Андреєвої]. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 23 с.
291. Міхновський М. Самостійна Україна : програма Революційної Української Партії із 1900 року / Микола Міхновський ; вступ. слово Володимира Шаяна. – Лондон : Накладом Відділу Союзу Українців у Великій Британії у Вольвергемптоні, 1967. – 32 с. – (Визволення України ; ч. 1)
292. Москаленко А. З. Теорія журналістики : [навч. посібник] / Анатолій Захарович Москаленко. – К. : ЕксОБ, 2002. – С. 41–80.
293. Мостова Ю. Російський план, осмислений і нещадний / Юлія Мостова, Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 29.
294. Моцик О. Східне партнерство – додатковий шанс на зближення з ЄС / Олександр Моцик // Дзеркало тижня. – 2009. – № 15.
295. Мунтиян В. Интеграционные устремления Украины и ЕС: ответственный поход / Валерий Мунтиян // 2000. – 2013. – № 24.
296. На боці влади – сила, на боці суспільства – час / [Без автора] // День. – 2000. – № 27.
297. Наш читач [Електронний ресурс] / [Без автора] – Режим доступу : <http://web.archive.org/web/20070208053745/www.zn.kiev.ua/nn/service/4/>

298. Наша платформа / [Без автора] // Вістник Союзу визволення України. – 1914. – Ч. 1. – С. 1.
299. Немирич С. Життя триває. Національна безпека після Вільнюса / Сергій Немирич // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 45.
300. Немирич С. План Б? / Сергій Немирич // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 49.
301. Ненкlesa А. Русский мир народов / Александр Ненкlesa // Свободная мысль. – 2011. – № 6 (1625). – С. 165–180.
302. Нечасва О. ПДЧ: ключ до євроінтеграції / О. Нечасва // Політика і публіцистика. – 2009. – Вип. 1 (6). – С. 53–64.
303. Огрязко В. Зовнішньополітична маячня, або Куди нас хочуть завести деякі політики “и же с ними” / Володимир Огрязко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 36.
304. Окара. А. Усе в нас вийде! Або як Україні навчитися кататися на хвилях історії / Андрій Окара // Дзеркало тижня. – 2005. – № 4.
305. Онуфрив С. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / Соломія Тарасівна Онуфрив. – К., 2005. – 20 с.
306. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : у 2 кн. : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Л. Е. Орбан-Лембрик – К. : Либідь, 2006. – Кн. 2 : Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – 560 с.
307. Орел А. Інтеграційні проекти: де майбутнє України? / Анатолій Орел // День. – 2012. – № 198.
308. Основи фрактальної психології: Проект психоекологічного освоення / [за ред. О. А. Донченко]. – К. : Міленіум, 2006. – 472 с.
309. Офіцинський Р. А. Державотворчий процес в Україні 1991–2004 років (на матеріалах періодики Заходу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Роман Андрійович Офіцинський. – Ужгород, 2006. – 36 с.
310. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності (на матеріалах періодики Заходу) :

- [монографія] / Роман Офіцинський. – К. : Інститут історії України Національної академії наук України. – Ужгород : Гражда, 2005. – 468 с.
311. Павлюк Л. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Людмила Павлюк. – Львів : ПАІС, 2006. – 120 с.
312. Паламар А. О. Деградація: роздуми над недолею / Арсен Онуфрійович Паламар. – К. : Просвіта, 2004. – 400 с.
313. Палій О. Шлях до Європи через НАТО / Олександр Палій // Універсум. – 2003. – № 7–10. – С. 24–25.
314. Панарин А. С. Політологія : [учебник] / А. С. Панарин. – М. : Проспект, 1997. – 408 с.
315. Парипа П. Чи станцює Україна танго з ЄС і НАТО? / Петро Парипа // Універсум. – 2001. – № 7–10. – С. 54–59
316. Паславський І. Схід і Захід в історії української культури / Іван Паславський / Універсум. – 2003. – № 3–4. – С. 34–42;
317. Пасочник В. Асоціація з ЄС: зовнішньоторговельне перезавантаження України / Василь Пасочник // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 37.
318. Пасочник В. Післявільнюський цугцванг / Василь Пасочник // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 45.
319. Пахльовська О. Ave, Europa! : статті, доповіді, публіцистика (1989–2008) / Оксана Пахльовська. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 656 с.
320. Пахльовська О. Бермуди Євразії в дискурсі чуми / Оксана Пахльовська // Дзеркало тижня. – 2004. – № 45.
321. Пахльовська О. Російська мова і демократія: нерозв'язана дилема історії / Оксана Пахльовська // День. – 2005. – № 12.
322. Пахльовська О. Українська культура у вимірі “пост”: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм / Оксана Пахльовська // Сучасність. – 2003. – № 10. – С. 70–85.
323. Пахльовська О. Російська “регіональна” – як дірка від швейцарського сиру? / Оксана Пахльовська // День. – 2008. – № 146.

324. Пахльовська О. Російська “регіональна” – як дірка від швейцарського сиру? / Оксана Пахльовська // День. – 2008. – № 147.
325. Пахльовська О. Російська “регіональна” – як дірка від швейцарського сиру? / Оксана Пахльовська // День. – 2008. – № 148.
326. Певень Л. В. Некоторые выводы из оценки геополитических и геостратегических аспектов национальной безопасности Рос. Федерации в XXI в. / Л. В. Певень // Вестник Московского университета. – 2011. – С. 98–117. – (Серия 18. Социология и политология ; № 2).
327. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національності в умовах глобалізації : [монографія] / Наталя Пелагеша. – К. : НІСД, 2008. – 288 с.
328. Перепелиця Г. Держави, які не спираються на єдність нації – тимчасові / Григорій Перепелиця // Універсум. – 2011. – № 3–4 (89–90). – С. 13–14.
329. Перепелиця Г. Між Росією та Європою / Григорій Перепелиця // Універсум. – 2013. – № 9–10 (239–240). – С. 7–13.
330. Перепелиця О. Причини та специфіка російського впливу на внутрішню політику України / Олександр Перепелиця // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць]. – К., 2006. – Вип. 64 (Частина II). – С. 223–229.
331. Петровський В. В. Українсько-російські взаємини в сучасній західній науковій літературі (1991–2001 рр.) / В. В. Петровський. – Х. : Майдан, 2003. – 492 с.
332. Пирани С. Российско-украинское газовое соглашение, заключенное в апреле 2010 года, и его последствия для Европы / Саймон Пирани, Джонатан Стэрн, Катя Яфимова // 2000. – 2010. – № 29–30.
333. Підлуська І. Роль ЗМІ у європеїзації України. Завдання на вчора / І. Підлуська // Європейська інтеграція: крок за кроком : [посіб. для журналістів] / Дмитро Корбут ... [та ін.]. – К. : Фонд “Європа XXI”, 2001. – С. 132–134.
334. Підлуцький О. Єврокомісар Далія Грібаускайте: “Час підготовки до вступу в ЄС – золотий час для будь-якої країни” / Олекса Підлуцький // Дзеркало тижня. – 2008. – № 10.

335. Погляд на безпеку України у контексті сучасної геополітики : аспекти державного управління : [монографія] / М. І. Шпура ... [та ін.] ; Національний науково-дослідний центр оборонних технологій і воєнної безпеки України. – К. : [б.в.], 2006. – 256 с.
336. Пол А. ЕС пора взглянуть на Україну без очок, подобраних для Росії / Аманда Пол // 2000. – 2010. – № 23.
337. Полохало В. Крах демократії у Росії. Виклики для Заходу / Володимир Полохало // Універсум. – 2003. – № 11–12. – С. 9–10.
338. Полтава П. Збірник підпільних писань / Петро Полтава. – Мюнхен : Український самостійник, 1959. – 302 с.
339. Попкова А. Лондон бачить Україну в ЄС і НАТО Джим Мерфі: Це в наших стратегічних інтересах / Алла Попкова // День. – 2008. – № 80.
340. Попов А. Не метаморфоза, а последовательный курс / Алексей Попов // 2000. – 2013. – № 43.
341. Попов А. Что показывает “Евробарометр” / Алексей Попов // 2000. – 2007. – № 40.
342. Посельський В. Європейський Союз після ратифікації Лісабонського договору // Дзеркало тижня. – 2009. – № 38.
343. Потульницький В. А. Історія української політології (Концепції державності в українській, зарубіжній історико-політичній науці) / В. А. Потульницький. – К. : Либідь, 1992. – 232 с.
344. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей [Електронний ресурс] / Георгій Почепцов – Режим доступу : http://www.ji-magazine.lviv.ua/anons2014/Pochepcov_Rosiya_i_Ukraina_u_sпивstavlenni_ih_propagand_mozhlyvost.htm
345. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Георгий Почепцов. – М. : “Рефл-бук”, К. : “Ваклер”, 2001. – 348 с.
346. Прессо Й. Значимість Помаранчевої революції / Йоган Прессо // День. – 2005. – № 48.

347. Присяжний М. Візія України в публіцистиці української діаспори [Електронний ресурс] / Михайло Присяжний. – Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-5_3.htm
348. Прихно Д. Псевдонаціоналізм як п'ята колона Заходу або інтеграція до ЄС як зрада нації / Дмитро Прихно // 2000. – 2008. – № 47.
349. Прихода Я. В. Концепт Європа в українській публіцистиці: конгнітивно-лінгвістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / Я. В. Прихода. – Львів, 2005. – 16 с.
350. Професор Володимир Кубійович / [упоряд. О. Шаблій]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 378 с.
351. Райхель Ю. Австралійська самотність Путіна і Україна [Електронний ресурс] / Юрій Райхель. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/avstraliyska-samotnist-putina-i-ukrayina>
352. Райхель Ю. Без несподіванок. Новому керівникові РПЦ доведеться розв'язувати складні проблеми / Юрій Райхель // День. – 2009. – № 16.
353. Райхель Ю. Новий Фронт газової війни. Тепер Росії з Туркменістаном / Юрій Райхель // День. – 2009. – № 64.
354. Райхель Ю. Призначення ворогом. Антиукраїнська істерія викликана внутрішніми проблемами Росії / Юрій Райхель // День. – 2008. – № 91.
355. Рар А. Європа розчарувалася в Україні. Але ривок може врятувати ситуацію / Александер Рар // День. – 2000. – № 165.
356. Резников В. Европейский тупик / Владислав Резников // 2000. – 2002. – № 38.
357. Рижеволкович Ф. Як нам упорядкувати Україну / Ф. Рижеволкович // Панорама. – 1997. – № 21.
358. Рижков В. Політико-пасторський візит / Вадим Рижков, Павло Ковальов // День. – 2010. – № 131.
359. Рижков М. Українсько-російське інформаційне протистояння за 2008 рік / М. Рижков, І. Поліщук // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць]. – 2010. – Вип. 88 (Частина I). – С. 263–267.

360. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. – К. : КНУ, 2005. – 104 с.
361. Різун В. Методологічні засади українського журналістикознавства як гуманітарної науки / В. Різун, Т. Скотникова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 15–18. – (Журналістика ; № 20).
362. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / Володимир Різун // Світ соціальних комунікацій : [наук. журн.] / [гол. ред. О. М. Холод]. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – Т. 1. – С. 7–11.
363. Різун В. Специфічні методи дослідження у журналістикознавстві / В. Різун, М. Хилько, Т. Скотникова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 18–22. – (Журналістика ; № 20).
364. Рожнова Е. Нет на Европу де Голля / Елена Рожнова // 2000. – 2009. – № 35.
365. Романчук О. К. Історична публіцистика як складова системи державотворення та саморганізації громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / О. К. Романчук. – К., 2001. – 16 с.
366. Романчук О. Системний аналіз у журналістиці : [навч. посіб.] / Олег Романчук – Львів : Універсум, 2008. – 312 с.
367. Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХІХ століття / Мирослав Романюк. – Львів : [б. в.], 2000. – 110 с.
368. Романюк Р. Й. Ідея відродження української державності в європейській політичній думці початку ХХ ст. (1900–1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / Р. Й. Романюк. – Львів, 2001. – 18 с.
369. Романюк Р. Українська державність в європейській політичній думці поч. ХХ с. / Ростислав Романюк. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 214 с.
370. Ромашова Н. Про стратегію. Віктор Небоженко: Газовий конфлікт психологічно дуже сильно наблизив українців до ЄС і ще більше – до НАТО / Наталія Ромашова // День. – 2009. – № 1.

371. “Росія зосереджується”. Міжнародне співтовариство знову “надзвичайно стурбоване” / [Без автора] // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 7.
372. Рудий Г. Я. Періодика України як об’єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07. 00. 06 “Історіографія, джерелознавство та соціальні історичні дисципліни” / Г. Я. Рудий. – К., 2004. – 33 с.
373. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / Степан Рудницький – Львів, 1994. – 416 с.
374. Рудяков П. М. Україна як потенційний регіональний лідер: чи втрачено всі шанси? / П. М. Рудяков // Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22 серп. 2011 р.) / упоряд. Я. А. Жаліло, Є. О. Янішевський. – К. : НІСД, 2011. – С. 179–184.
375. Ружмон Д. Європа у грі / Дені де Ружмон ; [перекл. з франц. Ярема Кравець Ярина Іванів]. – Львів : Літопис, Центр гуманітарних досліджень Львівського держуніверситету ім. І. Франка, 1998. – 273 с.
376. Рябчук М. “Четверта свобода”: вільний рух людей між Україною та Європейським Союзом – проблеми і перспективи / Микола Рябчук. – К. : К.І.С., 2006. – 83 с.
377. Рябчук М. “Четверта свобода” / Микола Рябчук // День. – 2006. – № 32.
378. Савицкий П. Континент Евразия / Петр Савицкий. – М. : Аграф, 1997. – 464 с.
379. Саєнко Ю. Якою ми звикли бачити Росію / Юрій Саєнко // Універсум. – 2006. – Ч. 1–2. – С. 392–402.
380. Самар В. Задзеркалля Кремля / Валентина Самар // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 8.
381. Самокиш І. Внесок у створення безпечного світу / Ігор Самокиш // День. – 2013. – № 173.
382. Сверстюк Є. На святі надій : Вибране / Євген Сверстюк ; упоряд. В. Андрієвська, Р. Лиша ; ред. О. Рибалко. – К. : “Наша віра”, 1999. – 784 с.

383. Свящук А. Л. Україна без Росії в контексте глобалізації / А. Л. Свящук // Гуманітарний часопис. – 2008. – № 3. – С. 100–106.
384. Сенціцький М. Як ми втратили Україну / Марцін Свенціцький // День. – 2009. – № 58.
385. Сергеев М. В. Україна – Росія: вибір шляхів розвитку (філософсько-історичний аспект) / М. В. Сергеев // Нова парадигма : [журн. наук. праць]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 91. – С. 31–39.
386. Серeda Є. Ні туди, ні сюди. У чому політико-психологічна природа тих, хто не бачить Україну в ЄС і МС? / Євген Серeda // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 172.
387. Сиденко В. Ще раз про відносини України з ЄврАзЕС / Володимир Сиденко // Дзеркало тижня. – 2002. – № 20.
388. Сидорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у східній Європі: модель інтеграції без членства : [монографія] / Т. В. Сидорук. – Львів : ПАІС, 2012. – 444 с.
389. Силіна Т. Ампутація ілюзій / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 10.
390. Силіна Т. Європейський вибір / Тетяна Силіна // Універсум. – 2003. – № 7–10. – С. 14–18.
391. Силіна Т. Камінь, сточений краплями / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 3.
392. Силіна Т. Україна – ЄС: проблеми інтеграції / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 20.
393. Силіна Т. Усе, чим можу... / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 42.
394. Силіна Т. Хав'єр Солана: “Ви повинні бути упевнені, що країни ЄС завжди будуть поруч з вами” / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. – 2001. – № 16.
395. Силіна Т. Хав'єр Солана: “Сьогодні настав той день, коли політичному керівництву треба виявити максимум відповідальності за долю країни” / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. – 2007. – № 34.

396. Силіна Т. Як зупинити ядерну бомбу, в руках якої ядерна валізка? / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. – 2010. – № 33.
397. Силіна Т. Інтригація / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 19.
398. Силіна Т. Яку ціну платитимемо? / Тетяна Силіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 8.
399. Симоненко Р. Г. Імперіалістична політика США щодо України у 1917–1918 рр. / Р. Г. Симоненко. – К., 1957.
400. Синичич Г. Концепція політичної самостійності України публіцистиці Івана Франка [Електронний ресурс] / Галина Синичич. – Режим доступу : http://journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07/Zbirnyk07_Mykhajlyn.htm
401. Синичич Г. В. Публіцистика Івана Франка 90-х років XIX – початку XX століття: ідейно-концептуальні засади та тематично-змістові моделі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 “Теорія та історія журналістики” / Г. В. Синичич. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.
402. Сирота Р. Студії з історії міжнародних відносин XX ст. / Роман Сирота // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і прорахунки : [кол. моногр.] / [за ред. Леоніда Зашкільняка]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 325–349.
403. Ситников А Религия и власть в меняющейся России / Алексей Ситников // Свободная мысль. – 2011. – № 2 (1621). – С. 135–144.
404. Сірук М. “Квадрига” без колеса. Україні потрібна реальна підтримка Німеччини / Микола Сірук // День. – 2006. – № 169.
405. Сірук М. “Виграти майбутнє”. Александр Квасневський: Президент України має бути людиною діалогу / Микола Сірук // День. – 2009. – № 67.
406. Сірук М. “Східне партнерство” підсилять фінансово / Микола Сірук // День. – 2009. – № 32.
407. Сірук М. Більше конкретики! Європеїзація для України – ключ до об’єднаної Європи / Микола Сірук // День. – 2009. – № 35.

408. Сірук М. Британський меседж Керолайн Флінт: Зі стабільними та прозорими демократіями, заснованими на верховенстві права, легше працювати / Микола Сірук // День. – 2008. – № 219.
409. Сірук М. Вплив Польщі в НАТО і ЄС може посилитися / Микола Сірук // День. – 2009. – № 26.
410. Сірук М. Генеральська стратегія / Микола Сірук // День. – 2009. – № 25.
411. Сірук М. Дзвінок для Європи / Микола Сірук // День. – 2014. – № 226.
412. Сірук М. Західні лідери ізолювали Путіна на G 20 / Микола Сірук // День. – 2014. – № 216.
413. Сірук М. Майкл Емерсон: Україна є єдиним найважливішим партнером у політиці європейського сусідства / Микола Сірук // День. – 2007. – № 52.
414. Сірук М. Малими кроками – в ЄС / Микола Сірук // День. – 2006. – № 186.
415. Сірук М. Менше риторики й більше співпраці. Жозе Гейшейра: Політичне лідерство повинне об'єднатися довкола європейського проекту / Микола Сірук // День. – 2009. – № 219.
416. Сірук М. Негазовий візит. Чи розтопить Тимошенко лід в українсько-російських відносинах? / Микола Сірук // День. – 2008. – № 32.
417. Сірук М. Німецький чинник. Райнхард Шеферс: “Україна не повинна дивитися лише на себе й виставляти певні вимоги” / Микола Сірук // День. – 2008. – № 86.
418. Сірук М. Перевантаження. “Якщо Україна стане членом ЄС, то 37-м...” / Микола Сірук // День. – 2009. – № 35.
419. Сірук М. Політика мстивості і покарання. Джеймс Шерр: Під час газового конфлікту ЄС “виключив себе із сценарію”... / Микола Сірук // День. – 2009. – № 26.
420. Сірук М. Потрібно знизити градус! / Микола Сірук // День. – 2009. – № 28.
421. Сірук М. Про значення символів / Микола Сірук // День. – 2013. – № 215.
422. Сірук М. Просто порада. Урбан Руснак: “Декларації та реформи в країні повинні йти рука в руку” / Микола Сірук // День. – 2009. – № 1.
423. Сірук М. Роман Шпек: “Шлях європейської інтеграції України – це не втеча від Росії” / Микола Сірук // День. – 2007. – № 106.

424. Сірук М. Про “національну особливість” українського шляху в ЄС / Микола Сірук // День. – 2007. – № 83.
425. Сірук М. Підводні камені / Микола Сірук // День. – 2008. – № 220.
426. Сірук М. Лілія Шевцова: Украинская революция 2013–2014 годов по своим геополитическим и цивилизационным последствиям может иметь гораздо большее значение, чем падение Советского Союза в 1991 году / Микола Сірук // День. – 2014. – № 186.
427. Слісаренко І. Мас-медіа і міжнародні процеси / І. Ю. Слісаренко ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики, Центр вільної преси. – К., 1999. – 34 с.
428. Смалін О. Інтелектуальна катастрофа в Росії: причини і пути вихода / Олег Смалін // Свободная мысль. – 2011. – № 5 (1624). – С. 23–38.
429. Смирнов М. О ценностях и смыслах Русского мира / Михаил Смирнов // Свободная мысль. – 2011. – № 6 (1625). – С. 151–156.
430. Смирнов С. Путин поддерживает европейский выбор Украины / Сергей Смирнов // 2000. – 2006. – № 25.
431. Снігир О. В. Україна у геополітичних концепціях Європейського Союзу: динаміка “об’єкт-суб’єкт” відносин : автореф. дис. на здобуття наук ступ. канд. політ. наук : спец. 21.01.01 “Основи національної безпеки держави” / О. В. Снігир. – К., 2004. – 16 с.
432. Соколова М. Розширення ЄС: плюси та мінуси для України / Мирослава Соколова // День. – 2003. – № 199.
433. Солана Х. Похмурий Новий Світ / Хав’єр Солана // День. – 2014. – № 181.
434. Солнцева В. Путеводитель / Виктория Солнцева // 2000. – 2005. – № 46.
435. Солодкий С. Де нас немає: Європейський вибір–2 / Сергій Солодкий // День. – 2005. – № 4.
436. Солодкий С. Крок за кроком / Сергій Солодкий // День. – 2005. – № 233.
437. Солодкий С. Хав’єр Солана: “Я не бачу жодних загроз демократії в Україні” / Сергій Солодкий // Дзеркало тижня. – 2006. – № 40.

438. “Створення єдиної УПЦ – об’єктивна реальність історії”. Експерти “Дня” про підсумки нещодавнього святкування / [Без автора] // День. – 2008. – №136.
439. Стецько Я. Твори : у 2-х т. Т. 2. Українська визвольна концепція / Я. Стецько ; ред. і вст. ст. В. Косика. – Мюнхен : Видано коштом ОУН й Укр. ін-ту політ. освіти, 1991. – 467 с.
440. Субботин В. Два язики в голові / Виктор Субботин // 2000. – 2008. – № 12.
441. Суська О. Право людини на інформацію як базова ознака комунікативних стосунків в інформаційному суспільстві / Ольга Суська // Комунікація : Збірка з питань комунікацій у суспільстві. – 2012. – № 2. – С. 30–41.
442. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн та спеціальних інформаційних операцій : [навч. посібник] / В. М. Петрик, О. А. Штоквиш, В. І. Полевий та ін. – К. : Росава, 2006. – 208 с.
443. Сушко О, Філіпчук В. Заявка на членство в ЄС: строки і варіанти для України / Олександр Сушко, Василь Філіпчук // Дзеркало тижня. – 2005. – № 4.
444. Сушко О. Туманні обрії зовнішньої політики уряду Януковича / Олександр Сушко // Дзеркало тижня. – 2006. – № 31.
445. Таракчи Н. Стать самостоятельным геополитическим игроком – иного не / Нежат Таракчи // 2000. – 2012. – № 47.
446. Тарасюк Б. Європейський вектор зовнішньої політики України / Борис Тарасюк // Вісн. Львівс. ун-ту. – 1999. – С. 9–19. – (Сер. Міжнародні відносини ; Вип. 1).
447. Тарасюк Б. Підписання угоди про ЄЕП означатиме зраду національних інтересів / Борис Тарасюк // Універсум. – 2003. – № 7–10. – С. 13.
448. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : [монографія] / В. О. Татенко. – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
449. Тернопільський Ю. Л. Українська преса з перспективи 150-ліття / Ю. Л. Тернопільський. – Джерзі Ситі : Видавництво М. П. Коць, 1974. – 176 с.
450. Тодоров І. Я. Українська зовнішня політика в 2008 році / І. Я. Тодоров // Наука. Релігія. Суспільство ; [відпов. ред. В. М. Пігуз]. – 2008. – № 2. – С. 22–30.

451. Томпсон Ева М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм / Ева М. Томпсон ; [пер. з англ. М. Корчинської]. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2006. – 368 с.
452. Трохимчук С. В. Політична географія з основами геополітики : [текст лекцій] / С. В. Трохимчук ; наук. ред. М. Мальський. – Львів : Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. – 104 с.
453. Указ Президента України № 209 “Про невідкладні заходи по будівництву збройних сил України”, 1992, 5 квітня [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/209/92>
454. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку : [монографія] / [О. М. Гончаренко (кер. авт. кол.) та ін.] ; Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т стратег. дослідж., Нац. ін-т укр.-рос. відносин. – К. : НІСД, 1999. – 191 с.
455. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин : аналітична доповідь / [уклад. В. А. Манжола]. – К. : Вид-во Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2006. – 66 с.
456. Україна і Росія – 20 років без імперії: історичні уроки / [Без автора] // День. – 2012. – № 13.
457. Україна на світовій арені: сучасний стан і перспективи / Центр Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2010. – № 2. – С. 6–7.
458. Умланд А. Що після Вільнюса? / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 38.
459. Умланд А. Європа дає неправильний сигнал Україні / Андреас Умланд // День. – 2010. – № 210.
460. Умланд А. Європейський внесок у недуги України. ЄС робить історичну помилку, не надаючи Києву перспективу членства / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. – 2009. – № 30.
461. Умланд А. ЄС має запобігти “грузинському сценарію” в Україні / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 4.

462. Умланд А. Недорозуміючи України, переоцінюючи Росію / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 1.
463. Умланд А. Чим ризикує Росія, намагаючись задушити українську економіку? / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 41.
464. Федуняк С. Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи безпеки Заходу і нових незалежних держав : [монографія] / С. Г. Федуняк. – Чернівці : Рута, 2005. – 334 с.
465. Фесенко В. В. Трансформація суспільно-політичної думки українців за роки незалежності України / В. В. Фесенко // Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22 серп. 2011 р.). / упоряд. Я. А. Жаліло, Є. О. Янішевський. – К. : НІСД, 2011. – С. 66–76.
466. Фесенко М. В. Трансформація сучасної системи міжнародних відносин : концептуальний прогностичний вимір / М. В. Фесенко. – К. : Центр вільної преси, 2008. – 236 с.
467. Філіпенко І. Прохолодний нейтралітет. Температура відносин між Україною та Росією може опуститися нижче нуля / Інна Філіпенко // День. – 2008. – № 19.
468. Філіпчук В. Зовнішньополітичні виклики після Майдану / Василь Філіпчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 7.
469. Філіпчук В. Чи є вихід із Женевського тупика? / Василь Філіпчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 15.
470. Філіпчук В. Як не заблукати між пан'європейським імперіалізмом та євроскептицизмом / Василь Філіпчук // Дзеркало тижня. – 2009. – № 46.
471. Філоненко Р. Україна – ЄС: остаточний вибір засад розвитку держави / Роман Філоненко // Дзеркало тижня. – 2003. – № 3.
472. Фінклер Ю. Е. Мас-медіа та влада. Технологія взаємин : [монографія] / Юрій Фінклер. – Львів : Аз-Арт, 2003. – 212 с.
473. Фінклер Ю. Е. Мас-медіа як соціальний інститут: особливості взаємодії з владою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” / Ю. Е. Фінклер. – К., 2004. – 32 с.

474. Фішер Й. Реалізм з приводу Росії / Йошка Фішер // День. – 2008. – № 155.
475. Фомін С. Україна поза ЄС: критичний погляд на оптимістичні концепції / С. Фомін // Матеріали Міжвід. наук.-теорет. конф. [“Єврооптимізм та європесимізм в українській зовнішньополітичній риторичі”], (м. Київ, 10–11 лист. 2004 р.). / відп. ред. С.В. Кононенко. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2004. – С. 7–11.
476. Франко І. *Ukraina irredenta* / Іван Франко // Вибрані твори : у 3-х т. Т. 3 : Літературознавство, публіцистика / [ред. колегія : Скотний В. та інші ; упоряд. Баган О.]. – Дрогобич : Коло, 2004. – С. 378–379.
477. Фролова Т. И. Динамика стратегий в социальном медиадискурсе / Т. И. Фролова // Вестн. Москов. Ун-та. Сер. 10. Журналистика. – М. : Издательство Московского университета, 2009. – С. 94–116. – (Сер. 10. Журналистика ; № 5).
478. Фукуяма Ф. Конец истории и современный человек [Электронный ресурс] / Френцис Фукуяма. – Режим доступа : lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt
479. Фюле Ш. Двері залишаються відкритими / Штефан Фюле // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 43.
480. Хангтінтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хангтінтон. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 603 с.
481. Хвильовий М. Г. Думки проти течії / М. Г. Хвильовий // Твори : у 2 т. Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи ; [упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка] / М. Г. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – С. 444–514.
482. Хвильовий М. Г. Камо грядеши / М. Г. Хвильовий // Твори : у 2 т. Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи ; [упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка] / М. Г. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – С. 390–443.
483. Хвильовий М. Г. Україна чи Малоросія? / М. Г. Хвильовий // Твори : у 2 т. Т. 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи ;

- [упоряд. М. Г. Жулинського, П. І. Майдаченка] / М. Г. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – С. 576–628.
484. Хилько М. Особливості застосування філософських, загальнологічних, теоретичних методів дослідження у журналістикознавстві / М. Хилько // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 8–15. – (Журналістика ; № 20).
485. Хилько М. Застосування методу контент-аналізу в журналістикознавчих дослідженнях / М. Хилько // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 29–34. – (Журналістика ; № 20).
486. Хорольський Р. Коли висохне чорнило на Угоді про асоціацію? / Роберт Хорольський // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 11.
487. Хоруженко О. Стратегія сили чи сила стратегії / Олександр Хоруженко // Універсум. – 2002. – № 7–8. – С. 4–6, 31–32.
488. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : [навч. посібник] / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2003. – 240 с.
489. Чадюк О. М. Пропаганда ідей та сучасне українське політичне міфотворення / О. М. Чадюк // Український соціум : [кол. моногр.] / Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. ; за ред. В. С. Крисаченка. – К. : Знання України, 2005. – С. 734–749.
490. Чалий В. Криза довіри / Валерій Чалий // Дзеркало тижня. – 2009. – № 29.
491. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України : [підруч. для студ. вуз.] / Л. Д. Чекаленко. – К. : Либідь, 2006. – 712 с.
492. Черевко А. Про ризики і стимули євроасоціації / Анна Черевко, Іван Капсамун // День. – 2013. – № 161.
493. Чивокуня В. Україну прив’язали до Росії ще сильніше, ніж хотів Азаров / Віктор Чивокуня // Універсум. – 2003. – № 7–10. – С. 19–20.
494. Чорновіл В. Пульс української незалежності / В’ячеслав Чорновіл. – К. : Либідь, 2000. – 624 с.
495. Чумаченко О. А. Східне партнерство для України: наближення до ЄС чи підміна перспективи членства / О. А. Чумаченко // Вісн. Київ. між нар. ун-ту. – 2010. – С. 197–209. – (Сер. Міжнародні відносини ; вип. 10).

496. Шайгородський Ю. Ж. Політична міфотворчість як виборча технологія / Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К. : Вид-во “Український центр політичного менеджменту”, 2009. – Вип. 17. – С. 144–152.
497. Швагуляк М. Н. Украина в экспансионистских планах германського фашизма (1933–1939 гг.) / М. Н. Швагуляк. – К. : Наукова думка, 1983. – 246 с.
498. Шевченко А. Люди верят в мифы, потому что больше им верить не во что [Электронный ресурс] / Алексей Шевченко. – Режим доступа : http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=81&op_id=1321#1321
499. Шевчук В. Концептуальні проблеми сучасного українського державотворення у висвітленні харківської преси / В. Шевчук // Українська періодика : історія та сучасність. Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 70-річчю багатотиражної газети “Харківський Університет”. – Х. : Харківський державний університет, 1998. – С. 28–31.
500. Шелавнікова Ю. Спільна зовнішня політика країн ЄС / Ю. Шелавнікова // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. праць]. – 2010. – Вип. 88 (Ч. I). – С. 77–78.
501. Шептицький А. З філософії культури / Андрей Шептицький // Наша культура. – 1935. – № 4.
502. Шергін С. Азіатсько-тихоокеанська дилема / Сергій Шергін // Дзеркало тижня. – 2004. – № 32.
503. Шерр Дж. Україна–Росія–Європа: отруєний трикутник / Джеймс Шерр // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 47.
504. Шилина А. Г. Синергетика и печатная журналистика: междисциплинарная коммуникация / А. Г. Шилина // Учен. запис. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. / [редкол. : Н. В. Багров (пред.) и др.]. – Симферополь : ТНУ, 1995 – Том 25 (64). – С. 193–198. – (Сер. “Филология. Социальные коммуникации” ; № 1. (Ч. 1)).
505. Ширкі К. Політична сила соціальних медіа: технології, публічна сфера і політичні зміни / Клей Ширкі // Foreign Affairs. – 2011. – № 1.

506. Шкляр В. Актуальні проблеми модернізації суспільства і мас-медіа Володимир Шкляр // Збірник праць кафедри української преси. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – Вип. 3. – С. 352–357.
507. Шкляр В. Мас-медіа і виклики нового століття / Володимир Шкляр. – К. : “Грамота”, 2003. – 48 с.
508. Шмаленко Ю. І. Геополітичні пріоритети України в сучасному світі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку” / Ю. І. Шмаленко. – Одеса, 2002. – 19 с.
509. Шнайдер-Детерс В. Європейська функція України, або Як Україна може стати “загальноєвропейським” чинником / Вінфрід Шнайдер-Детерс // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 16.
510. Шнайдер-Детерс В. ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України? / Вінфрід Шнайдер-Детерс // Дзеркало тижня. – 2008. – № 11.
511. Шнайдер-Детерс В. Політичний “покер” навколо асоціації ЄС–Україна / Вінфрід Шнайдер-Детерс // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 40.
512. Штепа П. Московство: його походження, зміст, форми й історична тяглість / Петро Штепа. – [4-те вид.]. – Дрогобич : Відродження, 2003. – 410 с.
513. Штратеншульте Е. Просто робіть це. Реформи в Україні потрібні не задля того, щоб ЄС... / Екарт Штратеншульте // День. – 2009. – № 178.
514. Шульц М. Євромайдан як наріжний камінь нової України / Мартін Шульц // День. – 2014. – № 221.
515. Шушарін Д. Нова філософія. Як жити у світі, де є Росія / Дмитро Шушарін // День. – 2003. – № 227.
516. Шушарін Д. Про історичні розходження / Дмитро Шушарін // День. – 2014. – № 219.
517. Шушарін Д. Про тоталітаризмознавство / Дмитро Шушарін // День. – 2014. – № 244.
518. Шушарін Д. Чим неототалітаризм небезпечніший... / Дмитро Шушарін // День. – 2013. – № 211.

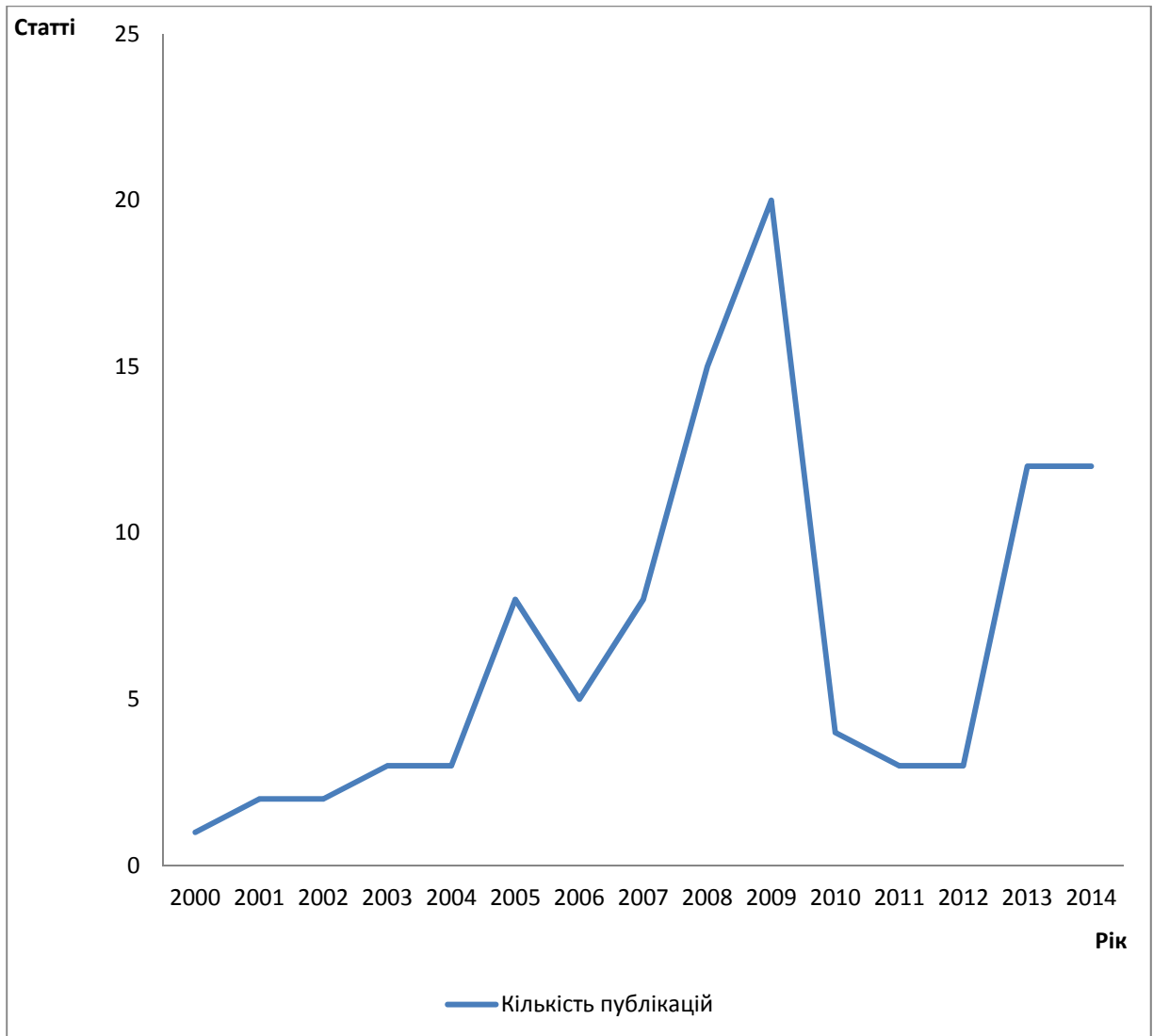
519. Щербак Ю. Україна–Європа: інтенсивний біг на місці / Юрій Щербак // День. – 2007. – №. 50.
520. Щербак Ю. Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття / Юрій Щербак. – К. : Дух і Літера, 2003. – 578 с.
521. Щоткіна К. Ефірна сутність / Катерина Щоткіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 10.
522. Щоткіна К. Катехізис ходіння по граблях / Катерина Щоткіна // Дзеркало тижня. Україна.– 2014. – № 7.
523. Щоткіна К. Патріарх Кирило та євроінтеграція: атака чи вичікування? / Катерина Щоткіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 36.
524. Элиаде М. Космос и история / Мирча Элиаде. – М. : Прогресс, 1987. – 312 с.
525. Юхновський І. Україна: спадок, стан і перспективи / Ігор Юхновський // Новітня Україна 1991–2001: (Роздуми видатних сучасників) : [кол. моногр.] / Амосов М. М., Володимир (Сабодан В. М.), Грач Л. І. та ін. ; за заг. ред. М. Ф. Головатого, Г. В. Щокіна. – К. : МАУП, 2001. – С. 137–158.
526. Яворська Г. Про перспективи “статусу сусідства” у відносинах України з ЄС, або Чи варто відмовлятися від синиці в руках, коли годі летіти за журавлем / Галина Яворська // Дзеркало тижня. – 2003. – № 3.
527. Янів В. Проблема психологічного окциденталізму в Україні / В. Янів // Визвольний шлях. – 1965. – Кн. 10. – С. 1042–1051.
528. Янукович: “ЄС – цивілізаційно-історичний вибір України” / [Без автора] // День. – 2013. – №102.
529. Ярьоменко С. Г. Балто-Чорноморський простір як геополітична стикова зона / С. Г. Ярьоменко // Геополітика та екогеодинаміка регіонів. – 2014. – Том 10. – Вип. 2. – С. 277–284.
530. Яхно О. М. Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.03 “Політична культура та ідеологія” / О. М. Яхно. – К., 2006. – 20 с.
531. The Economist Сусідня з Європою територія / [Без автора] // День. – 2006. – № 187.

ДОДАТКИ

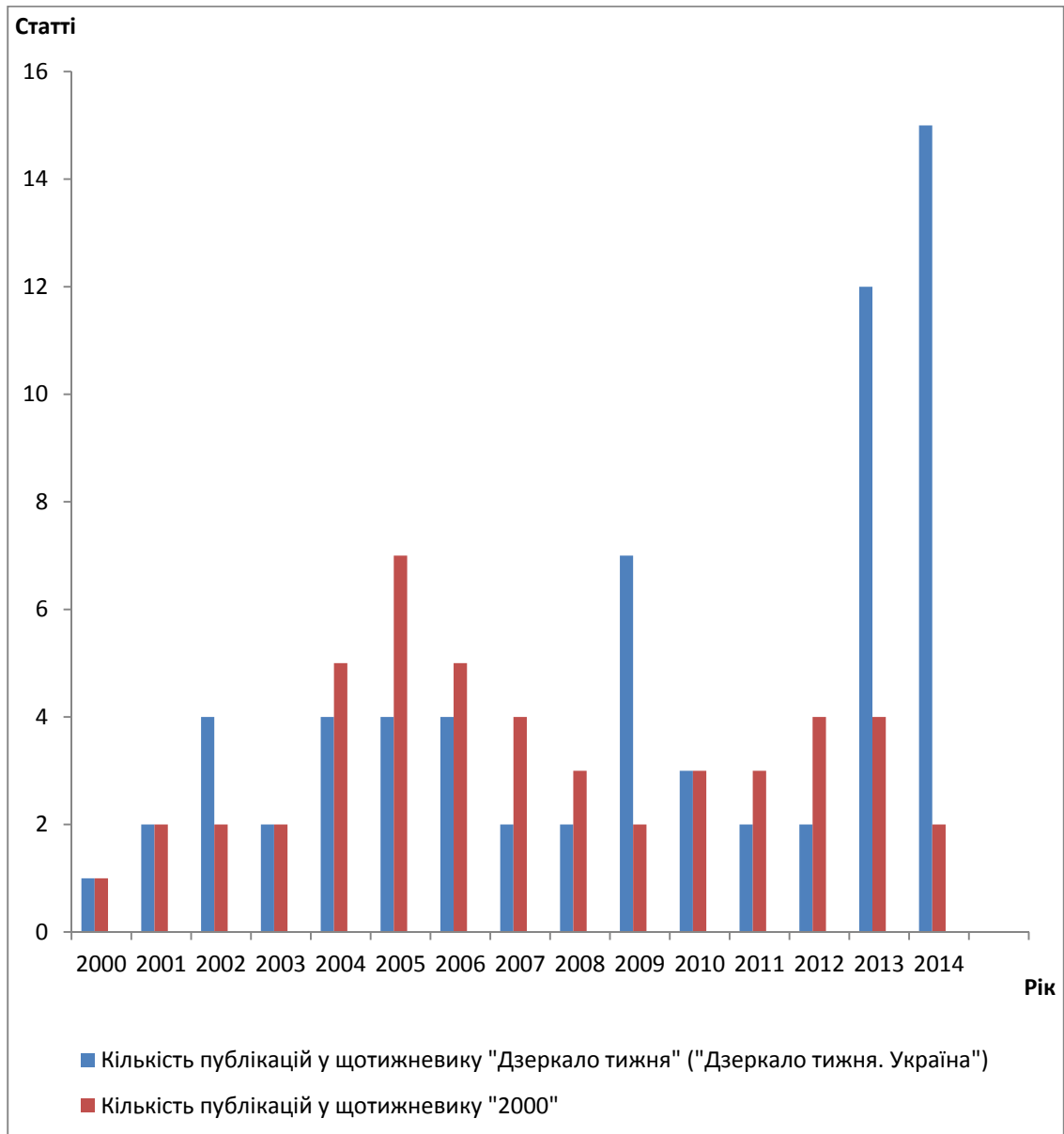
Додаток А

Динаміка публікацій геостратегічної тематики у щоденній всеукраїнській газеті “День”

Додаток Б

Динаміка публікацій на геостратегічну тематику у всеукраїнських щотижневиках
 “Дзеркало тижня” (“Дзеркало тижня. Україна”) і “2000”

Додаток В

Концептуально-змістова структура геостратегічної проблематики в сучасній українській пресі

